

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ»

ΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

ΕΛΕΝΗ Κ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ Σ. ΤΟΤΟΝΙΔΟΥ
ΝΕΚΤΑΡΙΑ Ι. ΦΕΛΕΚΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΧΡΥΣΗ ΚΑΛΠΙΝΗ-ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα
Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου
Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α Τ Ε Ι) Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ,ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

Η Επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας

1. κ. Χρυσή Καλίνη-Παπαδοπούλου

Καθηγήτρια Εφαρμογών

2.κ. Γεωργία Παλαιοθεοδώρου

Εργαστηριακή Συνεργάτης

3. κ. Βασιλική Παπαργυρίου

Εργαστηριακή Συνεργάτης

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Με το πέρας της πτυχιακής μας μελέτης νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε θερμά όσους συνέβαλαν υλικά, ηθικά και πνευματικά για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε εγκάρδια την καθηγήτρια και επόπτριά μας, κυρία Χρυσή Καλπίνη-Παπαδοπούλου για τις πολύτιμες συμβουλές και κατευθύνσεις που μας υπέδειξε καθώς και για την ψυχολογική στήριξη και ενθάρρυνση που μας προσέφερε σε όλη τη διάρκεια της προετοιμασίας μας.

Τέλος θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους γονείς μας, τα αδέρφια μας καθώς και το φιλικό περιβάλλον μας για την πολύτιμη και απαραίτητη συμβολή τους σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων του διαζυγίου στα μέλη της οικογένειας. Μέσα από τη βιβλιογραφία θα εξετασθούν όλα τα φαινόμενα που σχετίζονται με την οικογένεια.

Συγκεκριμένα το πρώτο κεφάλαιο καθορίζει το φαινόμενο του διαζυγίου και πως αυτό υφίσταται σήμερα ως κοινωνικό πρόβλημα, γνωστοποιείται ο σκοπός της μελέτης και τέλος αναφέρονται ορισμοί σημαντικών εννοιών που αναγράφονται παρακάτω.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι γενικές έννοιες του γάμου καθώς και οι διαδικασίες που προηγούνται του γάμου.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην ύπαρξη και διαδικασία του διαζυγίου. Παρουσιάζονται τα αίτια και οι φάσεις ενός διαζυγίου αναλυτικά, καθώς και το νομικό πλαίσιο.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην οικογένεια και γίνεται ιστορική αναδρομή του θεσμού της οικογένειας και του ρόλου της γυναίκας από την αρχαιότητα φτάνοντας στα νεότερα χρόνια. Εν συνεχεία γίνεται αναφορά στην δομή της οικογένειας, στις μορφές που αυτή έχει καθώς και στις λειτουργίες που επιτελεί. Έπειτα εξετάζονται οι παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση της οικογένειας και τέλος καταγράφονται οι συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα μέσα στην οικογένεια καθώς και οι τρόποι αντιμετώπισης αυτών των συγκρούσεων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται οι επιπτώσεις του διαζυγίου στον ψυχολογικό, στον κοινωνικό, στον οικονομικό καθώς και στον επαγγελματικό τομέα των συζύγων. Επιπρόσθετα περιγράφονται οι ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά.. Οι επιπτώσεις αυτές είναι διαφορετικές σε κάθε παιδί, και εξαρτώνται από την ηλικία και το φύλο του παιδιού. Επειδή έρευνες έχουν επιδείξει ότι το διαζύγιο επιδρά αρνητικά στην σχολική επίδοση του παιδιού, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται ιδιαίτερα σε αυτόν τον τομέα.

Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις μορφές στήριξης και στους τρόπους αντιμετώπισης του διαζυγίου για τους γονείς και τα παιδιά.

Οι σημαντικότερες από αυτές τις μορφές είναι η συμβουλευτική. Ένας άλλος τρόπος αντιμετώπισης είναι οι κατευθύνσεις προς τους γονείς για την διευκόλυνση της προσαρμογής των παιδιών, η πληροφόρηση των παιδιών για το χωρισμό, η έκφραση αποριών και φόβων, αλλά και επεξηγήσεις των γονέων ότι αφορά στο παιδί είναι επίσης μια μορφή στήριξης πολύ βοηθητική, ώστε να γνωρίζουν τα παιδιά τους λόγους και τα προβλήματα του χωρισμού. Επίσης αναφέρονται η κατανόηση και ο διαχωρισμός των συζυγικών και γονεϊκών ρόλων και σχέσεων, και γενικότερα η γνώση των συνηθισμένων αντιδράσεων για την αντιμετώπιση των συναισθημάτων των παιδιών.

Συνεχίζοντας την βιβλιογραφική ανασκόπηση στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού αναφορικά με το διαζύγιο.

Τέλος στο όγδοο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα της μελέτης καθώς και κάποιες προτάσεις που πιθανών να δημιουργήσουν καλύτερες για τις διαζευγμένες οικογένειες.

ABSTRACT

TITLE: THE EFFECTS OF DIVORSE ON THE FAMILY

The aim of the current study is to explore the effects of divorce and its influence upon the family members. It will also examine every theoretical perspective related to family. It begins with the introductory chapter by setting the scene of the dissertation.

Chapter 2 deals with the concept of marriage with a reference to the wedding proceedings.

Chapter 3 looks upon the various phases of divorce and presents the concept from different perspectives as well as the legal framework that addresses to it.

Chapter 4 outlines the historical review of the family and its importance and how the concept has been evolved through the ages. An attempt is made to elucidate the social role of women and their contribution in the family. Furthermore the chapter examines family from a holistic point of view and describes the characteristics and its particular role and importance in contemporary societies. In addition, the observed conflicts and tensions between family members are addressed and examined and methods of dealing with these issues are also discussed.

In chapter 5 the impact and the influence of a divorce upon the spouses and how it affects their social, economical and mental health are examined. Additionally, the particular effects the divorce has on children is described and the psychological and social consequences were analysed. It is further explored the way children are affected according to their sex and age and also why it is extremely difficult to cope with the schooling demands.

Chapter 6 endorses coping strategies and methods of dealing with the stressful implications of the divorce. The most enhanced and important method is the advisory supportive approach to both children and parents. Other supportive methods that have been identified are the communication and the establishment of the special roles of each family member after the divorce together with a thorough and extensive discussion with the family as to what extent they can assist each other and how they can better adopt into their after divorce life with minimizing their traumatic experience as much as possible.

Chapter 7 refers to the particular role of the social worker and his/her contribution on the service user who experiences separation and divorce.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

Αναγνώριση.....	3
Περίληψη Μελέτης.....	4
<i>Abstract</i>	6
Κεφ.1 Εισαγωγή	10
1.2 Το πρόβλημα.....	11
1.3 Σκοπός μελέτης.....	12
1.4 Ορισμοί όρων.....	13
Κεφ.2 Γάμος.....	14
2.1 Ιστορική αναδρομή του γάμου.....	15
2.2 Προϋποθέσεις γάμου.....	20
2.3 Διαδικασία επιλογής συντρόφου.....	22
Κεφ.3 Διαζύγιο.....	25
3.1 Ιστορική αναδρομή του διαζυγίου.....	26
3.2 Νομικό πλαίσιο.....	27
3.3 Αίτια- λόγοι διαζυγίου.....	29
3.4 Πως γίνεται η ανακοίνωση τα παιδιά.....	31
3.5 Στάδια διαζυγίου.....	33
3.6 Φάσεις διαζυγίου.....	36
Κεφ.4 Οικογένεια.....	50
4.1 Ιστορική αναδρομή του οικογενειακού θεσμού και του ρόλου της γυναίκας.....	50
4.2 Δομή οικογένειας.....	55
4.3 Μορφές οικογένειας.....	59
4.4 Λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια.....	61
4.5 Παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση της οικογένειας.....	63
4.6 Συγκρούσεις μέσα στην οικογένεια.....	67

Κεφ.5 Επιπτώσεις του διαζυγίου σε συζύγους και παιδιά.....	72
5.1 Επιπτώσεις του διαζυγίου στους συζύγους.....	72
5.2 Οι ψυχολογικές επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά.....	89
5.3 Οι κοινωνικές επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά.....	101
5.4 Επιμέλεια: Είδη επιμέλειας.....	112
5.5 Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για το διαζύγιο.....	115
Κεφ.6 Μορφές στήριξης- Τρόποι αντιμετώπισης για γονείς και παιδιά.....	119
6.1 Συμβουλευτική διαζυγίου.....	119
6.2 Κατευθύνσεις στους γονείς για την διευκόλυνση της προσαρμογής των παιδιών.....	126
6.3 Πληροφόρηση των παιδιών για τον χωρισμό των γονέων, συζήτηση των θεμάτων των σχετικών με το διαζύγιο, έκφραση αποριών και φόβων των παιδιών, επεξηγήσεις των γονέων ανάλογα με την ηλικία των παιδιών.....	127
6.4 Κατανόηση και διαχωρισμός των συζυγικών σχέσεων και ρόλων.....	128
6.5 Έκφραση συναισθημάτων, φόβων και αποριών των παιδιών: αναγνώριση, κατανόηση, αποδοχή, στήριξη.....	129
6.6 Αντιδράσεις των παιδιών: διεύρυνση, κατανόηση, ερμηνεία, αντιμετώπιση, στήριξη.....	130
6.7 Σχέσεις γονέων: επικοινωνία, συνεργασία, κοινή στάση, αλληλοϋποστήριξη.....	131
6.8 Επικοινωνία των παιδιών με τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια	133
Κεφ.7 Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού.....	135
Κεφ.8 Συμπεράσματα- προτάσεις	139
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	142
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	148

Κεφάλαιο 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο θεσμός της οικογένειας εμφανίστηκε με τις πρώτες ανθρώπινες ομάδες πάνω στη Γη. «Όταν αναφερόμαστε στην οικογένεια, αναφερόμαστε σε μία δομή σύνθετη, περίπλοκη, βαθιά και στενά δεμένη με την ιστορία, τη θρησκεία και τη δυναμική εξέλιξη των κοινωνιών. Λόγω του ότι η οικογένεια αποτελεί έναν ζωντανό οργανισμό, κατά το πέρασμα των χρόνων, έχει υποστεί βαθιές και χαρακτηριστικές αλλαγές στη δομή και στη μορφή της, ακολουθώντας τις πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στην πορεία της ανθρωπότητας» (Μαντζιάφου- Κανελλοπούλου, 1981: 15-16).

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, η οικογενειακή ζωή έχει πάρει διαφορετική μορφή. Η γυναίκα, σημειώνει η Μουσούρου (2000), με την είσοδό της στον εργασιακό χώρο συνεισφέρει και αυτή οικονομικά στις οικογενειακές ανάγκες και από την άλλη, ο άνδρας συνειδητοποιεί περισσότερο την πατρότητα και ασχολείται άμεσα με την ανατροφή και την μόρφωση των παιδιών.

Ο γάμος ως θεσμός είναι ιστορικά μεταγενέστερος της οικογένειας. Η συμβίωση δυο ανθρώπων στο γάμο είναι δύσκολη και πολλές φορές καταλήγει στο διαζύγιο. Η Μουσούρου (2000) τονίζει ότι στις σύγχρονες κοινωνίες από το 1970, οι γάμοι που λύνονται με διαζύγιο είναι περισσότεροι από εκείνους που λύνονται λόγω θανάτου του ενός εκ των δύο συζύγων. Δυστυχώς το διαζύγιο αποτελεί μια τραυματική εμπειρία αν και κάποιες φορές κρίνεται ως η καλύτερη λύση. Αυτό το λέει η

Ενδέχεται οι συνθήκες για τους διαζευγμένους να μην είναι εύκολες και ίσως κανένας δεν μένει ευχαριστημένος από μια τέτοια λύση. Εάν οι γονείς καταλήξουν τελικά σε αυτή την απόφαση οφείλουν να σκεφτούν σοβαρά πώς είναι προτιμότερο να χειριστούν την κατάσταση καθώς όμως και το αντίκτυπο του διαζυγίου στα παιδιά τους.

Το διαζύγιο ίσως να αποτελεί μια από τις χειρότερες εμπειρίες στη ζωή ενός παιδιού όπου μπορεί ακόμη να προκαλέσει στο παιδί σημαντικά ψυχο- κοινωνικά προβλήματα καθώς και δυσάρεστες αλλαγές στην εξέλιξη και την προσωπικότητά του παιδιού. Το διαζύγιο πιθανότατα να αποτελεί ένα γεγονός που οδηγεί σε κρίση όλη την οικογένεια, και αυτό συμβαίνει γιατί συχνά προϋπάρχει ένα ιστορικό έντασης, αναστάτωσης και διαφωνιών ανάμεσα στους γονείς, γεγονός που αποδεικνύει ότι η οικογένεια δυσλειτουργούσε. Έχουν όμως ήδη δημιουργηθεί λιγότερο ή και περισσότερο

επιβαρυντικές συνθήκες για την ανάπτυξη των παιδιών. Το διαζύγιο συνήθως επιβιβαιώνει την δυσκολία των γονέων να κρατήσουν μια οικογένεια.

Η πορεία προς την απόφαση για χωρισμό, η πραγματοποίησή της, η ανακοίνωση στα παιδιά, η αλλαγή σπιτιού- η αναχώρηση του ενός γονέα, οι διαδικασίες του νόμιμου χωρισμού, η εμπλοκή στενών συγγενών και φίλων ενδέχεται να αποτελούν δύσκολες και επώδυνες διαδικασίες με σημαντικές επιπτώσεις στα παιδιά.

Η καθοριστική περίοδος του διαζυγίου, είναι η περίοδος που το δικαστήριο αποφασίζεται η μέλλουσα ανατροφή και φροντίδα των παιδιών. Η πραγματικότητα είναι όμως ότι οι νομικές διαδικασίες του διαζυγίου επιδρούν μάλλον αρνητικά στον ψυχικό κόσμο των παιδιών.

Σήμερα, το διαζύγιο σε μεγάλο βαθμό, μάλλον εξακολουθεί να αποτελεί ένα τραυματικό γεγονός τόσο για τους γονείς όσο και για τα παιδιά. Δυστυχώς όμως αποτελεί μια κοινωνική πραγματικότητα που απασχολεί όλους. Σε μια τέτοια κατάσταση η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας μπορεί να βοηθήσει ώστε να έχει μια ευνοϊκή επίδραση στην οικογένεια και κυρίως για το καλό των παιδιών.

1.2 Το πρόβλημα

Η μεγάλη αύξηση του αριθμού των διαζυγίων τις τελευταίες δεκαετίες σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και η αντίστοιχη επίδρασή του στα παιδιά αποτέλεσε σημαντικό θέμα έρευνας για πολλούς επιστήμονες από τη δεκαετία του 1970. Όπως και σε άλλες χώρες, έτσι και στην Ελλάδα παρατηρούμε τη σταθερή αύξηση των διαζυγίων από τις αρχές της δεκαετίας του '60 ως τα τέλη του '80 και τις αρχές του '90. Αυτές οι διαπιστώσεις οδηγούν στο συμπέρασμα πως το διαζύγιο αποτελεί και για την Ελλάδα μια κοινωνική πραγματικότητα.

Το διαζύγιο αποτελεί μια μακρόχρονη και σύνθετη διαδικασία με πολλά στάδια και αλλαγές για όλα τα μέλη της οικογένειας. Στη μακρόχρονη αυτή διαδικασία δυστυχώς δεν εμπλέκονται μόνο οι γονείς αλλά και τα παιδιά και αυτό γιατί είναι πολλά εκείνα τα ζευγάρια που κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων αφήνουν τα παιδιά να γίνουν θεατές. Υπάρχουν όμως και οι γονείς εκείνοι που καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες να μην γίνουν αντιληπτές οι διαφωνίες από τα παιδιά. Δυστυχώς όμως τα παιδιά είναι σε θέση να

αντιλαμβάνονται ότι υπάρχουν προβλήματα στις σχέσεις των γονέων τους. Αυτές οι καταστάσεις πιθανόν επιδρούν αρνητικά στο ψυχικό και συναισθηματικό κόσμο των παιδιών.

Ακόμα και σήμερα εξακολουθεί σε μεγάλο βαθμό να πιστεύεται ότι το διαζύγιο αποτελεί ένα τραυματικό γεγονός για τη ζωή. Θεωρείται πως τα παιδιά παρουσιάζουν μετά τη διάλυση της οικογένειας, αντιδράσεις όπως, αρνητισμό στη διάλυση της οικογένειας, προβλήματα συναισθήματος και συμπεριφοράς, διαταραχές στις καθημερινές τους συνήθειες και δραστηριότητες, και δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. Η συμπεριφορά αυτή των παιδιών που βιώνουν το διαζύγιο σχετίζεται με την ηλικία, το αναπτυξιακό τους στάδιο, το φύλο, την ιδιοσυγκρασία καθώς και τις συνεχείς συγκρούσεις και την εχθρότητα μεταξύ των γονέων που πολλές φορές επιδρά περισσότερο αρνητικά απ' ότι αυτός καθαυτός ο χωρισμός.

Η παρούσα μελέτη θα προσπαθήσει να διερευνήσει μέσα από τη βιβλιογραφία πως το διαζύγιο είναι μια ιδιαίτερη οδυνηρή και τραυματική εμπειρία για το κάθε παιδί και πως ταυτόχρονα μπορεί να είναι και μια εμπειρία ενδυνάμωσης του εαυτού στη πορεία της ζωής του παιδιού.

1.3 Σκοπός Μελέτης

Γενικός σκοπός της μελέτης είναι να εξεταστούν οι επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει η διάλυση των έγγαμων συμβιώσεων στα παιδιά από την προσχολική έως και την εφηβική ηλικία καθώς και για το ίδιο το ζευγάρι.

Επιμέρους επιδιώξεις της μελέτης είναι:

1. Να αναφερθούν οι λόγοι για τους οποίους ο γάμος περνά κρίση με αποτέλεσμα το ζευγάρι να οδηγείται στο διαζύγιο.
2. Να εξεταστούν οι άμεσες ψυχολογικές επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά δηλαδή, πως τα παιδιά βιώνουν το διαζύγιο κατά την διάρκεια αλλά και όταν αυτό είναι πλέον γεγονός.

3. Να εξεταστούν οι δυνατότητες που έχουν και οι δύο γονείς για την άσκηση της γονικής μέριμνας καθώς και της επικοινωνίας του απόντα γονέα με τα παιδιά μετά το διαζύγιο.
4. Να εξεταστούν οι δυνατότητες προσαρμογής των παιδιών στο διαζύγιο.
5. Να εξεταστεί η αντιμετώπιση του διαζυγίου τόσο στα παιδιά όσο και στους γονείς μέσα από το πρίσμα της Κοινωνικής Εργασίας.

1.4 Ορισμοί όρων

Γάμος: « Η νόμιμη συμβίωση δύο ετερόφυλων (Χουρδάκη,1982).

Διαζύγιο: «η λύση του γάμου εν ζωή και των δύο συζύγων με δικαστική απόφαση και για ορισμένους λόγους που προβλέπονται στο νόμο»

(Εγκυκλοπαίδεια: «Πάπυρος Λάρους Μπριτάνικα,1990: σελ.262).

Μονογονεϊκή οικογένεια: «Ο γονέας που δεν ζει με κάποιον άλλον ως ζευγάρι (είτε γάμος, είτε συμβίωση), που μπορεί ή όχι να μένει μαζί με άλλους και που μένει με ένα τουλάχιστον παιδί κάτω των 18 ετών» (Χατζηχρήστου, 1999:σελ.21).

Μικτές οικογένειες: «ο όρος αναφέρεται κυρίως στις οικογένειες από δεύτερο γάμο οι οποίες σχηματίζονται, όταν οι γονείς ξαναπαντρεύονται» (Νόβα-Καλτσούνη, 2000:σελ. 37).

Περιβάλλον: «Το σύνολο των φυσικών και κοινωνικών στοιχείων, τα οποία συγκροτούν τον χώρο μέσα στον οποίο αναπτύσσεται ο άνθρωπος» (Herbert. 1992: σελ. 61).

Κεφάλαιο 2: ΓΑΜΟΣ

Ο θεσμός του γάμου υφίσταται από πολύ παλιά και με την πάροδο των χρόνων πολλές αλλαγές. Όπως όλοι οι θεσμοί, έτσι και ο θεσμός του γάμου λειτουργεί με κανόνες οι οποίοι διαφέρουν ανάλογα με την εποχή, το θρήσκευμα και τις παραδόσεις.

Η Γεωργίου- Νίλσεν (2002) σημειώνει πως ο γάμος περιλαμβάνει διάφορες φάσεις και στάδια. Η πρώτη φάση είναι η γνωριμία και η επιλογή συντρόφου. Στη συνέχεια ακολουθεί η δημιουργία ερωτικής σχέσης όπου και, εμφανίζεται ο έρωτας. Ο έρωτας είναι κάτι τυχαίο και ξαφνικό. Τα ερωτευμένα ζευγάρια ζουν σε μια συναισθηματική φόρτιση που χαρακτηρίζεται από τις πιο ωραίες στιγμές της ζωής. Σιγά-σιγά ο έρωτας μετουσιώνεται σε κάτι άλλο που λέγεται αγάπη. Η αγάπη μετατρέπει τη σχέση από εφήμερη σε μόνιμη, βιώσιμη και σταθερή.

Από το στάδιο της αγάπης, η σχέση προχωράει στην επόμενη φάση που είναι η μνηστεία του ζευγαριού. «Η μνηστεία ορίζεται ως η αναγνώριση του ζευγαριού να προχωρήσει σε γάμο και η δημοσιοποίηση της πρόθεσης αυτής» (Δραγάση- Σηφάκη, 1999:46). Η περίοδος αυτή είναι πολύ σημαντική για το ζευγάρι και αποτελεί μεταβατικό στάδιο για το γάμο. Στη φάση αυτή το ζευγάρι αξιολογεί ο ένας τον άλλο, ώστε να είναι σίγουροι για την τέλεση του γάμου.

Το ζευγάρι καταλήγει στο γάμο εφόσον αποφασίσει ότι είναι έτοιμο να προχωρήσει. Η Δραγάση- Σηφάκη (1999) τονίζει ότι το ζευγάρι έχει την ευκαιρία και το δικαίωμα να επιλέξει το είδος του γάμου που επιθυμεί, θρησκευτικό ή πολιτικό. Ο θρησκευτικός γάμος τελείται στην εκκλησία από τον ιερέα, ενώ ο πολιτικός γάμος πραγματοποιείται από τις πολιτικές αρχές της χώρας. Ο γάμος αποτελεί επισφράγισμα αγάπης μεταξύ των συντρόφων. Ο γάμος εκπληρώνει ανάγκες των ατόμων, όπως της ασφάλειας και της σταθερότητας.

Οι Ο'Neil και Ο'Neil (1979:38-42) υποστηρίζουν ότι ο γάμος διαχωρίζεται σε ανοιχτό και κλειστό. «Ο γάμος είναι μια σχέση βασισμένη στην ισότητα της ελευθερίας και της προσωπικότητας των δύο ανθρώπων. Ο ανοιχτός γάμος προϋποθέτει μια προφορική, διανοητική και συναισθηματική δέσμευση απέναντι στο δικαίωμα που έχει το κάθε μέλος

του ζευγαριού να αναπτύσσεται σαν άτομο μέσα στα πλαίσια του γάμου...Ο κλειστός γάμος σημαίνει αυταρχικότητα και απόλυτη κυριαρχία πάνω στον ένα σύντροφο. Στη σχέση αυτή, οι χωριστές εμπειρίες δεν επιτρέπονται και περιορίζεται η ανάπτυξη της προσωπικότητας των συντρόφων».

2.1. Ιστορική αναδρομή του γάμου

Πολλοί συγγραφείς έχουν κάνει υποθέσεις για την εξέλιξη του γάμου καθ' όλη την ύπαρξη του ανθρώπου. Πολλά γεγονότα δεν θα γίνουν ποτέ γνωστά μιας και τα γραπτά ιστορικά αρχεία εμφανίζονται μόνο από τους μεγάλους πολιτισμούς και μετά. Παρόλα αυτά, οι υποθέσεις βασίζονται σε αρχαιολογικά ευρήματα, σε μελέτες μοντέρνων πιθήκων και περιγραφές ιθαγενών πολιτισμών. (George Milowe MD, πρόσβαση την 01/05/09).

Στη μακρά ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού ο θεσμός του γάμου επιστρατεύθηκε για πλήθος κοινωνικών σκοπών, γράφει η Coontz (2008). Η γαμήλια συνήθεια είναι μια πανάρχαια διαδικασία από τους πρώτους ανθρώπινους πολιτισμούς. Τότε που η γυναίκα έπαψε να χρησιμοποιείται ως κοινό αναπαραγωγικό μέσο από τα μέλη της ομάδας και αποτέλεσε αντικείμενο ιδιοκτησίας κάθε ανδρός.

Ο γάμος πέρασε από πολλές αλλαγές και στάδια, πολιτικής, οικονομικής, αλλά και εμπορικής συμφωνίας. Αποτέλεσε ακόμη και τρόπος ελέγχου των γεννήσεων μέχρι και απόδειξη πίστης σε ιδεοληψίες. Οι οργανωμένες κοινωνίες από νωρίς συνέδεσαν την ένωση ενός άνδρα και μιας γυναίκας με τη θεϊκή επίνευση και δέσμευσαν το ζευγάρι ενώπιον ανθρώπων και θεών, με κοινή αποδοχή θείων και υποχρεώσεων. Παράλληλα με την πίστη, οι αλλαγές που προέκυψαν με την πάροδο των χρόνων ήρθαν να καλύψουν και την ανάγκη να προφυλαχθούν τα περιουσιακά στοιχεία των νεόνυμφων. Σε λαούς, όπως οι Εβραίοι και οι Αιγύπτιοι, καθιερώθηκε η ενδογαμία για περιουσιακούς λόγους. Οι αυτοκράτορες της Ρώμης αλλά και οι Φαραώ, συνδέονταν με συγγενικούς γάμους ώστε το ευγενικό-θεϊκής προέλευσης αίμα τους, να μη μολύνεται με κοινό αίμα λαού. (Ανδριωτάκης , πρόσβαση την 29/04/09).

Στην αρχαία Ελλάδα παρουσιάζεται για πρώτη φορά ως καθιερωμένος τύπος οικογένειας η μονογαμική, η οικογένεια δηλαδή με τη σημερινή της μορφή. Η οικογένεια αυτή διακρίνεται από τη σταθερότητα του γαμήλιου δεσμού, ο οποίος δεν λύνεται με αμοιβαία συναίνεση αλλά με απόφαση του άνδρα. Αποκλειστικός σκοπός ήταν η παραγωγή γνήσιων κληρονόμων του άνδρα. Ο γάμος δεν προϋποθέτει κανέναν συναισθηματικό δεσμό, καμία ερωτική σχέση, αλλά ήταν ένας θεσμός καθαρά οικονομικός. (πρόσβαση την 17/02/09)

Ο γάμος θεωρείτο ως κατεξοχήν κοινωνικός θεσμός. Ο λογοθέτης Σόλων σκεπτόταν να κάνει τον γάμο υποχρεωτικό, ενώ στα χρόνια του Περικλή οι άγαμοι άντρες εξαιρούνταν από σημαντικές δημόσιες θέσεις, γεγονός που αποδεικνύει ότι ο γάμος ήταν σημαντικός. Στην Σπάρτη, αν και ερωτικές σχέσεις μεταξύ αντρών ήταν επιτρεπτές, εντούτοις υπήρχε μια πίεση προς τον γάμο, αφού άντρες άγαμοι και χωρίς απογόνους χλευάζονταν. Αν και σημαντικός όμως ο γάμος δεν χρειαζόταν καμία κοινωνική τελετή για την θέσπισή του, μόνο η κοινή συμφωνία και το γεγονός ότι το ζεύγος έπρεπε να θεωρείται ανδρόγυνο μεταξύ τους. Συχνά ο πατέρας του γαμπρού διάλεγε τον πιο προσοδοφόρο γάμο για τον γιο του. Οι άντρες συνήθως παντρεύονταν στα 20 ή στα 30 τους και ήταν αναμενόμενο ότι οι γυναίκες τους θα ήταν έφηβες. Γενικά αυτό θεωρείται λογικό για τους Αρχαίους Έλληνες, επειδή οι άντρες γενικά τελείωναν την στρατιωτική τους θητεία στην ηλικία των 30, και παίρνοντας νεαρή γυναίκα διασφάλιζαν την παρθενιά της. Εκτός όμως από την διαφορά ηλικίας, υπήρχε και διαφορά στην παιδεία και τα πολιτικά δικαιώματα. Οι παντρεμένες γυναίκες στην αρχαία ελληνική κοινωνία αναμενόταν να φροντίζουν το σπίτι και τα παιδιά, καθώς οι άντρες τους ασχολούνταν με τα κοινά. Για τις ερωτικές τους ανάγκες, οι άντρες συχνά κατέφευγαν σε πόρνες και ερωμένες. Όπως έλεγε και ο ρήτορας Δημοσθένης «Έχουμε πόρνες για την διασκέδασή μας, ερωμένες για την υγεία μας και συζύγους για να μας γεννήσουν νόμιμους απογόνους.». Η νομική ανισότητα των δύο φύλων αντικατοπτρίζεται και από τους κανόνες του διαζυγίου. Ήταν πολύ πιο εύκολο για έναν άντρα να χωρίσει την γυναίκα του, παρά το αντίθετο. Όμως εφόσον η διαζευγμένη γυναίκα έπαιρνε πίσω την προίκα της, οι άντρες συνήθως έπαιρναν διαζύγιο σε περιπτώσεις μοιχείας ή ανικανότητας τεκνοποίησης. (πρόσβαση την 17/2/2009), (πρόσβαση την 4/3/2009).

Τα γαμήλια ήθη και έθιμα της Αρχαίας Ρώμης δεν συνοψίζονται εύκολα, καθώς ήταν ποικίλα και πέρασαν σημαντικές αλλαγές στο χρόνο. Όπως οι Έλληνες, έτσι και ο Ρωμαϊκός γάμος και το διαζύγιο δεν χρειάζονταν καμία κρατική ή θρησκευτική

συμφωνία. Ο γάμος όπως και το διαζύγιο μπορούσαν να γίνουν με μία απλή κοινή συναίνεση. Στην πρώιμη Ρωμαϊκή Ιστορία ο άντρας είχε αυξημένη δύναμη πάνω στην γυναίκα και τα παιδιά του, τους οποίους μπορούσε να τιμωρήσει, να πουλήσει, ακόμα και να σκοτώσει εάν ήθελε. Όμως, μετέπειτα οι γυναίκες απέκτησαν καλύτερη νομική θέση και κέρδισαν έτσι σιγά-σιγά τον έλεγχο της ζωής και της περιουσίας τους. Έτσι, στα αυτοκρατορικά χρόνια, ο άντρας και οι γυναίκα ήταν ίσοι στον γάμο. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι υπήρχε πτώση στους γάμους και τις γεννήσεις, καθώς ο αυτοκράτορας Αύγουστος πέρασε δραστικούς νόμους αναγκάζοντας τους πολίτες να παντρευτούν και τιμωρώντας όσους έμεναν άγαμοι. (Beryl Rawson, πρόσβαση την 15/02/09).

Υπήρχαν διάφοροι τύποι γάμου στην Ρωμαϊκή κοινωνία. Ο παραδοσιακός συμβατικός τύπος λεγόταν «convention in manum» και απαιτούσε μία τελετή με μάρτυρες και διαλυόταν πάλι με μια τελετή. Σε αυτόν τον τύπο γάμου, η γυναίκα έχανε τα οικογενειακά της δικαιώματα κληρονομιάς από την παλιά της οικογένεια και τα κέρδιζε στην νέα της οικογένεια. Έτσι η γυναίκα υπέκυπτε στην εξουσία του άντρα της. Υπήρχε και ο ελεύθερος γάμος «sine manu» κατά τον οποίο η γυναίκα παρέμενε μέλος της παλιάς οικογένειας. Παρέμενε στην εξουσία του πατέρα της, κράταγε τα οικογενειακά δικαιώματα κληρονομιάς με την παλιά της οικογένεια και δεν κέρδιζε τέτοια δικαιώματα με την καινούρια. Τα μέλη της υψηλής κοινωνίας προτιμούσαν την τελετή και παντρεύονταν ενώπιον δέκα μαρτύρων και ενός ιερέα. Σε περίπτωση διαζυγίου, πάλι έκαναν μια μεγάλη τελετή. Υπήρχε και ένας άλλος τύπος γάμου χωρίς τελετή. Ο γάμος καθιερωνόταν απλά με το να συζεί το ζευγάρι για ένα χρόνο και το διαζύγιο ήταν εξίσου άτυπο. Όλοι οι γάμοι ήταν μονογαμικοί και συνήθως γινόταν όταν ο άντρας και η γυναίκα ήταν στα 20 τους. Ένας νόμος του Θεοδοσιανού Κώδικα (C. Th. 9.7.3) που εκδόθηκε το 342 μ.Χ. απαγόρευε τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου, αλλά το ακριβές περιεχόμενο του νόμου και η σχέση του με την κοινωνική πρακτική είναι αβέβαιο, και μόνο ελάχιστα παραδείγματα ομοφυλοφιλικού γάμου συναντάμε στην αρχαία Ρώμη. (Rawson, πρόσβαση την 15/02/09).

Η εμφάνιση του Χριστιανισμού έφερε ριζικές αλλαγές στα Ευρωπαϊκά γαμήλια ήθη και έθιμα, αν και οι αλλαγές αυτές ήρθαν σταδιακά. Οι πρώτοι Χριστιανοί Αυτοκράτορες ήταν ικανοποιημένοι με τους παραδοσιακούς Ρωμαϊκούς Νόμους. Παρόλα αυτά υπό πολιτικές και θρησκευτικές πιέσεις, εναλλακτικά αύξαναν ή περιορίζαν τους κανόνες περί διαζυγίου. Επίσης διέγραψαν παλιότερους νόμους που τιμωρούσαν τους άγαμους και άτεκνους, αφού ο νέος χριστιανικός ασκητισμός ευνοούσε την αγαμία και την αποχή

από των σωματικό έρωτα σε σχέση με τον γάμο. Έτσι κατά την πρώτο Χριστιανική εποχή (30 μέχρι 325 μ. χ.) ο γάμος θεωρούνταν κυρίως ως προσωπικό θέμα, χωρίς να απαιτείται θρησκευτική ή άλλου είδους τελετή. Μέχρι και αρκετά αργότερα, οι χριστιανικοί γάμοι στην Ευρώπη ήταν μέσω κοινής συναίνεσης και βασίζονταν στην διακήρυξη της επιθυμίας του ζεύγους να παντρευτεί. Το ζεύγος μπορούσε να υποσχεθεί προφορικά ότι θα παντρευόταν. Η παρουσία ιερέα ή μαρτύρων δεν ήταν απαραίτητη. Η υπόσχεση αυτή ήταν γνωστή ως «verbum». Εάν δινόταν ελεύθερα και στον Ενεστώτα («σε παντρεύομαι»), σήμαινε αδιαμφισβήτητη ένωση. Εάν δινόταν σε μέλλοντα χρόνο «θα σε παντρευτώ», σήμαινε αρραβώνα. Μία από τις λειτουργίες των εκκλησιών κατά τον Μεσαίωνα ήταν να καταγράφουν σε μητρώο, να δηλώνουν τους γάμους, κάτι το οποίο δεν ήταν υποχρεωτικό. Το κράτος δεν εμπλεκόταν στον γάμο ή στην προσωπική κατάσταση του ζευγαριού, και άφηναν αυτά τα θέματα σε εκκλησιαστικά δικαστήρια. Κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, οι αριστοκράτες πίστευαν ότι η αγάπη και ο γάμος δεν ήταν συμβατά και αναζητούσαν τον ρομαντισμό στην μοιχεία. Οι τροβαδούροι ήταν αυτοί που εφεύρισκαν την ρομαντική αγάπη η οποία απαιτούσε συχνά κρυφές αλλά ενάρετες συναντήσεις μεταξύ των αγαπημένων. Γενικά ο γάμος ήταν κάτι το κατεξοχήν πρακτικό και οικονομικό, και η θέση της γυναίκας αν και βελτιωμένη σε μερικές χώρες, παρέμενε αρκετά χαμηλή.(πρόσβαση την 17/02/09), (Westermarck, πρόσβαση την 03/02/09).

Διαμέσου των αιώνων ο γάμος περνούσε όλο και περισσότερο στην επήρεια της εκκλησίας. Συγκριτικά με την Ρώμη, οι νέες εκχριστιανισμένες χώρες της βόρειας Ευρώπης είχαν βαρβαρικά γαμήλια ήθη και οι άνδρες συμπεριφέρονταν στις συζύγους τους ίσως λίγο καλύτερα από σπιτικούς σκλάβους. Για παράδειγμα κατά τον Γερμανικό νόμο ο γάμος ήταν μια καθαρά επαγγελματική συμφωνία μεταξύ του γαμπρού και του πατέρα της νύφης και το συνολικό ποσό της «προίκας» δινόταν την ημέρα του γάμου. Σύμφωνα με το Ρωμαϊκό Δίκαιο και τα Χριστιανικά πιστεύω, ο γάμος μπορεί να στηριχτεί στην ελεύθερη συναίνεση των δύο ατόμων, και αυτό το δόγμα έμελλε να ανεβάσει την θέση των γυναικών. Πέρα από αυτό, οι θεολόγοι σιγά-σιγά βρήκαν μια θρησκευτική σπουδαιότητα στον γάμο και τελικά του έδωσαν μια θέση στα μυστήρια της εκκλησίας. Αυτό επίσης έδωσε σε μια μέχρι τότε λιτή συναίνεση ένα καινούριο μεγαλείο. (πρόσβαση την 17/02/09), (πρόσβαση την 04/02/09).

Δυστυχώς την ίδια περίοδο η εκκλησία δημιούργησε δύο νέα προβλήματα. Κατήργησε το διαζύγιο ανακηρύσσοντας τον γάμο ως άλυτο (εκτός λόγω θανάτου) και αύξησε τον

αριθμό των γαμήλιων απαγορεύσεων. Τώρα υπήρχαν τρία σημαντικά κωλύματα. «συγγένεια εξ αίματος», «συγγένεια εξ' αγχιστείας» και «πνευματική συγγένεια». Άτομα με συγγένεια εξ αίματος 6^{ου} ή 7^{ου} βαθμού απαγορεύονταν να παντρευτούν. Αυτό σήμαινε ότι κανείς δεν μπορούσε να παντρευτεί κανέναν πιο κοντινό από τρίτο ξάδερφο. Η συγγένεια εξ' αγχιστείας αναφερόταν σε μια μυστικιστική συνάφεια μεταξύ των δύο οικογενειών του ζευγαριού. Εφόσον το ζευγάρι γινόταν «σάρκα μια», όλοι οι συγγενείς και από τις δύο πλευρές γίνονταν συγγενείς μεταξύ τους, και επομένως ο γάμος μεταξύ τους αδύνατος. Τέλος η πνευματική συγγένεια αναφέρεται σε νονούς και αναδεκτούς. Ως συνέπεια των νέων αυτών κανόνων η επιρροή της εκκλησίας στους γάμους μεγάλωσε σημαντικά. Μιας και δεν επιτρέπονταν πια τα διαζύγια, η ακύρωση ήταν ο μόνος τρόπος να λύσεις έναν γάμο. (πρόσβαση την 17/02/09), (Westermarck, πρόσβαση την 03/02/09).

Η εκκλησία επίσης άρχισε να εκδίδει τα λεγόμενα αναγγελτήρια πριν από κάθε γάμο, προσκαλώντας όποιον γνώριζε τυχόν κώλυμα να το δηλώσει. Η όλο και μεγαλύτερη επιρροή της εκκλησίας στον γάμο φαίνεται και στην ανάπτυξη της ειδικής θρησκευτικής γαμήλιας τελετής. Στα τέλη του 10^{ου} αιώνα το κυρίως μέρος της τελετής γινόταν έξω από την πύλη της εκκλησίας. Τον 12^ο αιώνα ο ιερέας άρχισε να παίρνει μέρος στην τελετή και μόνο τον 13^ο αιώνα και μετά ξεκίνησε να αναλαμβάνει την όλη γαμήλια λειτουργία. Παρόλα αυτά παρέμενε κατανοητό ότι ο γάμος βασιζόταν στην κοινή συναίνεση των ενδιαφερομένων και για αυτόν τον λόγο ούτε οι γονείς ούτε ο ιερέας ούτε το κράτος μπορούσαν να επηρεάσουν την ισχύ του γάμου. Έτσι έγινε δυνατό για τα ζευγάρια να παντρεύονται μυστικά εάν δεν είχαν την συγκατάθεση της οικογένειας. (πρόσβαση την 17/03/09), (04/03/09).

Στην πρώιμη σύγχρονη περίοδο, ο Καλβίνος και οι προτεστάντες συνάδελφοί του μεταρρύθμισαν τον Χριστιανικό γάμο θεσπίζοντας την Γαμήλια Διάταξη της Γένοβας, που όριζε «τις δυο απαιτήσεις της κρατικής δήλωσης σε μητρώο και την ευλογία της εκκλησίας για την θέσπιση του γάμου» ως αναγνώριση. (πρόσβαση την 17/03/09), (πρόσβαση την 04/03/09).

Στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης οι γάμοι απαιτούσαν θρησκευτική τελετή μέχρι που η Γαλλική Επανάσταση καθιέρωσε τους υποχρεωτικούς πολιτικούς γάμους το 1792. Ακολούθησε η Γερμανία τον 19^ο αιώνα. Τελικά ο γάμος μπροστά σε έναν δικαστικό ή κρατικό αξιωματούχο έγινε ο μόνος αποδεκτός τρόπος γάμου στο μεγαλύτερο μέρος του Δυτικού κόσμου. Θρησκευτικοί γάμοι ακόμα επιτρέπονται, αλλά μόνο αφού πρώτα έχει γίνει η πολιτική τέλεση του γάμου. (πρόσβαση την 17/02/09), (πρόσβαση την 04/03/09).

Οι κοινωνικές αλλαγές από τον 18^ο αιώνα και μετά, επέφεραν και αλλαγές στον θεσμό του γάμου. Ο γάμος είναι πια πιο δύσκολος στην πράξη αλλά και πιο αποτελεσματικός. Με τον καιρό εξαλείφθηκε η άποψη της ανδροκρατούμενης κοινωνίας και της αδύναμης γυναίκας. Τώρα πια παντρεύονται από έρωτα και αγάπη και όχι επειδή το απαιτεί η κοινωνία ή η οικογένεια.

«Ο γάμος στη σύγχρονη εποχή τείνει σε μια ρευστότητα, σε μια κατάσταση αμοιβαίας συμφωνίας που μπορεί να βοηθήσει δυο ανθρώπους να μοιραστούν την εμπειρία της ζωής ισότιμα, χαρούμενα, δημιουργικά» (Ανδριωτάκης , πρόσβαση την 29/04/099).

2.2. Προϋποθέσεις γάμου

Για αιώνες οι γάμοι κανονίζονταν από τις οικογένειες και είχαν σαν στόχο τη διαιώνιση του ονόματος και της περιουσίας. Οι διαπροσωπικές σχέσεις του ζευγαριού δεν ήταν προτεραιότητα. Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η ατομική ικανοποίηση, η επιβεβαίωση και η ευζωία αποτελούσαν προτεραιότητα. Η ανάγκη να μοιράζεται ο άνθρωπος τις καλές στιγμές μόνο, η προσωπική εξέλιξη και η επιβεβαίωση ήταν πρωταρχικής σημασίας. Σήμερα, οι νέοι πια, αργούν να παντρευτούν γιατί φοβούνται τις στενές προσωπικές σχέσεις αλλά και το άλλο φύλο. Αντιμετωπίζουν τον άλλο άνθρωπο σαν αντίπαλο και όχι σαν σύντροφο, τους τρομάζουν οι ευθύνες που συνεπάγεται η τελετουργική δήλωση μέσω του γάμου. Το αν κάποιος είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει τις ευθύνες που συνεπάγεται ένας γάμος, δεν είναι τόσο θέμα ηλικίας, όσο θέμα γενικότερης ωριμότητας.(Παπατζανάκη, πρόσβαση την 26/04/09).

«Για να μπορέσει μια σχέση να εξελιχθεί σε ένα γάμο με σοβαρές ελπίδες βιωσιμότητας καλό είναι και οι δύο σύντροφοι:

1. Να είναι ικανοί να αναγνωρίζουν και να εκφράζουν με ειλικρίνεια τις σκέψεις και τα συναισθήματα τους στον σύντροφό τους.
2. Να αναγνωρίζουν, να εκτιμούν και να αποδέχονται την διαφορετικότητα του/της συντρόφου τους

3. Να έχουν μάθει να μοιράζονται ευθύνες και να συνεργάζονται για ένα κοινό σκοπό.
4. Να μπορούν να βάζουν όρια στον εαυτό τους και τους άλλους, αλλά και να αποδέχονται τα όρια του άλλου.
5. Να έχουν εμπειρία ανεξάρτητης μοναχικής ζωής.
6. Να έχουν ικανότητα συναισθηματικής δέσμευσης».

.(Παπατζανάκη, πρόσβαση την 26/04/09).

Όπως προαναφέρθηκε, ένα ζευγάρι, για να φτάσει στο γάμο περνάει από το στάδιο της μνηστείας. Κατά τη διάρκεια λοιπόν της μνηστείας, πρέπει να σιγουρευτούν αν είναι έτοιμοι να αναλογιστούν τις ευθύνες ενός γάμου.

- Η Χουρδάκη (1982) παραθέτει κάποιες βασικές προϋποθέσεις ώστε να είναι ένας γάμος επιτυχημένος. Οι προϋποθέσεις είναι οι εξής:
- «Μια βασική προϋπόθεση είναι η βιολογική ωριμότητα. Η βιολογική ωριμότητα προϋποθέτει ότι το άτομο διαθέτει κατάλληλη σωματική διάπλαση και ικανότητα για να ικανοποιήσει κάποιες βασικές του ανάγκες. Η βιολογική ωριμότητα πραγματοποιείται χωρίς τη συνειδητή συμμετοχή του ατόμου.
- Άλλη βασική προϋπόθεση είναι η πνευματική ωριμότητα. Η πνευματική ωριμότητα αναφέρεται στην εξέλιξη και ολοκλήρωση της νοημοσύνης του ατόμου. Ομοίως, όπως και στη βιολογική ωριμότητα πραγματοποιείται χωρίς τη συνειδητή συμμετοχή του ατόμου.
- Ακόμα μια βασική προϋπόθεση είναι η ψυχολογική ωριμότητα. Το άτομο που είναι ψυχολογικά ώριμο, είναι αυτό που έχει «ολοκληρωμένη υπεύθυνη προσωπικότητα». Ωστόσο, για να ολοκληρωθεί σαν προσωπικότητα πρέπει να περάσει από κάποιες δοκιμασίες, τις λεγόμενες «υγιείς ψυχολογικές κρίσεις». Έτσι, το άτομο έχοντας αντιμετωπίσει διάφορες δυσκολίες στη ζωή του είναι ικανό να σταθεί στα πόδια του και να αναλάβει ευθύνες, τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε κοινωνικό». (Χουρδάκη, 1982:272-274).

Είναι φανερό πως η πραγματοποίηση ενός γάμου και η προετοιμασία για την τέλεσή του είναι πολύπλοκη και θα πρέπει να είναι προσεχτική. «Οικογένειες με παράδοση, προετοιμάζουν τα παιδιά τους για το στόχο αυτό από πολύ νωρίς, με την αγωγή, τη μόρφωση, το καθημερινό παράδειγμα, την κοινωνικοποίηση και τη μύηση στα θέματα της οικογένειας» (Κυριακίδης, 2000:18).

2.3. Διαδικασία επιλογής συντρόφου

Η επιλογή συντρόφου είναι μια ευχάριστη διαδικασία με μεγάλο ενδιαφέρον που απαιτεί όμως ωριμότητα, σκέψη και προσοχή. Η διαδικασία επιλογής συντρόφου είναι παράλληλα αρκετά πολύπλοκη μιας και αποτελεί απόφαση καθοριστική για τη ζωή του ατόμου και ξεκινάει από μικρή ηλικία. Κάθε άνθρωπος θέτει δικά του κριτήρια και ζητά να πληροί ο σύντροφος κάποιες προϋποθέσεις. Όταν λοιπόν, βρει αυτά που ζητά προχωρά στο στάδιο του γάμου. Ο Napier (1997) τονίζει πως όταν η επιλογή γίνεται με βάση την οικονομική κατάσταση ή την εξωτερική ομορφιά του άλλου, ο γάμος συνήθως λύεται. Φτάνει η στιγμή που το ζευγάρι ανακαλύπτει πόσο διαφορετικοί άνθρωποι είναι. Χρειάζεται λοιπόν τα άτομα να έχουν κοινούς στόχους, σκοπούς, όνειρα και να αγαπιούνται.

Ο Freud υποστήριζε πως η ανάπτυξη όλων των πτυχών της προσωπικότητάς εξαρτώνται αποκλειστικά από τις εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία. Έλεγε πως οι σχέσεις που αναπτύσσουν οι άνθρωποι με τους γονείς τους και ιδιαίτερα με τον γονιό του αντίθετου φύλου- είναι τόσο σημαντικές που ολόκληρη η σεξουαλική ανάπτυξή μπορεί να διαταραχτεί από προβλήματα σχετιζόμενα με την προσκόλλησή σε αυτούς και τα πρότυπα που δίνουν. Όσον αφορά την επιλογή του συντρόφου ο Freud πίστευε πως τείνουν να αναζητούν συντρόφους που θυμίζουν εξωτερικά, αλλά και σε συμπεριφορικό επίπεδο, τους γονείς, ώστε να ανακυκλώσουν την “ερωτικού τύπου” -με την φροϋδική έννοια του όρου, σύνδεση που έμεινε ανολοκλήρωτη κατά την παιδική ηλικία. (Αγοραστός, πρόσβαση την 12/03/09).

Σχεδόν 100 χρόνια μετά και ενώ το σύνολο των ιδεών του Freud έχει αμφισβητηθεί έντονα, μια έρευνα του πανεπιστημίου Pecs έρχεται να δικαιώσει τις αντιλήψεις του, όσον αφορά την επιρροή των γονεϊκών προτύπων στην επιλογή συντρόφου. Στην έρευνα

που πραγματοποιήθηκε στο πανεπιστήμιο Pecs με τίτλο “Looking for the perfect partner? Then just take a good look at your parents”(μτφ. Ψάχνοντας για τέλειο σύντροφο? Απλά κοίταξε τους γονείς σου), συμμετείχαν 52 οικογένειες. Συγκεκριμένα, 312 άτομα ηλικίας μεταξύ 21 και 32 ετών. Η έρευνα υποστηρίζει ότι οι κόρες επιλέγουν άντρες που μοιάζουν στον πατέρα τους ενώ τα αγόρια δεν μπορούν να αντισταθούν σε γυναίκες που τους θυμίζουν τη μητέρα τους. Οι επιστήμονες, με το πέρας της έρευνας, βρήκαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των εξωτερικών χαρακτηριστικών των γονιών και των συντρόφων που επιλέγουν τα παιδιά τους. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες τείνουν να επιλέγουν συντρόφους που μοιάζουν φυσιολογικά με τον πατέρα τους, ενώ οι άνδρες επιλέγουν συντρόφους που μοιάζουν εξωτερικά με τη μητέρα τους (πρόσβαση την 12/04/09).

Φαίνεται λοιπόν πως στη παιδική ηλικία δημιουργούνται τα πρότυπα του ιδανικού συντρόφου, τα χαρακτηριστικά του οποίου είναι ίδια με τους γονείς. Ίσως αποτελεί αποτέλεσμα της ασυνείδητης σκέψης πως εάν ένας σύντροφος μοιάζει με τους γονείς που μας μεγάλωσαν με ασφάλεια και αγάπη, αυτό σημαίνει πως και ο ίδιος θα γίνει καλός γονιός με τα παιδιά του. (Αγοραστός, πρόσβαση την 12/04/09).

Τη σημερινή εποχή, υποστηρίζει ο Napier (1997), κάποιος επιλέγει ένα σύντροφο που να τους μοιάζει σε διάφορους τομείς όπως, τον τρόπο σκέψης, να έχουν ίδιες αντιλήψεις, αξίες για τη ζωή, παρόμοιες εμπειρίες, ίδιο θρησκευτικό δόγμα, κοινωνική θέση ή ακόμη και παρόμοιες εμπειρίες. Κάποιοι επιλέγουν ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από αυτούς. Σε αυτή τη περίπτωση οι ορατές αυτές διαφορές μεταξύ των συντρόφων είναι επιφανειακές και στην ουσία είναι ίδιοι. Τέλος, υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι αναζητούν για κάποιον που να αισθάνονται ότι τον γνωρίζουν καιρό και να νιώθουν ασφάλεια. Ένα άτομο που θα τους είναι οικείο. Δεν είναι λίγες οι φορές που επιλέγουν σύντροφο που τους θυμίζει κάποιον από το στενό οικογενειακό ή και κοινωνικό περιβάλλον. Η σημερινή εποχή είναι αντίθετη με τα παλαιότερα χρόνια όπου «η καταγωγή και η κοινωνική θέση ήταν τα μοναδικά κριτήρια εκλογής» (Κορώσης, 1997:21).

Σύμφωνα με την Καστρησίου (2009), κάθε άνθρωπος επιλέγει το σύντροφό του βάσει των βιωμάτων του, της ωριμότητας και της προσωπικότητας που έχει διαμορφώσει. «Όταν κάποιος φτάσει στην κατανόηση των βιωμάτων του και αξιολογήσει το παρελθόν του, είναι πολύ σημαντικό να μη σταθεί στη λύπη για κάτι που ανήκει στο παρελθόν, αλλά να βρεί το θάρρος να προχωρήσει συναισθηματικά και να οδηγήσει τον εαυτό του προς μια επιλογή που θα τον βοηθήσει να επαναπροσδιορίσει τον εαυτό του και να

δημιουργήσει μια υγιή κατάσταση για το μέλλον του» Το ένστικτο και η χημεία μεταξύ δυο ατόμων είναι βασικοί παράγοντες που οδηγούν στην επιλογή συντρόφου. Τονίζει πως δεν πρέπει να επηρεάζεται κανείς μόνο από το συναίσθημα και το ένστικτο αλλά και από τη λογική (Πρόσβαση την 03/04/09).

Ο Napier (1997:288- 293) τονίζει ότι οι επιλογές συντρόφου που κάνουν οι άνθρωποι διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες και είναι οι παρακάτω:

1. «Οι υποκαθορισμένες επιλογές γίνονται από επιφυλακτικούς και συγκρατημένους ανθρώπους, οι οποίοι δεν έχουν εμπιστοσύνη στο συναίσθημα. Συνήθως, έχουν ανατραφεί σε ψυχρές, ορθολογικές και ταραχώδεις οικογένειες. Εδώ, το συναίσθημα και το πάθος είναι ανύπαρκτο και επικρατεί η λογική.
2. Οι υπερκαθορισμένες επιλογές, είναι η επιλογή που περιέχει υπερβολικό συναίσθημα. Αυτή η επιλογή γίνεται κάτω από καταστάσεις πίεσης ή διαμάχης και χαρακτηρίζεται από έντονο άγχος. Συχνά, το άγχος αυτό προέρχεται από κάποια σύγκρουση που δημιουργήθηκε στην οικογένεια.
3. Η ολοκληρωμένη επιλογή, γίνεται με πολύ συναίσθημα και δεν καθοδηγείται από κάποια κριτήρια. Είναι ο πόθος, ο έρωτας, η αγάπη. Αυτό το είδος επιλογής ικανοποιεί πολλές ανάγκες του ατόμου».

Η επιλογή συντρόφου αποτελεί μια διαδικασία καθοριστική για τη πορεία του γάμου, όμως σε πολλές περιπτώσεις ακολουθεί το διαζύγιο. Το κεφάλαιο 3 θα ασχοληθεί με το διαζύγιο.

Κεφάλαιο 3: ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη (1989) το διαζύγιο διαχωρίζεται σε δύο είδη: το συναισθηματικό και το νομικό. Συγκεκριμένα, τα ζευγάρια ξεκινούν τον έγγαμο βίο τους κάνοντας όνειρα και έχοντας προσδοκίες για τη κοινή πια ζωή τους. Πιστεύουν ότι θα καταφέρουν να δημιουργήσουν μια ζεστή οικογένεια με αγάπη, σεβασμό και αλληλοκατανόηση που θα κρατήσει για όλη τους τη ζωή. Με την πάροδο του χρόνου όμως τα πράγματα αλλάζουν και ίσως τα πράγματα δεν είναι όπως τα είχαν φανταστεί. Υπάρχει περίπτωση να αντιμετωπίσουν δυσκολίες που θα είναι αιτίες συγκρούσεων με αποτέλεσμα να φθαρεί η σχέση των συζύγων. Αυτό με τη σειρά του, μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ τους. Τότε λοιπόν, οι σύντροφοι πιθανά να νιώσουν ότι η σχέση τους έχει φτάσει σε αδιέξοδο και ότι ο γάμος τους δεν τους προσφέρει τίποτα θετικό. Όταν το ζευγάρι φτάσει σε αυτή τη κατάσταση βιώνει το λεγόμενο συναισθηματικό διαζύγιο. Αντίθετα, το νομικό διαζύγιο, είναι η διαδικασία κατά την οποία οι σύζυγοι αναζητούν τη βοήθεια του δικηγόρου για τη νόμιμη λύση του γάμου τους.

Η Παπαϊωάννου (2000) αναφέρει ότι στην Ελλάδα ο αριθμός διαζυγίων εξακολουθεί να είναι χαμηλότερος σε σχέση με τις άλλες χώρες ακόμη και αν τα διαζύγια έχουν μεγάλη αυξητική τάση. Στατιστικές έρευνες αναφέρουν ότι κατά μέσο όρο σε χώρες όπως η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία, ένας στους τρεις γάμους καταλήγει σε διαζύγιο, στις Σκανδιναβικές χώρες ένας στους δύο και στην Ελλάδα ένας στους πέντε.

Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι «η μεγάλη συχνότητα διαζυγίων οδηγεί πολλούς στο συμπέρασμα ότι ο θεσμός της οικογένειας διέρχεται κρίση. Ο ισχυρισμός όμως είναι υπερβολικός και το αποδεικνύουν η παρατηρούμενη υψηλή συχνότητα των νέων γάμων των διαζευγμένων και οι υψηλοί δείκτες γαμηλιότητας. Τελικά, ο θεσμός της οικογένειας παραμένει ακόμα ισχυρός κι ο τύπος της συζυγική συντροφικής οικογένειας, ο επικρατέστερος» (Τσαούση, 2000:460).

3.1. Ιστορική αναδρομή του διαζυγίου

Διαζύγιο σημαίνει «η λύση του γάμου εν ζωή και των δύο συζύγων με δικαστική απόφαση και για ορισμένους λόγους που προβλέπονται στο νόμο» (Πάπυρους Λαρούς Μπριτάνικα, 1990:262), δεν είναι ένα φαινόμενο που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια. Αντίθετα, όπως εντοπίζεται από την ιστορική αναδρομή, υπάρχει από την αρχαιότητα.

Όπως αναφέρει ο Μπρακατσούλιας (1989) κατά την αρχαία ελληνική περίοδο ο αριθμός των διαζυγίων ήταν μικρός αλλά και πάλι υπαρκτός. Αναφέρει ότι κατά την προκλασική περίοδο αναγνωριζόταν το δικαίωμα διάλυσης γάμου μόνο από τον άνδρα. Στους κλασσικούς χρόνους συναντάται εξέλιξη στο δικαίωμα αυτό. «Σύμφωνα με τα δίκαια των αρχαίων ελληνικών πόλεων και συγκεκριμένα στο αστικό δίκαιο αναφέρεται ότι ο γάμος λύνεται με τον θάνατο του ενός από τους συζύγους ή στην περίπτωση που ο ένας σύζυγος βρισκόταν σε κατάσταση δουλείας» (Δεληγιάννης, 1987:235). Ο Δεληγιάννης (1987) συμπληρώνει ότι στο ίδιο νομοθετικό καθεστώς της Αθήνας το διαζύγιο αναγνωριζόταν από τη θέληση του ενός από τους συζύγους για λύση γάμου ή με κοινή συναίνεση.

Σύμφωνα με τον Νουάρο-Μιχαηλίδη (1975) κατά τη ρωμαϊκή περίοδο υπήρχαν δυο είδη γάμου, ο αυστηρός και ο ελεύθερος, και η λύση του γάμου ήταν ανάλογη με το είδος του γάμου. Ειδικότερα, αναφέρει ότι στον αυστηρό γάμο ο αρχηγός της οικογένειας του κάθε συζύγου είχε το δικαίωμα λύσης του γάμου. Έτσι, στην αρχαία Ρώμη ο πατέρας είχε το δικαίωμα να χωρίσει τη κόρη του από το σύζυγό της. «Γενικότερα όμως στον αυστηρό γάμο μόνο στον άντρα αναγνωριζόταν το δικαίωμα της μονομερούς διάλυσης αυτού του γάμου. Δεν ήταν επομένως δυνατό στη γυναίκα να επιτύχει διαζύγιο χωρίς τη συγκατάθεσή του συζύγου της» (Νουάρο- Μιχαηλίδη, 1975:169). Συνεχίζει τονίζοντας ότι με την καθιέρωση του ελεύθερου γάμου απέκτησαν και οι γυναίκες το δικαίωμα να ζητήσουν διαζύγιο. Συγκεκριμένα η επιθυμία λύσης γάμου ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί γραπτώς ή προφορικώς από το σύζυγο ή δια μέσου τρίτου ή με κοινή συναίνεση ή ακόμη και «σιωπηλά με εγκατάλειψη του συζύγου και σύναψη νέου γάμου. Με την καθιέρωση του ελεύθερου γάμου αξίζει να ειπωθεί ότι εμφανίστηκε έξαρση των διαζυγίων» (Νουάρο- Μιχαηλίδη, 1975:169).

3.2. Νομικό πλαίσιο

Υπάρχουν δύο περιπτώσεις διαζυγίου, το συναινετικό διαζύγιο και το διαζύγιο από ισχυρό κλονισμό. Μετά την τροποποίηση του Αστικού Κώδικα ισχύουν τα ακόλουθα:

3.2.1 Το συναινετικό διαζύγιο

Κατά το προϊσχύον δίκαιο δεν επιτρεπόταν η λύση του γάμου με συμφωνία και των δύο συζύγων. Παρά ταύτα μεθοδευόταν η εξής τακτική: οι διάδικοι επικαλούνταν σαν λόγο τον ισχυρό κλονισμό του έγγαμου βίου τους και αποδείκνυαν με ψευδομάρτυρες πραγματικά περιστατικά κλονιστικά του γάμου. Με το νόμο 1329/83 μεταρρυθμίστηκαν ουσιαστικά οι διατάξεις και πλέον ο γάμος λύεται και με συναινετικό διαζύγιο. Βασικές προϋποθέσεις για την έκδοση συναινετικού διαζυγίου είναι:

- I. Η κοινή συναίνεση των δύο συζύγων προ λύση του γάμου τους.
- II. Διάρκεια του γάμου ενός έτους τουλάχιστον πριν τη κατάθεση της
- III. κοινής αιτήσεως.
- IV. Δήλωση της συμφωνίας τους αυτής ενώπιον του Δικαστηρίου.
- V. Συμφωνία των συζύγων περί επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων τους (εφόσον υπάρχουν).

Η αίτηση εκδικάζεται ενώπιον του δικαστηρίου (Μονομελούς Πρωτοδικείου), στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται ο τόπος κοινής διαμονής των συζύγων ή στην περιφέρεια του Δικαστηρίου του οποίου έχει την κατοικία ένας εκ των δύο συζύγων κατά τη διάρκεια της εκούσιας δικαιοδοσίας. Μετά την κατάθεση της αιτήσεως και την πρώτη δήλωση των συζύγων περί συναινετικής λύσεως του γάμου, τους δίνεται μια προθεσμία τουλάχιστον έξι μηνών οπότε και γίνεται η δεύτερη συνεδρίαση όπου λαμβάνουν οι διάδικοι την δήλωσή τους περί συναινετικής λύσεως του γάμου τους. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξετάζει αν ισχύουν οι προϋποθέσεις περί λύσεως του γάμου με συναινετικό διαζύγιο και εκδίδει την απόφασή του. Για τις δύο αυτές ενέργειες είναι απαραίτητη η

παράσταση δικηγόρου ενώ δεν απαιτείται η παρουσία των αιτούντων αφού αυτή δύναται να αντικατασταθεί με ειδικό πληρεξούσιο από συμβολαιογράφο.

Τα απαιτούμενα δικαιολογητικά είναι τα εξής:

- Ληξιαρχική πράξη γάμου.
- Πιστοποιητικό οικογενειακής καταστάσεως.
- Ειδικό πληρεξούσιο το οποίο πρέπει να έχει δοθεί μέσα στον τελευταίο μήνα πριν από κάθε συνεδρίαση από ειδικό Συμβολαιογράφο, εφόσον οι αιτούντες δεν επιθυμούν να παρίστανται αυτοπροσώπως ενώπιον του δικαστηρίου.

3.2.2 Ισχυρός κλονισμός

Σύμφωνα με το άρθρο 1439 παρ.1 «Ο καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει το διαζύγιο, όταν οι μεταξύ τους σχέσεις έχουν κλονισθεί τόσο ισχυρά, από λόγο που αφορά το πρόσωπο του εναγομένου ή και των δύο συζύγων, ώστε βάσιμα η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσης να είναι αφόρητη για τον ενάγοντα».

Για να υφίσταται ισχυρός κλονισμός θα πρέπει να συντρέχουν οι κάτωθι προϋποθέσεις:

- i. Να έχουν προηγηθεί γεγονότα (ή γεγονότος) κλονιστικά του γάμου, δηλαδή γεγονότα που απορρέουν κυρίως από παραβιάσεις ηθικής ή νομικής συμπεριφοράς του άλλου συζύγου αλλά και αναίτια γεγονότα τα οποία όμως επιφέρουν στην συγκεκριμένη έγγαμη σχέση ισχυρό κλονισμό. Ενδεικτικά ως λόγοι ισχυρού κλονισμού αναφέρονται το πάθος της μέθης, οι βιαιοπραγίες κατά του έτερου συζύγου, οι ψυχικές ή διανοητικές διαταραχές αυτού, η ανικανότητα προς συνουσία κ.α. Τα γεγονότα αυτά καθαυτά δεν αποτελούν λόγους διαζυγίου αλλά περιστατικά ικανά να προκαλέσουν τον ισχυρό κλονισμό του γάμου. Ορισμένα από τα γεγονότα αυτά (π.χ. εκδήλωση κάποιας ψυχικής ασθένειας) είναι αδιάφορο αν συντελέστηκαν πριν ή κατά την διάρκεια του γάμου.
- ii. Ο λόγος να αφορά το πρόσωπο του εναγομένου ή και των δύο συζύγων. Τούτο συνεπάγεται ότι περιστατικό που αφορά αποκλειστικά τρίτο πρόσωπο δεν μπορεί να αποτελέσει την βάση αγωγής διαζυγίου. Διαφορετική είναι η περίπτωση που από την συμπεριφορά του τρίτου προσώπου επηρεάζεται ένας εκ των συζύγων σε τέτοιο βαθμό που κλονίζεται ισχυρά η συζυγική σχέση.

iii. Τα γεγονότα αυτά να έχουν σαν απόρροια να κλονισθεί η σχέση σε τέτοιο βαθμό ώστε η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσης να είναι αφόρητη για τον ενάγοντα. Το δικαστήριο εξετάζει και αποφαινεται, εάν από τα προβαλλόμενα περιστατικά, κατέστη αφόρητη η συμβίωση για τον ενάγοντα. Ο νομοθέτης προκειμένου να διευκολύνει την απόδειξη λόγων ισχυρού κλονισμού υπέρ του ενάγοντος θέσπισε κάποια τεκμήρια μαχητά. Τα τεκμήρια αποτελούν πράξεις ή παραλείψεις του εναγόμενου συζύγου, τις οποίες αν επικαλεστεί και αποδείξει ο ενάγων σύζυγος ταυτοχρόνως αποδεικνύει και τον ισχυρό κλονισμό του γάμου του. Μαχητά λέγονται διότι ο εναγόμενος σύζυγος μπορεί να αποδείξει το αντίθετο, ότι δηλαδή από τις πράξεις αυτές που επικαλείται ο ενάγων σύζυγος δεν επήλθε ισχυρός κλονισμός.

Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 1439 παρ.2 του Αστικού Κώδικα, ο κλονισμός της έγγαμου σχέσεως τεκμαίρεται, εφόσον ο εναγόμενος δεν αποδεικνύει το αντίθετο, σε τρεις περιπτώσεις:

- Περίπτωση διγαμίας
- Εγκατάλειψης του ενάγοντα
- Επιβουλής της ζωής του εναγόμενου

3.3. Άλλα αίτια- λόγοι διαζυγίου

Δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να υποστηριχθεί ότι υπάρχει ένας μόνο λόγος διαζυγίου. Οι λόγοι είναι πολλοί, διαφορετικοί και συχνά ακατανόητοι από τους υπόλοιπους. Το ζευγάρι περνάει από διάφορα στάδια ώσπου να φτάσει στη διάλυση του γάμου. Η Χατζηχρήστου (1999) παραθέτει την άποψη των Kitson & Sussman, οι οποίοι αναφέρονται σε αποτελέσματα ερευνών που έχουν δείξει ότι τα ζευγάρια ανάλογα με το φύλο, άνδρας ή γυναίκα, παραπονιούνται για διαφορετικά πράγματα. Τα παράπονα των γυναικών αναφέρονται πιο συχνά «στην ύπαρξη άλλων σεξουαλικών σχέσεων εκτός γάμου, στην έλλειψη εμπιστοσύνης, σε ανωριμότητα, αλκοολισμό, οικονομικά και εργασιακά προβλήματα». Ενώ τα παράπονα των ανδρών αφορούν «υπερβολική προσήλωση στην εργασία, προβλήματα με συγγενείς και εξωτερικά γεγονότα όπως μια αλλαγή εργασίας, ένα τρίτο άτομο» (Χατζηχρήστου, 1999:91).

Οι κοινωνικές αλλαγές καθώς και οι αλλαγές που έχουν επέλθει στη μορφή της παραδοσιακής οικογένειας είναι σημαντικές αιτίες διαζυγίου, σημειώνει η Χατζηχρήστου (1999). Ένας λοιπόν σημαντικός λόγος είναι το πρόβλημα της ανεργίας που αντιμετωπίζουν πολλοί άνθρωποι, το οποίο επιφέρει οικονομικά προβλήματα. Το ζευγάρι λοιπόν ζώντας υπό την πίεση αδυναμίας να αντεπεξέλθει στις οικονομικές απαιτήσεις, καταλήγει να αντιδρά με συγκρούσεις και τσακωμούς.

Η Χατζηχρήστου (1999), συμπληρώνει ότι ένας ακόμη λόγος είναι η αλλαγή του παραδοσιακού ρόλου της γυναίκας. Σήμερα, η γυναίκα έχει καταφέρει να είναι οικονομικά ανεξάρτητη με την εισοδό της στην αγορά εργασίας. Ακόμη έχει αποκτήσει μεγαλύτερη ισοτιμία και διαφορετική θέση μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τα παλαιότερα χρόνια. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με τη μείωση της προκατάληψης των διαζευγμένων, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες μπορούν πλέον με μεγαλύτερη ευκολία και δυναμικότητα να αντιμετωπίσουν ένα ενδεχόμενο χωρισμό.

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη (1989), η έλλειψη προετοιμασίας για το θεσμό του γάμου αποτελεί ένα σοβαρό αίτιο διαζυγίου. Οι άνθρωποι αποφασίζουν να παντρευτούν έχοντας άγνοια για τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις που θα αντιμετωπίσουν και όντας συναισθηματικά ανώριμοι στο να συμβιώσουν με τον σύντροφό τους, δυσκολεύονται, πιέζονται και καταλήγουν στη λύση του γάμου τους.

Ο Heslin (2000) τονίζει πως μια πολύ συχνή αιτία διαζυγίου αποτελεί «η ρουτίνα του έγγαμου βίου». Η μαγεία του πρώτου καιρού της γνωριμίας του ζευγαριού χάνεται, καθώς αυτοί ζουν ολοένα και περισσότερο μαζί. Η συμβίωσή τους έχει σαν αποτέλεσμα ο ένας να γνωρίσει τον άλλο «σε βάθος», την προσωπικότητά του, τα ελαττώματα και τις συνήθειες. Κάποιοι άνθρωποι λοιπόν, κουράζονται και νιώθουν ανία μέσα σε αυτή τη καθημερινότητα. Σταδιακά, χάνεται το ενδιαφέρον για τον σύντροφό τους, δεν υπάρχει διάθεση για επικοινωνία, είναι έντονη η αδιαφορία και μειώνεται η ερωτική τους επιθυμία. Έτσι, πολλές φορές, αναζητούν κάποιο άλλο πρόσωπο που θα τους προσφέρει το αίσθημα της ανανέωσης με αποτέλεσμα να προδίδουν το/την σύντροφό τους.

Οι Garbar & Theodore (1996), παρουσιάζουν επιπλέον λόγους διαζυγίου. Μια πολύ σοβαρή αιτία λύσης του γάμου είναι η κακοποίηση του ενός συζύγου μετά από έντονους καυγάδες και διαφωνίες.

Η παρέμβαση τρίτων στα προσωπικά θέματα του ζευγαριού μπορεί να προκαλέσει διαζύγιο. Συχνά, εξωγενείς παράγοντες, είτε αυτοί είναι συγγενείς, είτε είναι φίλοι του

ζευγαριού, παρεμβαίνουν σε θέματα που αφορούν τη συζυγική τους σχέση και οδηγούν το ζευγάρι σε συγκρούσεις.

Τέλος, σημαντική αιτία διαζυγίου αποτελεί η ατεκνία. Είναι κοινά αποδεκτό ότι τα παιδιά αποτελούν σημείο ολοκλήρωσης ενός ζευγαριού, έτσι η απουσία τους μπορεί να προκαλέσει δυσάρεστα συναισθήματα.

«Οι λόγοι διαζυγίου απαριθμούνται περιοριστικά στα άρθρα 1439- 1446 του Αστικού Κώδικα και είναι: α) Η μοιχεία που διέπραξε ο ένας σύζυγος (Α.Κ. 1439).(αυτή η περίπτωση δεν ισχύει σήμερα). β) Η διγαμία που διέπραξε ο ένας σύζυγος (Α.Κ. 1439).γ) Η επιβουλή της ζωής του ενός συζύγου από τον άλλο (Α.Κ. 1440).δ) Η κακόβουλη εγκατάλειψη του ενός συζύγου από τον άλλο για μια δεκαετία τουλάχιστον (Α.Κ. 1441).ε) Ο κλονισμός της εγγάμου σχέσεως από υπαιτιότητα του ενός συζύγου ή από κοινή υπαιτιότητα (Α.Κ. 1442).στ) Η φρενοβλάβεια του ενός συζύγου, που διαρκεί τουλάχιστον τέσσερα χρόνια (Α.Κ. 1443).ζ) Η λέπρα από την οποία πάσχει ο ένας σύζυγος (Α.Κ. 1444).η) Η κύρηξη του ενός συζύγου σε κατάσταση αφάνειας (Α.Κ. 1445).θ) Η ανικανότητα του ενός συζύγου για συνουσία, που υπήρχε πριν από το γάμο και διαρκεί τουλάχιστο τρία χρόνια μετά το γάμο (Α.Κ. 1446)» (Σπυριδάκης, 1979:20).

Παρόλα αυτά «όποια και αν είναι η αιτία διαζυγίου, οι σύζυγοι πρέπει να σκεφτούν από κοινού, να εξετάσουν τις κατηγορίες που απευθύνουν ο ένας στον άλλο, να κάνουν μια ενδοσκόπηση και κατά κάποιον τρόπο έναν απολογισμό. Μόνο τότε θα ωριμάσει μέσα τους η δύσκολη απόφαση» (Garbar & Theodore, 1996:123-124).

3.4. Πως γίνεται η ανακοίνωση στα παιδιά

Οι γονείς αποτελούν σημαντικά πρότυπα για τη ζωή των παιδιών τους, και αυτά που λένε και κάνουν τα επηρεάζουν βαθύτατα. Ο τρόπος με τον οποίο θα μιλήσουν στα παιδιά και θα τους ανακοινώσουν το χωρισμό παίζει μεγάλο ρόλο στο πώς εκείνα θα αντιδράσουν.

Χρειάζονται λεπτοί χειρισμοί όπου τα συμφέροντα των παιδιών έχουν προτεραιότητα. Εφόσον αποφασίσουν να χωρίσουν οριστικά δυο γονείς πρέπει να συζητήσουν πρώτα μεταξύ τους και να επεξεργαστούν τι θα πουν στα παιδιά τους. Είναι σημαντικό να

προσπαθήσουν να παραμείνουν ήρεμοι και προσηλωμένοι όποιες κι αν είναι οι αντιδράσεις των παιδιών. Ο στόχος είναι να περάσει το μήνυμα στα παιδιά ότι μπορούν οι γονείς τους να έχουν τον έλεγχο της κατάστασης και ότι είναι σε θέση να ξεπεράσουν τις δυσκολίες. Αυτό δε σημαίνει ότι θα κρύψουν τη θλίψη τους, αλλά δε χρειάζεται να αφήσουν τη θλίψη να τους καταβάλλει. Είναι ωφέλιμο και οι δυο γονείς να καθησυχάσουν τα παιδιά με τη στάση τους γιατί ακόμα κι αν αυτά νιώσουν τρομερό σοκ από αυτά που ακούνε, από την άλλη τα βοηθά το να βλέπουν τους γονείς τους να διατηρούν την ψυχραιμία τους (Καππάτου, 1999).

Τι πρέπει να πουν οι γονείς στα παιδιά; _Καταρχήν, πριν τους πουν οτιδήποτε, είναι απαραίτητο να φερθούν με ευθύτητα και ειλικρίνεια λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία των παιδιών τους. Να τα απενοχοποιήσουν και να τα διαβεβαιώσουν ότι το διαζύγιο δεν είναι αποτέλεσμα της δίκης τους συμπεριφοράς, αλλά και ότι δεν υπάρχει τίποτα να κάνουν για να εμποδίσουν αυτό το χωρισμό. Να τους εξηγήσουν ότι δεν αγαπιούνται μεταξύ τους ως σύζυγοι, αλλά ότι πάντα θα αγαπάνε τα παιδιά τους. Επιπλέον, μπορούν να τους πουν ότι οι γονείς παίρνουν διαζύγιο ο ένας από τον άλλο, αλλά ποτέ από τα παιδιά τους. Να φροντίσουν να είναι σταθεροί και να τους τονίσουν ότι η απόφαση που πήραν δεν πρόκειται να αλλάξει, και ότι δεν θα τα ξαναβρούν μεταξύ τους ως σύζυγοι. Παρόλο που μπορεί να υποφέρουν στο άκουσμα αυτού, τα παιδιά θα μπορέσουν να το επεξεργαστούν πιο εύκολα αν είναι τελεσίδικο, γιατί αλλιώς δεν θα πάψουν να έχουν φαντασιώσεις επανασύνδεσης για το μέλλον. Το άγνωστο τρομάζει πολύ περισσότερο τα παιδιά από το οικείο, όσο δυσάρεστο κι αν είναι αυτό. Από την άλλη, χρειάζεται οι γονείς να προετοιμάσουν τα παιδιά τους για τις αλλαγές που θα ακολουθήσουν αλλά να δώσουν έμφαση σε αυτά που θα παραμείνουν ίδια στην καθημερινή ρουτίνα των παιδιών. Είναι πολύ σημαντικό να βοηθήσουν τα παιδιά τους να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Να τα ακούσουν προσεκτικά, να απαντήσουν με ειλικρίνεια σε κάθε τους απορία, και να τα αφήσουν να ξεσπάσουν. Δε γίνεται τα παιδιά να είναι πάντα ευτυχισμένα, αλλά δε χρειάζεται οι γονείς λόγω της δικής τους αμηχανίας και αγωνίας να συντομεύσουν την περίοδο της θλίψης των παιδιών τους. Θα πρέπει μόνα τους να προσαρμοστούν στη διαδικασία του χωρισμού (Καππάτου, 1999).

Στην ηλικία της εφηβείας όπου τα παιδιά μεταβαίνουν σε ένα άλλο αναπτυξιακό στάδιο και κάνουν την επανάστασή τους, το διαζύγιο μπορεί να τα αποδιοργανώσει. Πολλές φορές αντιδρούν με κατάθλιψη, απόσυρση και με κλείσιμο στον εαυτό τους. Αυτό δεν είναι πάντα φανερό: μπορεί δηλαδή να συγκαλύπτουν τον πόνο τους μέσα από διάφορες

δραστηριότητες ώστε να μη σκέπτονται, ή ακόμα να μην παρουσιάζουν φαινομενική αδιαφορία για τα πράγματα γύρω τους. Το καλό είναι ότι σε αυτό το στάδιο η επένδυση σε φίλους είναι σύνηθες φαινόμενο, οπότε βοηθά τα παιδιά να εξωτερικεύσουν την εσωτερική τους αναταραχή σε αυτούς εφόσον το επιθυμούν. Από την άλλη, ένα διαζύγιο κατά τη διάρκεια της εφηβείας μπορεί να δυσκολέψει τις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, ή να οδηγήσει σε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (Lansky, 1994).

Μια διαφορετική αντίδραση αφορά σε υπερωριμότητα που δείχνουν οι έφηβοι με το να αναλαμβάνουν περισσότερες ευθύνες από όσες αντέχουν. Είναι καλό οι γονείς να τους ενθαρρύνουν να περάσουν περισσότερο χρόνο με κάποιο αγαπημένο συγγενή, μέντορα ή φίλο, για να μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματα τους. Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να εξακολουθούν οι γονείς να βάζουν στους εφήβους τα ίδια όρια και να επιμένουν στην εφαρμογή κανόνων γιατί οι έφηβοι σε περιόδους κρίσεως έχουν ανάγκη από περισσότερη συγκρότηση και όχι από ελαστικά όρια. (Lansky, 1994).

3.5. Στάδια διαζυγίου

Σύμφωνα με την Dolto (1970) το διαζύγιο είναι μια διαδικασία που αποτελείται από έξι «στάδια» σε διαφορετικούς τομείς, των οποίων η σειρά δεν είναι απαραίτητα η ίδια για όλα τα άτομα, όπως ίδια δεν είναι και η έντασή τους σε κάθε χρονική φάση. Τα στάδια είναι τα ακόλουθα:

3.5.1. Το συναισθηματικό διαζύγιο

Κατά τη φάση αυτή, οι σύζυγοι αρχίζουν προοδευτικά να συνειδητοποιούν περισσότερο τη συναισθηματική απομάκρυνση στη σχέση τους, την απογοήτευση, τη δυσαρέσκεια και την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ τους και επικεντρώνονται σε αρνητικούς χαρακτηρισμούς του/της συζύγου και του γάμου τους. Με σταδιακή απομάκρυνση από τη σχέση του ενός από τους συζύγους σε μεγαλύτερο βαθμό, αν και η λειτουργία της οικογένειας μπορεί φαινομενικά να διατηρείται στα ίδια επίπεδα, ουσιαστικά

παραβλέπονται και αγνοούνται τα προβλήματα και δεν γίνεται προσπάθεια αντιμετώπισης και επίλυσης τους, γεγονός που συντελεί και επιτείνει το αδιέξοδο της σχέσης (Χατζηχρήστου,1999).

3.5.2. Το νομικό διαζύγιο

Κατά τη φάση αυτή, ο ένας από τους δύο συζύγους αναζητά τη βοήθεια δικηγόρου για να προχωρήσει στην αγωγή διαζυγίου. Σύμφωνα με την Αντωνιάδου (1994) οι περισσότερες σχετικές νομοθεσίες στις δυτικές χώρες δεν επιδεικνύουν την απαραίτητη ευαισθησία ως προς τις ανάγκες των μελών της οικογένειας που βρίσκεται στη διαδικασία διαζυγίου και δεν διαθέτουν τη σωστή δομή έτσι ώστε να είναι δυνατή η αποφόρτιση όλων των συναισθημάτων με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους κατά τη φάση του συναισθηματικού διαζυγίου. Επίσης κάποιοι δικηγόροι, μη έχοντας και την κατάλληλη κατάρτιση, πολλές φορές συντελούν στην ένταση της εχθρότητας και των συγκρούσεων, στην υπονόμηση και στη χρησιμοποίηση μη σωστών τακτικών κατά τη νομική διαδικασία (Χατζηχρήστου,1999).

3.5.3. Το οικονομικό διαζύγιο

Στα πλαίσια της νομικής διαδικασίας, στη φάση αυτή που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την προηγούμενη, γίνεται η διευθέτηση της κοινωνικής παρουσίας των συζύγων και οι ρυθμίσεις οι σχετικές με τη διατροφή της συζύγου και των ανηλίκων παιδιών (Χατζηχρήστου,1999).

3.5.4. Το διαζύγιο από τον κοινό γονεϊκό ρόλο

Ο όρος «διαζύγιο από τον κοινό γονεϊκό ρόλο» αναφέρεται στο γεγονός ότι ενώ οι γονείς χωρίζουν σε ότι αφορά το συζυγικό ρόλο και την άσκηση του γονεϊκού ρόλου από κοινού

σε ισότιμη βάση, ο κάθε γονέας χωριστά διατηρεί το γονεϊκό του ρόλο απέναντι στα παιδιά. Στη φάση αυτή, που συνδέεται άμεσα με το νομικό και οικονομικό διαζύγιο, διευθετούνται όλα τα ζητήματα τα σχετικά με την επιμέλεια των παιδιών και τα δικαιώματα επικοινωνίας του γονέα που δεν έχει την επιμέλεια. Ο Bohannon θεωρεί ότι η ρύθμιση της επιμέλειας δημιουργεί αναπόφευκτα μια άνιση κατανομή στα δικαιώματα των δύο γονέων, οπότε αντίστοιχα η διαφορά στη δυνατότητα επίδρασης στην ανατροφή και εκπαίδευση των παιδιών αποτελεί πηγή έντασης και συγκρούσεων μεταξύ των συζύγων καθώς και έντονου ψυχικού πόνου. Ο Bohannon επιπλέον, τονίζει ότι ο πιο έντονος ψυχικός πόνος με τη μεγαλύτερη διάρκεια προέρχεται από αυτό το διαζύγιο από τον κοινό γονεϊκό ρόλο (Χατζηχρήστου,1999).

3.5.5. Το διαζύγιο από την κοινότητα

Σύμφωνα με τον Κατσίκη (2002) το στάδιο αυτό συνδέεται με τις αλλαγές που επέρχονται στον κοινωνικό κύκλο των φίλων, των γνωστών, είτε οι πρώην σύζυγοι παραμείνουν στην ίδια γειτονιά είτε μετακομίσουν σε άλλη, στα αντίστοιχα προβλήματα μοναξιάς και κοινωνικής απομόνωσης και στην αναζήτηση υποστήριξης από άλλα άτομα, ομάδες, κοινωνικούς συλλόγους.

3.5.6. Το ψυχικό διαζύγιο

Μετά από μια συνεχή προσπάθεια για την αντιμετώπιση του ψυχικού τραύματος και την προσωπική ανασυγκρότηση έρχεται σταδιακά η «απεξάρτηση» του ενός συζύγου από τον άλλο, ο χωρισμός του εαυτού από την προσωπικότητα και την επίδραση του άλλου συζύγου. Ο Bohannon υποστηρίζει ότι, αν και το ψυχικό διαζύγιο είναι το πιο δύσκολο στάδιο της διαδικασίας, προσφέρει τη μεγαλύτερη ευκαιρία για ατομική ανάπτυξη και εξέλιξη και μπορεί να θεωρηθεί το πλέον σημαντικό και εν δυνάμει θετικό στοιχείο της διαδικασίας του διαζυγίου (Χατζηχρήστου,1999)

3.6. Φάσεις διαζυγίου

Σύμφωνα με τον Wiseman (1975) η δοκιμασία του διαζυγίου παρουσιάζεται σαν μια περίοδο κατά την οποία μπορεί κανείς να διδαχθεί απ' το παρελθόν του, να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του και να αναπτύξει καινούργιες πλευρές του εαυτού του που ούτε καν τις υποψιαζόταν. Δεν είναι άστοχο να πούμε ότι μοιάζει με την ανάρρωση που ακολουθεί μια σοβαρή εγχείρηση.

Τα συναισθηματικά στάδια από τα οποία πρέπει να περάσει κάποιος όταν χωρίζει, μοιάζουν πολύ με τα στάδια που περνάει όταν βρίσκεται αντιμέτωπος μ' έναν θάνατο. «Είναι κάτι σαν το πένθος. Κάποτε πρέπει να το ξεπεράσεις και να συνεχίσεις τη ζωή σου. Μετά από κάμποσο καιρό, άρχισα να σκέφτομαι πως έπρεπε να σταθώ στα πόδια μου. Ότι δεν μπορούσα να είμαι μια θλιμμένη, δυστυχισμένη και μόνη γυναίκα σ' όλη μου τη ζωή. Ακόμη και τώρα, ταράζομαι, όταν συναντώ ανθρώπους που με γνώριζαν ως παντρεμένη και μου λένε: «Ωραία το ξεπέρασες!» Εγώ, όμως, δεν το έχω ξεπεράσει. Αλήθεια, δεν το έχω» (Kirk, 2002:106).

Όταν χάνει κανείς κάτι που έχει σημασία στη ζωή του, ακόμα κι αν υπαίτιοι της απώλειας είναι ο ίδιος, είναι φυσικό να πενθεί γι' αυτό. Και όταν αυτό το κάτι έχει το μέγεθος και τη σημασία του γάμου, τότε αυτό το πένθος πρέπει ν' αφηθεί ελεύθερο να διαγράψει όλη την πορεία του. Γιατί, ακόμη και αν κάποιος νιώθει ανακούφιση που γλίτωσε, ή ευχαρίστηση, που είναι πια ελεύθερος να ζήσει με καινούργιο σύντροφο, αναμφισβήτητα έχει αφήσει πίσω του κάτι που ήταν κομμάτι του εαυτού του. (Kirk, 2002).

Όπως αναφέρει η Kirk (2002) το πένθος, όπως και το ίδιο το διαζύγιο, είναι ένα μεταβατικό στάδιο, ένα βουνό, που για να ξαναχτίσει κανείς τη ζωή του πρέπει ν' ακολουθήσει ένα μονοπάτι και να το ανέβει. Για τους περισσότερους όμως ανθρώπους το ταξίδι αυτό είναι πολύ δύσκολο. Μερικοί δεν έχουν την δύναμη και την αντοχή να φθάσουν ως την κορυφή. Άλλοι παρασύρονται και δημιουργούν μια νέα, ουσιαστική ερωτική σχέση, προτού ακόμα πενθήσουν για την προηγούμενη. Κι αυτοί επίσης τα παρατάνε, πριν πατήσουν στην κορυφή και χάνουν την μεγαλειώδη θέα της ζωής που

απολαμβάνει κανείς μόλις ανέβει το βουνό. Άλλοι πάλι, ζητάνε καταφύγιο σε μια σπηλιά, μες στο δικό τους στενάχωρο κόσμο και ούτε κι αυτοί θα κατορθώσουν να φθάσουν ποτέ στην κορυφή. Τέλος, δυστυχώς υπάρχουν και κάποιοι που διαλέγουν την αυτοκαταστροφή και πηδάνε από τον πρώτο βράχο που υψώνεται πλάι στο μονοπάτι που καλούνται να ακολουθήσουν.

3.6.1. Οι φάσεις της απώλειας

Υπάρχουν αρκετές επιστημονικές θεωρίες για τον τρόπο που συνθηκολογούν οι άνθρωποι με την απώλεια, την οποιαδήποτε απώλεια -ενός ανθρώπου, μιας σχέσης, ενός κατοικίδιου ζώου, μιας δουλειάς ή κάποιου αντικειμένου με σημαντική προσωπική αξία.

Μια από τις πιο γνωστές θεωρίες είναι αυτή της Kibler-Ros. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της, τα στάδια της ψυχοσυναισθηματικής διαδικασίας του ατόμου για την «απώλεια», της ζωής είναι τα παρακάτω:

- Άρνηση
- Θυμός
- Συναλλαγή
- Κατάθλιψη
- Παραδοχή
- Ελπίδα

Οι παρατηρήσεις της Kibler-Ros ενσωματώθηκαν στις έρευνες της Colik, (Kirk, 2002) που χρησιμοποιεί τα συναισθήματα εκείνων που η διάλυση του γάμου τους ήρθε χωρίς προειδοποίηση:

- Σοκ: «Πάγωσα ολόκληρη»
- Απάθεια και αίσθηση μη πραγματικότητας: «Δεν μπορεί να είμαι εγώ»
- Δυσπιστία: «Δεν μπορεί να είναι αλήθεια»
- Νοσταλγία: «Γύρισε πίσω»
- Αίσθηση κενού: «Ένα οδυνηρό κενό»

- Αναζήτηση: «Κάπου θα πρέπει να είναι»
- Άγχος: «Πρέπει να πουλήσω το σπίτι;»
- Θυμός: «Δεν είχε δικαίωμα να μ' αφήσει έτσι»
- Ενοχή: «Αν δεν είχα...»
- Ανάμνηση: «Φοβάμαι να ξεχάσω»
- Κατάθλιψη: «Είμαι πολύ κουρασμένη για να προσπαθήσω»
- Απώλεια ταυτότητας και κοινωνικής θέσης: «Ποια είμαι;»
- Στιγματισμός: «Οι άλλοι ενοχλούνται που με βλέπουν»
- Σεξουαλική στέρηση: «Να νοιώσω τα μπράτσα Κάποιου άντρα γύρω μου...»
- Απώλεια πίστης: «Γιατί;»
- Μοναξιά: «Φοβάμαι τα Σαββατοκύριακα»
- Παραδοχή: «Θα του φαινόταν αστείο»
- Θεραπεία.

Ο Καναδός Monburet, στο βιβλίο του «Αγαπώντας, χάνοντας, Μεγαλώνοντας», (Kirk, 2002) γράφει πως σύμφωνα με τις προσωπικές του παρατηρήσεις και έρευνες υπάρχουν οχτώ στάδια στην διαδικασία αποδοχής του πόνου της απώλειας:

- Σοκ
- Άρνηση
- Έκφραση συναισθημάτων
- Συνειδητοποίηση των προβλημάτων της απώλειας
- Ανακάλυψη νοήματος στην απώλεια
- Συγχώρεση
- «Διαγραφή» των καλών πλευρών και ιδιοτήτων του «χαμένου» ατόμου, από τη ζωή αυτού που το έχασε.
- Εορτασμός για το τέλος του πένθους και την αρχή μιας καινούργιας ζωής

Η Gagenberg, δικηγόρος ειδικευμένη στα διαζύγια (διαζευγμένη και η ίδια) (Χριστιανόπουλος,1994) έχει καταγράψει από τις προσωπικές και επαγγελματικές εμπειρίες της έναν κατάλογο επτά φάσεων:

- Κατάρρευση

- Σοκ
- Θυμός
- Πόνος
- Μίσος
- Λύπη
- Αποδοχή

Οι σημαντικές ομοιότητες όλων αυτών των σταδίων που περνά κανείς, στην προσπάθεια του ν' αντιμετωπίσει την απώλεια, δείχνουν καθαρά πως ορισμένα στοιχεία είναι κοινά σ' όλες τις αντιδράσεις στην απώλεια και στα μεταβατικά στάδια της ζωής. Έτσι οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως αν και ο κάθε άνθρωπος θεωρεί τις δικές του αντιδράσεις μοναδικές, στην πραγματικότητα είναι σχεδόν ίδιες για όλους τους ανθρώπους (Herbert,1998).

Ωστόσο ο καθένας έχει την δική του ιδιοσυγκρασία και δεν πενθούν όλοι με τον ίδιο τρόπο. Μπορεί λοιπόν όλοι να περνούν αυτά τα στάδια, αλλά με διαφορετική σειρά ο καθένας.

Συνεπώς, θα ήταν ευκολότερο αυτά τα στάδια να αντιμετωπίζονται σαν «ομάδες» συναισθημάτων, που το κάθε άτομο θα νιώσει με το δικό του τρόπο και στους δικούς του χρόνους. Δεν αποκλείεται ακόμη, ορισμένοι να περάσουν πάλι μια ή περισσότερες φορές, από κάποια απ' αυτές τις ομάδες καθώς οι διαφορετικές συνθήκες προκαλούν αντιδράσεις που νόμιζαν πως είχαν πια ξεπεράσει. Εξάλλου και η πορεία στο βουνό από το Α έως το Ω δεν γίνεται ποτέ πάνω σε ομαλό έδαφος. Πάντως, σε όλα αυτά τα στάδια, το άτομο μετακινείται, εξελίσσεται, ωριμάζει και γίνεται πιο ανεξάρτητο. Αν μάλιστα, έχει τη θέληση και τη δύναμη να παρατηρεί τον ίδιο τον εαυτό του, θα μάθει πολλά γι' αυτόν για τα προτερήματα και τις αδυναμίες του και για τους τρόπους συμπεριφοράς που απέκτησε από την παιδική ηλικία και εξακολουθεί να εφαρμόζει. Όλα αυτά συμβαίνουν ταυτόχρονα με τον πόνο και το πένθος και ακόμη κι αν κάποιος χρειασθεί να οπισθοχωρήσει ή να ξαναρχίσει από την αρχή πολλές φορές, αυτό δεν σημαίνει πως έχει αποτύχει (Κατσίκης,2002).

3.6.2. Οι φάσεις της μετάβασης

Στη συνέχεια θα εξετασθούν διαδοχικά τα διάφορα στάδια της μετάβασης, που είναι τα εξής:

α) Σοκ και άρνηση

β) Ανάταση και ανακούφιση

γ) Αναζήτηση

δ) Θυμός

ε) Διαπραγμάτευση

στ) Ενοχή

ζ) Κατάθλιψη

η) Αποδοχή και επανάληψη

(Αντωνιάδου, 1994).

α) Σοκ και άρνηση

Η καταστροφή ενός γάμου μπορεί να προέλθει και ύστερα από μια απρόσμενη, ξαφνική εγκατάλειψη του ενός συντρόφου από τον άλλο. Το σοκ από μια τέτοια κατάσταση είναι τόσο μεγάλο, που ολόκληρος ο κόσμος μοιάζει να βυθίζεται στο χάος. Αυτή η αίσθηση μωδιάσματος και παράλυσης που νοιώθουν τα περισσότερα άτομα, η αίσθηση πως βλέπουν έναν εφιάλτη, η πεποίθηση πως «αυτό δε μπορεί να συμβαίνει σε μένα» δεν είναι παρά η άμυνα του μυαλού στην αμεσότητα του πόνου Herbert (1998).

Σύμφωνα με την Herbert (1998), όταν ο ξαφνικός πόνος είναι πολύ έντονος, για να τον αντέξουμε, το σώμα αντιδρά εκκρίνοντας ηρεμιστικές ορμόνες, αλλάζοντας έτσι την αντίληψη της πραγματικότητας: ένας μηχανισμός άμυνας σε περιόδους έντονου στρες,

που μας επιτρέπει να συνεχίσουμε τη ζωή μας, αντί να βυθιστούμε στη δυστυχία. Αυτή η περίοδος του έντονου σοκ δίνει την ευκαιρία να συγκεντρώσουμε μερικές δυνάμεις για να μπορέσουμε αργότερα να ανταποκριθούμε στο πρόβλημα.

Μερικές φορές το μεγάλο σοκ από την επίγνωση πως ήρθε το τέλος του γάμου εμποδίζει το άτομο ακόμη και να μιλά γι' αυτό το θέμα, και τότε, όμως το σώμα προδίδει τη μεγάλη δυστυχία με διάφορα συμπτώματα: το άτομο δεν μπορεί να φάει ή κάνει εμετό ή υποφέρει από διάρροια ή συχνουρία ή βγάζει έκζεμα και, σε σπάνιες περιπτώσεις αρχίζουν να πέφτουν τα μαλλιά του. Η αϋπνία, ένα πολύ συνηθισμένο φαινόμενο σε τέτοιες περιπτώσεις οφείλεται σε υπερδιέγερση του εγκεφάλου, που σκέπτεται συνεχώς το ίδιο θέμα. Εξίσου συνηθισμένη όμως είναι και η έντονη υπνηλία, που έχει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει στον εγκέφαλο να ξεκουράζεται για μερικές ώρες (Schwartz & Kaslow, 1985).

Αυτό το ίδιο σοκ μπορεί να ακινητοποιήσει κάποιον, αλλά μπορεί εξίσου να τον σπρώξει σε μια λύση απελπισίας, προτού συνειδητοποιήσει καλά τις συνέπειες.

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί το μυαλό για να κατανοήσει ή να αποκλείσει, κάθε πληροφορία ιδιαίτερα οδυνηρή, αποσκοπούν να σώσουν την αυτό-εκτίμησή μας από την ολοκληρωτική καταστροφή -αφού όταν η αυτοεκτίμηση καταστραφεί εντελώς, το άτομο δεν μπορεί να λειτουργήσει φυσιολογικά.

Αυτή η «άρνηση της πραγματικότητας» μπορεί να προσλάβει πολλές μορφές και, σε ορισμένες περιπτώσεις, να διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα. Σ' αυτή την παρατεταμένη και πιο νοσηρή μορφή της, η άρνηση μπορεί να εξωτερικευτεί με έναν από τους παρακάτω τρόπους:

- Προσπάθειες να λησμονηθεί οτιδήποτε θυμίζει τον σύντροφο που προκάλεσε τον μεγάλο πόνο.
- Εργασιομανία, ώστε να μην υπάρχει χρόνος για να σκεφτόμαστε τον «χαμένο σύντροφο».
- Πολύ γρήγορη αντικατάσταση του «χαμένου» συντρόφου με έναν άλλον.
- Η δημιουργία «τόπων προσκυνήματος» από διάφορους χώρους, αντικείμενα και αναμνήσεις.
- Η χρήση αλκοόλ, φαρμάκων ή ναρκωτικών ως ένα είδος «αναισθητικού».

Η άρνηση μοιάζει με πανοπλία που προστατεύει όχι μόνο από τον ίδιο πόνο, αλλά και δεν επιτρέπει στους άλλους να τον διακρίνουν (Κατσίκης, 2002).

Ωστόσο, και ο σύντροφος που προκάλεσε το σοκ, καταστρέφοντας τον γάμο, ή κρίνοντας πως η φυγή δικαιολογείται, επειδή δεν υπήρχε καμιά ελπίδα για να σωθεί, μπορεί επίσης να χρησιμοποιεί τον αμυντικό μηχανισμό της άρνησης, για να αποφύγει την ενοχή και τις τύψεις.

Η άρνηση και για τους δύο πρώην συζύγους, τους δίνει την ευκαιρία ν' αποφύγουν να συνειδητοποιήσουν αυτό που συνέβη. Κι όσο οι καρδιές τους αρνούνται να υποφέρουν, η αυτό-εκτίμησή τους προστατεύεται από μεγαλύτερη μείωση.

β) Ανάταση και ανακούφιση

Αυτή η φάση είναι σύντομη και πολλά χωρισμένα άτομα δεν την ξεπερνούν καθόλου -σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, δεν είναι παρά μια προέκταση της φάσης της άρνησης. Όσοι την βιώνουν, αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τις τεράστιες συνέπειες συναισθηματικές, ψυχολογικές, οικονομικές και πρακτικές από την διάλυση του γάμου τους. Και σκέπτονται ότι μπορούν να εξαπατήσουν εκείνους που τους παρατηρούν (και που νιώθουν υπεύθυνοι για την επιτυχία τους), αν τους δώσουν την εντύπωση πως έχουν ξεπεράσει τον πόνο, ενώ στην πραγματικότητα δεν έχουν αρχίσει να τον αντιμετωπίζουν (Schwartz & Kaslow, 1985).

Η ανακούφιση, όμως, που παρουσιάζεται σ' αυτό το στάδιο μπορεί να είναι απολύτως ρεαλιστική, για έναν ή και περισσότερους από τους παρακάτω λόγους: επειδή τελείωσε το μαρτύριο των καθημερινών καβγάδων. Επειδή το άτομο είναι τώρα ελεύθερο να πηγαίνει όπου θέλει κι αν θέλει, χωρίς να δίνει λογαριασμό σε κανέναν. Επειδή μπορεί να ζει χωρίς τον συνεχή φόβο της βίας. Επειδή η μοναξιά της καθημερινής ζωής μ' ένα άτομο, που δεν αισθάνεται πια αγάπη ή σεβασμό, έπαψε να είναι μια συνεχόμενη προσβολή. Επειδή η υποψία της απιστίας του συζύγου δεν υπονομεύει πια την αξιοπρέπεια του άλλου. Και, τέλος επειδή σταμάτησαν πια τα ψέματα, οι προφάσεις, οι υπεκφυγές και οι συναισθηματικοί εκβιασμοί (Kirk, 2002).

Σ' αυτή τη σύντομη περίοδο ανάτασης και πίστης σ' ένα καινούργιο μέλλον, στις δυνατότητες μιας ζωής, αρχικά μοναχικής, αλλά που αργότερα μπορεί να μοιραστεί και μ' ένα άλλο άτομο, και ανακούφισης για την απελευθέρωση από το δεσμό και τον σύντροφο που «δολοφονούσε» την αυτό-εκτίμηση, οι περισσότεροι διαζευγμένοι πιστεύουν πως μπορούν να ξεκινήσουν με θάρρος για το μέλλον, αφήνοντας τον αποτυχημένο γάμο πίσω τους. Δυστυχώς, ελάχιστοι θα καταφέρουν να διατηρήσουν αυτή την αίσθηση ανάτασης, που ουσιαστικά σημαίνει πως δεν έχουν καν αρχίσει να πενθούν τον θάνατο του γάμου (Kirk, 2002).

γ) Αναζήτηση

Σ' αυτό το στάδιο, η αίσθηση ελευθερίας διαρκεί λίγο και δεν είναι παρά ένας τρόπος-άσχετος με τη γνησιότητα των αισθημάτων για την αντιμετώπιση του πόνου και της μοναξιάς, που νιώθει ο εγκαταλελειμμένος σύντροφος. Πολλά χωρισμένα άτομα αποφασίζουν τότε να ξαναρχίσουν την επαφή με τον πρώην σύντροφο.

Ο Bowlby γράφοντας για το πένθος (μετά το θάνατο) στους ενήλικες, λέει πως εκείνος που πενθεί, νιώθει συχνά την ανάγκη να ψάξει και να ξαναβρεί το χαμένο άτομο. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με το διαζύγιο: το άτομο που έχει εγκαταλειφθεί, «ψάχνει», περιμένοντας ν' ακούσει τον ήχο του αμαξιού καθώς φρενάρει έξω απ' την πόρτα, ή τον ήχο του κλειδιού στη κλειδαριά.

Αυτή η «αναζήτηση», που δεν είναι παρά μια άρνηση αποδοχής πως ο γάμος τέλειωσε, μπορεί να πάρει πολλές και διαφορετικές μορφές. Ο Bowlby περιγράφει μερικές όπως: Νευρικό περπάτημα πάνω-κάτω, επισκέψεις σε παλιά «στέκια», ή χώρους όπου μπορεί να βρίσκεται ο πρώην σύζυγος, επίμονες σκέψεις γι' αυτόν, συνεχής παρακολούθηση θορύβων που υποδηλώνουν την παρουσία του και αδιαφορία σε θορύβους άσχετους μ' αυτόν, καθώς και κάλεσμα του συντρόφου που λείπει.

Υπάρχουν, όμως, και άλλοι, πιο θλιβεροί, τρόποι αναζήτησης: άντρες και γυναίκες στέκονται ώρες ολόκληρες έξω από το σπίτι του πρώην συντρόφου τους, ελπίζοντας για ένα βλέμμα, μια λέξη, ένα γνέψιμο, λες και η οποιαδήποτε μικρή επαφή μπορεί ν' αλλάξει την κατάσταση και να ξαναφέρει τον άπιστο στο συζυγικό σπίτι. Κλασική είναι η περίπτωση μιας χωρισμένης γυναίκας, που τηλεφωνούσε αμέτρητες φορές την ημέρα

και τη νύχτα στον πρώην σύζυγο της. Τηλεφωνούσε ακόμη στις κόρες της, την αδελφή, τον γαμπρό και τους φίλους της, όλες τις ώρες της ημέρας και της νύχτας, ελπίζοντας να τον βρει εκεί για να του πει πάντα το ίδιο: πως υπήρχε κάποιο πρόβλημα με το ενυδρείο της και πως εκείνος έπρεπε να έρθει να το διορθώσει. Αυτά τα τηλεφωνήματα συνεχίστηκαν δύο χρόνια.

Ο Marsden (1969:83) μελέτησε ογδόντα γυναίκες, όλες με παιδιά, που ζούσαν με κρατική επιχορήγηση και που οι πιο πολλές ζούσαν χωριστά από τους άντρες τους για πέντε χρόνια, ή και περισσότερο. Σχολιάζοντας την εντυπωσιακή ομοιότητα των απαντήσεων πολλών απ' αυτές τις γυναίκες, με μερικές από τις απαντήσεις που δίνονται μετά το πένθος, ο Marsden τονίζει: «Ο συναισθηματικός δεσμός της μητέρας με τον πατέρα δεν κόβεται μετά το διαζύγιο. Τουλάχιστον οι μισές από τις μητέρες, αν και είχαν χάσει κάθε επαφή με τον πατέρα, τον νοσταλγούσαν. Ήταν, επίσης, φανερό πως αρκετές μητέρες επέμεναν, παρά τις υποδείξεις για το αντίθετο, και για πολλά χρόνια, να πιστεύουν πως, με κάποιο τρόπο, θα ξανάρχιζαν να ζουν με τον πατέρα των παιδιών τους. Μια απ' αυτές, μάλιστα, αν και είχε μετακομίσει σε καινούργιο σπίτι πριν από πολλά χρόνια, δεν είχε ακόμη βγάλει από τα κουτιά όλα της τα πράγματα, γιατί δεν μπορούσε να πιστέψει πως αυτή η αλλαγή στη ζωή της ήταν μόνιμη.»

δ) Άγχος - φόβος

Παρά τη νοσταλγία και την αναζήτηση του πρώην συντρόφου, σε αυτό το στάδιο υπάρχουν και αναλαμπές ρεαλισμού, που κάνουν το μέλλον να φαίνεται σκοτεινό. Αυτό προκαλεί έντονο άγχος, που συχνά εκφράζεται με φόβους για πρακτικά προβλήματα:

- Πού θα βρω χρήματα;
- Μήπως χάσω την κηδεμονία των παιδιών;
- Τι θα γίνει με την ασφάλεια ζωής, το σπίτι, το αυτοκίνητο;
- Θα πρέπει να κινηθώ δικαστικά; (Kirk,2002)

Μερικοί άνθρωποι αντιμετωπίζουν τους φόβους τους κάνοντας ριζοκίνδυνες ενέργειες που μπορεί να τους βλάψουν. Θέλουν να αντιμετωπίσουν τους φόβους τους και πιστεύουν ότι ρισκάροντας θα μπορέσουν να τους αισθανθούν καλύτερα. Οι

ψυχαναλυτές συχνά ζητούν από τους πελάτες τους που αισθάνονται υπερβολικό φόβο να σκεφθούν το χειρότερο πράγμα που θα μπορούσε να τους συμβεί (Robert & Fisher ,2002).

Ο φόβος αποτελεί φυσιολογικό κομμάτι των συναισθημάτων όλων μας και μπορεί εύκολα να γίνει φίλος μας. Μας εμποδίζει να ρισκάρουμε χωρίς λόγο, να υποβαλλόμαστε σε επικίνδυνες καταστάσεις και να γινόμαστε ευάλωτοι. Έχουμε ανάγκη το φόβο, γιατί μας προστατεύει φόβος μπορεί να λειτουργήσει και ως κίνητρο. Μπορεί να μας παρακινήσει να επινοήσουμε αποτελεσματικούς τρόπους για να επιβιώνουμε, και να μας ωθήσει να βελτιώσουμε τις άμυνες μας. Μπορεί να μας κινητοποιήσει να γίνουμε συναισθηματικά και σωματικά ισχυρότεροι. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το φόβο ως κίνητρο για να ανταποκριθούμε επιτυχώς στην διαδικασία προσαρμογής. Ο καλύτερος τρόπος για να ξεπεραστούν οι φόβοι είναι να τους αισθανθεί κανείς (Robert & Fisher ,2002).

ε)Θυμός

Σύμφωνα με τους Robert και Fisher (2002),όταν κανείς συνειδητοποιήσει πως ο χωρισμός είναι οριστικός και η «αναζήτηση» του πρώην συντρόφου μάταιη, συχνά ακολουθεί ένας έντονος θυμός:

- Πώς τόλμησε να μου το κάνει αυτό;
- Δεν έχει το δικαίωμα!
- Θα την εκδικηθώ!

Ο θυμός αυτός είναι εντελώς καταστροφικός, γεμάτος μίσος, πικρία, δηλητήριο και διάθεση για εκδίκηση. Και τα άτομα που τον νιώθουν κινδυνεύουν να χάσουν κάθε λογική, ακόμη και την ίδια την πνευματική τους υγεία.

Ιδίως στα διαζύγια που εκδίδονται μετά από πολλά χρόνια γάμου, η επιθυμία του ενός συζύγου να προκαλέσει πόνο στον σύντροφο που ευθύνεται για τον πόνο και τη δυστυχία του, να τον κάνει να πληρώσει για την ελευθερία του ή να τον αναγκάσει να ξαναγυρίσει κοντά του, είναι απολύτως φυσική και κατανοητή. Συχνά, η αντικειμενική εξέταση των αιτιών που οδήγησαν στη διάλυση του γάμου είναι τόσο οδυνηρή, ώστε πολύ πιο εύκολα

ο εγκαταλελειμμένος σύντροφος ξεσπά όλο το θυμό του σε κάποιο τρίτο πρόσωπο, λόγω χάρη, στον εραστή, ή στην ερωμένη, που ξεμυάλισε τον πρώην σύντροφο, την πεθερά που έβαζε λόγια στο γιο της, τον ηλικιωμένο γονιό, που ήρθε μαζί με το ζευγάρι και αναστάτωσε την οικογένεια, τους δικηγόρους, που κερδίζουν από τη δυστυχία των άλλων, τον προϊστάμενο, που απέλυσε το άτομο, αναστατώνοντας έτσι τη ζωή του, τις καθυστερήσεις του νόμου και άλλα πολλά. Πάνω απ' όλα, πρέπει να διακρίνεται η πραγματική αιτία για τον θυμό που νιώθει κανείς (Beyer και Wintsester,2003).

στ) Διαπραγμάτευση

Σύμφωνα με την Kirk (2002), όσοι δεν μπορούν να παραδεχθούν την πραγματικότητα στα πρώτα στάδια της διάλυσης του γάμου και νιώθουν θυμό εναντίον του εαυτού τους και των άλλων, ίσως προσπαθήσουν ν' αλλάξουν την κατάσταση με τη μέθοδο της διαπραγμάτευσης- που δεν είναι παρά μια τελευταία και απελπισμένη προσπάθεια να κερδίσουν ξανά αυτό που έχασαν:

- «Θα αλλάξω, σου το υπόσχομαι. Φτάνει να ξαναγυρίσεις».
- «Δεν θα την ξαναδώ ποτέ. Δεν μπορούμε να ξαναδοκιμάσουμε;
- «Θα κάνω τα πάντα, ό,τι μου ζητήσεις...»
- «Θα κόψω το ποτό...»
- «Θα πάμε σε σύμβουλο γάμου...»

Η διαπραγμάτευση δεν είναι παρά η αδυναμία αντιμετώπισης της κατάστασης του χωρισμού. . Όταν, όμως, κι αυτή η μέθοδος αποτύχει, τι από-μένει;

ζ) Ενοχή

Σ' αυτό το στάδιο, το συναισθηματικό εκκρεμές πηγαίνει προς την εντελώς αντίθετη κατεύθυνση και πάντα με τον ίδιο παράλογο τρόπο (το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με το πένθος): ο θυμός παραχωρεί τη θέση του σε μια υπερβολική αίσθηση αποτυχίας και ευθύνης γι' αυτό που συνέβη. Τώρα ο προηγούμενος σύντροφος είναι το «σωστό άτομο». Και αρχίζουν οι υποθέσεις καθώς επαναλαμβάνεται συνεχώς ο κατάλογος των λαθών:

- «Θα 'πρεπε να την άκουγα περισσότερο».
- «Θα 'πρεπε να συγκρατούσα περισσότερο τα νεύρα μου».
- «θα 'πρεπε να ήμουν πιο υπομονετική»
- «Αν ήμουν καλύτερος στο κρεβάτι...»
- «Αν είχα καταλάβει τις ανάγκες της...»
- «Αν δεν ήμουν τόσο εγωίστρια και γκρινιάρρα...»

Παράλληλα, στη φάση της ενοχής το άτομο περιμένει πως θα συμβεί ό,τι χειρότερο μπορεί να συμβεί, εξαιτίας αυτών που έκανε, ή πιστεύει ότι έκανε: ο πρώην σύντροφος θα αυτοκτονήσει, ή θα υποστεί κάποια μόνιμη βλάβη, το ίδιο και τα παιδιά, κι άλλα παρόμοιο (Κατσίκης, 2002).

Όλη αυτή η αρνητικότητα δείχνει πως η αυτό-εκτίμηση του ατόμου βρίσκεται σε επικίνδυνα χαμηλό βαθμό: αντιμετώπισε την αλήθεια, αλλά την μεγαλοποίησε υπερβολικά και παράλογα. Δυστυχώς, η ενοχή είναι ένα συναίσθημα, με το οποίο οι φυσιολογικοί άνθρωποι αδυνατούν να συμβιώσουν —τους σπρώχνει στην απελπισία και γι' αυτό πολλοί αντιδρούν, προσπαθώντας να αποβάλουν από πάνω τους κάθε ευθύνη για την καταστροφή του γάμου. Το συναίσθημα της ενοχής μπορεί να προκαλέσει εχθρότητα και επιθετικότητα που, με τη σειρά τους, θα γίνουν οι αιτίες της καταστροφής του επόμενου δεσμού -ένανς τέλειος φαύλος κύκλος, δηλαδή (Κατσίκης, 2002).

Σε ορισμένους γάμους, άτομα με μικρή αυτοπεποίθηση, παντρεμένα με συντρόφους που ξέρουν πώς να φορτώνουν πάντα το λάθος στους άλλους, καταλήγουν να δέχονται πως φταίνε για όλα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, ο σύντροφος με τη μικρή αυτοπεποίθηση πιστεύει ότι δεν έχει καμιά αξία και πως του άξιζε το διαζύγιο (Αντωνιάδου, Αμπατζόγλου κ.ά. 1994).

η) Κατάθλιψη

Όταν ο θυμός στρέφεται εναντίον του ίδιου του ατόμου, μπορεί να προκαλέσει μελαγχολία, κατάθλιψη, ακόμη και απελπισία. Όταν αυτά τα συμπτώματα παρουσιάζονται σε εξαιρετικά έντονες μορφές, ίσως χρειάζεται ψυχοθεραπεία. Και στις πιο ήπιες μορφές τους όμως, τα συμπτώματα δείχνουν πως ο χωρισμός είναι τελειωτικός και κανένα θαύμα της τελευταίας στιγμής δεν πρόκειται να αλλάξει τα πράγματα (Κατσίκης, 2002).

Στη διάρκεια αυτής της δοκιμασίας, ο πόνος είναι βαθύς, έντονος και μοιάζει σαν να μην πρόκειται να περάσει ποτέ, ενώ οι πρακτικές συνθήκες της ζωής χειροτερεύουν συχνά την κατάσταση. Πολλοί διαζευγμένοι πρέπει τώρα ν' αντιμετωπίσουν τη ζωή χωρίς τη βοήθεια του συντρόφου του έχοντας παράλληλα, την ευθύνη για μικρά, ή έφηβοι, παιδιά -κι αυτό, ενώ το μόνο που θέλουν είναι να τραβήξουν τα σκεπάσματα πάνω απ' το κεφάλι τους και να κρυφτούν απ' όλο τον κόσμο. Οι περισσότεροι απ' αυτούς, όμως, πρέπει να βρουν το κουράγιο να πάνε στις δουλειές τους, όπου -παραδόξως—ίσως τους περιμένουν η φιλία και η συμπαράσταση, που θα τους βοηθήσει να ξαναβρούν λίγη τουλάχιστον από την αυτοπεποίθησή τους (Αντωνιάδου, 1994).

Ωστόσο, το στάδιο της κατάθλιψης είναι πια το τελευταίο. Όποιος βρίσκεται εκεί, έχει πραγματικά φτάσει στον πάτο και από το σημείο αυτό, η μόνη δυνατή πορεία είναι προς τα επάνω. Εφόσον, βέβαια, το άτομο θέλει να αφήσει τον εαυτό του να απαγκιστρωθεί από την τραγωδία που το χτύπησε, να μάθει απ' αυτήν, ωριμάζοντας και να συνεχίσει μετά τον δρόμο του στη ζωή (Αντωνιάδου, 1994).

θ) Αποδοχή και επανάληψη

Σύμφωνα με την Χουρδάκη (1991) σταδιακά, η αποδοχή της νέας κατάστασης απελευθερώνει νέες μορφές συναισθημάτων, αντιδράσεων και σκέψεων. Με τη σειρά της, αυτή η απελευθέρωση διευκολύνει νέους τρόπους συμπεριφοράς. Χαρακτηριστική είναι η αποδοχή και προσαρμογή στη νέα κατάσταση. Μετά απ' αυτό το στάδιο, όμως, οι σχέσεις με τον πρώην σύντροφο (αν υπάρχουν) γίνονται ευκολότερες, ενώ κάποια σημεία τριβής που άλλοτε φαίνονταν ιδιαίτερος σημαντικά, αποκτούν τώρα πολύ μικρότερη σημασία. Τα άτομα νιώθουν υπερηφάνεια μιας και κατόρθωσαν να αντεπεξέλθουν σε μια τόσο δύσκολη κατάσταση.

ι) Αναζήτηση νοήματος

Η ανάγκη για την εξεύρεση κάποιου νοήματος στον πόνο και τη δυστυχία του διαζυγίου, είναι το πρώτο σημάδι πως το άτομο που πέρασε αυτόν τον δύσκολο δρόμο αρχίζει πάλι

να ζωντανεύει και μόνο σ' αυτό το στάδιο μπορεί να αρχίσει οποιαδήποτε σημαντική αλλαγή μέσα του (Kirk, 2002).

Όταν κάποιος αρχίζει να κάνει στον εαυτό του τις παρακάτω ερωτήσεις, είναι φανερό πως βλέπει καθαρά το φως στο βάθος του τούνελ:

- Τι νόημα είχε όλος αυτός ο πόνος στη ζωή μου και τι συμπεράσματα μπορώ να βγάλω απ' αυτόν;
- Σε τι θα με βοηθήσει αν γνωρίσω καλύτερα τον εαυτό μου;
- Ποιες νέες δυνάμεις και ικανότητες ανακάλυψα μέσα μου;
- Τι έμαθα;
- Ποια νέα κατεύθυνση παίρνει η ζωή μου;
- Από εδώ και εμπρός, πώς μπορώ να εξελιχθώ ως άτομο;

Οι απαντήσεις σ' αυτές τις ερωτήσεις δεν θα έρθουν αμέσως. Μπορεί να έρθουν πολύ καιρό αργότερα, ή να μην έρθουν καθόλου (Kirk, 2002).

Σε γενικές γραμμές, η διαδικασία του διαζυγίου αφήνει τους άντρες, τις γυναίκες (και τα παιδιά τους) πολύ ευάλωτους. Είναι μια περίοδος όπου όλοι χρειάζονται τη μεγαλύτερη υποστήριξη από το κοινωνικό περιβάλλον τους, αλλά, δυστυχώς, είναι η περίοδος στην οποία μπορεί να βρεθούν στη μεγαλύτερη κοινωνική απομόνωση. Όχι μόνο επειδή γίνεται πιο δύσκολη η κοινωνική ζωή (αν υπάρχουν μικρά παιδιά, αν λείπουν τα χρήματα και η διάθεση για κοινωνικές εξόδους), αλλά κι επειδή η οικογένεια και οι φίλοι μπορεί να μη δείχνουν κατανόηση και να απομακρύνονται (Kirk, 2002).

Κεφάλαιο 4: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

4.1 Ιστορική αναδρομή του οικογενειακού θεσμού και του ρόλου της γυναίκας

4.1.1 Αρχαιότητα

Προκειμένου να διερευνηθεί ο θεσμός της οικογένειας στο πέρασμα των χρόνων, θα ήταν ωφέλιμο να εξετασθούν οι ρόλοι των συζύγων μέσα σε αυτή καθώς ο ρόλος της γυναίκας στην εκάστοτε χρονική περίοδο που καθόριζε και την λειτουργία του οικογενειακού θεσμού.

Το πρώτο που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι στην αρχαιότητα στον ελλαδικό χώρο η γυναίκα δεν μένει περιορισμένη στο σπίτι, αν και μέσα σ' αυτό υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί στους οποίους πρέπει να υπακούει π.χ. οι γυναίκες κατοικούν παράμερα από τους άντρες, στον γυναικωνίτη, οι γυναίκες στην αρχαιότητα τρώνε επίσης χώρια στα δωμάτια τους. Δεν παίρνουν μέρος ούτε στα γεύματα των αντρών ούτε στα συμπόσια των προσκεκλημένων που γίνονται στο σπίτι. Παρά τους περιορισμούς αυτούς όμως, οι γυναίκες κάθε άλλο παρά ζουν απομονωμένη ζωή. Μόλις οι άντρες τελειώσουν το γεύμα τους ή το συμπόσιό τους, έρχονται και κάθονται μαζί τους. Προεδρεύουν μάλιστα στις συγκεντρώσεις και διευθύνουν τις συζητήσεις. Ο τρόπος ζωής τους, βέβαια, διαφέρει ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν. Οι γυναίκες ανταλλάσσουν και επισκέψεις. Όλες όμως κλώθουν, υφαίνουν και κεντούν μόνες τους. Στις πολυάριθμες οικογένειες διευθύνουν την εργασία των υπηρετριών. Κατευθύνουν την κατασκευή των ρούχων όλης της οικογένειας και φροντίζουν για την υποδοχή των ξένων. Ένας τομέας τους ξεφεύγει, ο τομέας της κουζίνας. Η Παρασκευή των κρεάτων και των ψητών είναι κυρίως αντρική δουλειά (Κρεμμυδάς, 1982).

Οι γυναίκες συμμετέχουν κανονικά στην θρησκευτική ζωή και στις εκδηλώσεις λατρείας της οικογένειας και της πόλης. Σε πολλά ιερά κατά κύριο λόγο στα ιερά των γυναικείων θεοτήτων κατέχουν υψηλές θέσεις. Οι γυναίκες όμως έχουν την θέση τους στην λατρεία των αρσενικών θεοτήτων και μάλιστα υπάρχουν και γυναικείοι θίασοι που λαμβάνουν μέρος σ' αυτές τις εκδηλώσεις (Μιρώ, 1987).

Είναι φανερό λοιπόν πως οι γυναίκες αναμιγνύονται με τον υπόλοιπο πληθυσμό και εξομοιώνονται μαζί του. Εξ' αιτίας του φύλου τους, εμφανίζονται σε ιδιαίτερες θέσεις,

εκπληρώνουν ορισμένες υπηρεσίες ή ορισμένα λειτουργήματα καθορισμένα, αλλά η προσφορά τους δεν ξεχωρίζει από την προσφορά των άλλων μελών της κοινωνικής ομάδας.

Η γυναίκα σύζυγος τώρα δεν είναι ιδιοκτησία του άντρα αλλά αυτός είναι ο κύριός της. Μπορεί να την τιμωρήσει, να την χωρίσει, αν εκθέτει σε σοβαρό κίνδυνο τα συμφέροντα του σπιτιού της, να την σκοτώσει ακόμα σε περίπτωση μοιχείας, πράγμα όμως που αποφεύγει να το κάνει για να μην επισύρει την υποχρεωτική εκδίκηση της οικογένειάς της. Όμως η σύζυγος διατηρεί δικαιώματα και κυρίως παραμένει κάτω από την προστασία της πατρικής της οικογένειας (Δουμάνη, 1989).

«Κύριος» μιας γυναίκας ήταν ο πατέρας της, ώσπου να παντρευόταν, οπότε «κύριος» της γινόταν στο εξής ο άντρας της. Αν ο πατέρας της πέθαινε προτού παντρευτεί, ο κληρονόμος του γινόταν «κύριος» της. Αν ο σύζυγος της πέθαινε μπορούσε να παραμείνει στην οικογένεια του συζύγου της με τον κληρονόμο του ως «κύριο» της, είτε να επιστρέψει στην οικογένεια του πατέρα της. Φαίνεται λοιπόν ότι μια γυναίκα στην ελληνική αρχαιότητα πάντα είχε κάποιον «κύριο». Όμως μια γυναίκα-μέτοικος ήταν δυνατό να μην έχει καθόλου συγγενείς στην Αθήνα και να είναι έτσι κύριος «του εαυτού της», μολονότι ως μέτοικος θα είχε έναν «προστάτη» ο οποίος θα την αντιπροσώπευε σε νομικές υποθέσεις.

Η γυναίκα δεν μπορούσε να παντρευτεί νόμιμα ανιόντα ή κατιόντα ευθείας γραμμής (παππού, πατέρα, γιο, εγγονό) ούτε τον αδελφό ή τον ετεροθαλή ομομήτριο αδελφό της, τον εξ υιοθεσίας αδελφό της, τον θείο, τον ανειψιό της ή ακόμα πιο μακρινό συγγενή της (Δουλκέρη, 1986).

Ο σύζυγος δεν υποχρεωνόταν να είναι σεξουαλικά πιστός στην γυναίκα του, η γυναίκα όμως είχε την υποχρέωση να μένει πιστή στο σύζυγο της. Ο σύζυγος που έπιανε την γυναίκα του να διαπράττει μοιχεία, υποχρεούνταν από τον νόμο να τη χωρίσει, ενώ ο διαφθορέας μπορούσε να τιμωρηθεί αυστηρά. Το διαζύγιο ήταν απλή υπόθεση τουλάχιστον για τον άντρα. Αν ήθελε μπορούσε απλώς να διώξει την γυναίκα του και αυτή η ενέργεια έθετε τέρμα στο γάμο χωρίς περαιτέρω διατυπώσεις. Για μια γυναίκα όμως που ήθελε να χωρίσει τον άντρα της, η διαδικασία ήταν πιο δύσκολη. Δεν αρκούσε να τον εγκαταλείψει απλώς. Το διαζύγιο ήταν έγκυρο μόνο όταν πήγαινε στο γραφείο του «άρχοντα» και έδινε έγγραφη σημείωση σχετικά μ' αυτό. Δεν είναι σαφές όμως πόσο μεγάλο εμπόδιο ήταν αυτό (Κρεμμυδάς, 1982).

4.1.2 Χριστιανισμός

Ο Χριστιανισμός εισήγαγε μια νέα αντίληψη στο θέμα της ανισότητας μεταξύ των δύο φύλων, καθώς δίδαξε και υπερασπίστηκε την ισότητα μεταξύ ανδρός και γυναίκας. Υπήρχε και στο νόμο της Παλαιάς Διαθήκης, η πίστη ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι ανεξαρτήτου φύλου, φυλής ή καταγωγής.

Ο Χριστιανισμός κατήργησε την διάκριση που υπήρχε μέχρι τότε μεταξύ ανδρών και γυναικών εις βάρος βέβαια των γυναικών. Οι Πατέρες της Εκκλησίας αγωνίστηκαν, όσο κανείς άλλος, για την διάκριση, η οποία πρόσβαλε την ανθρώπινη προσωπικότητα και δημιούργησε τεράστια ηθικά και κοινωνικά προβλήματα. Κήρυσσαν πως η γυναικεία ψυχή είναι «της αυτής υφής και αξίας μ' εκείνην του ανδρός». Η γυναίκα πλάσθηκε «κατ' εικόνα Θεού» όπως και ο άντρας άρα η τιμή και οι αρετές ανήκουν και στους δυο, τα βραβεία ή η τιμωρία αφορούν και τους δυο. Η διαφορά βρίσκεται μόνο στην σωματική τους κατάσταση. Η γυναίκα είναι ισότιμη προς τον άνδρα, άξια συνεργάτης του και όχι δούλα του (Σαμαρτζή,1992).

Ο άνδρας έχει ανάγκη την γυναίκα. Οι δυο τους έχουν καθορισμένους ρόλους και η πρόοδος και επιτυχία της οικογένειας είναι αποτέλεσμα της αρμονικής συνύπαρξης των δυο. Ο Χριστός τίμησε την γυναικεία μορφή. Σ' έναν κόσμο «ανδροκρατούμενο» όπως ήταν τότε, πρόβαλε την γυναικεία αξιοπρέπεια και την ισοτιμία της γυναίκας προς τον άνδρα. Γι' αυτό σε όλο το διάστημα της επίγειας ζωής του δέχεται να συνοδεύεται και να υπηρετείται όχι μόνο από άνδρες αλλά και από γυναίκες. Ο Θεάνθρωπος εγκρίνει την κλίση της γυναίκας για μόρφωση, αναγνωρίζει δηλαδή την διανοούμενη γυναίκα.

4.1.3 Τουρκοκρατία-Μεσαίωνας

Στα χρόνια του Μεσαίωνα τις γυναίκες πότε τις ανέβαζαν στον έβδομο ουρανό και πότε τις καταπόντιζαν στα βάραθρα.

Η άποψη της εκκλησίας όπως την εξέφραζαν οι καλόγεροι, ο κλήρος και τα μέλη των μοναχικών ταγμάτων, ήταν πως η γυναίκα είναι όργανο του Σατανά, ο υπέρτατος πειρασμός και πως για αυτούς τους λόγους είναι κατώτερη από τον άνδρα (Rowling, 1988). Η μοίρα της

γυναίκας ίσως να γινόταν και πιο σκληρή όταν παντρευόταν. Σπάνια οι γάμοι ήταν υπόθεση επιλογής. Τους κανόνιζαν οι συγγενείς, οι κηδεμόνες, οι επικυρίαρχοι. Η σκέψη που επικρατούσε ήταν με πιο τρόπο να κερδίσουν περισσότερα ή πώς να αυξήσουν τα κτήματά τους (Κακλαμανάκη, 1984).

Τον 12^ο αιώνα παράλληλα με την μεγάλη αγάπη προς την Μητέρα του Χριστού, αναπτύχθηκε η ιδέα της ανωτερότητας των γυναικών. Το κύριο χαρακτηριστικό των γυναικών του Μεσαίωνα τώρα ήταν η ικανότητά τους να ρυθμίζουν όχι μονό την διεύθυνση του σπιτιού τους μα και την διαχείριση των κτημάτων όταν χρειαζόταν. Όλες ήξεραν την τέχνη να υφαίνουν και να κατασκευάζουν ρούχα.

Οι γυναίκες ακόμα μάθαιναν να χρησιμοποιούν βότανα για διάφορες θεραπείες και ήξεραν να προσφέρουν πρώτες βοήθειες. Ωστόσο δεν τους επιτρεπόταν να εργάζονται έξω από το σπίτι ως γιατροί (Karkorino,1988). Ενώ το 18ο αιώνα η Αναγέννηση αφύπνισε τους λαούς και έφερε τις πρώτες διαμαρτυρίες γυναικών για την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους σε όλο τον κόσμο, στην Ελλάδα που τότε βρισκόταν 368 χρόνια κάτω από τουρκική σκλαβιά δεν είχε την ίδια απήχηση.

Σύμφωνα με την Κακλαμανάκη (1984) η δουλειά της Ελληνίδας στον σύζυγο δεν υπήρχε γιατί και ο ίδιος ήταν σκλάβος. Όσο πιο ισχυρός οικονομικά και κοινωνικά νιώθει ο άντρας τόσο περισσότερο ασκεί την εξουσία του στην σύζυγο και στην οικογένεια. Στις εργατικές τάξεις η φτώχεια φέρνει τους συζύγους σε ισοτιμία και αμοιβαιότητα και η κοινωνική καταπίεση εξαφανίζει την ανισότητα των φύλων.

Σ' αυτήν την περίοδο η παρουσία της Ελληνίδας στη ζωή της χώρας γίνεται με την συμμετοχή της στον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα του 1821. Σε όλη την περίοδο του πολέμου η Ελληνίδα γεμάτη λεβεντιά και θάρρος στέκεται πλάι στους αγωνιστές στις πρώτες γραμμές. Παλεύει με την ίδια υψηλή συνείδηση, τα ίδια ιδανικά και θυσιάζεται σε ίση μοίρα με τον άνδρα (Rowling,1988).

Όπως αναφέρει η Μουσούρου (1984) με την απελευθέρωση καθώς οι αρχές του διαφωτισμού (σεβασμός, ισοτιμία, ανεξαρτησία κ. λ. π.) ,ο οποίος είχε γεννηθεί μέσα από την Αναγέννηση, διαδόθηκαν σε όλο τον κόσμο από τους εκπροσώπους του, η Ελληνίδα άρχισε να παίρνει την μοίρα στα χέρια της. Σιγά - σιγά απελευθερώνεται ενώ τα ήθη παρέμειναν γι' αυτήν αυστηρά και καταπιεστικά. Φυσικά η απελευθέρωση της

εξακολουθούσε να μην είναι μια θετική προσφορά στην παραγωγή. Ζούσε μέσα στο σπίτι, καλλιεργούσε τον κήπο, ασχολείτο με την εργοτεχνία και βιοτεχνία πάντα στο σπίτι χωρίς αμοιβή και δεν είχε αποκτήσει επαγγελματική απασχόληση.

4.1.4 Βιομηχανική Επανάσταση.- Νεότεροι χρόνοι

Σύμφωνα με την Δραγώνα (1987), στην εποχή της αγροτικής παραγωγής η ελληνική οικογένεια αποτελούσε μια παραγωγική μονάδα της οποίας όλα τα μέλη εργάζονταν. Η οικοτεχνία διαδέχτηκε την αγροτική παραγωγή όπου άντρες γυναίκες και παιδιά δούλευαν όλοι μαζί, σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα, περιορισμένη διαφοροποίηση εργασιακών καθηκόντων και αυξημένες ανάγκες εργατικών χεριών.

Η εποχή της βιομηχανικής επανάστασης που αποτελεί σταθμό τόσο για την γυναικεία απασχόληση όσο και για τους ρόλους των δύο φύλων υπήρξε η αιτία που μεταμόρφωσε τη μοίρα της γυναίκας και συγκεκριμένα της Ελληνίδας ανοίγοντας τον δρόμο για την χειραφέτηση της. Η εκβιομηχάνιση της παραγωγής συνεπαγόταν την μετακίνηση εργατικής δύναμης και πόρων από τον πρωτογενή τομέα (γεωργία, αλιεία, δασοπονία) προς δραστηριότητες, βιομηχανικές, εμπορικές και παροχής υπηρεσιών. Ο βαθμός παραγωγικότητας αυξήθηκε και το εργοστάσιο αντικατέστησε το νοικοκυριό που ήταν το κέντρο της παραγωγικής δραστηριότητας των γυναικών. Παρ' όλα αυτά η γυναίκα και πάλι βρισκόταν στο περιθώριο καθώς της ανέθεταν εργασίες οι οποίες δεν είχαν ούτε υψηλές απολαβές αλλά ούτε και δυνατότητα κοινωνικής και διοικητικής ανέλιξης μέσα στην εργασία.(Κατάκη, 1984).

Η εσωτερίκευση των στερεότυπων ρόλων είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που διατηρούν την κοινωνική ισορροπία. Η επαγγελματική απασχόληση των γυναικών είναι από την πλευρά του ένας άλλος σημαντικός παράγοντας για την αμφισβήτηση των ρόλων αυτών. Ευτυχώς οι Ελληνίδες το συνειδητοποίησαν αυτό και άρχισαν να αγωνίζονται για την κατάρρευση των εμποδίων αυτών δειλά στην αρχή και πιο δυναμικά αργότερα. Άρχισαν να διεκδικούν τα δικαιώματά τους τόσο τα κοινωνικά όσο και τα πολιτικά, συστηματικά από το 1855 όταν ιδρύθηκε η «Φιλανθρωπική Εταιρεία των Κυριών» από την Καλλιρρόη Παρέν και την Κ. Υψηλάντου.

Έτσι φτάνοντας έως το 1930 οπότε και γυναίκες ψηφίζουν για πρώτη φορά στην ηλικία των 30 χρόνων (Δραγώνα, 1987).

Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι είχαν θετική επίδραση στο θέμα της απασχόλησης των γυναικών. Οι ανάγκες της τότε βιομηχανίας, η έλλειψη ανδρικών χεριών παραμέρισαν τις καχυποψίες για την γυναικεία εργασία. Ειδικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο προέκυψαν νέες ανάγκες για γυναικείο εργατικό δυναμικό, λόγω της ανάπτυξης του τριτογενή τομέα των υπηρεσιών. Η εμφάνιση των γυναικών σε υπαλληλικές θέσεις φάνηκε σαν προάγγελος αύξησης του γυναικείου εργατικού δυναμικού (Δουμάνη, 1989).

Βέβαια όταν οι άντρες γύρισαν από τον πόλεμο, ήθελαν οι γυναίκες να επιστρέψουν στα σπίτια τους και να αφοσιωθούν στην οικογένεια τους. Όμως οι γυναίκες είχαν δοκιμάσει την οικονομική ανεξαρτησία και την προσωπική ελευθερία που δίνει στον άνθρωπο η εργασία. Κατάλαβαν ότι η κοινωνία τις μεταχειρίζεται σαν αντικείμενο, όταν τις χρειάζεται και όπου τις χρειάζεται και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επαναστατήσουν. Το ίδιο ίσχυσε και για τις γυναίκες στην Ελλάδα οι οποίες με μια σειρά ενεργειών κατορθώνουν να αναλάβουν θέσεις ακόμα και σε πολιτικά αξιώματα (Δραγώνα, 1987).

Σύμφωνα με την Δουλκέρη (1986) στην περίοδο της 7χρονης δικτατορίας οι Ελληνίδες σήκωσαν μεγάλο βάρος της αντιδικτατορικής πάλης εναντίον της Χούντας. Πήραν μέρος στις αντιστασιακές δράσεις, διώχτηκαν, καταδικάστηκαν και βασανίστηκαν. Έπαιξαν ένα σημαντικό ρόλο στην αντίσταση πλάι στον άντρα.

4.2 Δομή της οικογένειας

Σύμφωνα με την Μουσούρου (1996) «η οικογένεια ως κοινωνική ομάδα, έχει δομή». Αυτό που ονομάζεται δομή μιας οικογένειας είναι το αόρατο σύνολο των συμπεριφορών και κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη μιας οικογένειας αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Δηλαδή ποιος αποφασίζει, ποιος μπορεί ή δεν μπορεί να κάνει αυτό ή εκείνο.

Η οικογένεια αποτελεί ένα κύτταρο βασικό από πλευράς κοινωνιολογικής και από πλευράς ψυχολογικής. Ανήκουμε σε μια οικογένεια, ανήκουμε σε μια άλλη όπου μεγαλώσαμε, θα φτιάξουμε μια νέα δική μας οικογένεια. Μέσα στην οικογένεια, χαιρόμαστε, λυπούμαστε, απογοητευόμαστε, έχουμε τις δεσμεύσεις μας, κ.α (Χουρδάκη 1995).

Τα άτομα που απαρτίζουν μια οικογενειακή ομάδα βιώνουν ομαδικά καταστάσεις συναισθηματικού περιεχόμενου και αναπτύσσουν μεταξύ τους συναισθηματικές σχέσεις στενές, που λειτουργούν σε πολλαπλά επίπεδα. Μέσα στην οικογένεια βιώνουν τα μέλη όλη την κλίμακα των συναισθημάτων. Πρόκειται για πρωταρχική και ιδιότυπη συλλογική κοινωνική ομάδα οι λειτουργίες της οποίας είναι μοναδικές και αναντικατάστατες. Σε αυτή την ομάδα τα μέλη που τις συγκροτούν εμπλέκονται σε πεδία πολυάριθμων ψυχολογικών μορφών ζωής με έντονο συναισθηματικό φορτίο (Κρασανάκης, 1999).

Η οικογένεια αποτελεί σύστημα μεταβαλλόμενο, που αλλάζει και εξελίσσεται, και οι σχέσεις των μελών είναι δυνατό να τα επαναπροσδιοριστούν σε κάποιες περιπτώσεις, κάτω από τις επιδράσεις των διαφόρων αλλαγών που συμβαίνουν μέσα στην οικογένεια. Αλλαγές που αφορούν ολόκληρη την οικογένεια, συνολικά ως σύστημα, επηρεάζουν τα μέλη της ξεχωριστά, ενώ αλλαγές που απευθύνονται σε πρόσφορες και λειτουργικές συμπεριφορές και τάσεις δημιουργικότητας σε όλα τα επίπεδα ζωής του ατόμου είναι δυνατόν να απορρέουν και να εμπεριέχονται σε θετικές και εποικοδομητικές ενδοοικογενειακές διεργασίες και στην ομαλή λειτουργία του συστήματος της οικογένειας. Με την ίδια λογική, η απουσία προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων επικοινωνίας, καθώς και η εμφάνιση ψυχοπαθολογικών καταστάσεων και διαφόρων μορφών παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς σχετίζεται σε πολλές περιπτώσεις με τις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις μέσα στην οικογένεια και αντανακλά μια γενικότερη και βαθύτερη προβληματική της ενδοοικογενειακής λειτουργίας, από την οποία το άτομο δεν παραμένει ανεπηρέαστο. Τα μέλη της οικογένειας ζουν σε συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ τους (Πυργιωτάκης, 1984).

Σύμφωνα με τον Σαρδέλη (1997) επιδρούν το ένα στο άλλο σε μεγάλο βαθμό και βιώνουν πολλαπλές κυκλικές αλληλεπιδράσεις, καθώς το κάθε μέλος του συστήματος ακολουθεί την προσωπική του γραμμική πορεία εξέλιξης, η οποία όμως επηρεάζεται σημαντικότερα από τις επιδράσεις που δέχεται από κάθε άλλο μέλος, και όλα μαζί από το σύνολο των αλληλεπιδράσεων. Το σύνολο αυτών των αλληλεπιδράσεων τα ονομάζουμε οικογενειακή ατμόσφαιρα, matrix της οικογένειας ή συναισθηματικό σύστημα της οικογένειας.

Οι ενδοοικογενειακές σχέσεις είναι αμφίδρομες. Μέσα στο σύστημα σχέσεων της οικογένειας περιορίζεται η ανεξαρτησία και η αυτονομία των μελών, και τα άτομα αλληλεπιδρούν, επηρεάζονται και βρίσκονται σε σταθερή αλληλεξάρτηση. Συνδέονται μεταξύ τους με μόνιμους στενούς - δεσμούς αίματος και συναισθηματικούς δεσμούς, που ενισχύουν τη

διατήρηση της οικογενειακής ομάδας. Οι δεσμοί συγγένειας έχουν προκαθορισμένο χαρακτήρα και δεν επιτρέπουν επιλογή των ατόμων με τα οποία θα έχουμε τέτοιου είδους σχέση. Αν και αυτή η εμπειρία μπορεί ,αναμφίβολα να βιωθεί ως περιοριστική, προσφέρει ταυτόχρονα- εξ ορισμού-και μια ασφάλεια, που δεν βρίσκεται σε άλλες σχέσεις (Κατάκη ,1984).

Σύμφωνα με την Μουσούρου(1996),η οικογένεια είναι κοινωνική ομάδα με ιδιαίτερη δυναμική, καθώς το ατομικό και το ομαδικό εμπλέκονται σε αυτήν με χαρακτηριστικό τρόπο, διαμορφώνοντας έτσι την εσωτερική της πραγματικότητα. Συγκεκριμένες καταστάσεις που αφορούν κάποιο μέλος γίνονται κοινά σημεία, στα οποία εστιάζεται το ενδιαφέρον και η προσοχή όλων των μελών, έτσι που μεμονωμένα περιστατικά και γεγονότα από την ατομική ζωή των μελών να αποτελούν κοινά θέματα για ολόκληρη την οικογένεια, και να μετατρέπονται σε ευρύτερη οικογενειακή υπόθεση. Μέσα στην οικογένεια, η ενότητα, η εγγύτητα και η προσφορά αποκτούν ιδιαίτερο νόημα, καθώς οι προσωπικές ανάγκες του ατόμου είναι δυνατόν να παραμερίζονται, προκειμένου για το σύνολο της οικογένειας, αλλά και οι υπηρεσίες του συνόλου να αφορούν ένα μόνο μέλος της οικογένειας που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση, είτε αντιμετωπίζει σωματικό, ψυχοδιανοητικό ή άλλο πρόβλημα προσαρμογής.

Στην οικογένεια, τα άτομα βιώνουν το αίσθημα του « εμείς» και λειτουργούν σύμφωνα με την αντίληψη του « ανήκει» σε μια ομάδα. Συμπεριφορές με πιθανή αρνητική αντανάκλαση στην κοινή γνώμη για το σύνολο της οικογένειας, τείνουν να απορρίπτονται από τα μέλη, ενώ επιδιώκονται δραστηριότητες και πράξεις κοινώς αποδεκτές (Κυριακίδης,2000).

Η οικογένεια αποτελεί σύνολο, η ισορροπία του οποίου είναι αποτέλεσμα της επίδρασης πολλών παραγόντων. Δέχεται επιρροές από την ευρύτερη κοινωνία και αλλαγές που διαφέρουν μεταξύ τους, στο σύνολο της ως ενότητα ατόμων, αλλά και τα μέλη της χωριστά το καθένα, και παρουσιάζει την ομοιόσταση, μια χαρακτηριστική τάση αυτορρύθμισης, μέσα από την οποία διατηρεί την ισορροπία της, κάτω από εξωτερικά διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες. Η επίτευξη εσωτερικής ισορροπίας του οικογενειακού συστήματος προκύπτει από την ενεργοποίηση των μελών, που δίνουν έμφαση στην μεταξύ τους επικοινωνία, και ο βαθμός στον οποίο η ισορροπία των οικογενειακών σχέσεων εγκαθίσταται, εξαιρετικά σημαντικά από την ποιότητα της συζυγικής σχέσης(Μουσούρου,1996).

Σύμφωνα με τον Κυριακίδη (2000) η οικογένεια, ως μέρος της κοινωνίας αποτελεί σύστημα, η δομή και ο ρόλος του οποίου επηρεάζονται από τις ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες και τους

κοινωνικούς θεσμούς και συγχρόνως επηρεάζει με τη λειτουργία της τους διάφορους θεσμούς, καθώς συνδέεται με την κοινωνία με σχέση αλληλεξάρτησης . Το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο βρίσκεται, ζει και δρα μια οικογένεια επηρεάζει τους κανόνες της, όπως επηρεάζει και τους ρόλους των μελών της. Η οικογένεια, άλλωστε είναι η κοινωνική ομάδα με τις λειτουργίες που επιτελεί συμβάλλει στην επίτευξη κοινωνικών σκοπών.

Μέσα στην οικογένεια υπάρχουν περιορισμοί και κανόνες, που εξασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία της. Κατανέμονται συγκεκριμένοι ρόλοι, συνδεδεμένοι μεταξύ τους, τους οποίους τα άτομα αναλαμβάνουν, και οφείλουν να γνωρίζουν, και μέσω των οποίων ρυθμίζονται οι σχέσεις των μελών και θεμελιώνεται η ομαλή επικοινωνιακή λειτουργία του συστήματος της οικογένειας. Γνωρίζοντας το άτομο το ρόλο, ο οποίος του ανατίθεται, αποκτά επίγνωση, τόσο του τι αναμένεται από αυτό σε επίπεδο συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια, όσο και των κοινωνικών απαιτήσεων σε ότι αφορά τη δράση του στο πλαίσιο της κοινωνίας της οποίας αποτελεί μέλος. Στην οικογένεια υπάρχει μια σαφής ιεράρχηση ρόλων. Ο πατέρας, ή μητέρα, τα παιδιά, ανάλογα με το φύλο, στο οποίο ανήκουν, έχουν τους καθορισμένους ρόλους, σε σχέση βέβαια με την οργάνωση, τους θεσμούς και το πολιτιστικό υπόβαθρο της κοινωνίας στην οποία ανήκουν (Γεωργιάς, 1999).

Προσδιορίζοντας την οικογένεια ως θεσμό, η Μουσούρου αναφέρει χαρακτηριστικά « πως η οικογένεια είναι θεσμός γιατί συνίσταται σε ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων μεταξύ κοινωνικά προσδιοριζόμενων ρόλων (σύζυγος, μητέρα, γιος, αδελφός, κα)» (Μουσούρου,1989:38).

Οι ρόλοι όμως που διανέμονται στο οικογενειακό πλαίσιο έχουν ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα, καθώς είναι άλλοι εξαρτώμενοι, και ο ένας προϋποθέτει την ύπαρξη του άλλου, όπως στις περιπτώσεις πατέρα γιου- κόρης, μητέρας-γιου, μητέρας-κόρης.

Προκειμένου για τη διατήρηση της οικογένειας ως ενότητας ατόμων και τη σωστή λειτουργία του οικογενειακού συστήματος είναι σημαντικός ο ακριβής προσδιορισμός και κατανόηση του ρόλου των γονέων από την πλευρά τους, που να συνδέονται από μια ολοκληρωμένη και σαφή καθοδήγηση των παιδιών στο δικό τους ρόλο μέσα στην οικογένεια. Με την ξεκάθαρη οριοθέτηση των ρόλων όλων των μελών είναι δυνατόν να επιτευχθεί η αποφυγή πιθανών παρερμηνειών και της σύγχυσης ρόλων από τα άτομα. Δεδομένων των επιδράσεων αλλαγών που υφίστανται τα μέλη της οικογένειας σε ατομικό επίπεδο, καθώς και των ευρύτερων κοινωνικών μεταβολών, κρίνεται αναγκαία η αλλαγή στους ρόλους μέσα στην οικογένεια, που πρέπει ως σύστημα να θέτει ευελιξία στην ικανότητα προσαρμογής σε καταστάσεις και συνθήκες που αλλάζουν. Οι ρόλοι των μελών της οικογένειας συνεπώς δεν παραμένουν σταθεροί και αμετάβλητοι στο χρόνο, καθώς και η ίδια η οικογένεια είναι σύστημα δυναμικό παρά στατικό,

ευέλικτο παρά άκαμπτο διαρκώς επηρεαζόμενο από κοινωνικές εξελίξεις και τελικώς προσαρμοσμένο σε αυτές (Μουσούρου,1989).

4.3 Μορφές οικογένειας

Στη συνεχή εξέλιξη της κοινωνικής ζωής. Η οικογένεια έχει πάρει πολλές μορφές οι οποίες συγκαταλέγονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις *μονογαμικές* και τις *πολυγαμικές*.

Α . Μονογαμικές: είναι οι οικογένειες που έχουν ως πυρήνα τους ένα ζεύγος συζύγων. Παλαιότερος μορφές μονογαμικών οικογενειών ήταν η **πατριαρχική** οικογένεια και η **μητριαρχική**. Η **Πατριαρχική**, ήταν ο τύπος οικογένειας όπου το κεντρικό πρόσωπο αρχηγός και φορέας της εξουσίας είναι ο πατέρας, που αποφάσιζε για όλα τα ζητήματα αντιμετωπιζόταν απ' όλους με σεβασμό. Η αρχαία ρωμαϊκή οικογένεια, με τον *paterfamilias*, που είχε το δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω σε όλα τα μέλη του οίκου είναι ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα της Πατριαρχικής οικογένειας (Τσαούσης, 2001). Η **Μητριαρχική**, ήταν ο τύπος οικογένειας όπου κεντρικό πρόσωπο, αρχηγός και φορέας της εξουσίας, είναι η μητέρα. Η Μητριαρχική οικογένεια αποτελεί θεωρητικό τύπου. Η ιστορική ύπαρξη πραγματικά μητριαρχικής οικογένειας δεν γίνεται δεκτή από όλους τους κοινωνικούς ανθρωπολόγους. Οι παλιές αυτές μορφές οικογένειας διατηρούνται σε πολλές σύγχρονες κοινωνίες στο αστικό βιομηχανικό περιβάλλον ωστόσο , η μορφή της σύγχρονης οικογένειας έχει μεταβληθεί σε συζυγική- πυρηνική (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, 1993).

Η συζυγική-πυρηνική οικογένεια, θεωρείται ο κυριότερος τύπος μονογαμικής οικογένειας. Αποτελείται από τους δύο συζύγους και τα παιδιά τους μπορεί να είναι αυτοτελής (συζυγική οικογένεια) ή να αποτελεί μέρος μιας εκτεταμένης οικογένειας. Λειτουργεί ανεξάρτητα από τις συγγενικές οικογένειες και την ευρύτερη κοινωνία, καθιστώντας έτσι τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών της καθοριστικές για την ψυχική τους ισορροπία (Τσαούσης, 2001).

Η Εκτεταμένη οικογένεια, οικογένεια περιλαμβάνει τρεις ή περισσότερες γενιές προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς καταγωγής. Για παράδειγμα η οικογένεια που αποτελείται από τους δύο η τον ένα γονέα τα άγαμα τέκνα τους, τα έγγαμα τέκνα τους και τα παιδιά των τέκνων αυτών. Επομένως, αυτός ο τύπος οικογένειας περιλαμβάνει δύο ή

περισσότερες πυρηνικές οικογένειες που συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς (Τσαούσης, 2001).

B. Πολυγαμικές: Είναι οι οικογένειες που αποτελούνται από δύο ή περισσότερες παράλληλες οικογένειες που συνδέονται μεταξύ τους με πολλαπλούς γάμους του ενός τουλάχιστον από τους συζύγους. Αυτό που διαφοροποιεί τις πολυγαμικές οικογένειες από τις εκτεταμένες οικογένειες είναι η έλλειψη αυτοτελών συζυγικών οικογενειών.

Υπάρχουν τριών ειδών πολυγαμικές οικογένειες:

- **η ομαδογαμία:** παρατηρείται μόνο σε ελάχιστες φυλές και δεν φαίνεται να αποτελεί πουθενά ένα κοινωνικό κανόνα .
- **η πολυανδρία:**είναι η ένωση με περισσότερους γάμους μιας γυναίκας με δύο ή περισσότερους άνδρες
- **η πολυγονία:** είναι η με παράλληλους γάμους ένωση ενός άνδρα με δύο ή περισσότερες γυναίκες (Κατάκης,1984).

Τα τελευταία χρόνια αναφέρεται με εξέχουσα συχνότητα η μονογονεϊκή οικογένεια άλλος ένας ιδιαίτερος τύπος οικογένειας. Η μονογονεϊκή οικογένεια αποτελείται από έναν γονέα (που μπορεί να είναι άγαμος, χήρος ή διαζευγμένος) και από τα ανήλικα τέκνα του. Η μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να είναι:

- **Μητροκεντρική,** όπου αρχηγός της οικογένειας είναι η γυναίκα και τα παιδιά της οικογένειας διαμένουν με τη μητέρα κάτι που είναι και η συνηθέστερη περίπτωση.
- **Πατροκεντρική,** όπου αρχηγός της οικογένειας είναι ο άντρας και τα παιδιά διαμένουν μόνο με τον πατέρα τους.

Οι μονογονεϊκές οικογένειες προέρχονται από γάμους που λύθηκαν με το θάνατο του άλλου συζύγου (χηρεία) ή με διαζύγιο από γάμους που δεν λύθηκαν τυπικά αλλά οι σύζυγοι έχουν χωρίσει, και από γονείς εξώγαμων παιδιών (Τσαούσης, 2001).

Τέλος μια άλλη μορφή είναι η χωλή οικογένεια που εμφανίζεται άλλοτε ως μονογονεϊκή και άλλοτε ως μέρος μιας εκτεταμένης οικογένειας. Το χαρακτηριστικό του τύπου αυτού είναι η μακρά απουσία του ενός από τους δύο συζύγους- γονείς, χωρίς αυτό να δηλώνει διάσπαση της συναισθηματικής ενότητας και της λειτουργίας της οικογένειας οι οικογένειες των ναυτικών των εμπόρων που περιοδεύουν κλπ. ανήκουν σε αυτή την κατηγορία (Τσαούσης,2001).

4.4 Λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια

Σύμφωνα με την Μουσούρου(1989) η οικογένεια έχει δομή και επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες. Η έννοια « λειτουργία» αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους η οικογένεια ικανοποιεί τις φυσικές και ψυχολογικές ανάγκες των μελών της και εξασφαλίζει την επιβίωση της. Οι λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια δεν είναι ανεξάρτητες αλλά σχετίζονται μεταξύ τους. Αποτελούν σύνολα λειτουργιών και όλες προωθούν την ικανοποίηση αναγκών, αφενός πρωταρχικών, κυρίων και αφετέρου δευτερευουσών, επίκτητων που είναι εξίσου σημαντικές.

Κάποιες βασικές λειτουργικές αρχές που επιτελεί η οικογένεια είναι οι εξής α) η αναπαραγωγική λειτουργία β) οι οικονομικές γ) οι εκπαιδευτικές δ) και οι ψυχολογικές οι οποίες διαφοροποιούνται καθώς η οικογένεια «εκσυγχρονίζεται».

A. Αναπαραγωγική Λειτουργία : Η λειτουργία αυτή είναι απαραίτητη, για την εξασφάλιση της βιολογικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Απαραίτητη είναι επίσης και η ύπαρξη των παιδιών, με σκοπό τη δημιουργία της οικογένειας ως ομάδας και την εξασφάλιση της συνέχειας των συγγενικών δεσμών.

Η αναπαραγωγική λειτουργία διαχωρίζεται από τις σεξουαλικές σχέσεις, είναι δύο διαφορετικοί κοινωνικοί σκοποί και αντιστοιχούν σε δύο διαφορετικές λειτουργίες της οικογένειας. Ο διαχωρισμός αυτός έχει επιτραπεί από τη σύγχρονη τεχνολογία και τις κοινωνικές αξίες των σύγχρονων κοινωνιών, με αποτέλεσμα ο διαχωρισμός αυτός να έχει σημαντικές επιπτώσεις για την δυναμική της οικογένειας καθώς και δημογραφικές επιπτώσεις. Πρέπει να σημειωθεί εδώ πως το γεγονός των βιολογικά διαφορετικών ρόλων των φύλων στην αναπαραγωγική λειτουργία, έχει αποβεί καθοριστικό στον κοινωνικό προσδιορισμό των ρόλων τους στις άλλες λειτουργίες. Όσο περισσότερο παραδοσιακή είναι μία κοινωνία τόσο πιο καθοριστικός είναι ο βιολογικός ρόλος στον προσδιορισμό των Κοινωνικών ρόλων (Μουσούρου, 1996).

B. Οικονομικές λειτουργίες: Στις παραδοσιακές κοινωνίες, οι οικονομικές λειτουργίες της οικογένειας αφορούσαν μια ποικιλία δραστηριοτήτων όπου, η κατανομή της εργασίας γινόταν με βάση το φύλο. Η οικογένεια- ως ομάδα- αποτελούσε μια πλήρη οικονομική μονάδα δηλαδή μια μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης (Τσαούσης, 1993).

Ο κοινωνικοοικονομικός εκσυγχρονισμός έχει ως αποτέλεσμα, κατά την άποψη πολλών μελετητών, τη διαφοροποίηση των οικονομικών λειτουργιών. Ο εκσυγχρονισμός (δηλαδή η σταδιακή μετατροπή της παραδοσιακής αγροτικής-γεωργικής κοινωνίας σε σύγχρονη αστική βιομηχανική) επέδρασε σε μεγάλο βαθμό στις οικονομικές λειτουργίες της οικογένειας. Αυτό συμβαίνει γιατί στις σύγχρονες κοινωνίες η οικογένεια λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως μονάδα

κατανάλωσης και όχι σαν μια μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης, α) Στη σύγχρονη κοινωνία τα κέντρα παραγωγής δεν είναι το σπίτι, ο αγρός, αλλά το εργοστάσιο β) στο εργοστάσιο δεν ενεργεί η οικογένεια ως ομάδα, αλλά, είναι οικονομικά ενεργά τα μέλη της ως άτομα, γ) η βιομηχανική οικονομία παρήγαγε αγαθά και υπηρεσίες στις οποίες «αγοράζουν» τα μέλη της οικογένειας προκειμένου αυτές να καταναλωθούν από την οικογένεια (Τσαούσης 2001, Μουσούρου 1996).

Γ. Λεκτικές λειτουργίες: Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες της οικογένειας είναι απαραίτητες, καθώς στον παιδαγωγικό της τομέα, η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο ρόλο απέναντι στις άλλες κοινωνικές ομάδες. Θεωρείται «Μαία» της δεύτερης κοινωνικό-ολιτιστικής γέννησης» του ανθρώπου, γιατί θέτει τις βάσεις για την κοινωνικοποίηση και εκπολιτίζει τους απογόνους της. Η γεμάτη εμπιστοσύνη συναισθηματική επαφή με τη μητέρα ή με άλλο πρόσωπο του στενού περιβάλλοντος έχει μεγάλη σημασία για την ψυχική ανάπτυξη του μικρού παιδιού (Τσαούσης,2001).

Στα πρώτα στάδια της ζωής του παιδιού ασκούνται παιδαγωγικές ενέργειες και μορφωτικές επιδράσεις, οι οποίες έχουν ως στόχο την ικανοποίηση βασικών βιολογικών του αναγκών όπως, τροφή , ύπνος, αφοδευση, σεξουαλικότητα κ.τ.λ.) (Micel, 1987).

Οι γονείς μέσω των παιδευτικών προσπαθειών τους αποβλέπουν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, δηλαδή στην εκμάθηση από μέρους των τρόπων συμπεριφοράς και μηχανισμών επικοινωνίας με το περιβάλλον, τους οποίους υιοθετεί και προβάλλει το κοινωνικό σύνολο ως πρότυπο ζωής. Στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης του παιδιού εντάσσεται και η εκ μέρους των γονέων και άλλων προσώπων της οικογένειας προσπάθεια ενεργοποίησης των μηχανισμών διδασκαλίας- εκμάθησης των κοινωνικών ρόλων των φύλων μέσα στην οικογένεια. Οι γονείς, όπως είναι γνωστό, προσπαθούν να διδάξουν στο παιδί τους, το αγόρι ή το κορίτσι, του αντίστοιχου στον καθένα κοινωνικό ρόλο, του άντρα ή της γυναίκας (Νημά, 1996).

Έτσι λοιπόν διαφοροποιούν τα ενδιαφέροντα, τις δραστηριότητες (παιχνίδια

η το κοινωνικά αποδεκτό και καθιερωμένο αντρικό ή γυναικείο πρότυπο (τρόποι πραγματώσεως των αρχέτυπων κοινωνικών ρόλων του άντρα και της γυναίκας). Πρόκειται για ένα κοινωνικό- παιδευτικό μηχανισμό που λειτουργεί στους κόλπους της οικογένειας, όπου, μέσα σε μια κατάλληλα διαμορφωμένη παιδαγωγική ατμόσφαιρα, μεταδίδονται ασυνείδητα (βιωματική προσπέλαση του γονεϊκού ρόλου) ή διδάσκονται στο παιδί συστηματικά ορισμένες στάσεις ζωής, τρόποι συμπεριφοράς και αξίες, τις οποίες αυτό με τη σειρά του τις υιοθετεί και τις αφομοιώνει. Η διδασκαλία-μετάδοση των παραπάνω στοιχείων

πραγματώνεται κυρίως μέσω μιας πολύπλοκης διαδικασίας (γνωστική- αντιληπτική διαδικασία: παρατήρηση, ταύτιση, μίμηση, αφοσίωση), η οποία οδηγεί τον ταυτισμό του παιδιού με το γονεϊκό πρότυπο (Κυριακίδης, 2000).

Δ. Ψυχολογικές λειτουργίες: Οι ψυχολογικές λειτουργίες συνίστανται κυρίως στην ικανοποίηση της ανάγκης των ατόμων να αισθάνονται ασφαλή και να απολαμβάνουν τη στοργή των άλλων.

Από την οικογένεια τους αναμένουν τα άτομα κατανόηση και ψυχολογική στήριξη στο βαθμό που χρειάζεται σε απρόβλεπτες και δύσκολες καταστάσεις που τυχόν αντιμετωπίζουν. Η σχετική με τις ψυχικές ανάγκες των ατόμων λειτουργία της οικογένειας είναι σημαντική, ιδιαίτερα στις σύγχρονες κοινωνίες, καθώς οι συνεχείς κοινωνικοί μετασχηματισμοί δημιουργούν ρευστότητα στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και έτσι τα άτομα γίνονται ανασφαλή (Τσαρδάκης, 1984).

Έτσι η ικανοποίηση των αναγκών που προαναφέρθηκαν και κατ' επέκταση οι ψυχολογικές λειτουργίες έχουν απαιτήσει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία. Είναι γεγονός ότι η σημερινή οικογένεια δυσκολεύεται να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των μελών της για ασφάλεια, στοργή και σταθερότητα ίσως επειδή οι προσδοκίες αυτές είναι υπερβολικές. Η κατάσταση αυτή αποτελεί ένα από τα βασικά προβλήματα της σύγχρονης οικογένειας (Μουσούρου, 1996).

Η πολυπλοκότητα μάλιστα που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη ζωή καθιστά την επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας καθώς και τη συναισθηματική ασφάλεια και στήριξη τους ιδιαίτερος σημαντική. Η ψυχοκοινωνική επιβίωση των μελών της ίσως αποτελέσει το μοναδικό σκοπό ύπαρξης της μελλοντικής οικογένειας (Κατάκη, 1984).

4.5 Παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση της οικογένειας

Σύμφωνα με τον Σαρδέλη (1997) παραδοσιακά οι θέσεις και οι ρόλοι μέσα στην οικογένεια εξαρτώνται από το φύλο και την ηλικία, δηλαδή από χαρακτηριστικά που είναι δεδομένα για το άτομο, και δεν επηρεάζονται από την προσωπικότητα, τις ικανότητες ή τις επιθυμίες του. Το παραδοσιακό, λοιπόν, σχήμα οικογενειακής δομής εξαρτάται από ένα χαρακτηριστικό που δεν αλλάζει κατά την διάρκεια της ζωής του ατόμου(δηλαδή το φύλο) και από ένα χαρακτηριστικό που, εξ ορισμού, μεταβάλλεται(δηλαδή την ηλικία). Αυτό σημαίνει πως η θέση και ο ρόλος του

ατόμου προσδιορίζονται από ένα σταθερό και ένα ρευστό, συνεχώς μεταβαλλόμενο χαρακτηριστικό. Οι οικογενειακοί ρόλοι χαρακτηρίζονται έτσι από μια εγγενή ασάφεια, ρευστότητα και αντιφατικότητα οι οποίες επιτείνονται από τη στιγμή κατά την οποία η οικογένεια και ο κοινωνικός της περίγυρος εισέρχονται στη διαδικασία εκσυγχρονισμού.

Για το κοινωνικό συγχρονισμό η αλλαγή στη δομή της οικογένειας αποτελεί μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις του και συγχρόνως έναν από τους κυριότερους παράγοντες του εκσυγχρονισμού αυτού, χωρίς όμως η αλλαγή αυτή να ακολουθεί τους ίδιους ρυθμούς, χωρίς να είναι ενιαία, χωρίς να έχει την ίδια έννοια ούτε να είναι ομοιόμορφη για το κοινωνικό σύνολο. Έτσι α) το μέγεθος της οικογένειας και η ηλικία των παιδιών, β) το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων, γ) η απασχόληση των συζύγων και δ) η διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων είναι κυρίως οι παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους προσδιορίζονται και μελετώνται οι ρόλοι των συζύγων και η κατανομή εξουσίας μεταξύ τους, η πορεία προς την ισοτιμία καθώς και η δομή και η δυναμική της οικογένειας (Μουσούρου,1996).

Αναλυτικότερα:

4.5.1 Μέγεθος οικογένειας και ηλικία παιδιών

Η βιομηχανική ανάπτυξη και η προγραμματισμένη κοινωνική αλλαγή επέφεραν τη σμίκρυνση της οικογένειας. Όχι μόνο παρατηρείται μια διασπορά των μελών της εκτεταμένης οικογένειας λόγω αυξανόμενης γεωγραφικής κινητικότητας αλλά και η πυρηνική οικογένεια έχει λιγότερα παιδιά. Το μικρό μέγεθος της οικογένειας αυξάνει την επικοινωνία γονέων- παιδιών και σαν συνέπεια, αυξάνει τις ευκαιρίες μάθησης του παιδιού. Προφανώς, οι γονείς που έχουν 1-2 παιδιά διαθέτουν γι' αυτό περισσότερο χρόνο από τους γονείς με 9-10 παιδιά . Καθοριστική σημασία έχει και η ηλικία των παιδιών. Η παρουσία πολύ μικρών παιδιών δημιουργεί πρώτον στην σύζυγο-μητέρα ανάγκες που την υποχρεώνουν να εξαρτάται από το σύζυγο περισσότερο απ' ό τι πριν γεννηθούν τα παιδιά και δεύτερον, στο σύζυγο -πατέρα να αφιερώνει περισσότερο χρόνο στην εργασία για να ανταπεξέλθει στις οικονομικές ανάγκες της οικογένειας (Μουσούρου,1996).

Έτσι στις μικρότερες οικογένειες, τα παιδιά ωφελούνται συναισθηματικά και έχουν περισσότερες ευκαιρίες να επικοινωνήσουν με τους γονείς. Η διάθεση περισσότερου χρόνου από τους γονείς για συζήτηση με τα παιδιά πάνω σε διάφορα ζητήματα έχει σαν αποτέλεσμα τη

γρηγορότερη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των σχέσεων που δημιουργεί το παιδί στην οικογένεια δεν ταυτίζεται με τον αριθμό των μελών της οικογένειας (εκτός του ίδιου)· η αύξηση της οικογένειας αυξάνει τον αριθμό των σχέσεων γεωμετρικά. Στην οικογένεια του ενός παιδιού το παιδί μπορεί να δημιουργήσει τρεις σχέσεις: α) σχέση με τη μητέρα β) σχέση με το πατέρα και γ) σχέση πατέρα και μητέρα σε συνδυασμό. Η ύπαρξη δεύτερου παιδιού αυξάνει τον αριθμό των σχέσεων σε 7, ενώ με το τρίτο παιδί ο αριθμός αυξάνεται σε 15. Η αύξηση των κοινωνικών επαφών έχει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Τροφοδοτεί το παιδί με συνεχείς εμπειρίες κοινωνικών σχέσεων και του προσφέρει τη δυνατότητα να διαλέξει κάποιον με τον οποίο θα δημιουργήσει μια πιο στενή σχέση. Από την άλλη μεριά, η αύξηση του αριθμού των μελών της οικογένειας δυσχεραίνει την προσπάθεια του παιδιού να προσαρμοστεί στα διάφορα άτομα, ιδιαίτερα όταν υπάρχουν συγκρούσεις, ανταγωνισμοί και ζήλια ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Επιπλέον, το παιδί μιας πολυμελούς οικογένειας, η οποία στεγάζεται σε περιορισμένο χώρο, στερείται συχνά ενός δικού του χώρου, όπου μπορεί να ηρεμήσει, να σκεφτεί ή να μελετήσει ίσως, ακόμα, στερείται της ιδιοκτησίας υλικών αγαθών, βιβλίων, ρούχων, ντουλαπιών, αφού πρέπει να τα μοιράζεται με τα αδέρφια του. Έτσι, λοιπόν, η μείωση του μεγέθους της οικογένειας επηρεάζει το περιβάλλον του σπιτιού και του σχολείου, στα οποία μεγαλώνουν τα παιδιά (Μουσούρου, 1996).

4.5.2 Εκπαιδευτικό επίπεδο συζύγων

Η δομή της οικογένειας φαίνεται να επηρεάζεται από το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων και από τις διαφορές του επιπέδου αυτού μεταξύ τους.

Στην Ελλάδα, καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο του Έλληνα συζύγου ανεβαίνει, αυξάνει η συνεργασία του ζευγαριού και η ανάληψη πρωτοβουλιών από τη σύζυγο. Επιπλέον, η αλματώδης άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των το γυναικών τα τελευταία χρόνια ανατρέπει τις προϋποθέσεις της παραδοσιακής εξάρτησης εκείνου που δεν γνωρίζει (δηλαδή της γυναίκας) από εκείνον που γνωρίζει (δηλαδή του άνδρα) (Λυκαρδοπούλου, 1985).

Οι προϋποθέσεις της παραδοσιακής εξάρτησης δεν ανατρέπονται μόνο μέσα από τις σχέσεις του συζύγων αλλά και από τις σχέσεις γονέων και παιδιών. «Από τα στοιχεία της απογραφής του 1981 προκύπτει ότι ο ελληνικός πληθυσμός 15-24 ετών αποτελείται κατά 21,2% από

αποφοίτους μέσης εκπαίδευσης και κατά 13,1% από αποφοίτους(ή φοιτητές) ανωτάτων ή ανώτερων σχολών, ο πληθυσμός 25-44 ετών κατά 19,3% και 12,1% αντίστοιχα, 45-64% ετών 11,1% και 4,8% και από 65 ετών και άνω 6,2% και 3,1%. Εάν θεωρηθεί ότι οι γονείς των ατόμων 15-24 ετών ανήκουν στην κατηγορία των 45-64 ετών, ενώ οι γονείς των ατόμων 25-44 ετών στην κατηγορία άνω των 65 ετών, είναι φανερό πως η εκπαιδευτική «ανωτερότητα» των παιδιών υποσκάπτει την παραδοσιακή εξουσία των γονιών τους» (Μουσούρου,1996,σελ.29-30).

Όπως αναφέρει η Μουσούρου (1996),τελικά, φαίνεται πως η μόρφωση στην ελληνική κουλτούρα συνδέεται με φιλελεύθερους τρόπους συμπεριφοράς, οι οποίοι ευνοούν και προάγουν την ισοτιμία στις σχέσεις των συζύγων, αλλά και στις σχέσεις γονέων-παιδιών.

4.5.3 Απασχόληση

Στο παραδοσιακό σχήμα οικογένειας, η επαγγελματική δραστηριότητα και η οικονομική ανεξαρτησία είναι χαρακτηριστικά του ανδρικού ρόλου. Ο άκαμπτος χαρακτήρας του σχήματος αυτού οδηγεί στην απόλυτη διάκριση μεταξύ «προμηθευτή» και «νοικοκυράς». Πρόκειται επομένως εδώ για έναν παράγοντα καίριας σημασίας τόσο ως προς τον προσδιορισμό της δομής της οικογένειας όσο και ως προς την επισήμανση του βαθμού εκσυγχρονισμού της (Σαμαρτζή, 1992).

Το σημαντικό ζήτημα δεν είναι τόσο η διαφοροποίηση της δομής της οικογένειας ανάλογο με την απασχόληση του συζύγου όσο οι επιπτώσεις που έχει στη δομή αυτή η μη παραδοσιακή απασχόληση της συζύγου-μητέρας. Ένα πρώτο σημείο που πρέπει να υπογραμμιστεί σχετικά είναι πως αποτελεί λάθος να θεωρήσει κανείς πως η οικογένεια όπου και οι δύο σύζυγοι είναι οικονομικά ενεργοί έχει απελευθερωθεί από τα δεσμά της φυλετικής μοίρας. Στα ζευγάρια όπου και οι δύο σύζυγοι εργάζονται, οι ρόλοι τους τείνουν να είναι περισσότερο ισότιμοι από ό, τι σε οικογένειες όπου η σύζυγος δεν εργάζεται. Και τούτο παρά το γεγονός ότι, σε όλες όπως φαίνεται τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες κοινωνίες, η εργαζόμενη γυναίκα εξακολουθεί να είναι υπεύθυνη για την φροντίδα των παιδιών και το νοικοκυριό (Μουσούρου, 1996).

4.5.4 Διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων

Μελέτες στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες έδειξαν πώς όταν το εισόδημα της συζύγου(από την εργασία της) είναι υψηλότερο από εκείνο του συζύγου, τότε η γυναίκα έχει ποσοτικά αυξημένη αλλά διαφορετική εξουσία από το σύζυγο, έχει δύναμη, όπως αναφέρουν πολλοί συγγραφείς. Η δύναμη αναφέρεται «στην επιβολή της θέλησης στην πράξη που προσδιορίζουν οι ιδιότητες και ικανότητες των προσώπων». Αντίθετα η εξουσία αφορά στο αναγνωρισμένο δικαίωμα που εμπεριέχει ο ρόλος κάποιου προσώπου ώστε να επιβάλει τη θέληση του (Μουσούρου,1996).

Σύμφωνα με την Μουσούρου (1989),η ύπαρξη της οικογένειας ως ομάδας είναι συνάρτηση της ισορροπίας ανάμεσα στη δύναμη και την εξουσία των μελών της. Έτσι, οι παραλλαγές που παρατηρούνται στην κατανομή εξουσιών μεταξύ των μελών της οικογένειας (κυρίως των συζύγων) είναι από μια άποψη παραλλαγές της ισορροπίας αυτής .

Εν κατακλείδι η οικογένεια λόγω της μορφής και κυρίως λόγω της δομής-σύνθεσής της επιδρά σημαντικά και καθοριστικά επηρεάζοντας την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας των μελών, καθώς και το σύστημα αξιών που εκείνο αποδέχεται. Η οικογένεια είναι το σύστημα που επηρεάζει αναπόφευκτα τον άνθρωπο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, πιο καίρια και ουσιαστικά σε σχέση με άλλα συστήματα. Μέσα στην οικογένεια ικανοποιούνται ή είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν συναισθηματικές ανάγκες των μελών της για ασφάλεια, φροντίδα, σταθερότητα, αποχή, αγάπη και στοργή. Από την οικογένεια τους αναμένουν τα άτομα κατανόηση και ψυχολογική στήριξη στο βαθμό που χρειάζεται σε απρόβλεπτες και δύσκολες καταστάσεις που τυχόν αντιμετωπίζουν (Μουσούρου,1996).

4.6 Οι συγκρούσεις μέσα στην οικογένεια

Σύμφωνα με την Μαράτου(1995) οι συγκρούσεις και οι διαμάχες είναι ένα αναπόσπαστο μέρος των ανθρώπινων σχέσεων. Είναι αναπόφευκτες και είναι απαραίτητο όχι μόνο να τις αναμένει κανείς αλλά και να γνωρίζει με ποιο τρόπο μπορεί να τις αντιμετωπίσει Μέσα στην

οικογένεια οι διαφωνίες και οι συγκρούσεις είναι μέρος της φυσιολογικής λειτουργίας. Το ζήτημα δεν είναι αν θα υπάρξουν ή όχι διαμάχες αλλά το πώς θα αντιμετωπιστούν με επιτυχία.

Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι όταν οι διαφωνίες και οι διαμάχες επιλυθούν με επιτυχία, τότε η οικογενειακή ζωή εμπλουτίζεται και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας ενισχύονται. Τα μέλη της οικογένειας πρέπει να ξέρουν πώς να διαπραγματεύονται και να επιλύουν τις διαφορές που προκύπτουν. Για να γίνει αυτό εφικτό τόσο οι γονείς όσο και τα παιδιά θα πρέπει να κάνουν ειλικρινείς προσπάθειες για να κατανοήσουν τα αισθήματα, τη θέση και τις επιθυμίες των άλλων. Σε ορισμένες οικογένειες φαίνεται ότι υπάρχει αδυναμία επίλυσης των κρίσεων. Τα μέλη της οικογένειας μπορεί να αρνούνται ότι υπάρχει πρόβλημα. Ακόμη πιθανόν να εμπλέξουν ένα τρίτο άτομο στη διαμάχη. Το άτομο αυτό αντί να μεσολαβήσει για να διευθετήσει το πρόβλημα, πιθανόν να πάρει το μέρος του ενός από τους διαφωνούντες, κάνοντας έτσι την υπόθεση δυσκολότερη. Σε άλλες περιπτώσεις όταν το πρόβλημα δεν μπορεί να λυθεί, αυτοί που διαφωνούν εστιάζουν την προσοχή τους, σε άλλο μέλος της οικογένειας και αποφεύγουν να επιλύσουν το πραγματικό τους πρόβλημα (Napier, 1987).

Μέσα σε κάθε οικογένεια υπάρχουν συμμαχίες και αντιπαλότητες. Κάποτε η μητέρα και η κόρη μπορεί να συνασπισθούν εναντίον του πατέρα και του γιου. Κάποτε οι δύο γονείς μπορεί να ενωθούν εναντίον του ενός από τα παιδιά τους για ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Όμως μέσα σε μια υγιή οικογένεια οι συμμαχίες αυτές δεν είναι σταθερές και αμετακίνητες αλλά μεταβάλλονται ανάλογα με τις καταστάσεις που προκύπτουν. Εάν οι συμμαχίες αυτές μεταξύ ορισμένων μελών της οικογένειας καταστούν πάγιες και μακρόχρονες, ανεξάρτητα από το είδος των προβλημάτων που προκύπτουν, τότε είναι πιθανόν να δημιουργηθούν δυσλειτουργίες στην οικογένεια οι οποίες μακροχρόνια θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις (Herbert, 1996).

Συνήθως τα μέλη μιας οικογένειας δεν συνειδητοποιούν, ότι υπάρχουν ορισμένες συμμαχίες. Για να το αντιληφθεί κάποιος θα πρέπει να διερωτηθεί με ποιο μέλος της οικογένειας έχει συνήθως την τάση να συμφωνεί «όταν τα παιδιά μου μαλώνουν μεταξύ τους, ποιου το μέρος παίρνω πιο συχνά;», «με ποιον στην οικογένεια μου ξοδεύω τον περισσότερο μου ελεύθερο χρόνο;», «ποιος στην οικογένεια μου, με θυμώνει ευκολότερα».

Ένα από τα βασικά ερωτήματα σύμφωνα με την Χουρδάκη (1995) που θα πρέπει πρώτα απ' όλα να θέσουμε στους εαυτούς μας, είναι το κατά πόσο η οικογένειά μας, λειτουργεί κανονικά ή όχι. Πολλοί γονείς βασανίζονται από την ερώτηση αυτή. Η απάντηση δεν είναι ούτε εύκολη, ούτε απλή. Ο λόγος είναι ότι οι διακυμάνσεις του φυσιολογικού είναι πολλές στα θέματα αυτά.

Ορισμένα χαρακτηριστικά συσχετίζονται κατά γενικό κανόνα με μια ομαλή και καλή λειτουργία της οικογένειας.

Τέτοια χαρακτηριστικά είναι:

- Η αγάπη
- Η φροντίδα
- Η υποστήριξη που υπάρχει μεταξύ των μελών μιας οικογένειας
- Το αίσθημα ασφάλειας
- Η ανοικτή επικοινωνία
- Η εκτίμηση και ο σεβασμός στο κάθε άτομο της οικογένειας
- Η ιδιαίτερη σημασία για την αξία του κάθε ατόμου

Όλα αυτά τα παραπάνω λοιπόν είναι ενδείξεις καλής λειτουργικότητας της οικογένειας. Η διατήρηση μιας υγιούς και λειτουργικής κατάστασης στην οικογένεια, εξαρτάται πολύ από την προσέγγιση που θα υιοθετήσουν οι γονείς (Μουδατσάκη, 1995).

4.7 Τρόποι αντιμετώπισης των συγκρούσεων μέσα στην οικογένεια

Ορισμένες βασικές αρχές μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην ομαλή λειτουργία της οικογένειας. Αυτές είναι οι εξής:

4.7.1 Η εξατομικευμένη προσέγγιση για το κάθε παιδί

Το κάθε παιδί έχει το δικό του χαρακτήρα και ιδιοσυγκρασία. Αντιμετωπίζει με το δικό του τρόπο τις καταστάσεις με τις οποίες βρίσκεται αντιμέτωπο. Οι γονείς αγαπούν όλα τα παιδιά τους με τον ίδιο τρόπο, αλλά θα έχουν αναπόφευκτα διαφορετικές σχέσεις με το καθένα από αυτά. Είναι σημαντικό για τους γονείς, να εξατομικεύσουν τις σχέσεις τους με το κάθε παιδί τους και να ενδυναμώνουν τα καλά και ισχυρά σημεία του χαρακτήρα του καθενός. Έτσι οι γονείς, θα πρέπει να αποφεύγουν να κάνουν αρνητικές συγκρίσεις για ένα παιδί, με τα αδέρφια του ή με τους φίλους του (Πυργιωτάκη, 1984).

4.7.2 Η διατήρηση συνηθειών και παραδόσεων

Σύμφωνα με τον Ξηροτήρη (1997) τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς επωφελούνται από μια κατάσταση όπου καθημερινά υπάρχουν προβλεπόμενες και προγραμματισμένες δραστηριότητες μέσα στα πλαίσια μιας ρουτίνας. Το πρωινό πρόγραμμα για το καθένα, οι ώρες του φαγητού και οι συνήθειες το βράδυ πριν από τον ύπνο, είναι ευκολότερο να ακολουθηθούν εάν υπάρχει ένα σταθερό χρονοδιάγραμμα. Τα παιδιά αγαπούν ιδιαίτερα τις οικογενειακές παραδόσεις και συνήθειες που διατηρούνται με την ευκαιρία των γιορτών, των γενεθλίων και των διακοπών.

4.7.3 Η κοινωνικότητα της οικογένειας

Μια οικογένεια λειτουργεί καλύτερα όταν τα μέλη της νιώθουν ότι ανήκουν σε ευρύτερο σύνολο και είναι συνδεδεμένα με φίλους και συγγενείς. Για να καταστεί αυτό δυνατό, χρειάζεται προσπάθεια από τους γονείς οι οποίοι πρέπει να κάνουν προσπάθειες για να έχει καλές σχέσεις η οικογένεια με άλλους ή να λαμβάνει μέρος σε κάποιες δραστηριότητες (Μουδατσάκη, 1995).

4.7.4 Οι προσδοκίες για το κάθε άτομο και την οικογένειά γενικά

Οι ικανότητες, οι γνώσεις, η αυτοπεποίθηση και το τι μπορεί να κάνει το κάθε παιδί, αλλάζουν συνεχώς. Οι γονείς είναι καλό να παρακολουθούν προσεκτικά για να ξέρουν τι να αναμένουν από το παιδί τους, στην κάθε φάση της ζωής του. Οι γονείς έτσι θα αναμένουν αυτό που τα παιδιά μπορούν πραγματικά να αποδώσουν και δεν θα υπάρχουν τριβές λόγω μη ρεαλιστικών προσδοκιών. Το ίδιο ισχύει για τους γονείς, οι οποίοι και αυτοί έχουν τους περιορισμούς τους στο τι μπορούν να προσφέρουν ανάλογα με τις δικές του δυνάμεις και το χρόνο τους. Δεν υπάρχουν τέλει γονείς αλλά γονείς που προσπαθούν να προσφέρουν το καλύτερο δυνατόν μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων τους (Ξηροτήρης, 1997).

4.7.5 Η χρήση του ελεύθερου χρόνου

Είναι σημαντικό ο ελεύθερος χρόνος όσο λίγος και να είναι να χρησιμοποιείται για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας. Ακόμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανακάλυψη νέων κοινών ενδιαφερόντων και σε κοινές δραστηριότητες που συσφίγγουν τους δεσμούς μεταξύ των γονιών και των παιδιών. Η ψυχαγωγία, το χιούμορ και η διασκέδαση θα πρέπει να είναι απαραίτητες συνιστώσες κατά τον ελεύθερο χρόνο και με κάθε τρόπο να αποφεύγονται καταστάσεις διαφωνίες και αντιπαλότητες. Η ψυχαγωγία και η διασκέδαση της οικογένειας πρέπει να διαφυλάσσονται παρά τις οποιεσδήποτε δυσκολίες που πιθανόν να υπάρχουν στην καθημερινή ζωή της οικογένειας (Πυργιωτάκη, 1984).

4.7.6 Η αρμονική σχέση των γονιών

Οι γονείς σαν άτομα αλλά και σαν ζευγάρι, να μεριμνούν να φροντίζουν για τις ιδιαίτερες τους ανάγκες. Η διατήρηση ενός υγιεινού τρόπου ζωής, η καλή διατροφή, η σωματική εξάσκηση, ο καλός και αρκετός ύπνος, συμβάλλουν ουσιαστικά στη διατήρηση ενός καλού κλίματος στις σχέσεις των γονέων μεταξύ τους αλλά και μεταξύ των παιδιών τους. Οι γονείς πρέπει να μεριμνούν να έχουν χρόνο έστω και πολύ λίγο, για τη δική τους διασκέδαση. Τα παιδιά ενθουσιάζονται όταν βλέπουν ότι οι γονείς τους είναι αισθηματικά ικανοποιημένοι. Τα παιδιά αντλούν δύναμη και τα κίνητρα τους αυξάνονται όταν αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει μια αρμονική σχέση μεταξύ των γονιών τους. Οι γονείς δεν πρέπει να ξεχνούν ότι αποτελούν το κυριότερο μοντέλο και παράδειγμα προς μίμηση που έχουν τα παιδιά. Οι γονείς πρέπει να τεκμηριώνουν τις αξίες και την καλή συμπεριφορά που θέλουν τα παιδιά τους να έχουν, όχι μόνο με τα λόγια αλλά και με τη συμπεριφορά και τις καθημερινές τους πράξεις (Μουσούρου, 1996).

Κεφάλαιο 5: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΖΥΓΟΥΣ & ΠΑΙΔΙΑ

5.1 Επιπτώσεις του διαζυγίου στους συζύγους

5.1.1 Εισαγωγή:

Ο ψυχικός πόνος που προκαλεί ένα διαζύγιο μπορεί να είναι τόσο έντονος, ώστε τα άτομα συχνά αναρωτιούνται με αγωνία πόσο ακόμα θα πρέπει να υποφέρουν και η επούλωση των πληγών φαίνεται όχι μόνο αργή, αλλά συχνά ανύπαρκτη.

Οι συνέπειες ενός διαζυγίου μπορούν πραγματικά να διαρκέσουν μια ολόκληρη ζωή. Αυτή η « ισόβια καταδίκη» όπως θεωρούν το διαζύγιο πολλοί διαζευγμένοι, όχι μόνο επηρεάζει τη διάρκεια της ζωής τους, αλλά κυριεύει συνάμα και κάθε πλευρά της καθημερινής ζωής (Κατσίκη,2002).Οι συναισθηματικές συνέπειες της διάλυσης του γάμου προκαλούν αληθινή τρικυμία μέσα στην ψυχή, τα πρακτικά προβλήματα του διαζυγίου επηρεάζουν τη ζωή και τα αισθήματα. Έτσι αρχίζει ένας φαύλος κύκλος, όπου τα πρακτικά προβλήματα του διαζυγίου επηρεάζουν τη διάθεση, ενώ οι ψυχολογικές συνέπειες επιδρούν στον τρόπο που αντιμετωπίζονται τα καθημερινά προβλήματα-ακόμη και εκείνοι που ειλικρινά θέλουν να διαλυθεί ο γάμος τους, υφίστανται τις συνέπειες αυτής της απελευθέρωσης, που δεν είναι ούτε λίγες, ούτε ασήμαντες (Kirk, 2002).

5.1.2 Ψυχολογικές συνέπειες:

Η απώλεια ενός προσώπου αποτελεί μια από τις πιο τραυματικές εμπειρίες που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος, και ο ψυχικός πόνος που προέρχεται από το χωρισμό είναι μεγάλος και για τους δυο συζύγους.

Η απόφαση για το διαζύγιο και ο φυσικός χωρισμός που ακολουθεί δημιουργούν ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις. Οι χρονικές περίοδοι πριν την απόφαση για το διαζύγιο, καθώς επίσης και κατά τη διάρκεια του φυσικού χωρισμού, έχουν επισημανθεί ως εξίσου τραυματικές και ως αιτία εξαιρετικά έντονων αγχωτικών αντιδράσεων (Αντωνιάδου,1994).Οι αλλαγές που επέρχονται μετά το διαζύγιο σχετίζονται με όλους τους τομείς της ζωής ενός ατόμου, οπότε ο θρήνος και η αποδιοργάνωση μπορεί να έχουν μεγάλη ένταση. Οι κυριότερες ψυχολογικές αντιδράσεις είναι συνήθως λύπη, θυμός, κατάθλιψη, αλλαγές στην αυτοεκτίμηση, παλινδρόμηση, στρες, άγχος, συναισθηματική προσκόλληση του ενός συζύγου στον άλλο, αισθήματα ανακούφισης και δημιουργίας προοδευτικά μιας κατάστασης που θα οδηγήσει σε νέες ευκαιρίες για προσωπική και οικογενειακή ζωή (Χουρδάκη, 1991).

Έρευνες έχουν δείξει ότι σημαντικοί παράγοντες που διαφοροποιούν τις ποικίλες ψυχολογικές αντιδράσεις στο διαζύγιο, είναι η προσωπικότητα και η αυτοεκτίμηση του κάθε συζύγου, το φύλο, η ηλικία και η μόρφωσή του, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, ο ρόλος του/ της συζύγου στη λήψη της απόφασης για το διαζύγιο, οι στάσεις των συζύγων για τους ρόλους των φύλων, η διάρκεια του γάμου, η επικοινωνία και η ποιότητα της σχέσης των συζύγων πριν και μετά το χωρισμό, η ύπαρξη παιδιών, καθώς και η παρουσία άλλων εξωτερικών παραγόντων, όπως οι σχέσεις με άτομα του άλλου φύλου, η ύπαρξη συγγενών ή φίλων για υποστήριξη και οι αλλαγές στην οικονομική κατάσταση (Rojas ,1998).

Σύμφωνα με την Χατζηχρήστου (1999) η απόφαση για διαζύγιο δεν αποτελεί πάντοτε ομόφωνη απόφαση. Συνήθως ο ένας από τους συζύγους θέλει να χωρίσει πολύ περισσότερο απ' ό,τι θέλει ο άλλος, ή δεν θέλει να χωρίσει καθόλου, οπότε διαφέρουν αντίστοιχα και οι αντιδράσεις τους, τα συναισθήματα και η προσαρμογή τους. Σύμφωνα με τον Κυριακίδη (2000),περισσότερο αγχώδης είναι συνήθως η περίοδος πριν από το χωρισμό για το/τη σύζυγο που παίρνει την πρωτοβουλία για το διαζύγιο, ενώ για τον άλλο σύζυγο δυσκολότερη είναι η περίοδος μετά το χωρισμό. Η κυριότερη διαφορά στις ψυχολογικές αντιδράσεις είναι ότι ο/η σύζυγος που είχε την πρωτοβουλία για το διαζύγιο αισθάνεται να έχει αυτός/ή τον έλεγχο της κατάστασης και δεν έχει έκδηλα αισθήματα ταπείνωσης, απόρριψης και έλλειψης δύναμης να επηρεάσει την απόφαση του άλλου συζύγου. Όπως αναφέρει η Χατζηχρήστου(1999),το ξεκίνημα όμως της διαδικασίας του συζύγου συχνά προκαλεί στο/στη σύζυγο που είχε την πρωτοβουλία αισθήματα ενοχής

για τον πόνο που προξενεί στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας και αισθήματα αποτυχίας επειδή δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες και την αποτυχία του γάμου, αισθήματα που συχνά μετατρέπονται σε θυμό.

Τα συναισθήματα που επικρατούν στην αρχική φάση του χωρισμού διαφέρουν και ανάλογα με τις συνθήκες του χωρισμού, όπως, για παράδειγμα, όταν ο ένας σύζυγος εγκαταλείπει το σπίτι μετά από μια μεγάλη σύγκρουση, οπότε ο θυμός είναι το κυρίαρχο συναίσθημα, ή όταν ο χωρισμός αποτελεί διαφυγή από επανειλημμένη κακοποίηση, οπότε η ανακούφιση είναι το κυρίαρχο συναίσθημα, ή όταν ο ένας σύζυγος εγκαταλείπει το γάμο για μια άλλη σχέση, οπότε η προσμονή και η χαρά μπορεί να κυριαρχούν (Χατζηχρήστου, 1999).

Έτσι αμέσως μετά το χωρισμό παρατηρούνται αξιοσημείωτες διαφορές στα συναισθήματα που νιώθουν αυτοί που φεύγουν ή εγκαταλείπουν τη σχέση και αυτοί που θεωρούνται παρατημένοι ή εγκαταλειμμένοι, αν και σύντομα, συνήθως, νιώθουν και οι δυο συναισθήματα συντριβής και αγωνίας.

1) Ο σύζυγος που εγκαταλείπει τη σχέση

Αυτοί που ξεκίνησαν το χωρισμό τείνουν να αισθάνονται ενοχή, ανησυχία και αγωνία για το κακό που προκάλεσε η αναχώρησή τους σ' αυτούς που υπόσχονταν να τους αγαπούν για όλη τους τη ζωή. Σε πολλές περιπτώσεις παρεμβάλλονται οι επιπλήξεις και οι κρίσεις τρίτων προσώπων και φτάνουν να σκεφτούν ότι αυτό τους αξίζει. Θέτουν σε αμφισβήτηση την ίδια τους την ικανότητα να κάνουν νέες ευτυχισμένες σχέσεις, αμφιβάλουν ακόμα και για τον αν είναι ικανοί να δεσμευτούν ξανά, να είναι πιστοί ή να ικανοποιήσουν στο μέλλον τις συναισθηματικές απαιτήσεις των άλλων για οικειότητα και αγάπη (Rojas, 1998). Έτσι ακόμα και ο σύζυγος που αποφάσισε τελικά το χωρισμό μπορεί να αισθάνεται άσχημα γιατί αναγκάστηκε να το κάνει και αυτό τον κάνει να νιώθει θυμό προς τον άλλο σύζυγο (Αντωνιάδου, 1993).

2) Ο σύζυγος που εγκαταλείπεται

Αυτοί που μένουν πίσω ή πιστεύουν ότι εγκαταλείφθηκαν, συνειδητοποιώντας την οδυνηρή και ταπεινωτική απόρριψη της οποίας έγιναν αντικείμενο, νιώθουν μνησικακία, σκέφτονται ότι δεν είχαν την ευκαιρία να πάρουν εκδίκηση, να ανταποδώσουν την προσβολή και θεωρούν ότι προδόθηκαν, ότι εξαπατήθηκαν ή ότι χρησιμοποιήθηκαν. Αυτά τα συναισθήματα απευθύνονται κυρίως, σύμφωνα με αυτούς στο άτομο που τους ώθησε, χωρίς να το θέλουν οι ίδιοι, στον επώδυνο χωρισμό, αν και σε πολλές περιπτώσεις επεκτείνονται και στο κοινωνικό περιβάλλον ή και σε ολόκληρο τον κόσμο. Συχνά έχουν την αίσθηση ότι οι φίλοι, οι συνάδελφοι ή ακόμα και οι γείτονες δεν τους σέβονται. Και το χειρότερο, φτάνουν να μη σέβονται τον ίδιο τους τον εαυτό. Πέρα από το ότι αμφιβάλουν αν μπορούν να εμπιστευτούν ή να ξανά αγαπήσουν κάποιον στο μέλλον, αποδέχονται τις κατηγορίες και τις μομφές που γίνονται από τον άλλο κατά τη διαδικασία του χωρισμού και καταλήγουν να αποζητούν την απομόνωση και τη μοναξιά (Ρόχας,1998). Αυτά τα συναισθήματα που τους πληγώνουν τους οδηγούν συχνά στην οργή που μπορεί να εκφραστεί και με επιθετικότητα προς τον άλλο σύζυγο (Αντωνιάδου,1993).

3) Συνέπειες κοινές και για τους δύο

Την περίοδο αυτή τα συναισθήματα που φαίνεται να κυριαρχούν είναι η μοναξιά, η οργή για το σύντροφο, το άγχος για το πώς θα τα βγάλουν πέρα με τα παιδιά ή το παιδί και τον εαυτό τους (Αντωνιάδου ,1993).

Παραπονιούνται ότι δεν μπορούν να κοιμηθούν, ότι έχουν χάσει την όρεξη τους, ότι είναι ανίκανοι να συγκεντρωθούν στη δουλειά τους ή ακόμα ότι κλαίνε χωρίς προφανή λόγο. Οι εκπλήξεις, οι νέες καταστάσεις και τα ανέλπιστα συναισθήματα δεν έχουν τέλος. Ποιός θα τους έλεγε για παράδειγμα, ότι η μοναξιά θα ήταν εξίσου σκληρή με τη συντροφιά του συζύγου, όσο εχθρική και ψυχρή κι αν ήταν αυτή; Αυτοί που μένουν πίσω δοκιμάζουν το ίδιο συναίσθημα αποξένωσης, επειδή, κατά βάθος, η μοναξιά βρίσκεται

στον ίδιο τους τον εαυτό. Συνειδητοποιούν ότι η σχέση τελείωσε και ο σύντροφος έφυγε για πάντα. Νιώθουν απομονωμένοι και ξεκομμένοι από τον κόσμο, από αυτό τον κόσμο που γνώριζαν και στον οποίο ανήκαν (Kirk, 2002).

Με το που χωρίζεται το ζευγάρι, τόσο αυτός που φεύγει όσο και αυτός που μένει νιώθουν βαθιά απογοητευμένοι από τον ίδιο τους τον εαυτό. Αυτοί που εξαπατήθηκαν από το σύζυγο δεν μπορούν παρά να νιώθουν, επί πλέον, προδομένοι, απατημένοι και ταπεινωμένοι από ολόκληρο τον κόσμο, από τη ζωή την ίδια (Αντωνιάδου, 1994).

Ένα από τα πιο συνηθισμένα χαρακτηριστικά των χωρισμένων είναι ακριβώς αυτή η ξαφνική αλλαγή ψυχικής διάθεσης. Πράγματι, αυτοί οι ίδιοι περιγράφουν πως από μια κατάσταση κατάθλιψης, ξαφνικά και χωρίς κάποιο εμφανή λόγο, νιώθουν να καταλαμβάνονται από ενθουσιασμό και χαρά. Σε λίγα δευτερόλεπτα, αρκεί η μελωδία ενός τραγουδιού για να επανέλθει η θλίψη. Η χειρότερη συνέπεια αυτών των ξαφνικών μεταπτώσεων διάθεσης είναι ότι αυξάνουν το βαθμό αποπροσανατολισμού και αβεβαιότητας (Κατσίκης, 2002).

Είναι προφανές ότι το συναίσθημα που κυριαρχεί στα χωρισμένα ζευγάρια είναι η μνησικακία. Ορισμένες φορές, το μίσος είναι τόσο δυνατό που φτάνουν από μόνοι τους να αναρωτιούνται αν η κρίση τους είναι υγιής. Στους άνδρες και στις γυναίκες που είτε έχουν παντελή άγνοια της οργής τους είτε είναι ανίκανοι να την εκφράσουν, είναι συχνές οι φυσικές διαταραχές, ιδιαίτερα η υπέρταση, το έλκος στομάχου ή οι πονοκέφαλοι και οι τρομακτικοί εφιάλτες. Σε ορισμένες περιπτώσεις στρέφουν την οργή τους ενάντια στον ίδιο τους τον εαυτό και αυτοτιμωρούνται, παθαίνουν κατάθλιψη και μικροατυχήματα και φαντάζονται μέχρι και την αυτοκτονία. Οι σύζυγοι τελικά νιώθουν ανίκανοι να διορθώσουν τα πράγματα ή ν' αλλάξουν την πορεία της ζωής τους (Rojas, 1998).

Ένας γάμος προσφέρει πολλά, μια αίσθηση ταυτότητας, βοήθεια και συμπαράσταση, φροντίδα και ανάπτυξη, καθώς και συναισθηματική και κοινωνική καταξίωση. Όσοι όμως χωρίζουν τα χάνουν όλα αυτά, η καθημερινότητα τους αλλάζει απότομα και αυτό τους αποπροσανατολίζει, αποκόβοντας τους από το γνώριμο περιβάλλον, τις συνήθειες και πρακτικές. Έντονο είναι το συναίσθημα της θλίψης που περικλείει μια αίσθηση

απόρριψης, αυτό-λύπηση, ντροπή, ενοχή, θυμό, αμφιβολία και χαμηλή αυτοπεποίθηση, συναισθήματα που νιώθουν και οι δυο πρώην σύζυγοι, όχι βέβαια πάντα στον ίδιο βαθμό (Κυριακίδης ,2000).

Ακόμα έντονη είναι η αίσθηση αδικίας, συναίσθημα που συντηρεί την λύπη και τον πόνο και μάλιστα δημιουργεί την επιθυμία για εκδίκηση του προσώπου που πρόδωσε τον σύντροφο του.

Όταν ένας γάμος κλονιστεί και δεν υπάρχει περίπτωση να διορθωθεί, τότε αυτή η εμπειρία θα αφήσει και στους δυο πρώην συζύγους μια αίσθηση αποτυχίας, που θα πληγώσει και θα υποβαθμίσει την αίσθηση του καθενός για την αξία του εαυτού του και την αυτοπεποίθηση του (Χατζηχρήστου , 1999).

Ο χωρισμός επιφέρει και αλλαγή στους ρόλους που μέχρι τότε υπήρχαν στην οικογένεια. Μπορεί για παράδειγμα να κρατούν τον ρόλο του πατέρα ή της μητέρας τις περισσότερες φορές όμως, η ανάγκη για τις δικές τους ξεχωριστές ικανότητες και δυνατότητες παύει ξαφνικά να υπάρχει. Ως αποτέλεσμα, ο συγκεκριμένος σύζυγος αρχίζει να νιώθει άχρηστος, γεγονός που μειώνει ακόμα περισσότερο την αυτοεκτίμησή του. Αξιοσημείωτο είναι ότι αφθονούν οι αποδείξεις πως μια από τις πρώτες συνέπειες κατάρρευσης ενός γάμου είναι η επιδείνωση τόσο της ψυχολογικής, όσο και της σωματικής κατάστασης και των δυο πρώην συζύγων (Kirk , 2002).

Γενικά οι σύζυγοι μετά από ένα διαζύγιο πρέπει να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν και πολλά άλλα ακανθώδη θέματα. Έτσι, ο/ η σύζυγος που έχει την κηδεμονία του παιδιού ή των παιδιών, και που συνήθως είναι η μητέρα, θα πρέπει να αντιμετωπίσει πέρα από τα προαναφερθέντα συναισθήματα θλίψης, αυτό-κατηγορίας, μοναξιάς, και τη μειονεκτική οικονομική κατάσταση, την έλλειψη ενός κατάλληλου συστήματος υποστήριξης, τις διευθετήσεις για τη φροντίδα των παιδιών, τα προβλήματα επιμέλειας και επίσκεψης των παιδιών από τον πατέρα τους και πολλά άλλα. Αλλά και ο σύζυγος που δεν έχει την επιμέλεια των παιδιών θα πρέπει να είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει εκτός της εσωτερικής αποδιοργάνωσης των συνηθισμένων εμπειριών ζωής του, της μοναξιάς, της αυτοκατηγορίας για τον αποτυχημένο του γάμο, ίσως το μίσος που θα γεννηθεί μέσα από την αποτυχία του όλου εγχειρήματος του γάμου και τις συγκρούσεις για την επιμέλεια, τις επισκέψεις στα παιδιά και τις ελάχιστες σχέσεις με αυτά (Κυριακίδης,2000).

Βέβαια υπάρχουν και πολλοί που χωρίζουν μετά από χρόνια γάμου για να κερδίσουν την πολυπόθητη ελευθερία και ανεξαρτησία στη ζωή τους και νιώθουν, επιτέλους, εντελώς απελευθερωμένοι από τα δεσμά του γάμου. Αυτά τα συναισθήματα ανεξαρτησίας και ανακούφισης είναι πιο συχνά στις γυναίκες, ιδιαίτερα σ' εκείνες που, ενώ ήταν νοικοκυρές πριν, μετά το χωρισμό ξεκίνησαν επαγγελματική καριέρα ή αποφάσισαν να δουλέψουν εκτός σπιτιού. Αν τα καταφέρουν και επιτύχουν, η μεγάλη ικανοποίηση που νιώθουν προέρχεται από την ελευθερία που έχουν αποκτήσει, από την αίσθηση ότι δεν εξαρτώνται πια από έναν άνδρα ούτε από κανέναν άλλο (Dolto,1997).

Τα συναισθήματα ευτυχίας, ευφορίας και αισιοδοξίας που δημιουργούνται στα πρόσφατα χωρισμένα ζευγάρια είναι μάλλον εύθραυστα και εφήμερα. Σχεδόν πάντα καταρρέουν με την πρώτη απόρριψη από κάποιο φίλο, με το πρώτο εμπόδιο ή αναποδιά στη δουλειά. Αργά ή γρήγορα, για τον ένα ή τον άλλο λόγο, η ευτυχία των πρώτων στιγμών μετατρέπεται σε άγχος, θλίψη, μοναξιά και φόβο (Αντωνιάδου,1994).

Οι συνέπειες του χωρισμού ιστορικά θεωρήθηκαν πιο επώδυνες για τη γυναίκα (Rojas,1998). Πολλές γυναίκες αντιμετωπίζουν ποικίλα προβλήματα που τις αναστατώνουν ψυχικά και κοινωνικά. Συχνά έχουν δυσεπίλυτα οικονομικά προβλήματα, προβλήματα σχέσεων και επικοινωνίας με τους συγγενείς, τους γονείς, τα παιδιά, τους συνεργάτες, τους φίλους, ενώ συγχρόνως πρέπει να επιλύσουν προσωπικά προβλήματα άγχους και μοναξιάς. Συχνά μετά τα διαζύγιο αλλάζει απέναντι τους και η συμπεριφορά των δήθεν πρώην φίλων.

Ιδιαίτερα οξυμένα προβλήματα αντιμετωπίζουν οι γυναίκες οι οποίες δεν εργάζονταν πριν το διαζύγιο τους. Αυτές τώρα καλούνται να λύσουν οικονομικά, συναισθηματικά, και ψυχολογικά προβλήματα τόσο δικά τους όσο και των παιδιών τους. Συνήθως οι γυναίκες νιώθουν έντονα στιγματισμένες από ένα διαζύγιο συγκριτικά με τους άνδρες. Εξάλλου, η πιθανότητα ενός δεύτερου γάμου στις γυναίκες είναι μικρότερη από την αντίστοιχη των ανδρών (Κυριακίδης,2000).

Ενώ παλιότερα οι γυναίκες που επέλεξαν το χωρισμό έπεφταν σε αισθητά χαμηλότερη κοινωνική θέση ή έχαναν παντελώς την οικονομική τους σταθερότητα ή ακόμα χειρότερα παραγκωνίζονταν από την κοινωνία, σήμερα ευτυχώς η κατάσταση των εν διαστάσει ή

διαζευγμένων γυναικών βελτιώθηκε σημαντικά χάρη στη μεγαλύτερη ανεξαρτησία και ισότητα της γυναίκας με τον άνδρα. Χωρίς αμφιβολία, παρ' όλο που εξακολουθεί να βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση συγκριτικά με τον άνδρα, έχει αλλάξει πολύ η τόσο άδικη όσο και αβάσιμη θεώρηση της χωρισμένης γυναίκας και έτσι σήμερα είναι πολλές οι χωρισμένες γυναίκες που έχουν θετική εικόνα για τον εαυτό τους, νιώθουν σίγουρες και μπορούν να απολαμβάνουν μια πλήρη και ευτυχισμένη ζωή (Rojas , 1998).

5.1.3 Οικονομικές συνέπειες

Τα χωρισμένα ζευγάρια έχουν να αντιμετωπίσουν μια σειρά προβλημάτων τόσο σε πρακτικό επίπεδο όσο και ουσιαστικά, για τα οποία δεν είναι προετοιμασμένοι. Καταρχήν, η νέα οικονομική κατάσταση συνήθως είναι χειρότερη από την προηγούμενη και επηρεάζει σημαντικά την ανάπτυξη της οικογένειας. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει επιπλέον, και η φροντίδα των παιδιών (Rojas , 1998).

Έτσι το πιθανότερο είναι πως το βιοτικό επίπεδο και των δύο συζύγων θα υποβαθμιστεί. Ο σύζυγος δε που αναλαμβάνει την κηδεμονία των παιδιών (και, στις περισσότερες περιπτώσεις αυτός είναι ακόμη η μητέρα) θα δει τα οικονομικά να στενεύουν και να βρίσκονται πιο κοντά στα όρια της φτώχειας απ' ό,τι τα αντίστοιχα νοικοκυριά στα οποία υπάρχουν και οι δύο γονείς, γιατί παρά τις αποφάσεις των δικαστηρίων και την Κοινωνική Πρόνοια, πολλοί πατέρες τα καταφέρνουν να μην πληρώνουν τακτικά για τη διατροφή των παιδιών. Έτσι το εισόδημα της γυναίκας μετά από ένα διαζύγιο μειώνεται αισθητά. Η οικονομική δυσχέρεια προκαλεί στο οικογενειακό σύστημα μεγάλες δυσκολίες και ενδέχεται να δημιουργήσει στα μέλη του συναισθήματα αδυναμίας και απόγνωσης τα οποία δρουν ανασταλτικά στην εξέλιξη της οικογένειας (Ζαφείρης κ.α,1999). Όσοι μάλιστα απ' τους συζύγους, δεν ήθελαν το διαζύγιο, ή βρίσκονται αποκομμένοι από τα παιδιά τους, μπαίνουν στο πειρασμό να σταματήσουν εντελώς τις πληρωμές, από μια πρόθεση να εκδικηθούν την πρώην γυναίκα τους. Ως αποτέλεσμα, τόσο η σύζυγος, όσο και τα παιδιά του αποτυχημένου γάμου, συνήθως υποφέρουν οικονομικά. Αν τα ποσά της διατροφής δεν καταβάλλονται τακτικά, μια χωρισμένη μητέρα έχει συνήθως δύο επιλογές: ή να βρει δουλειά για να συντηρήσει τα παιδιά της-

αντιμετωπίζοντας το σχεδόν άλυτο πρόβλημα εξεύρεσης του κατάλληλου ανθρώπου που θα τα προσέχει κατά την απουσία της αλλά και το πρόβλημα της μείωσης του χρόνου που μπορεί να αφιερώσει στην οικογένεια της- ή να προσφύγει στην Κοινωνική Πρόνοια, για το επίδομα που θα της επιτρέψει να μείνει στο σπίτι, φροντίζοντας τα η ίδια (Κατσίκης, 2002).

Και αρκετοί πατέρες όμως, μπορεί να υποχρεωθούν να εγκαταλείψουν την καριέρα τους και να στηρίζονται στα βοηθήματα της Κοινωνικής Πρόνοιας, αν τύχει να αναλάβουν τη φροντίδα μικρών παιδιών αν, πάλι, πουληθεί το σπίτι της οικογένειας μετά το διαζύγιο, οι πρώην σύζυγοι μπορεί να βρεθούν ο καθένας με ένα ποσό που δεν επαρκεί για τις ανάγκες του- ιδίως εκείνος που έχει αναλάβει την κηδεμονία των παιδιών, ή έχει συνάψει δεσμό με άτομο που έχει κι αυτό οικογενειακές υποχρεώσεις. Σπανίως ένας σύζυγος κερδίζει αρκετά ώστε να μπορεί να συντηρήσει άνετα δυο οικογένειες. Στην περίπτωση που ο γονιός με την κηδεμονία των παιδιών κρατά το σπίτι, έχει ελάχιστο κεφάλαιο για τις αναγκαίες επισκευές κ.λ.π., ενώ ο γονιός που φεύγει απ' αυτό, βρίσκεται συχνά μέσα στη μοναξιά και τη συναισθηματική στειρότητα ενός μικρού και νοικιασμένου διαμερίσματος (Kirk,2002).

Γι' αυτούς, που έχουν οικονομική άνεση ή στηρίζονται στη βοήθεια συγγενών και φίλων, τα εμπόδια δεν θα είναι μεγάλα. Γενικά, το σύνθημα είναι πως κατά τις κρίσιμες στιγμές του χωρισμού και του διαζυγίου απαιτούνται πολλά μέσα, τόσο προσωπικά όσο και κοινωνικά και οικονομικά. Για παράδειγμα, συχνά πρέπει να συντηρηθούν δύο κατοικίες, να αγοραστούν καινούργια έπιπλα, ίσως κι άλλο αυτοκίνητο. Από την άλλη, είναι και τα έξοδα για τους δικηγόρους και, σε ορισμένες περιπτώσεις, για τον ψυχοθεραπευτή ή για το σύμβουλο ζευγαριών. Για κείνους, που ήδη αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες πριν, ο χωρισμός σημαίνει συνήθως πραγματική καταστροφή (Rojas,1998).

5.1.4 Επαγγελματικές συνέπειες

Τον πρώτο καιρό μετά το διαζύγιο, η αποτελεσματικότητα του ατόμου, συνήθως μειώνεται, εξαιτίας όσων συμβαίνουν γύρω και μέσα του. Τότε, οι απουσίες από το

γραφείο αυξάνουν και η ικανότητα συγκέντρωσης στη δουλειά ελαττώνεται, επειδή ο κόσμος του ατόμου καταρρέει γύρω του (Dolto,1997).

Φαίνεται φυσικό, αλλά δεν είναι καθόλου δίκαιο, άτομα που μόλις έχουν χωρίσει να εισπράττουν από το επαγγελματικό περιβάλλον τους λιγότερη συμπάθεια, σε σύγκριση με τα άτομα που πενθούν για την απώλεια κάποιου δικού τους προσώπου. Πολλοί χωρισμένοι, μάλιστα, άντρες και γυναίκες, παραπονιούνται πως αντιμετωπίζονται ρατσιστικά στον επαγγελματικό τους χώρο. Αυτό μπορεί να οφείλεται τόσο στη δική τους έλλειψη αξιοπιστίας (νευρικές κρίσεις, προβλήματα με τα παιδιά, απουσίες για τα δικαστήρια), όσο και σε διάφορες ασθένειες, καθώς και στην πιθανότητα να αντιμετωπίζουν οι άλλοι το διαζύγιο ως μια απόδειξη ψυχολογικής αστάθειας (Αντωνιάδου,1994).

Στις πρώτες φάσεις διάστασης ή της διάλυσης του γάμου, είναι αναπόφευκτη και συχνή η συναισθηματική κατάρρευση και είναι εντελώς αδύνατον αυτή η κατάρρευση να μην επηρεάζει την καθημερινή ζωή. Αυτό σημαίνει πως η εξωτερική εργασία, όταν υπάρχει, δεν μπορεί παρά να επηρεαστεί δυσμενώς.

Γυναίκες που εργάζονταν και ταυτόχρονα μεγάλωναν οι ίδιες τα παιδιά τους, μπορεί ξαφνικά να διαπιστώσουν πως αυτό το κατόρθωσαν μόνο χάρη στη βοήθεια του συζύγου. Άλλες γυναίκες, πάλι, που δεν είχαν εργαστεί αρκετά χρόνια, επειδή έμεναν στο σπίτι φροντίζοντας τα παιδιά τους, βλέπουν πως δεν είναι πια καθόλου εύκολο να ξαναβρούν δουλειά, ακόμη κι όταν δεν έχουν φιλοδοξίες να συνεχίσουν την παλιά καριέρα τους. Τελικά, υποχρεώνονται να δεχθούν οποιαδήποτε εργασία, ασχέτως του αν ταιριάζει με τις σχολικές ώρες και τις διακοπές των παιδιών τους. Παρ' όλα αυτά, ορισμένα άτομα βρίσκουν στην εξωτερική εργασία μια αίσθηση αυτοπεποίθησης κι έναν τρόπο οικονομικής επιβίωσης, γεγονός που απαλύνει σε μεγάλο βαθμό τον πόνο τους (Kirk , 2002).

5.1.5 Κοινωνικές συνέπειες στους συζύγους

1) Κοινωνική ταυτότητα : Οι πολλές, διαφορετικές και πολύπλοκες πλευρές της κοινωνικής, επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, που επηρεάζονται από το διαζύγιο, συνδυάζονται μεταξύ τους και έχουν επιπτώσεις όχι μόνο στις σχέσεις με τους άλλους, αλλά και σ' αυτή την ίδια την ύπαρξη τους. Η διάλυση του γάμου, μάλιστα, μπορεί να απορυθμίσει για μεγάλο χρονικό διάστημα την κοινωνική τους ταυτότητα, υπονομεύοντας ταυτόχρονα το ίδιο το άτομο.

Η κοινωνική ταυτότητα ενός ατόμου δημιουργείται από τον συνδυασμό των επαγγελματικών, οικογενειακών, συζυγικών κ.τ.λ. ρόλων και σχέσεων με τα άλλα άτομα. Κι αν κάποιος έχει επενδύσει περισσότερο στον συζυγικό του ρόλο και στη σχέση, τότε το κενό που θα δημιουργηθεί από το διαζύγιο θα είναι τεράστιο και η αίσθηση του ατόμου για την ίδια του την ταυτότητα μπορεί να χαθεί για πολύ καιρό (Αντωνιάδου ,1994).

Αναμφισβήτητα, η απώλεια της κοινωνικής ταυτότητας θα είναι πιο έντονη στα πρώτα στάδια της διάστασης και του διαζυγίου, όταν δεν θα έχει αρχίσει ακόμη η φάση της προσαρμογής. Σ' αυτή την περίοδο, όταν ο κόσμος του ατόμου έχει σωριαστεί συντριμμία, το παρελθόν φαίνεται μολυσμένο και η επένδυση που έγινε σ' αυτό, χάσιμο χρόνου και κόπων. Όσο για το μέλλον, φαίνεται να μην έχει σκοπό, ούτε προορισμό. Κι όσα αποτελούσαν την ταυτότητα, μοιάζουν να έχουν εξαφανιστεί (Rojas, 1998) . Τώρα το «Εγώ» έχει αντικαταστήσει το «Εμείς» , κι αυτό το «Εγώ» έχει υποβαθμιστεί στο μηδέν. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους μακροχρόνιους γάμους, όταν κάποιος εγκαταλείπει τον σύντροφο του των τελευταίων είκοσι ή τριάντα χρόνων: σ' αυτές τις περιπτώσεις, η προσαρμογή είναι ακόμη πιο δύσκολη και η σύζυγος που έμεινε πίσω μπορεί να μην ξεπεράσει ποτέ το καταθλιπτικό στάδιο του πόνου. Ακόμη, όμως, και εκείνοι που ηθελημένα εγκατέλειψαν το σύντροφο τους, μπορεί να νιώσουν απώλεια κοινωνικής ταυτότητας. Σε μερικές περιπτώσεις, η απελευθέρωση από μια καταπιεστική συζυγική σχέση μπορεί να βοηθήσει να καταλάβουμε ποιοι πραγματικά είμαστε(Kirk ,2002).

2) *Στιγματισμός*: Η μομφή και ο στιγματισμός βαραίνουν ακόμη όσους χωρίζουν, ιδίως εκείνους που παίρνουν διαζύγιο μετά από πολλά χρόνια γάμου. Αυτός ο στιγματισμός, ακόμη κι όταν δεν εκφράζεται ανοιχτά, συνεχίζει να υπάρχει.

Αυτοί ακριβώς που αποτελούν τον κοινωνικό περίγυρο μπορεί να νιώθουν άβολα, ακούγοντας τις εκμυστηρεύσεις του ενός μόνο απ' τους συζύγους και στην ενστικτώδη προσπάθεια τους ν' αποδιώξουν αυτή τη δυσφορία, ρίχνουν την ευθύνη στον ένα, ή και στους δυο συζύγους ή προτιμούν να τους αποφεύγουν. Συχνά, πάλι, χωρίς πλήρη επίγνωση των συνθηκών, παίρνουν το μέρος του ενός ή του άλλου (Αντωνιάδου, 1994).

Το κουτσομπολιό, κακόβουλο ή όχι, αποτελεί επίσης μέρος των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι δυο πρώην σύζυγοι, ενώ προσπαθούν να ξεμπλέξουν τις κοινωνικές σχέσεις τους. Συνήθως αυτό το «ξέπλεγμα» θα έχει ως αποτέλεσμα και την απώλεια πολλών φιλικών σχέσεων.

Για άλλη μια φορά, τα μεγαλύτερα στην ηλικία άτομα που χωρίζουν, υποφέρουν περισσότερο απ' τον στιγματισμό του διαζυγίου. Κι αυτό γιατί, όσοι παντρεύτηκαν γύρω στα μισά του 20^{ου} αιώνα είχαν επενδύσει περισσότερο στην ιδέα του «γάμου ώσπου να μας χωρίσει ο θάνατος» (για τις νεότερες γενιές αυτό ισχύει πολύ λιγότερο, αν και εξακολουθούν να θεωρούν τον γάμο σαν το ιδανικό τους) και τα διαζύγια μεταξύ τους ήταν πολύ λιγότερα. Δεν αποκλείεται, λοιπόν, κανείς από τους συγγενείς και φίλους τους να μην έχει προσωπική εμπειρία από το διαζύγιο, με αποτέλεσμα να βλέπουν όσους χωρίζουν σαν «ανώμαλους» και φυσικά, να τους αποφεύγουν (Kirk, 2002).

3) *Οι άλλοι συντελεστές: γονείς, αδέρφια, φίλοι και δικηγόροι*: Η αντίδραση της ευρύτερης οικογένειας του ζευγαριού που χωρίζει ποικίλλει ανάλογα με τη σύνθεση ή τον τύπο της, το είδος των σχέσεων μεταξύ των μελών της και τις πολιτισμικές αξίες που την περιβάλλουν. Όμως, σε κάθε περίπτωση, γονείς, αδέρφια και λοιποί κοντινοί συγγενείς παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία του χωρισμού. Η άποψη ότι όταν κάποιος συνδέεται συναισθηματικά μ' ένα πρόσωπο, συνδέεται μόνο μ' αυτό κι όχι με την οικογένεια του είναι πράγματι αληθινή, όμως την ώρα του χωρισμού πολλές φορές βλέπουμε ότι αυτό δε συμβαίνει (Kirk, 2002).

Συχνά, για παράδειγμα, δυστυχημένα ζευγάρια ή ζευγάρια που έχουν αποφασίσει να χωρίσουν καθυστερούν το χωρισμό απλά από φόβο για την πιθανή κριτική και απόρριψη των φίλων και συγγενών τους. Επίσης συχνά φοβούνται ότι οι συγγενείς θα επέμβουν ή ότι θ' αυξήσουν τις πιέσεις στο οικογενειακό περιβάλλον. Τελικά, όπως συμβαίνει με τις αποτυχίες στη δουλειά, τις σοβαρές ασθένειες ή τις αναταραχές σε κάθε σημαντικό τομέα της ζωής, ο χωρισμός επηρεάζει και την οικογενειακή ισορροπία και μπορεί να έχει ισχυρές συνέπειες στους γονείς και στα αδέρφια. Σ' αυτό προστίθεται και ο φόβος ότι μετά το χωρισμό ίσως χρειαστεί να ζήσουν οι χωρισμένοι ξανά με τους γονείς, έστω και προσωρινά, και να μπουν έτσι στον πειρασμό να συμπεριφέρονται πάλι σαν παιδιά. Πράγματι, για κάποιους που υποχρεώνονται να γυρίσουν στο πατρικό σπίτι, αυτή η επιλογή, αν και πρακτική και προσωρινή, τους ξαναθυμίζει παλιά συναισθήματα εξάρτησης αλλά τώρα χωρίς να έχουν τη θέση που είχαν παλιά μέσα στην οικογένεια (Rojas, 1998).

Όταν φτάνει η στιγμή που πρέπει να μάθουν οι συγγενείς την είδηση του χωρισμού, πολλά ζευγάρια φαντάζονται αντιδράσεις έκπληξης, οργής ή λύπης. Περιμένουν βροχή τις ερωτήσεις, τις επιπλήξεις, τις κατηγορίες, μέχρι και τις παρακλήσεις για να τους αναγκάσουν να συμφιλιωθούν. Μπροστά στο χωρισμό, υπάρχουν γονείς που δείχνουν κατανόηση και προσφέρουν την άμεση και ανεπιφύλακτη βοήθεια τους. Άλλοι, αντίθετα, νιώθουν εξαπατημένοι και, κυριαρχημένοι από την οργή, κατηγορούν σε τέτοιο βαθμό τα παιδιά τους, που δίνουν την αίσθηση ότι ήταν αυτοί που απέτυχαν στη ζωή τους. Συχνά οι γονείς κατηγορούν τον ίδιο τους τον εαυτό για την κρίση που περνούν τα παιδιά τους. Σκέφτονται ότι έκαναν λάθη στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους ή στον τρόπο που τους συμπεριφέρονταν ή ότι δεν ήξεραν να τους διδάξουν ή να τους εμπνεύσουν τις αρχές για να διατηρήσουν μια σχέση. Άλλοι γονείς ντρέπονται και δείχνουν συντετριμμένοι στους φίλους και στην κοινωνία, φοβούνται ότι θα τους απορρίψουν ή θα τους θεωρήσουν υπεύθυνους. Είναι αλήθεια ότι η διάλυση του γάμου αποτελεί συχνά μια νέα και άγνωστη εμπειρία γι' αυτές τις οικογένειες και γι' αυτό δεν ξέρουν πως πρέπει να αντιδράσουν, τι πρέπει να πουν ή να κάνουν

Ορισμένοι γονείς θεωρούν το χωρισμό κάτι ατιμωτικό και κοινωνικά απαράδεκτο και δυσκολεύονται πολύ να δεχτούν ότι μια τέτοια ατυχία έχει συμβεί στην οικογένεια τους,

ιδιαίτερα αν δεν είχαν ζήσει ποτέ μια παρόμοια εμπειρία από κοντά. Άλλωστε, οι γονείς-όπως και οι σύζυγοι ή τα παιδιά τους- χρειάζονται να ερμηνεύσουν και να αιτιολογήσουν αυτό που συνέβη για να μπορέσουν να το δεχτούν. Κατά κάποιον τρόπο, όταν οι λόγοι του χωρισμού είναι προφανείς ή ουσιαστικοί, όπως στην περίπτωση βίας που ασκείται στα πλαίσια του σπιτιού, σοβαρού αλκοολισμού ή της εγκατάλειψης της συζυγικής στέγης, οι συγγενείς επιδεικνύουν περισσότερη ανοχή από όταν οι σύζυγοι επικαλούνται λόγους λιγότερο καταφανείς ή δραματικούς, όπως ασυμφωνία χαρακτήρων ή ότι έχουν ακολουθήσει διαφορετικούς δρόμους (Rojas , 1998).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πάντα οι γονείς επιθυμούν τα παιδιά τους να είναι ευτυχισμένα, όμως μπροστά σ' αυτούς τους ασαφείς ή αφηρημένους λόγους ορισμένοι δεν μπορούν να κατανοήσουν πως το παιδί τους είναι ικανό να διαλύσει την οικογένεια του απλά και μόνο για διαφορές στο χαρακτήρα ή για να επιτύχει την προσωπική του ολοκλήρωση κ.τ.λ. Για πολλούς γονείς αυτοί οι λόγοι είναι επιπόλαιοι, εγωιστικοί και δείχνουν έλλειψη ωριμότητας, πειθαρχίας και υπευθυνότητας. Από την άλλη, οι γονείς με παιδιά που χωρίζουν θα πρέπει να αποδεχτούν κι άλλες αλλαγές, συμπεριλαμβανομένων κι αυτών που δημιουργούνται στις σχέσεις με τα πεθερικά, επειδή με το χωρισμό οι κανόνες αλλάζουν, πράγμα που συνήθως συνεπιφέρει άγχος και ανησυχία (Dolto , 1997).

Μετά από μια περίοδο απογοήτευσης και πιέσεων, οι περισσότεροι γονείς καταλήγουν να πλησιάσουν τα παιδιά τους και να τους προσφέρουν στήριξη και προστασία. Για τα χωρισμένα παιδιά επίσης είναι σημαντικό να επιτύχουν να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη των μεγαλύτερων τους καθώς αυτό θα τους βοηθήσει να επανακτήσουν μελλοντικά την εμπιστοσύνη στον ίδιο τους τον εαυτό (Κυριακίδης,2000).

Τα αδέρφια, όταν μαθαίνουν το νέο, δείχνουν συνήθως ανησυχία και αλληλεγγύη, αν και κατά βάθος αντιδρούν ανάλογα με τις μεταξύ τους σχέσεις. Πράγματι, αρκετά συχνά αναβιώνουν παλιά συναισθήματα αντιζηλίας και δοκιμάζουν μια εφήμερη αίσθηση θριάμβου αφού, όπως το βλέπουν αυτοί, ο χωρισμός έρχεται να διαψεύσει την παλιά γνώμη ότι ο συγκεκριμένος αδελφός ήταν πάντα ο καλύτερος. Άλλα αδέρφια ανησυχούν, για τις συνέπειες που μπορεί να έχει ο χωρισμός σε αυτά, τους απασχολεί το τι θα λένε στους φίλους και στην κοινωνία και τρομοκρατημένα φτάνουν να σκεφτούν ότι ίσως αποτελεί οικογενειακή τάση η αστάθεια στις σχέσεις, ένα είδος κολλητικής αρρώστιας.

Παρ' όλα αυτά, τόσο οι γονείς όσο και τα αδέλφια αποτελούν μια σημαντική πηγή ενθάρρυνσης και υποστήριξης για τα ζευγάρια που χωρίζουν, ιδιαίτερα τις πρώτες φάσεις του χωρισμού (Rojas, 1998).

Ο ρόλος των φίλων είναι επίσης σημαντικός τόσο για την υποστήριξη που μπορούν να προσφέρουν όσο και για την αντίδραση τους. Τα περισσότερα ζευγάρια που χωρίζουν νιώθουν έντονα την ανάγκη να μιλούν γι' αυτό που τους συνέβη, αν και, παράλληλα, αυτή η τάση τους φέρνει σε δύσκολη θέση : να εξηγούν, να δικαιολογούν, να ικετεύουν ή να ρίχνουν σε κάποιον την ευθύνη. Αν και πολλές φορές νιώθουν ανακούφιση ή ελευθερία εκφράζοντας τις απογοητεύσεις του παρελθόντος, συνειδητοποιούν όμως ότι αυτό που κάνουν είναι αδιακρισία για το οποίο θα μετανιώνουν αργότερα. Ο φίλος ακροατής υποφέρει επίσης ν' ακούει τόσο ενδόμυχες και λεπτομερείς προσωπικές ιστορίες, νιώθει στεναχωρημένος, συντετριμμένος, μέχρι και θυμωμένος, γιατί πιστεύει ότι χρησιμοποιείται (Kirk, 2002).

Όσον αφορά τους πιο κοντινούς φίλους του ζευγαριού, αυτοί γρήγορα αντιλαμβάνονται την αλλαγή, γιατί τους ζητείται να συμμετάσχουν, να πάρουν το μέρος του ενός ή του άλλου. Αυτή η απαίτηση τους ενοχλεί και γι' αυτό, αν και υπήρξαν πολύ στενοί φίλοι στο παρελθόν, απομακρύνονται σιγά-σιγά μέχρι να σταματήσουν να τους φέρονται παράξενα. Αν και κάποιες φίλιες διατηρούνται, μακροπρόθεσμα οι περισσότεροι άντρες και γυναίκες που χωρίζουν απομακρύνονται από κείνο τον κύκλο των φίλων και γνωστών στον οποίο ανήκαν κι από τον οποίο εξαρτιόταν όταν ήταν παντρεμένοι. Οι επιπτώσεις είναι σημαντικές καθώς η κοινωνική απομόνωση δημιουργεί συναισθήματα μοναξιάς, μείωσης και εγκατάλειψης (Dolto, 1997).

Για κάποιο διάστημα η δουλειά θα αποτελεί μια ακόμη πηγή άγχους για πολλούς χωρισμένους. Δε φαίνεται να είναι υποχρεωτικό ή αρμόζον να δίνουν υπερβολικές προσωπικές λεπτομέρειες για το χωρισμό, αλλά δε θεωρείται επίσης σωστό ν' αφήνουν την εντύπωση ότι συνεχίζουν να είναι παντρεμένοι. Ο χωρισμός ή το διαζύγιο αποτελούν κοινωνικά φαινόμενα τόσο σημαντικά που η μη αποδοχή τους μπορεί να θεωρηθεί απάτη (Αντωνιάδου, 1994).

Η εξασφάλιση της εργασίας επίσης διακυβεύεται, γιατί ακόμα και στις κοινωνίες που ο νομικός χωρισμός είναι φυσιολογικά αποδεχτός, θεωρείται προσωπική αποτυχία και σε

ορισμένα συντηρητικά εργασιακά περιβάλλοντα αντιμετωπίζεται ως απώλεια κύρους, όχι μόνο για το άτομο αλλά επίσης και για την εταιρεία. Οι ίδιοι οι συνάδελφοι στη δουλειά συχνά αλλάζουν την στάση τους απέναντι στους χωρισμένους (Rojas, 1998).

5.1.6 Νομικές συνέπειες

1) Στις προσωπικές σχέσεις των συζύγων: Σε περίπτωση λύσης του γάμου με διαζύγιο παύει η υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση και για κοινές αποφάσεις, ο ή η σύζυγος που έχουν λάβει το επώνυμο του άλλου συζύγου κατά κανόνα λαμβάνουν και πάλι το δικό τους, εκτός αν επιθυμούν, επειδή έχουν αποκτήσει επαγγελματική ή καλλιτεχνική φήμη με το συζυγικό τους επώνυμο να το διατηρήσουν, παύει η ελαφρότερη ευθύνη των συζύγων κατά την εκπλήρωση των αμοιβαίων υποχρεώσεων τους, παύει να ισχύει το κώλυμα της διγαμίας και λήγει η αναστολή της παραγραφής των αξιώσεων του ενός συζύγου εναντίον του άλλου. Η εξ αγχιστείας συγγένεια που δημιουργείται με τον γάμο μεταξύ των εξ αίματος συγγενών του ενός συζύγου με τους εξ αίματος συγγενείς του άλλου και μετά τη λύση του γάμου εξακολουθεί να υπάρχει (Κατσίκης , 2002).

2) Στην κατανομή περιουσίας μεταξύ των συζύγων : Σε περίπτωση διαζυγίου ο καθένας από τους συζύγους δικαιούται να παραλάβει τα κινητά που του ανήκουν ή τεκμαίρεται ότι του ανήκουν, ακόμη και αν τα χρησιμοποιούσαν και οι δύο ή και μόνο ο άλλος σύζυγος, εφόσον ο άλλος σύζυγος δεν αντενδεικνύει το τεκμήριο, χωρίς τον περιορισμό του πράγματος ως απαραίτητου για τις ανάγκες του άλλου συζύγου. Αν ο σύζυγος που κατέχει το πράγμα αρνείται να το αποδώσει στον κύριο του, αυτός έχει τις εμπράγματες αγωγές, τις αγωγές περί νομής και τις ενοχικές. Όσον αφορά την οικογενειακή στέγη, μετά την λύση του γάμου ο κύριος αυτής έχει κατά του συζύγου που κάνει χρήση αυτής όλες τις εμπράγματες και ενοχικές αγωγές. Σε περίπτωση κοινοκτημοσύνης με το διαζύγιο λήγει αυτή (κοινοκτημοσύνη) και καθένας των συζύγων λαμβάνει ότι του αναλογεί κατά τις διατάξεις περί λύσεως της κοινωνίας και διανομής των κοινών πραγμάτων. Τέλος για τα περιουσιακά στοιχεία που αποκτήθηκαν από τον έναν από τους συζύγους κατά τη διάρκεια του γάμου γεννιέται αξίωση συμμετοχής του άλλου σ' αυτά (Αντωνιάδου , 1994).

3) *Στα ανήλικα τέκνα των συζύγων* :Μετά τη λύση του γάμου με διαζύγιο το δικαστήριο ρυθμίζει την άσκηση της γονικής μέριμνας με τους εξής τρόπους:

- α) Ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας στον ένα από τους γονείς,
- β) Ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας στους δύο γονείς από κοινού,
- γ) Κατανομή της άσκησης της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων και
- δ) Ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας σε τρίτο.

Όσον αφορά την υποχρέωση των γονέων για διατροφή των ανηλικών τέκνων τους, τα οποία δεν έχουν εισοδήματα από εργασία τους ή από περιουσία τους ή αυτά που έχουν δεν επαρκούν για την διατροφή τους, αυτή (υποχρέωση) εξακολουθεί να υφίσταται και μετά τη λύση του γάμου με διαζύγιο (Kirk,2002).

4) *Στην υποχρέωση καταβολής διατροφής στον ένα εκ των συζύγων*: Μετά τη λύση του γάμου με διαζύγιο, εφόσον ο ένας από τους πρώην συζύγους δεν μπορεί να εξασφαλίσει την διατροφή του από τα εισοδήματα του ή από την περιουσία του δικαιούται να ζητήσει διατροφή από τον άλλο αν κατά την έκδοση του διαζυγίου και μετά από αυτός βρίσκεται σε ηλικία ή σε κατάσταση υγείας που δεν επιτρέπει να αναγκαστεί να αρχίσει ή να συνεχίσει την άσκηση κατάλληλου επαγγέλματος, ώστε να εξασφαλίσει απ' αυτό τη διατροφή του, αν έχει την επιμέλεια ανηλικού τέκνου και για το λόγο αυτό εμποδίζεται στην άσκηση κατάλληλου επαγγέλματος, αν δεν βρίσκει σταθερή, κατάλληλη εργασία ή χρειάζεται κάποια επαγγελματική εκπαίδευση και στις δύο αυτές περιπτώσεις όμως για ένα διάστημα που δεν μπορεί να ξεπεράσει τα τρία χρόνια από την έκδοση του διαζυγίου και σε κάθε άλλη περίπτωση, όπου η επιδίκαση διατροφής κατά την έκδοση διαζυγίου επιβάλλεται από λόγους επιείκειας .

Η διατροφή μπορεί να αποκλειστεί ή να περιοριστεί, αν αυτό επιβάλλεται από σπουδαίους λόγους, ιδίως αν ο γάμος είχε μικρή χρονική διάρκεια ή αν ο δικαιούχος είναι υπαίτιος του διαζυγίου του ή προκάλεσε εκούσια την απορία του. Το δικαίωμα διατροφής, δε παύει αν ο δικαιούχος ξαναπαντρευτεί ή αν συζεί μόνιμα με κάποιον άλλο σε ελεύθερη ένωση καθώς και μετά τον θάνατο του δικαιούχου(Αντωνιάδου, 1994).

5.2 Οι ψυχολογικές επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά

1) Η απόφαση του χωρισμού

Ο Δρακουλίδης (1983) αναφέρει ότι τα λάθη του γάμου σε συνδυασμό με την ελευθερία των ηθών στην εποχή μας, αυξάνουν τον αριθμό των διαζυγίων που είναι η μόνη λύτρωση από ένα αποτυχημένο γάμο. Δεν είναι όμως το ίδιο όταν υπάρχουν παιδιά. Στο ζευγάρι που χωρίζει το διαζύγιο δίνει ελευθερία, αλλά για τα παιδιά το διαζύγιο είναι καταδίκη με πολλαπλές συνέπειες, ανάλογα με την ηλικία τους, το φύλο τους, τις εντυπώσεις που είχαν από την συμβίωση των γονιών τους, τη δυναμική ή αδύναμη ιδιοσυστασία τους, το αν έχουν άλλα αδέρφια, το αν παντρευτεί ο γονιός που μαζί του θα μείνουν, αν θα αποκτήσει παιδιά με το νέο σύζυγο και από την στάση του πατριού ή της μητριάς.

Η Κανελλοπούλου (1981) αναφέρει ότι το να πάρει κάποιος την απόφαση να χωρίσει είναι μια πράξη πολύ σοβαρή. Οι ειδικοί δεν συνιστούν να ενεργήσουν οι σύζυγοι με μία μόνο κίνηση, να πάρουν δηλαδή μια απόφαση βιαστική, χωρίς να έχουν για πολύ καιρό σκεφτεί και χωρίς να έχει ωριμάσει η απόφασή τους για το χωρισμό. Το διαζύγιο συνεπάγεται μια ολόκληρη σειρά από αλλαγές μέσα στη ζωή του καθένα, τόσο των γονιών όσο και των παιδιών. Γι' αυτό πρέπει οι γονείς να συνειδητοποιήσουν εάν πραγματικά θέλουν διαζύγιο. Όποιοι και να είναι οι λόγοι του διαζυγίου εξακολουθεί να παραμένει η μεγάλη αποτυχία, που είναι πολύ θλιβερή και επικίνδυνη για τα παιδιά αφού τα οδηγεί σ' ένα μέλλον αβέβαιο και ανασφαλές.

Ένα διαζύγιο που έχει αποφασισθεί μετά από πολλή σκέψη των γονιών μπορεί να έχει πολλές πιθανότητες να "κυλήσει" μέσα σ' ένα κλίμα πιο ήρεμο, λιγότερο αγχώδες, λιγότερο επιθετικό και να επιφέρει λιγότερες δυσάρεστες επιπτώσεις και στους ίδιους τους γονείς και κυρίως στα παιδιά τους (Κανελλόπουλου, 1981).

Σύμφωνα με τη Dolto (1993) ο χωρισμός των γονέων κλονίζει σημαντικά την ψυχική ισορροπία του παιδιού, προκαλεί στο παιδί την αίσθηση μιας απειλής στη δική του συνοχή και στο δυναμισμό του. Το διαζύγιο νομιμοποιεί την ασυμφωνία, καταργεί την ατμόσφαιρα διαμάχης και δημιουργεί ένα νέο καθεστώς για τα παιδιά. Για τα παιδιά το διαζύγιο είναι μυστηριώδες αλλά δεν πρέπει να παραμείνει έτσι. Ουσιαστικά είναι μια νόμιμη συνθήκη, η οποία προσφέρει και στα παιδιά επίσης μια

λύση. Για να γίνει αντιληπτό πως ένα παιδί βιώνει τη διάσπαση που συνεπάγεται το διαζύγιο, πρέπει να ληφθεί υπόψη πως υπάρχουν τρεις συνέχειες στη ζωή του.

Συνέχεια για το παιδί είναι το σώμα του και τα συναισθήματά του. Το σώμα του δημιουργήθηκε μέσα σ' ένα ορισμένο χώρο και με τους γονείς του παρόντες. Όταν φύγει ένας από τους δύο γονείς και το παιδί αλλάξει ακόμα και το περιβάλλον που πλέον θα βρίσκεται (π.χ. αλλαγή κατοικίας λόγω συμβίωσης μόνο με τη μητέρα του), τότε το παιδί δεν αναγνωρίζει ούτε το ίδιο του το σώμα, αφού το είχε άρρηκτα συνδεδεμένο με τους γονείς και την οικογενειακή τους εστία (Dolto,1993).

Αντίθετα όταν το ζευγάρι χωρίσει και το παιδί μπορέσει να μείνει στο χώρο όπου οι γονείς του ζούσαν ενωμένοι, δημιουργείται ένα είδος σύνδεσης της ζωής που είχε το παιδί πριν τον χωρισμό με την νέα πραγματικότητα μετά τον χωρισμό, και η διεργασία του διαζυγίου είναι πιο εύκολη για το παιδί. Στην περίπτωση που το παιδί αναγκάζεται να αλλάξει σπίτι εξαιτίας του χωρισμού των γονιών του θα δοκιμάσει μια διπλή αποδιοργάνωση πρώτα στο χώρο, πράγμα που έχει αντίκτυπο στο σώμα του και έπειτα στα συναισθήματά του που αποδιοργανώνονται και αυτά (Dolto,1993).

2) Η αναγγελία του γεγονότος του διαζυγίου

Η Lansky (1994) αναφέρει ότι η πληροφόρηση των παιδιών για το διαζύγιο μπορεί να είναι ό,τι πιο δύσκολο έχουν κάνει οι γονείς μέχρι την συγκεκριμένη στιγμή. Είναι απόλυτη ανάγκη να μάθουν την αλήθεια και από τους δύο γονείς

Μερικοί γονείς παραβλέπουν αυτήν την οδυνηρή ευθύνη να ανακοινώσουν στα παιδιά τους το διαζύγιο, ειδικά αν τα παιδιά τους είναι μικρά. Ο γονιός, μπορεί απλώς να φύγει από το σπίτι ίσως την ώρα που τα παιδιά κοιμούνται. Αυτό στα μάτια του παιδιού θα φανεί σαν λιποταξία. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να μάθουν την αλήθεια, όσο οδυνηρή και αν είναι. Ένα παιδί ποτέ δεν είναι τόσο μικρό που να μην μπορεί να καταλάβει. Ένα παιδί που δεν γνωρίζει την πραγματικότητα είναι συντετριμμένο και αρχίζει να φαντάζεται πράγματα πολύ χειρότερα από την αλήθεια. Ένα παιδί μπορεί να πιστέψει ότι είναι υπεύθυνο για το διαζύγιο των γονιών του. Το

μήνυμα που του δίνουν οι γονείς είναι ότι δεν είναι αρκετά σπουδαίο για να συμμετέχει σε σοβαρές οικογενειακές υποθέσεις. Εάν το παιδί μάθει για το διαζύγιο από κάποιον έξω από την οικογένεια, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα νιώσει προδομένο.

Τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν γιατί παίρνουν οι γονείς τους διαζύγιο ώστε να μην κατηγορήσουν τον εαυτό τους. Οι γονείς πρέπει να πουν στα παιδιά τους ότι δεν προκάλεσαν εκείνα το διαζύγιο ούτε θα μπορούσαν να το αποτρέψουν (Κούρος,1993).

Οι γονείς πρέπει να καθησυχάζουν τα παιδιά όλων των ηλικιών ότι η ζωή τους δεν θα καταστραφεί και ότι μερικά γεγονότα και συναισθήματα δεν θα αλλάξουν. Χρειάζεται να γνωρίζουν ότι μπορούν να βασιστούν επάνω τους. Πρέπει να μάθουν ότι πάντα θα τα φροντίζουν και θα τα προστατεύουν. Το γεγονός, ότι το ζευγάρι δεν ταιριάζει για να είναι αντρόγυνο, δεν σημαίνει ότι δεν ταιριάζει για να είναι οι γονείς του παιδιού τους. Το παιδί πρέπει να μάθει ότι οι γονείς του το αγαπούν και νοιάζονται γι' αυτό. Ότι τα αισθήματα αγάπης μεταξύ ενηλίκων μπορούν ν' αλλάξουν, αλλά, ο μόνιμος δεσμός μεταξύ γονιού και παιδιού είναι ένα διαφορετικό και ξεχωριστό είδος αγάπης (Τσίτουρα,1990).

Η Dolto (1993) αναφέρει ότι αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι να ενημερώνονται τα παιδιά στην αρχή και στο τέλος της διαδικασίας του διαζυγίου, γι' αυτό που ετοιμάζεται και αποφασίζεται αντίστοιχα, ακόμη και αν πρόκειται για παιδιά βρεφικής ηλικίας. Δεν πρέπει να υπάρχει σιωπή γύρω από το διαζύγιο με το πρόσχημα ότι προκαλεί πόνο. Ένα διαζύγιο μπορεί να διεκπεραιωθεί με αξιοπρέπεια είναι εξίσου αξιοπρεπές όπως κι ένας γάμος αλλά σε περίπτωση σιωπής δημιουργούνται αρνητικά συναισθήματα στα παιδιά.

Πολλά παιδιά την επόμενη μέρα της αναγγελίας του διαζυγίου από τους γονείς φαίνεται να τα έχουν ξεχάσει όλα. Έτσι οι γονείς βγάζουν το συμπέρασμα ότι οι εξηγήσεις τους ήταν άχρηστες. Συχνά όμως τα παιδιά θέλοντας να νιώσουν ανακούφιση από τον πόνο που ενδέχεται να τους έχει προκαλέσει η ανακοίνωση του διαζυγίου των γονιών τους αντιδρούν με την επινόηση μύθων και με διάφορες φαντασιώσεις. Αυτό συμβαίνει γιατί έχουν την ανάγκη να πλάθουν ιστορίες όταν τους είναι δύσκολο να δεχτούν κάτι. Πρέπει οι γονείς να λένε την αλήθεια και να αφήνουν τα παιδιά να αντιδρούν με τον τρόπο τους σ' αυτή την αλήθεια, όταν η

κατάσταση είναι δύσκολη κι όταν νιώθουν την ανάγκη να πλάσουν ιστορίες (Herbert,1998).

Μετά την διεξαγωγή μιας έρευνας σε 40 μαθητές βρέθηκε ότι κανένα από τα παιδιά δεν είχε ενημερωθεί από τους γονείς τους για την απόφαση του διαζυγίου. Επίσης είχε παρατηρηθεί ότι τα παιδιά δεν μιλάνε για το διαζύγιο ούτε στους συμμαθητές τους αλλά ούτε και στους καθηγητές τους. Η στάση αυτή μπορεί να εξηγηθεί μέσα από την σιωπή των γονέων σχετικά με ότι αφορά την κατάσταση του διαζυγίου. Εξαιτίας της σιωπής το παιδί νομίζει ότι το διαζύγιο είναι κάτι το "πολύ κακό" για το οποίο ντρέπονται οι γονείς του και το οποίο δεν μπορεί να αναγνωριστεί από την κοινωνία. Οπότε οι γονείς θα ήταν ωφέλιμο να μιλούν στα παιδιά για το διαζύγιο ακόμα και αν αυτό τους προκαλεί θλίψη (Κούρος,1993).

3) Τι νομίζει το παιδί για το διαζύγιο

Σύμφωνα με τον Πιντέρη (1993) ο Adler «έλεγε πως τα παιδιά είναι περίφημοι παρατηρητές» (σ.63), αλλά τα συμπεράσματα που βγάζουν από τις παρατηρήσεις τους είναι συχνά λαθεμένα. Δεν είναι λίγες οι φορές που ένας γονιός, προκειμένου να κάνει το παιδί του να κάτσει φρόνιμα το απειλεί μ' εγκατάλειψη: "Αν δεν κάτσεις φρόνιμα, θα σηκωθώ και θα φύγω". Άλλες πάλι φορές, ο ένας γονιός απειλεί το παιδί, λέγοντάς του ότι ο άλλος γονιός θα το εγκαταλείψει: "Αν δεν είσαι καλό παιδί, ο μπαμπάς θα μας αφήσει και θα φύγει". Όταν όμως δύο άνθρωποι χωρίζουν με την αναστάτωση που δημιουργείται, με τον πόνο, ξεχνούν καμιά φορά ότι έχουν κάνει τέτοιες απειλές στο παρελθόν. Δεν αποκλείεται λοιπόν κάποιο παιδί, με βάση τις απειλές που έχει ακούσει, να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι γονείς του χωρίσανε επειδή δεν ήταν καλό παιδί. Το αν θα δημιουργηθεί μια τέτοια εντύπωση στο παιδί είναι κάτι που συχνά δεν ελέγχεται. Μπορούν όμως να προλάβουν, αλλά και να διορθώσουν μια τέτοια λαθεμένη εντύπωση.

Αξίζει τον κόπο ένας γονιός να καθίσει και να μιλήσει με το παιδί για το διαζύγιο το οποίο εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια του. Είναι σημαντικό να ξέρει το παιδί ότι οι γονείς του δεν χώρισαν εξ' αιτίας του και ότι το διαζύγιο δεν είναι ένδειξη ότι δεν το αγαπούν (Dolto,1993).

Μερικές από τις πιθανές επιπτώσεις, που μπορεί να έχει στο παιδί μια τέτοια συμπεριφορά από το γονιό του, μπορεί να σημαδέψουν έντονα την εξέλιξη του. Αυτός ο λόγος είναι αρκετός για να το κάνει μελαγχολικό. Η μελαγχολία του δεν το κάνει πολύ ευχάριστο φίλο με αποτέλεσμα τ' άλλα παιδιά να το αποφεύγουν. Το παιδί όμως, ίσως βγάζει το λαθεμένο συμπέρασμα ότι οι άλλοι δεν το πλησιάζουν γιατί δεν αξίζει σαν άνθρωπος. Μια τέτοια αρνητική εικόνα του παιδιού για το άτομό του μπορεί να γίνει η βάση για πολλαπλά μελλοντικά προβλήματα (Μακρυγιώτη,2003).

Παράλληλα, το παιδί που πιστεύει πως είναι υπεύθυνο για το χωρισμό των γονιών του, μαθαίνει από πολύ μικρό να θεωρεί τον εαυτό του υπεύθυνο για τα λάθη και τις αποτυχίες των άλλων, με αποτέλεσμα αν εξελιχθεί σε άνθρωπο πολύ ευάλωτο στις ενοχές. Οι άλλοι γύρω του μπορούν εύκολα να εκμεταλλεύονται αυτές τις ενοχές καθώς ένα τέτοιο άτομο δυσκολεύεται πολύ να εκφράσει τα συναισθήματά του και να υποστηρίξει τα δικαιώματά του, με τον φόβο μήπως δυσαρεστήσει τους άλλους και καταλήξει να νοιώθει ενοχές και πάλι. Έτσι οι άλλοι ενδέχεται να χρησιμοποιήσουν αυτή την αδυναμία του ζητώντας του ό, τι αυτοί θέλουν χωρίς αυτός να μπορεί να αρνηθεί. (Μακρυγιώτη,2003).

Σύμφωνα με την Dolto (1993) πολλά παιδιά αισθάνονται ενοχές για το διαζύγιο των γονιών τους εξαιτίας των ευθυνών και εξόδων που προκαλεί η ύπαρξή τους. Αυτό μπορεί να είναι μια αρνητική εμπειρία για τα παιδιά. Η ενοχή που εμφανίζεται στην εφηβεία εκφράζεται με τις εξής φράσεις: "Δεν έπρεπε να είχα ζήσει" ή "δεν θα παντρευτώ για να μην κάνω τα παιδιά μου δυστυχημένα". Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι είναι ανάγκη να μιλήσουν οι γονείς για τα κίνητρα του διαζυγίου στο παιδί, όπως, πχ: "ο πατέρας σου πίνει" έτσι ώστε το παιδί να καταλάβει ότι πρόκειται για λόγους σοβαρούς ανεξάρτητους απ' αυτό και να του δώσουν να καταλάβει ότι δεν θα μπορούσε να κάνει κάτι για να αποτρέψει το διαζύγιο, για να απαλλαγεί από τις ενοχές του μ' αυτό τον τρόπο.

4) Αντιδράσεις των παιδιών κατά ηλικία και φύλο

Η Lansky (1994) αναφέρει ότι για τα παιδιά ένα διαζύγιο είναι ελαφρά, λιγότερο τραυματικό από τον θάνατο ενός γονέα. Σε πολλές περιπτώσεις και τα δύο είναι ένα τρομερό σοκ, αλλά στην περίπτωση του θανάτου το πένθος είναι αποδεκτό και ενθαρρύνεται η εκδήλωσή του και φίλοι και συγγενείς είναι συνήθως διαθέσιμοι για να βοηθήσουν και να παρηγορήσουν τόσο τους ενήλικες όσο και τα παιδιά. Αλλά σε ένα διαζύγιο, τα παιδιά δεν έχουν συνήθως στήριξη της οικογένειας και των γονέων τους. Συχνά οι γονείς είναι οι ίδιοι ανίκανοι να αντιμετωπίσουν την κατάσταση και δεν μπορούν να φροντίσουν το παιδί τους. Ακόμη οι γονείς μπορεί να μην δείξουν την λύπη τους για να μην πληγώσουν δήθεν τα παιδιά τους, στην πραγματικότητα αυτό δεν επιτρέπει στα παιδιά να περάσουν την φυσιολογική περίοδο πένθους που βοηθά στην ανακούφιση τους από την λύπη. Σύμφωνα με μια έκθεση στα Παιδιατρικά Νέα (Ιούνιος 1985) η "φυσιολογική" διαδικασία πένθους διαρκεί από τέσσερις έως δώδεκα εβδομάδες. Αυτό το χρονικό πλαίσιο αφορά την αρχική θλίψη. Τα συμπτώματα του πένθους περιλαμβάνουν ξεσπάσματα θυμού, χαμηλή ενεργητικότητα, κλάματα και αδιάκοπα ερωτήματα. Άλλη έρευνα δείχνει ότι ολόκληρη διαδικασία του πένθους μετριέται σε μήνες και μερικές φορές σε χρόνια και όχι σε εβδομάδες.

Αναρωτιέται κανείς γιατί τα παιδιά να θρηγούν; Δεν θα έπρεπε να είναι ανακουφισμένα, ιδιαίτερα αν ήταν στο παρελθόν μάρτυρες καυγάδων ανάμεσα σε γονείς; Πολλά παιδιά είναι ευτυχισμένα με την οικογενειακή τους ζωή ακόμη κι αν οι γονείς τους είναι δυστυχισμένοι. Ο πόνος που μπορεί να αισθανθεί ένα παιδί δεν είναι απαραίτητα ανάλογος με την σχέση του παιδιού με τους γονείς του. Ωστόσο όσο πιο στενή είναι η προσκόλλησή του παιδιού στον απόντα πια γονιό, τόσο πιο δύσκολη είναι η κατάσταση για το παιδί. (Κούρος,1993).

Μερικά παιδιά προστατεύουν τον συναισθηματικό τους κόσμο απωθώντας τα συναισθήματά τους. Η ανησυχία που βιώνουν τα περισσότερα παιδιά σχετικά με την αβεβαιότητα του μέλλοντος εκτοπίζει την ανακούφιση που μπορεί να νιώσουν με το τέλος ενός βίαιου γάμου. Οι γονείς πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι τα παιδιά τους θα αισθάνονται ταυτόχρονα θυμό και ανακούφιση και να τους πουν ότι οι αντιδράσεις τους είναι φυσιολογικές(Μακρυγιώτη,2003).

Τα παιδιά που δεν εκφράζουν τα συναισθήματά τους δεν σημαίνει ότι είναι περισσότερο ή λιγότερο διαταραγμένα από τα παιδιά που εξωτερικεύαν περισσότερο την θλίψη τους. Ο τρόπος που εκφράζουμε την θλίψη μας δεν αντιστοιχεί στον τρόπο που την βιώνουμε (Κούρος,1993).

Έρευνες έχουν δείξει ότι πολλά παιδιά, τουλάχιστον για ένα διάστημα, πληγώνονται από το διαζύγιο, είναι λάθος όμως να θεωρηθεί ότι όλα τα παιδιά έχουν σημαντικά προβλήματα ή ότι όλα τα παιδιά αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Η έκταση της επίδρασης που ασκεί το διαζύγιο πάνω στο παιδί ποικίλλει και τα αποτελέσματα θα καθοριστούν όχι από έναν, αλλά από αρκετούς παράγοντες όπως οι οικονομικές συνθήκες, η ηλικία, το φύλο, η προσωπικότητα, οι ικανότητες του παιδιού να αντιμετωπίζει δυσκολίες, η φύση της οικογένειας, ο βαθμός επαφής και με τους δύο γονείς και ο βαθμός της εχθρότητας που έχει εκδηλωθεί (Δεγλήρης.1991).

Τα παιδιά δεν επηρεάζονται τόσο από το διαζύγιο όσο από τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς θα χειριστούν τη μεταβατική αυτή φάση καθώς και το θυμό τους. Τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών μπορούν να αλλάξουν ή να μειωθούν όταν οι γονείς απευθύνονται στα παιδιά με πράξεις και λόγια ανάλογα με την ηλικία τους. . (Δεγλήρης.1991).

Τα παιδιά ανθούν σε ένα σταθερό περιβάλλον χωρίς πολλές αλλαγές. Αντίθετα, η ανασφάλεια και το άγχος είναι οι φυσιολογικές αντιδράσεις στη θύελλα των αλλαγών που φέρνει το διαζύγιο και ο χωρισμός. (Δεγλήρης.1991).

5) Τι ρόλο παίζει η ηλικία του παιδιού στις αντιδράσεις του διαζυγίου

Η Lansky (1994) υποστηρίζει ότι η ηλικία των παιδιών είναι ο βασικός παράγοντας που θα καθορίσει τι είδους αντιδράσεις θα πρέπει να περιμένουν οι γονείς, τι μπορεί να αλλάξει στη συμπεριφορά των παιδιών και πως μπορούν να βοηθήσουν το κάθε παιδί. Οι εξηγήσεις και οι λέξεις που θα χρησιμοποιήσουν οι γονείς για να εξηγήσουν το διαζύγιο θα διαφέρουν, ανάλογα με την ηλικία του παιδιού. Επίσης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το επίπεδο κατανόησης του κάθε παιδιού, τυχόν προσλαμβάνουσες παραστάσεις που μπορεί να έχει σχετικά με τα διαζύγια και το φύλο του.

Επειδή έχουν λιγότερες αναμνήσεις από το παρελθόν, τα πολύ μικρά παιδιά προσαρμόζονται πιο γρήγορα στη νέα πραγματικότητα και συνήθως αναστατώνονται λιγότερο από τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά. (Μακρυγιώτη,2003)

Η Dolto (1993) θεωρεί ότι, η υπόθεση διαζυγίου αποτελεί μια δύσκολη και επικίνδυνη κατάσταση, όταν το παιδί βρίσκεται σε νεαρή ηλικία. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει οι γονείς να μην δεχθούν να αναβληθεί το διαζύγιο και να είναι και συμβολικά παρών για το παιδί. Ακόμα και αν οι σχέσεις του ζευγαριού μεταξύ τους χαρακτηρίζονται από αντιπαλότητα οφείλει να επιτρέψει ο ένας γονιός στον άλλο να έχει προσωπικές σχέσεις και τακτικές συναντήσεις με το παιδί, ακόμα κι αν οι σχέσεις αυτές δεν είναι υποχρεωτικά καθημερινές. Μ' αυτόν τον τρόπο δεν εξασθενεί ο δεσμός ανάμεσα στο παιδί και στον ένα από τους δύο γονείς.

Η Dolto (1993) αναφέρει ότι πολλοί ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν ότι όταν χωρίζουν οι γονείς το παιδί πρέπει να κάνει μια διεργασία πένθους.

Κάθε παιδί ψάχνει για ένα πρότυπο γυναικείο και ανδρικό και δεν είναι απαραίτητο το πρότυπο αυτό να είναι κάποιος από τους δύο γονείς του. Πρέπει το παιδί να κατανοήσει τις δυσκολίες που θα συναντήσει και να βρει στήριξη στην προσπάθεια του να ανακαλύψει για τον εαυτό του πρότυπα και των δύο φύλων(Κούρος,1993).

Σύμφωνα με την Lansky (1994) συμβαίνει μερικές φορές, ο γονέας να λειτουργεί σαν σύντροφος του παιδιού, με αποτέλεσμα να του επιρρίπτουν ευθύνες και να του αναθέτουν αρμοδιότητες που δεν αρμόζουν στην παιδική του ηλικία αλλά σε μια ζωή ενήλικα, κάτι που του κάνει κακό. Η ανάμιξη του παιδιού σε όλα τα θέματα μπορεί να του δώσει μια παροδική αίσθηση σπουδαιότητας αλλά οι θεραπευτές υποστηρίζουν ότι παιδιά που έχουν "γονεοποιηθεί", παραιτούνται από ένα κομμάτι της παιδικής τους ηλικίας .

α) Παιδιά του δημοτικού 6-12 χρονών

Σύμφωνα με την Lansky (1994) τα παιδιά από έξι ως δέκα ετών συχνά αντιδρούν διαφορετικά από τα παιδιά άλλων ηλικιών και μερικές φορές υποφέρουν πολύ. Είναι αρκετά μεγάλα για να καταφύγουν σε φαντασιώσεις και να αρνηθούν την κατάσταση και αρκετά μικρά για να έχουν την ωριμότητα ή την ανεξαρτησία να απομακρυνθούν

από τις επιπτώσεις του διαζυγίου ή να συνειδητοποιήσουν ότι δεν ευθύνονται για την όλη κατάσταση. Ενδέχεται να κάνουν υπερβολικές προσπάθειες για να είναι υποταγμένα και υπάκουα στους γονείς τους (Κούρος,1993).

Τα παιδιά αυτής της ηλικίας φοβούνται ότι θα εκτοπιστούν, ("θα έχω καινούργια μητέρα; Θα πάρει κάποιο άλλο παιδί τη θέση μου στη ζωή των γονιών μου;")Ακόμη και αν η σχέση του παιδιού με τον γονιό ήταν φτωχή, ο απών γονιός θα λείπει πολύ στο παιδί. Η ελπίδα για την συμφιλίωση των γονιών θα είναι πολύ δυνατή. Απογοητευμένα από την αίσθηση της αδυναμίας που έχουν, τα παιδιά αυτής της ηλικίας μπορεί να δείξουν έντονο θυμό προς τους γονείς τους που "άφησαν να συμβεί κάτι τέτοιο". Δεν είναι ασυνήθιστο να εμφανιστούν στομαχόπονοι ή πονοκέφαλοι ή να χειροτερέψει ένα ήδη εκδηλωμένο άσθμα (Κούρος,1993).

Οι γονείς πρέπει να παρακολουθούν τη σχολική επίδοση του παιδιού και να μην διστάσουν να ζητήσουν μια συνάντηση με τους δασκάλους του αν οι βαθμοί του αρχίζουν να πέφτουν. Αν και μερικά παιδιά σχολικής ηλικίας βελτιώνονται στο σχολείο, σε μια προσπάθεια να ξεχάσουν τι συμβαίνει στο σπίτι, άλλα παιδιά χειροτερεύουν γιατί ανησυχούν φοβερά για τους γονείς τους. Μερικές φορές, το παιδί θα αφήσει τους βαθμούς του πέσουν σαν ένα τέχνασμα για να τραβήξει την προσοχή των γονιών του και να τους φέρει αναγκαστικά πιο κοντά (Κούρος,1993).

β) Προεφηβική και εφηβική ηλικία

Τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν είναι απαραίτητα καλύτερα προετοιμασμένα για να αντιμετωπίσουν το διαζύγιο. Ο θυμός και η αβεβαιότητα είναι φυσιολογικές αντιδράσεις παρ' όλο που σε αυτήν την ηλικία μπορεί να είναι πιο επιτήδεια στο να κρύβουν τέτοια συναισθήματα. Οι έφηβοι μερικές φορές βρίσκουν πιο εύκολα να εκφράσουν τον θυμό και την λύπη τους.

Οι ανάγκες των εφήβων διαφέρουν από τις ανάγκες των παιδιών μικρότερης ηλικίας. Μαθαίνουν να ξεμακραίνουν από την οικογένεια -μονάδα σαν ένα βήμα στην πορεία τους προς την ανεξαρτησία. Το διαζύγιο προκαλεί ακόμα μεγαλύτερες δυσκολίες. Συχνά νιώθουν την ανάγκη να ευθυγραμμιστούν με τον ένα γονιό και να προσκολληθούν στην ιδέα της διατήρησης της ενωμένης οικογένειας. Άλλοι εκμεταλλεύονται την ευκαιρία να γλιστρήσουν ανάμεσα στις ρωγμές και να απομακρυνθούν με αποτελεσματικό τρόπο από την οικογένεια, αποφεύγοντας οποιαδήποτε πειθαρχία και ευθύνη (Δρακουλίδης,1983).

Εάν η ζωή στο σπίτι είναι τεταμένη και οι οικογενειακοί καυγάδες συχνοί, η βασική αντίδραση του/της εφήβου θα είναι η απόδραση. Η φυγή μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Αδιαφορία, διαμονή εκτός του σπιτιού, χρήση ναρκωτικών, εγκατάλειψη του σχολείου ακόμη και η επιλογή μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, προκειμένου να αισθανθεί ο/η έφηβος ότι τον/την χρειάζονται και τον/την αγαπούν.

Παρά την φυσιολογική τους επαναστατικότητα, οι έφηβοι είναι πιθανόν να γίνουν πολύ αυστηροί και επικριτικοί σχετικά με το διαζύγιο. Τείνουν να μετατρέπουν σε αποδιοπομπαίο τράγο τον γονιό που νομίζουν ότι φταίει. Είναι ευάλωτοι και μπορεί να χρησιμοποιηθούν άδικα σαν σύμμαχοι του ενός γονέα εναντίον του άλλου. Δύσκολα θα συνειδητοποιήσουν πως ο γονέας που φεύγει είναι ένα καλό άτομο, θα πιστεύουν ακόμα, ότι οι γονείς είναι πολύ εγωιστές αφού αναστατώνουν τη ζωή τους με αυτόν τον τρόπο. Είναι σημαντικό να γίνει γνωστό ότι:

- Παρόλο που οι έφηβοι δείχνουν ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν καλύτερα το διαζύγιο σε σύγκριση με τα μικρότερα παιδιά της οικογένειας, μπορεί συγχρόνως να αισθάνονται πολύ μεγάλο πόνο και αμηχανία. Οι έφηβοι μπορεί να εκφράσουν το φόβο ότι θα αποτύχουν και οι δικοί τους γάμοι στο μέλλον, κάποιιοι θα αναρωτιούνται αν πρέπει να παντρευτούν και άλλοι θα πουν "Δεν θα κάνω ποτέ παιδιά για να μην περάσουν όλα αυτά που πέρασα εγώ "(Πιντέρης,1993).
- Οι έφηβοι νιώθουν αμηχανία και ταραχή μπροστά στις σεξουαλικές ανάγκες των γονέων τους, δηλ. την ανάγκη των γονέων για ενεργή σεξουαλική ζωή με άλλους συντρόφους μετά τον χωρισμό με τον γονέα. Είναι δύσκολο γι' αυτούς να αντιμετωπίσουν τη

σεξουαλικότητα των γονέων ενώ ακόμη ανακαλύπτουν την δική τους. Μερικές φορές εκδηλώνεται πραγματικός ανταγωνισμός μεταξύ γονέων και παιδιών στον τομέα αυτόν. Ακόμα και έφηβοι που μιλούσαν με σαφήνεια και επικοινωνούσαν θαυμάσια με τους γονείς τους, ενδέχεται να κλειστούν στον εαυτό τους προσωρινά για να αντιμετωπίσουν τα συναισθήματα τους. Πιθανόν να φοβούνται ότι θα πληγώσουν κάποιον από τους γονείς και κρατούν τον πόνο μέσα τους (Dolto,1993).

- Ο έφηβος που παίρνει το μέρος του γονέα που δεν ξεκίνησε το διαζύγιο, πιθανόν να ανταποκρίνεται σε μια ανάγκη να διατηρήσει μια ισορροπία μέσα στην οικογένεια και προσφέρει συντροφικότητα και συναισθηματική στήριξη στον εγκαταλειμμένο, όπως νομίζει, γονέα.

Μερικοί έφηβοι διαλέγουν υγιείς τρόπους φυγής περνώντας περισσότερη ώρα με έναν φίλο ή συγγενή. Είναι δύσκολο να μην το ερμηνεύσουν οι γονείς σαν απόρριψη αλλά συνήθως είναι μια προσωρινή αντίδραση του παιδιού(Δελγέρης,1991).

6) Τι ρόλο παίζει το φύλο του παιδιού

Η Lansky (1994) αναφέρει, ότι ο Guidbaldi , κατέληξε στην έρευνα του ότι μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους για τον τρόπο που το παιδί αντιμετωπίζει το διαζύγιο είναι το φύλο του. Τα κορίτσια χωρισμένων γονέων έδειχναν συστηματικά καλύτερη προσαρμογή από τα αγόρια σε τομείς που σχετίζονταν με τις κοινωνικές τους δεξιότητες έως τους σχολικούς τους βαθμούς.

Τα μικρά αγόρια, η έρευνα έδειξε, ότι επηρεάζονται πολύ περισσότερο από το διαζύγιο των γονιών τους ίσως επειδή ο πατέρας είναι αυτός που εγκαταλείπει συνήθως το σπίτι. Ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσκολίες με τους φίλους τους και τους δασκάλους στο σχολείο γιατί είναι πιθανότερο, σε σύγκριση με τα κορίτσια, να εκδηλώσουν τον θυμό τους, ενώ, γενικά, τείνουν να είναι περισσότερο επιθετικά και εκφραστικά με το σώμα τους. Η έρευνα του Guidubaldi επιβεβαίωσε ότι τα αγόρια, εάν βρίσκονται σε επαφή με τον πατέρα που δεν έχει την επιμέλεια τους, τα καταφέρνουν στο σχολείο τόσο καλά όσο και οι υπόλοιποι μαθητές. Είναι ενδιαφέρον

ότι σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, τα αγόρια που έχουν την κοινή επιμέλεια και των δύο γονιών προσαρμόζονται πολύ καλύτερα από τα αγόρια που έχουν μόνο την μητρική επιμέλεια (Lansky,1994).

Μια έρευνα που πραγματοποίησε η Krem (1988) δείχνει ότι μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών που ζουν σε μονογονεϊκές οικογένειες έχουν περισσότερες πιθανότητες να τυχουν ελλιπέστερης εκπαίδευσης.

Τα προβλήματα των κοριτσιών που συνδέονται με το φύλο τους εμφανίζονται συνήθως στην εφηβεία όταν έχουν ανάγκη να βεβαιωθούν ότι είναι σημαντικές για το αντίθετο φύλο. Μερικές φορές μια κόρη θα σκεφτεί ότι ο πατέρας της έφυγε γιατί κάτι δεν πήγαινε καλά με κείνη. Στην πραγματικότητα, ο γονιός του αντίθετου φύλου, είτε πρόκειται για κορίτσι είτε για αγόρι, επηρεάζει σημαντικά την αυτοπεποίθηση του παιδιού για την έλξη που ασκεί στο αντίθετο φύλο όπως και στην στάση του έναντι των αντρών και των γυναικών. Επίσης υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία να στηρίζουν τον δημοφιλή μύθο ότι η πατρική απουσία μετά το διαζύγιο δημιουργεί θηλυπρεπείς γιους, ασύδοτες κόρες και εγκληματίες εφήβους. Στην πραγματικότητα, το διαζύγιο αποτελεί έναν αβάσιμο δείκτη πρόβλεψης για την ψυχική υγεία τη χαμηλή σχολική επίδοση και την εγκληματικότητα των παιδιών. (Μακρυνιώτη,2003).

Εάν όλες οι άλλες παράμετροι είναι ίδιες, τότε φαίνεται ότι τα παιδιά τα καταφέρνουν καλύτερα αν ζουν με τον γονιό του ίδιου φύλου. Με άλλα λόγια το αγόρια, που ζουν με τον πατέρα τους και τα κορίτσια με την μητέρα τους είναι συχνά καλύτερα προσαρμοσμένα. Τα αγόρια που ζουν με την μητέρα τους μπορεί να υποφέρουν από την απουσία του πατρικού μοντέλου. Υπάρχουν όμως γύρω τους άλλα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμεύσουν σαν πρότυπα του ανδρικού ρόλου. Ένας δάσκαλος, ένας παππούς, ένας αγαπημένος θείος, ή ένας φίλος από την γειτονιά μπορούν να αποτελέσουν τέτοια πρότυπα και να έχουν μακροχρόνια θετική επίδραση στο παιδί (Κούρος,1993).

5.3 Κοινωνικές συνέπειες στο σχολείο

Σύμφωνα με την Lansky (1994) η επίδραση του διαζυγίου στη συμπεριφορά και στη σχολική επίδοση διαφέρει από παιδί σε παιδί. Μερικά παιδιά περνούν πολύ δύσκολες στιγμές, αποτυχαίνουν στα μαθήματα, αγνοούν τους δασκάλους τους και τον σύμβουλο που προσπαθεί να βοηθήσει, αρνούνται να συμμετάσχουν σε οτιδήποτε δεν είναι υποχρεωτικό και χάνουν φίλους εξαιτίας της επιθετικότητας ή της απάθειας τους. Αυτό συμβαίνει γιατί είναι δύσκολο να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του σχολείου όταν είναι θλιμμένα. Άλλα παιδιά βλέπουν το σχολείο σαν ένα σωσίβιο. Απορροφούνται από το διάβασμα, τις σχολικές δραστηριότητες και τις φίλιες, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τα προβλήματα τους. Μερικοί βρίσκουν ακόμη ότι η ευκαιρία να μιλήσουν για το διαζύγιο με τους καθηγητές ή τους φίλους τους είναι ένας τρόπος εκτόνωσης, άλλοι μπορεί να προτιμούν να κρατήσουν τα οικογενειακά τους προβλήματα στο σπίτι και να βλέπουν το σχολείο σαν ένα μέρος για να χαλαρώσουν και να τα ξεχάσουν όλα.

Οι γονείς πρέπει να ενημερώσουν τους δασκάλους για το διαζύγιο τους και να πουν στο παιδί τους ότι έχουν μιλήσει στο δάσκαλο του. Υπάρχει πιθανότητα τα παιδιά αρχικά να θυμώσουν με αυτή την πρωτοβουλία των γονιών τους, αλλά στη συνέχεια θα κατανοήσουν την πρωτοβουλία αυτή με αποτέλεσμα να αποφευχθούν μικροπροβλήματα ανάμεσα στο παιδί και στον δάσκαλο κατά την διάρκεια της χρονιάς. Εάν δεν τους πουν πως έχουν τα πράγματα, οι δάσκαλοι θα υποθέσουν ότι τα παιδιά ζουν και με τους δύο γονείς τους και έτσι δεν θα μπορούν να κατανοήσουν τυχόν διαφορετικές συμπεριφορές του παιδιού όσον αφορά τη σχολική τους επίδοση αλλά και τη γενικότερη συμπεριφορά τους στη σχολική κοινότητα. (Κούρος, 1993).

Σύμφωνα με την Dolto (1993) μερικά παιδιά αισθάνονται την ανάγκη να εκμυστηρευτούν το πρόβλημα τους στην δασκάλα ή στο δάσκαλο τους. Και αυτό που έχει σημασία για το παιδί είναι να έχει την προσοχή του προσώπου στο οποίο μιλάει και να πάρει μια απάντηση απ' αυτό. Με την εκμυστήρευση αυτή το παιδί αισθάνεται λιγότερο μόνο του.

1) Τα παιδιά του διαζυγίου στην τάξη

Σύμφωνα με την Lansky (1994) ένα παιδί διαζευγμένων γονέων δεν αποτελεί εξαίρεση μέσα στην τάξη σήμερα. Αντίθετα, έχει μεγάλη παρέα. Δεν είναι ασυνήθιστο το 40% ή το 50% των παιδιών σε μια τάξη να έχει βιώσει ένα διαζύγιο στην οικογένεια τους. Η πίεση των συνομηλίκων ή το στίγμα των χωρισμένων γονιών δεν αποτελούν πια προβλήματα. Πέρα όμως από αυτό, τα παιδιά μπορεί να ντρέπονται να μιλήσουν για το χωρισμό των γονιών τους και να προτιμούν να απομονώνονται από τα άλλα παιδιά.

Ο Guiubaldi (1986), όπως αναφέρει η Lansky (1994) βρήκε ότι οι κυριότεροι λόγοι που τα παιδιά χωρισμένων γονιών έχουν περισσότερα προβλήματα στο σχολείο από τα υπόλοιπα παιδιά είναι η έλλειψη δομής στο σπίτι και η οικονομική ανασφάλεια. Η πίεση στο σπίτι επηρεάζει συνήθως την ικανότητα συγκέντρωσης των παιδιών. Τα παιδιά θα ονειροπολούν, θα είναι απρόσεκτα και ίσως δυσκολεύονται να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους (Κούρος, 1993).

Η Dolto (1993) αναφέρει ότι στη διάρκεια του διαζυγίου καλό θα είναι να μην αλλάξει σχολείο το παιδί γιατί θα είναι υπερβολικά διχασμένο και φορτισμένο συναισθηματικά και δεν θα μπορεί να παρακολουθήσει. Επίσης όταν το διαζύγιο μεσολαβεί στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και το παιδί φεύγει από το σχολείο του για να πάει να ζήσει αλλού μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες. Το "είναι" του παιδιού κλονίζεται με την διαδικασία του διαζυγίου. Αυτό έχει επιπτώσεις στη συμπεριφορά του στο σχολείο. Το παιδί γίνεται σκυθρωπό, δεν παίζει πια στην τάξη, είναι αφηρημένο. Με την συμπεριφορά αυτή εκφράζει ένα βαθύτερο πόνο τον οποίο δεν μπορεί να εκφράσει με τον προφορικό λόγο.

2) Οι τάσεις των παιδιών των διαζευγμένων για αντικοινωνικές πράξεις

Σύμφωνα με την Κανελοπούλου (1981) άμεση συνέπεια του χωρισμού των γονέων είναι ότι τα παιδιά παρουσιάζουν έναν αυξημένο κίνδυνο για εγκληματικές ή γενικά αντικοινωνικές πράξεις κατά ποσοστό που κυμαίνεται από 70% - 80% επί των ανήλικων εγκληματιών που προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες, ενώ

παρουσιάζονται αυξημένα και τα ποσοστά των υποτροπών από ανηλίκους της ίδιας κατηγορίας. Τα ίδια αποτελέσματα προκύπτουν και από έρευνες μεταξύ τοξικομανών.

Έτσι στην Αμερική σε μια έρευνα μελετήθηκαν από τον Clueck 966 περιπτώσεις ανηλίκων εγκληματιών. Από αυτούς οι 429 προέρχονταν από διαλυμένη οικογένεια. Το 40%, δηλαδή το 19% του συνόλου είχε αντιμετωπίσει την διάλυση της οικογένειας όταν ήταν ακόμη παιδιά κάτω των έξι ετών.

Ο Power - Maker που ερεύνησε 81 περιπτώσεις εγκληματικών κοριτσιών ηλικίας 12-16 ετών διαπίστωσε πως τα 33 από αυτά δηλαδή το 40% προήρχοντο από οικογένεια διαλυμένη.

Στην Σουηδία μελετήθηκαν 1310 περιπτώσεις αγοριών και 300 κοριτσιών, τα οποία είχαν εισαχθεί σε ειδικά εκπαιδευτήρια για να εφαρμοστούν σε αυτά ειδικά εκπαιδευτικά μέτρα λόγω εγκληματικότητας. Διαπιστώθηκε πως το 42% των αγοριών και το 65% των κοριτσιών προέρχονται από οικογένειες που είχαν διαλυθεί προτού το παιδί, εισαχθεί στο Ίδρυμα. Διαπιστώσεις παρόμοιες βρίσκει κανείς σε μελέτες που έγιναν σε παιδιά στη Μεγάλη Βρετανία μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Πρόκειται για 400 παιδιά, ηλικίας από 6-12 ετών από τα οποία η πλειονότητα αυτών των παιδιών (80% αγόρια και το 20% κορίτσια) είχαν εισαχθεί σε διάφορα ιδρύματα λόγω κλοπών ή εισαγωγίμου χαρακτήρα. Υπήρχαν πληροφορίες ότι τα 418 παιδιά (45%) προέρχονταν από διαλυμένες οικογένειες. Από τα υπόλοιπα, τα μισά περίπου δηλαδή το 25% του συνόλου προέρχονταν από οικογένειες των οποίων, οι γονείς ζούσαν μαζί, όμως οι συνθήκες ήταν φοβερές, αφού περιλάμβαναν σκληρότητα, ανηθικότητα, αμέλεια, φοβερή κακομεταχείριση και απόρριψη του παιδιού. Μόνο το 30% προέρχονταν από οικογένειες που ήταν πλήρεις και που θα μπορούσαν να λεχθούν "ευτυχισμένες"(Κούρος,1993).

Ο Bowlby στην Αμερική πραγματεύτηκε τις πιθανότητες διαπράξεως σεξουαλικών εγκλημάτων από άστοργους χαρακτήρες (Dolto,1993).

Στην έκθεση περί πορνών που δόθηκε στην Αμερική αναφέρεται το εξής: ΄΄Πλην του μικρού ποσοστού των εξώγαμων εις τους περισσότερους πίνακες το 1/5 μέχρι το 1/3

των παιδιών είχε χάσει τον ένα γονέα εξαιτίας θανάτου ή χωρισμού σε μικρή ηλικία (Dolto,1993).

Ο Safier που μελέτησε εκατοντάδες περιπτώσεις γυναικών και αντρών του ελεύθερου έρωτα, καταλήγει ότι το 60% αντρών και γυναικών, προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες εξαιτίας θανάτου, χωρισμού ή διαζυγίου (Dolto,1993).

Στην Ολλανδία μελετήθηκε το οικογενειακό ιστορικό των παιδιών που βρέθηκαν ένοχα προδοσίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 52% αυτών προέρχονταν από διαλυμένη οικογένεια (Μακρυνιώτη,2003).

Μία από τις μεγαλύτερες μελέτες σε έκταση που έγινε στην Αμερική ήταν η μελέτη του Wellenstein, ο οποίος εξέτασε ολόκληρο τον σχολικό πληθυσμό ενός μεγάλου τμήματος της Ν. Υόρκης. Μεταξύ των 3.000 αγοριών και κοριτσιών, τα 530 προέρχονταν από διαλυμένες οικογένειες. Πάνω από το μισό του συνόλου εξετάστηκαν ψυχολογικά και έγιναν ειδικές συγκρίσεις στις περισσότερες περιπτώσεις αποδείχθη ότι τα παιδιά που προέρχονταν από διαλυμένες οικογένειες είχαν αναπτυχθεί λιγότερο από τα υπόλοιπα παιδιά (Κούρος,1993).

Η διάλυση της οικογένειας και κυρίως το διαζύγιο θεωρείται υπαίτιο σε μεγάλο βαθμό, για τις αυτοκτονίες ή τις απόπειρες αυτοκτονιών των παιδιών. Στις Η. Π. Α 1 στα 10 παιδιά οδηγούνται στα νοσοκομεία γιατί έχουν αποπειραθεί να αυτοκτονήσουν. Στην Ελλάδα από το 1976 έως το 1979 παρουσιάστηκαν 731 απόπειρες αυτοκτονίας, σε παιδιά και εφήβους ηλικίας από 6-17 ετών. Οι σπουδαιότεροι λόγοι που οδήγησαν τα παιδιά στην αυτοκτονία ήταν λόγοι οικογενειακοί. Ένα ποσοστό 31% από αυτά είναι παιδιά γονέων που έχουν χωρίσει. Η ήρεμη οικογενειακή ζωή δημιουργεί το αίσθημα της ασφάλειας για την ομαλή ψυχική ανάπτυξη του παιδιού (Μακρυνιώτη,2003).

Αντίθετα τα παιδιά που αποπειράθηκαν να αυτοκτονήσουν διαπιστώθηκε από ψυχιατρικές εξετάσεις ότι υπέφεραν από άγχος, από κατάθλιψη και αίσθημα ανασφάλειας που είναι πολύ έντονο στα παιδιά που προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες (Κούρος,1993).

Επίσης από έρευνα που διενεργήθηκε στην Ελλάδα προκύπτει ότι το 70% - 75% των τοξικομανών προέρχεται ή ανήκει σε διαλυμένες οικογένειες (Κανελοπούλου,1981).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η αναλογία των νεαρών εγκληματιών που προέρχονται από διαλυμένη οικογένεια, σε σχέση με εκείνους που προέρχονται από συμβατική οικογένεια είναι αρκετά υψηλότερη , γεγονός που δημιουργεί, ανησυχίες και ισχυρές ενδείξεις, ότι τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένα σε κοινωνικούς κινδύνους και ενδυναμώνει τις θέσεις ότι η μονογονεϊκή οικογένεια έχει ιδιαίτερη ανάγκη για εξειδικευμένη κοινωνική προστασία, για να μη τροφοδοτεί την κοινωνία με παραβατικές προσωπικότητες (Μακρυνιώτη,2003).

Ο. Δρακουλίδης (1983) αναφέρει ότι το παιδί του διαζυγίου χάνει την γονεϊκή εστία και ζει με τον ένα από τους δύο γονείς ή με τα παιδιά του άλλου ή μόνο εσώκλειστο σ' ένα σχολείο και μέσα στον εαυτό του πράγμα που προκαλεί ισόβιες ψυχικές διαταραχές ή υλοποιεί το μίσος του για την κοινωνία. Μια τέτοια αντίδραση οδηγεί τα παιδιά του διαζυγίου σε βιαιοπραγίες (διαρρήξεις, κλοπές, αναρχισμό κλπ.).

Το μεγάλο ψυχικό τραύμα δεν είναι μόνο η απουσία του χωρισμένου γονιού από το παιδί, αλλά και η ψυχική διάθεση του παιδιού που νοσταλγεί τον απόντα γονέα, ιδιαίτερα όταν είναι του αντίθετου φύλου, και άλλοτε προσκολλάται στον γονέα που έχει την πλήρη επιμέλειά του παιδιού . Και αν είναι αγόρι με μένει με τη μητέρα του, η προσκόλληση αυτή ανανεώνει την οιδιπόδεια σχέση και μπορεί να ακρωτηριάσει την προσωπικότητα του παιδιού ή να οδηγήσει το παιδί στην ομοφυλοφιλία. (Κουρος,1993).

Οι δυσάρεστες επιπτώσεις του διαζυγίου επάνω στο παιδί διέπονται από πλήθος παραγόντων και γι' αυτό τα διαζύγια πρέπει να αποφεύγονται όταν υπάρχουν ανήλικα παιδιά. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που επικρατεί το "δύο κακών προκειμένων το μη "χείρον βέλτιστον". Και το "χείρον" σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι το να μη πάρουν οι γονείς διαζύγιο αλλά να ζει το παιδί σε μια οικογένεια όπου οι γονείς καυγαδίζουν , βρίζονται, δέρνονται, κακολογεί ο ένας τον άλλο στο παιδί και έχουν εξωσυζυγικές σχέσεις κλπ.. Στις περιπτώσεις αυτές προτιμότερο είναι το διαζύγιο που θ' απαλλάξει τα παιδιά από καθημερινούς οδυνηρούς, ψυχοτραυματισμούς από την συμπεριφορά των γονέων μεταξύ τους (Κουρος,1993).

3) Η Αυτοκτονία των παιδιών στις χωρισμένες οικογένειες

Σύμφωνα με τον Κούρο (1993) οι περισσότερες στατιστικές ανευρίσκουν ποσοστό αυτοκτονίας 4% στα παιδιά μέχρι 10 ετών, 29% στα παιδιά 10-15 ετών και 67% στους εφήβους 15 - 18 ετών. Η ηλικία των 5 ετών είναι η μικρότερη στην οποία αναφέρεται αυτοκτονία. Όλοι οι συγγραφείς συμφωνούν ότι οι αυτοκτονίες είναι συχνότερες όταν υπάρχει οικογενειακή αποδιοργάνωση. Όλοι σχεδόν οι ερευνητές επιμένουν στο ρόλο που διαδραματίζει η διάλυση της οικογένειας. Από το 1910 ο Stackel υποστήριξε ότι κανείς δεν αυτοκτονεί χωρίς να έχει προηγουμένως την ιδέα να σκοτώσει κάποιον άλλον. Με την αυτοτιμωρία εξαιτίας αυτών των επιθετικών τάσεων συνδέεται η ιδέα να τιμωρηθούν οι γονείς, γιατί τα παιδιά ξέρουν ότι η αυτοκτονία τους είναι η πιο αποτρόπαια τιμωρία για τους γονείς. Ο Adler τοποθέτησε την παιδική αυτοκτονία σαν μια ανάγκη επιβολής στο περιβάλλον για την υπερανάπληρωση ενός αισθήματος κατωτερότητας. Το παιδί αντιδρά κατ' αρχήν σε μια ανυπόφορη κατάσταση προσπαθώντας να την αποφύγει. Συνηθέστατα πρόκειται για στέρηση αγάπης, έστω και συγκριτικά με τις προσωπικές του ανάγκες στοργής που μπορεί να ήταν υπερβολικές σαν συνέπεια οργανικών ή κοινωνικών στερήσεων. Στη συνέχεια δημιουργούνται επιθετικές τάσεις εναντίον αυτών που του στερούν την αγάπη. Υπό την επίδραση αισθημάτων ενοχής, οι επιθετικές τάσεις στρέφονται εναντίον του εαυτού του. Η απόπειρα αυτοκτονίας αποτελεί αντίποινα εναντίον του περιβάλλοντος και μια μέθοδο για να αποσπάσει περισσότερη αγάπη (Κούρος,1993).

Για να κατανοήσει κάποιος την αυτοκτονία στην παιδική ηλικία, θα πρέπει να καταλάβει ότι η ζωή δεν σημαίνει μόνο αγάπη και ικανοποιήσεις αλλά επίσης επιθέσεις, εχθρότητα και αβεβαιότητα, ο δε θάνατος δεν είναι μόνο φυσική εξαφάνιση, αλλά μπορεί να αποτελέσει λύση συγκρούσεων (Herbert,1998).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στο 59% των παιδιών που έκαναν απόπειρα αυτοκτονίας, αυτή επέφερε θετική αλλαγή στις σχέσεις γονέων παιδιών στην οικογένεια, σύμφωνα με τον Herbert,(1998).

4) Διάλυση της οικογένειας και αυτοεκτίμηση του παιδιού

Η Κανελοπούλου (1981) αναφέρει ένα απόσπασμα του Lemaire σχετικά με τους οικογενειακούς καυγάδες. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι αν και το διαζύγιο έχει

αναμφισβήτητα δυσμενείς επιπτώσεις για την όλη εξέλιξη του παιδιού εντούτοις είναι λάθος να πιστεύουμε ότι αποτελεί πάντοτε την χειρότερη λύση και ότι πρέπει να αποφεύγεται ακόμα και στη περίπτωση που οι δύο σύζυγοι δεν επιθυμούν πλέον να βρίσκονται μαζί. Οι στατιστικές έχουν αποδείξει ότι τα πιο συχνά ψυχικά νοσήματα διαπιστώθηκαν μέσα σε οικογενειακό περιβάλλον όπου καθημερινά επικρατούσε μίσος και στενοχώρια. Παρ' όλα αυτά οι γονείς εξακολουθούσαν να συζούν. Μέσα σ' αυτή τη νοσηρή και γεμάτη διαμάχες ατμόσφαιρα τα ψυχικά τραύματα του παιδιού έφταναν στο μέγιστο σημείο με όλες τις δυσάρεστες επιπτώσεις.

Το κλίμα του μίσους και της ανταγωνιστικότητας για το ποιος από τους γονείς θα πάρει με το μέρος του το παιδί τραυματίζει τον ψυχικό κόσμο του παιδιού και ανακόπτει την ωριμότητα και τη σωστή διαμόρφωση της προσωπικότητας του. Εξάλλου το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδικών νευρώσεων έχει τις ρίζες του στις διαμάχες των συζύγων και όχι σε αυτό καθ' εαυτό το διαζύγιο, όπου οι ψυχολογικές επιπτώσεις είναι ίδιες σε πολλές χώρες του κόσμου (Lansky,1994).

Το διαζύγιο αποτελεί οπωσδήποτε ένα μεγάλο πρόβλημα για τα παιδιά. Αν όμως οι γονείς έχουν την μεγαλοψυχία και την ωριμότητα να εξασφαλίσουν στο παιδί συναισθηματική ασφάλεια και σταθερότητα, η κατάσταση θα αντιμετωπίζεται ευκολότερα. (Lansky,1994).

Ειδική έρευνα που έγινε από τους Raschke και Raschke (1981) εξετάστηκαν 289 μαθητές της τρίτης, έκτης και όγδοης τάξης και ερεύνησαν το θέμα της αυτοεκτίμησης των παιδιών, τη θέση τους για την δομή της οικογένειας τους και για τις οικογενειακές συγκρούσεις. Χρησιμοποίησαν ειδική κλίμακα για να μετρήσουν την αυτοεκτίμηση των παιδιών και δεν βρήκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα παιδιά που ανήκαν στη συμβατική οικογένεια ή σε άλλο τύπο οικογένειας. Εκείνο που διαπιστώθηκε ήταν ότι η αυτοεκτίμηση ήταν σαφώς χαμηλότερη στα παιδιά, που ανέφεραν υψηλά επίπεδα οικογενειακών συγκρούσεων.

Έτσι τα ευρήματα αποδεικνύουν ότι τα παιδιά δεν επηρεάζονται δυσμενώς μόνο από το γεγονός ότι ζουν με τους δύο ή τον ένα γονέα, αλλά εκείνο που τα επηρεάζει βαθειά και ανεπανόρθωτα είναι οι οικογενειακές προστριβές και η δυστυχία των γονιών. Αυτά έχουν σοβαρή επίπτωση στην αυτοεκτίμηση του παιδιού, που είναι ένα

μέτρο για την κοινωνική και προσωπική του προσαρμοστικότητα (Μακρυγιάννη,2003).

Οι ερευνητές καταλήγουν στο γεγονός ότι χρειάζονται ακόμα πιο εξειδικευμένες έρευνες αυτής της φύσεως για να δουν το ρόλο που παίζουν οι οικογενειακές προστριβές για τα παιδιά που εξακολουθούν να μένουν με την οικογένεια τους μέσα σ' ένα κλίμα αβέβαιο. Η έρευνα αυτή απέδειξε ότι δεν θα πρέπει να γίνεται δεκτή εκ των προτέρων την αρχή :Διαλυμένη οικογένεια - διαλυμένες νεαρές ψυχές.

Οι έρευνες, επίσης, αποδεικνύουν ότι περισσότερο από την δομή της οικογένειας, το οικογενειακό κλίμα είναι αυτό που επηρεάζει βαθύτερα την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. *Κι* όταν αυτό το κλίμα είναι ανήσυχο και ταραγμένο με την ανατροπή των προτύπων πατέρα - μητέρα, οι συνέπειες για το παιδί είναι επιβλαβείς (Κούρος,1993).

Επί πλέον το διαζύγιο θεωρείται σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνο για την κακή μεταχείριση των παιδιών από τους διαζευγμένους γονείς τους. Ευρωπαϊκή έρευνα σχετικά με την προσωπικότητα 50 κακομεταχειρισμένων παιδιών επέδειξε ότι τα 31 από αυτά ζούσαν με τους βιολογικούς τους γονείς, 12 ζούσαν σε οικογένεια - τροφό και 7 ήταν υιοθετημένα. Η ηλικία τους κυμαινόταν από 12 μηνών έως 13 ετών με μέσο όρο ηλικίας 6 ετών και 5 μηνών. Σ' αυτά τα 50 παιδιά εξετάσθηκαν 9 χαρακτηριστικά, το καθένα αξιολογήθηκε χωριστά και είναι τα εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

<u>Χαρακτηριστικά</u>	<u>Αριθμός παιδιών</u>
Διάθεση για ζωή κατώτερη του μέσου όρου	33
Βαρεία προβλήματα συμπεριφοράς	31
Σύμπλεγμα κατωτερότητας	26
Κλείσιμο στον εαυτό τους	12
Αρνητικό	12
Υπερευαισθησία	11
Συμπεριφορά ψευδό-ενήλικα	10
Δυσκολίες σχολικές	9

Πίνακας (πρόσβαση 10/4/09)

Παρακάτω συνοψίζονται τους κύριους παράγοντες ερευνών, όπως αναφέρει ο Μακρυνιώτης (2003), που επιδρούν στην εξέλιξη του παιδιού.

α) Διαδοχικές αλλαγές στην κατοικία: Όταν έγινε η έρευνα το 34% των παιδιών είχαν υποστεί μετακόμιση 3-8 φορές. Πρόκειται δηλαδή για ένα "πήγαινε-έλα" μεταξύ κατοικίας των γονέων ή της οικογένειας-τροφού ή της μεταφοράς από την μία οικογένεια στην άλλη.

β) Νοικοκυριό μη σταθερό: Το 32% από τις περιπτώσεις που εξετάστηκαν δεν ανήκουν σε σταθερό νοικοκυριό.

γ) Διαταραγμένη ψυχολογική σχέση των γονιών: 72% από τους γονείς είχαν προβλήματα ψυχολογικά και προβλήματα σχέσεων.

δ) Ένα περιβάλλον πολύ "τιμωρητικό": 48% από τις οικογένειες αυτές ζούσαν μέσα σ' ένα κλίμα ιδιαίτερα αυστηρό, έτσι που με το παραμικρό να τιμωρεί ο ένας τον άλλο.

ε) Ευθύνεται το διαζύγιο: Τέλος, το διαζύγιο ήταν υπεύθυνο για τα προβλήματα που παρουσίαζαν στην ανάπτυξη τους το 58% των παιδιών του δείγματος (Μακρυνιώτη, 2003).

Οι ερευνητές τονίζουν ότι τα παιδιά αυτά δεν είχαν την ικανότητα ούτε να χαίρονται ούτε να ξεκουράζονται. Η γενική ατμόσφαιρα της αβεβαιότητας μέσα στην οικογένεια, οι καυγάδες και η δυσαρμονία μεταξύ των συζύγων ακολουθούνται από πράξεις βιαιότητας ανάμεσα στους γονείς και στους γονείς προς τα παιδιά τους. Έτσι που να δημιουργείται ένα κλίμα άγχους, αγωνίας που εμπόδιζε την πνευματική, ψυχολογική, και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού. Πολλές φορές οι χωρισμένοι γονείς χρησιμοποιούν τα παιδιά τους σαν "έπαθλα" μέσα στους μεγάλους οικογενειακούς καυγάδες (Lansky, 1994).

Οι έρευνες πάνω στις βιαιότητες της διαλυμένης οικογένειας, αποδεικνύουν τον κίνδυνο που υπάρχει για τα παιδιά όταν μεγαλώσουν να γίνουν γονείς, φορείς της βίας και του χάους. Παντρεύονται ως επί το πλείστον σε νεαρή ηλικία κάνουν πολλά παιδιά και δημιουργούν οικογένειες δυνητικά διαλυμένες και δυστυχημένες. Μέσα σ' αυτές τις οικογένειες που βασιλεύει η βία, το σύμπτωμα της νευρώσεως, η αγωνία, οι αντιδράσεις, ο φόβος και άλλα, η διάλυση είναι εμφανής (Κούρος, 1993).

6) Φλερτ, σεξ κι ο χωρισμένος γονιός

Σύμφωνα με την Lansky (1994) καθώς οι περισσότεροι γονείς ξαναρχίζουν κάποτε την κοινωνική ζωή, το φλερτ εμφανίζεται στο προσκήνιο. Κι αυτό είναι ένα από τα πιο δύσκολα πράγματα που πρέπει να συνηθίσει το παιδί. Η πρώτη αντίδραση του παιδιού στο πρώτο ραντεβού του Μπαμπά ή της Μαμάς είναι συνήθως αρνητική.

Τα ερωτικά ραντεβού των γονιών απειλούν τον κόσμο των παιδιών. Τα παιδιά μπορεί να νομίσουν ότι θα πρέπει να συναγωνιστούν το φλερτ των γονιών τους για την αγάπη και την προσοχή τους. Μπορεί ακόμη να ερμηνεύσουν την κατάσταση σαν απόρριψη του απόντα - γονέα. Η ελπίδα της επανασύνδεσης των γονιών τους θα καταστραφεί και η μείωση της προσοχής απέναντι τους ενδέχεται να ξυπνήσει πάλι μέσα τους το φόβο της εγκατάλειψης. Επίσης τα παιδιά δέχονται καλύτερα τα φλερτ

του Μπαμπά παρά τα φλερτ της Μαμάς. Είναι δύσκολο να πούμε αν πρόκειται για μια σεξιστική αντίδραση ή αν οφείλεται στο γεγονός ότι συνήθως η μητέρα είναι ο γονιός που φροντίζει περισσότερο τα παιδιά και για αυτό προσδοκούν από εκείνη να διατηρήσει το status quo (Κούρος,1993).

Σύμφωνα με τη Dolto (1993) έχει σημασία για το παιδί να ξέρει ότι η μητέρα του ή ο πατέρας του δεν είναι κοινωνικά ή σεξουαλικά απομονωμένοι. Η ύπαρξη φίλων ή συγγενών παίζει σημαντικό ρόλο. Όπως το αγόρι χρειάζεται αντρικές μορφές για να συγκροτηθεί ακόμα και αν το έχουν αναθέσει στη μητέρα του έτσι και το κορίτσι χρειάζεται γυναικείες μορφές. Αυτό που έχει σημασία και βοηθά στην ανάπτυξη του παιδιού είναι η ικανότητα της μητέρας ή του πατέρα να ανταποκριθούν στο ρόλο που έχουν αναλάβει και η επικοινωνία των γονέων και των παιδιών με πρόσωπα που χρησιμεύουν ως πρότυπα για την εξέλιξη του παιδιού. Το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον λοιπόν παίζει σημαντικό ρόλο.

Το να ζει η μητέρα ή ο πατέρας σαν ζευγάρι μ' ένα καινούργιο σύντροφο χωρίς να το έχουν νομιμοποιήσει δεν έχει άσχημες συνέπειες στο παιδί. Ούτως ή άλλως το παιδί έχει ανάγκη την παρουσία ενήλικων και των δύο φύλων οι οποίοι να ασχολούνται μαζί του από την ηλικία των δυόμισι-τριών ετών. Μπορεί να ειπωθεί ότι είναι προτιμότερο για το παιδί να λέει π. χ. "έχω τρεις μπαμπάδες" παρά "εγώ δεν έχω μπαμπά και η μαμά μου ζει μόνη". Με την προϋπόθεση όμως να ξέρει ότι έχει το δικό του μπαμπά, ο οποίος είναι μοναδικός. Η χρησιμοποίηση της φράσης "Έχω τρεις μπαμπάδες" είναι ένας τρόπος αυτοάμυνας απέναντι στην περιέργεια των φίλων του. Είναι καλύτερο να φωνάζει τρία άτομα "μπαμπά" από το να μην έχει πατέρα γνωστό ή άγνωστο. Εξ' άλλου ένας "μπαμπάς" δεν είναι υποχρεωτικά ο πατέρας νόμιμος ή θετός. Πάντως η μητέρα θα πρέπει να του εξηγήσει, ότι έχει πατέρα, όπως όλα τα παιδιά, έστω κι αν δεν τον γνωρίζει (Dolto,1993).

Όταν ένας γονιός θέλει να ξαναπαντρευτεί και υπακούσει στα παιδιά του τα οποία δεν θέλουν να γίνει αυτό, οι συνέπειες στα παιδιά είναι άσχημες. Οι γονείς δεν ξαναπαντρεύονται προς χάριν των παιδιών και της υπακοής που έχει ένας γονέας απέναντι στο παιδί με αποτέλεσμα μερικά χρόνια αργότερα η μητέρα ή ο πατέρας θα τους πει ότι εξαιτίας τους δεν ξαναπαντρεύτηκε και ότι αφοσιώθηκε σ' αυτά και αυτό κατά συνέπεια δημιουργεί αισθήματα ενοχής στα παιδιά(Κούρος,1993).

Υπάρχουν όμως κι αντίθετες περιπτώσεις. Πολλά παιδιά ζητούν από την μητέρα τους ή τον πατέρα τους να ξαναπαντρευτεί. Η επιθυμία τους αυτή εκφράζεται σαν προσπάθεια απελευθέρωσης τους από την βία των αιμομικτικών τους ορμών δηλ την έλξη που νιώθει η κόρη για τον πατέρα και ο γιός για την μητέρα σύμφωνα με το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας και το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα (εφόσον απουσιάζει ο γονέας-σύντροφος), απέναντι στο γονέα με τον οποίο ζουν μαζί. Αυτό συμβαίνει επειδή ο γονιός φαίνεται να μη χρειάζεται τη συντροφιά άλλων ενηλίκων και να αναδιπλώνεται συναισθηματικά στο παιδί. Πολλές φορές ο πατέρας-μητέρα μένει με τους δικούς του/της γονείς. Αυτή η παλινδρόμηση του πατέρα-μητέρας στο επίπεδο του παιδιού εμποδίζει την εξέλιξη τους (Lansky,1994).

Πολλές φορές συμβαίνει ο γονέας να έχει δεσμό και να μην το λέει στο παιδί. Αυτό είναι λάθος γιατί για να μπορέσει να εξελιχθεί το παιδί έχει ανάγκη να ακούσει ότι ο γονιός του έχει σοβαρό δεσμό με κάποιον άλλον ενήλικα (Lansky,1994).

Υπάρχει και η περίπτωση να μην αρέσει στο παιδί ο καινούργιος σύντροφος του γονέα του. Αν εκφράζει εχθρότητα καλό θα ήταν να του μιλήσει ο γονιός του και να του εξηγήσει τις πιθανές λύσεις π.χ. ότι μπορεί να μείνει με τον άλλο γονιό του αν κι εκείνος το θέλει, αλλά θα αναγκαστεί να αφήσει το σχολείο του και τους συμμαθητές του (Dolto,1993).

5.4 Επιμέλεια: είδη επιμέλειας

Σύμφωνα με την Lansky (1994) αναφέρεται ότι η νομική επιμέλεια δεν αντανακλά απαραίτητα τον τρόπο που λειτουργεί η φυσική επιμέλεια. Σε μερικές οικογένειες, τη νομική αποκλειστική επιμέλεια την αναλαμβάνει ο ένας γονιός αλλά τα παιδιά μοιράζουν το χρόνο τους ανάμεσα στους δύο γονείς. Ενώ υπάρχουν προγράμματα κοινής επιμέλειας όπου ο ένας γονιός βλέπει ελάχιστα το παιδί του. Η νομική αποκλειστική επιμέλεια σημαίνει μόνο ότι δίνεται η ανάλογη εξουσία στον ένα γονιό, να παίρνει ιατρικές, θρησκευτικές, εκπαιδευτικές και νομικές αποφάσεις σχετικά με το παιδί χωρίς να οφείλει να συμβουλευτεί ή να πληροφορήσει τον άλλο γονιό. Η

κοινή νομική επιμέλεια σημαίνει ότι και οι δύο γονείς είναι υπεύθυνοι για αυτές τις αποφάσεις. Οι όροι κοινή νομική επιμέλεια και κοινή φυσική επιμέλεια χρησιμοποιούνται εναλλακτικά για να δηλώσουν την κοινή επιμέλεια. Η κοινή επιμέλεια δεν εξασφαλίζει την ισότητα αλλά υποδηλώνει μια περισσότερο ευέλικτη και δίκαιη προσέγγιση στο θέμα της επιμέλειας.

Όταν δίνεται αποκλειστική επιμέλεια σχεδόν πάντα την παίρνει η μητέρα. Εκτός όμως από την αποκλειστική και την κοινή επιμέλεια υπάρχουν κι άλλα είδη επιμέλειας:

- Ανταλλαγή επιμέλεια: Το παιδί ζει με τον ένα γονιό για μεγάλο χρονικό διάστημα-ίσως ένα χρόνο ή περισσότερο-μετά με τον άλλο. Αυτή η διευθέτηση είναι μια καλή λύση όταν οι γονείς ζουν πολύ μακριά ο ένας απ' τον άλλο.
- Διασπαρμένη επιμέλεια: Ο κάθε γονιός έχει την αποκλειστική επιμέλεια ενός η περισσότερων παιδιών. Το δικαστήριο σπάνια χωρίζει τα παιδιά γιατί τα θεωρεί ότι τα αδέρφια πρέπει να μεγαλώνουν μαζί. Παρ' όλα αυτά μερικές οικογένειες λειτουργούν καλά μ' αυτό το σχήμα.
- Διαδοχική επιμέλεια: Ο ένας γονιός έχει την επιμέλεια των παιδιών για αρκετά χρόνια και μετά τον διαδέχεται ο άλλος γονιός.
- Επιμέλεια τρίτου: Σ' αυτή την περίπτωση η επιμέλεια διεκδικείται από τον παππού ή τη γιαγιά, από κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας, από κάποιον εκτός της οικογένειας ή από το κράτος.

Άρθρο 1606

Επιμέλεια του προσώπου

Για την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις του άρθρου 1518. Στην περίπτωση περισσότερων επιτρόπων, ο επίτροπος που δεν έχει την επιμέλεια, καθώς και κάθε συγγενής εξ αίματος έως των τρίτο βαθμό, δικαιούνται να αναφέρονται σχετικά με την επιμέλεια στο εποπτικό συμβούλιο.

Άρθρο 1607

Διαβίωση του ανηλίκου σε τρίτους

Ο επίτροπος μπορεί, με την άδεια του δικαστηρίου, ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου, να εμπιστεύεται τη διαβίωση και την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε κατάλληλη οικογένεια (ανάδοχη οικογένεια) και, αν δεν βρίσκεται τέτοια οικογένεια, σε κατάλληλο ίδρυμα. Αν το εποπτικό συμβούλιο αρνείται να γνωμοδοτήσει ή γνωμοδοτεί αρνητικά, το δικαστήριο μπορεί να αποφασίζει σχετικά και με μόνη την αίτηση του επιτρόπου.

Το δικαστήριο μπορεί, και χωρίς αίτηση του επιτρόπου, να εμπιστευθεί τη διαβίωση και την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε οικογένεια ή σε ίδρυμα, είτε αυτεπαγγέλτως είτε με αίτηση του αρμόδιου εισαγγελέα ή οποιουδήποτε άλλου έχει έννομο συμφέρον, μετά τη γνώμη του εποπτικού συμβουλίου, αν η σωματική αγωγή ή η πνευματική ανάπτυξη του ανηλίκου δεν προάγονται με τις φροντίδες του επιτρόπου.

Άρθρο 1608

Η κατά το προηγούμενο άρθρο ανάθεση γίνεται ύστερα από έρευνα της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας για το ήθος, τις βιοτικές συνθήκες και την εν γένει καταλληλότητα της οικογένειας ή του ιδρύματος. Η σχετική έκθεση συνεκτιμάται από το δικαστήριο.

Άρθρο 1609

Εισαγωγή σε ειδικά ιδρύματα

Όταν η κατάσταση του ανηλίκου από την άποψη της σωματικής, της ψυχικής ή της πνευματικής του ανάπτυξης επιβάλλει την εισαγωγή του σε ειδικό ίδρυμα ή κατάστημα, απαιτείται άδεια του δικαστηρίου, που παρέχεται ύστερα από αίτηση του επιτρόπου και γνώμη του εποπτικού συμβουλίου ή και αυτεπαγγέλτως με πρόταση του τελευταίου. Για την απόφασή του το δικαστήριο συνεκτιμά γνωμάτευση ειδικού

επιστήμονα, καθώς και έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας, ιδίως ως προς την καταλληλότητα του ιδρύματος ή του καταστήματος. Το εποπτικό συμβούλιο και η κοινωνική υπηρεσία παρακολουθούν την κατάσταση του ανηλίκου, όσο αυτός παραμένει στο ίδρυμα ή στο κατάστημα.

Άρθρο 1610

Πρόσθετες εγγυήσεις για τον ανήλικο

Η απόφαση του δικαστηρίου για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ειδικό ίδρυμα ή κατάστημα ισχύει για έξι μήνες. Η ισχύς της μπορεί να παρατείνεται για έξι μήνες κάθε φορά. Η απόφαση μπορεί να ανακαλείται οποτεδήποτε, αν εκλείψουν οι λόγοι που επέβαλαν τη λήψη αυτού του μέτρου.

5.5 Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για το διαζύγιο

Για τις επιπτώσεις που έχει το διαζύγιο στους συζύγους και στα παιδιά έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές έρευνες που επιβεβαιώνουν τα όσα αναφέρονται στο παρόν κεφάλαιο.

Πιο συγκεκριμένα, ο Παπάνης (2004) πραγματοποίησε μια έρευνα με σκοπό την διερεύνηση της αυτοεκτίμησης των παιδιών από χωρισμένους γονείς και την επίδραση του διαζυγίου στη κοινωνική και συναισθηματική τους προσαρμογή. Συγκεκριμένα εξετάστηκε κατά πόσο η αυτοεκτίμηση των παιδιών αυτών διαφέρει από την αυτοεκτίμηση του γενικού πληθυσμού και αν υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με το φύλο, την ηλικιακή ομάδα, τον τόπο διαμονής, την ηλικία που βίωσαν το χωρισμό, τη σειρά γέννησης, τη σχέση που διατηρούν με τους δύο γονείς, τη σχέση των γονιών μετά το διαζύγιο και την ποιότητα της ερωτικής τους ζωής. Χρησιμοποιήθηκε ένας συνδυασμός ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων (ερωτηματολόγιο- συνέντευξη). Σε κάποιες άλλες έρευνες όπως

του Ινστιτούτου ψυχικής κ σεξουαλικής υγείας (2004-2008) βρέθηκε ότι το διαζύγιο μακροπρόθεσμα δεν μειώνει την αυτοεκτίμηση του παιδιού αλλά σε πολλές περιπτώσεις τα ενισχύει συναισθηματικά και προσδίδει ευελιξία στην κοινωνική τους προσαρμογή. Τέλος διαπιστώθηκε από τον Παπάνη ότι η διατήρηση σχέσεων και με τους δύο γονείς μετά το διαζύγιο, αναπαράγει το συγκρουσιακό πλαίσιο και επιδρά αρνητικά στην αυτοεκτίμηση. Παρόλα αυτά, το διαζύγιο διατηρεί την τραυματική του διάσταση σε αγροτικές και ημιαστικές περιοχές σε αντίθεση με τις αστικές, όπου η πυρηνική οικογένεια έχει χάσει την ισχύ της.

Σύμφωνα με τον Παπάνη (1991) διεξήχθη μια έρευνα σχετικά με τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών που προέρχονται από χωρισμένους γονείς. Ακολούθησαν 92 έρευνες με 1300 συμμετέχοντες των οποίων τα αποτελέσματα αναφέρουν ως εξής:

- Το 10% των παιδιών από μη χωρισμένους γονείς παρουσιάζει κλινικά προβλήματα ψυχολογικής και κοινωνικής υφής που χρειάζονται τη βοήθεια ειδικών. Το αντίστοιχο ποσοστό στα παιδιά από διαζευγμένους γονείς αγγίζει το 26% για τα αγόρια και το 34% για τα κορίτσια.
- Τα παιδιά από χωρισμένες οικογένειες παρουσιάζουν δυσκολίες στην ψυχολογική προσαρμογή, ιδιαίτερα στο γνωστικό, συναισθηματικό και οικογενειακό επίπεδο, δυσχέρεια στην ανάπτυξη της ταυτότητας, ιδιαίτσες αντιλήψεις για τη σημασία των παιδιών στην οικογένεια, άκαμπτες απόψεις για τις οικογενειακές σχέσεις και έλλειψη κινήτρων για επιτυχία.
- Βρέθηκε ότι τα πρωτότοκα παιδιά των χωρισμένων γονιών είναι πιο ευάλωτα σε ψυχικές διαταραχές και συχνά καταφεύγουν σε συμβουλευτική κυρίως για διαταραχές της συμπεριφοράς. Οι διαταραχές της συμπεριφοράς προκαλούνται προφανώς επειδή τα παιδιά θεωρούν υπεύθυνα τον εαυτό τους για το χωρισμό των γονέων.
- Τα παιδιά που προέρχονται από χωρισμένες οικογένειες παρουσιάζουν επίσης μαθησιακές δυσκολίες το οποίο έχει ως αντίκτυπο τη μείωση της σχολικής επίδοσης και τη μείωση της παραμονής στο σχολείο μετά τη λήξη του κανονικού ημερήσιου προγράμματος για επιπλέον δραστηριότητες και το

ανεπτυγμένο κοινωνικό δίκτυο εντός και εκτός του σχολείου.(Amato κ Keith, 1991)

Μια άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Ψυχικής κ Σεξουαλικής Υγείας (2004-2008) για το διαζύγιο, αναφέρεται στις επιπτώσεις του διαζυγίου σε άνδρες κ γυναίκες. Συγκεκριμένα η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 9.726 ανδρών και γυναικών που κάλεσαν στη Συμβουλευτική Γραμμή Σεξουαλικής Υγείας στο χρονικό διάστημα 2004-2008. Από το συνολικό δείγμα οι διαζευγμένοι είναι 1.945 και οι έγγαμοι 5.836.

Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα της Συμβουλευτικής Γραμμής Σεξουαλικής Υγείας προέκυψε ότι οι διαζευγμένοι άντρες και γυναίκες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να εμφανίσουν σεξουαλικά –προβλήματα σε σχέση με τους έγγαμους. Οι διαζευγμένοι άνδρες είναι πιο ευάλωτοι σε προβλήματα στύσης και εκσπερμάτωσης, ενώ οι διαζευγμένες γυναίκες υποφέρουν από μειωμένη ερωτική επιθυμία, δυσκολία στην ύγρανση του κόλπου και τον οργασμό αλλά και πόνο κατά τη σεξουαλική επαφή.

Σύμφωνα με τον Ασκητή (2008), Όσον αφορά την ψυχολογική διάσταση του διαζυγίου το 12% των διαζευγμένων παρουσιάζει κάποια ψυχική διαταραχή. Από το ποσοστό αυτό το 56% των διαζευγμένων παρουσιάζουν συναισθηματικές διαταραχές με κυρίαρχη τη κατάθλιψη, το 24% παρουσιάζει αγχώδεις διαταραχές, ενώ μικρότερα ποσοστά παρουσιάζουν διαταραχές προσωπικότητας και σχιζοφρενικές διαταραχές.

Αναφορικά με την στατιστική απεικόνιση της χώρας η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία(2007), διεξήγαγε μια έρευνα σύμφωνα με την οποία στη χώρα μας υπάρχει μια διακύμανση 13% έως 20% σε σχέση με τους γάμους. Σύμφωνα με το Πρωτοδικείο Αθηνών ο αριθμός των διαζυγίων το 1980 έφτανε τα 2.468, το 1990 τα 2.454 ενώ το 2000 τα διαζύγια διπλασιάστηκαν στα 4.130.

Σχετικά με τα αίτια του διαζυγίου τη δεκαετία του '80 παρατηρείται μια αύξηση λόγω 1) του κοινωνικού εκδημοκρατισμού της ελληνικής οικογένειας, 2) της εξόδου της

γυναίκας στην αγορά εργασίας, 3) των νέων κοινωνικών ηθών, 4) της απιστίας και της κακοποίησης, 5) της έλλειψης διαπαιδαγώγησης για τον γάμο και τη σεξουαλική αγωγή, 6) της ασυμφωνίας των χαρακτήρων και 7) λόγω των οικονομικών προστριβών.

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (2007) εξέτασε επίσης τις συνέπειες του διαζυγίου στα παιδιά οι οποίες συνοψίζονται ως εξής: φθορά ψυχικής υγείας του παιδιού και δημιουργία ενός αισθήματος ανασφάλειας στο συναισθηματικό περιβάλλον, χαμηλότερη οικονομική υποστήριξη, έντονα επιθετική συμπεριφορά, φόβος εγκατάλειψης, θυμός, κατάθλιψη-ενοχή-ανωριμότητα, προβλήματα υγείας, προβλήματα παραβατικότητας, τάσεις αυτοκτονίας. Σύμφωνα με την έρευνα στο διαζύγιο οφείλεται το 63% των εφηβικών αυτοκτονιών. Το 71% των εγκύων εφήβων, το 90% όλων των άστεγων παιδιών, το 85% των παιδιών με συμπεριφοριστικές διαταραχές, το 70% ανήλικων που βρίσκονται στα αναμορφωτήρια, το 80% των βιαστών, το 71% των μαθητών που εγκαταλείπουν το γυμνάσιο, το 75% όλων των εφήβων στα Κέντρα Απεξάρτησης και τέλος το 85% όλων των έγκλειστων εφήβων σε φυλακές.

Ένα αξιοσημείωτο συμπέρασμα της έρευνας αυτής είναι ότι καταρρίπτεται ο μύθος για στροφή των αγοριών στην ομοφυλοφιλία λόγω ενός διαζυγίου.

Αναφορικά με τις επιπτώσεις του διαζυγίου στους συζύγους βρέθηκε ότι οι κυριότερες συνέπειες είναι οι εξής: αυξημένα ποσοστά θνησιμότητας, αλκοολισμός, συναισθηματική κρίση, καρδιοπάθειες (μέχρι τα 60 το 33% των διαζευγμένων θα αναπτύξει καρδιοπάθειες), σωματική κόπωση, οικονομική δυσχέρεια, κατάθλιψη, μοναξιά και αίσθημα ανικανότητας .

Κεφάλαιο 6: ΜΟΡΦΕΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ-ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ

6.1 Συμβουλευτική διαζυγίου

Η συμβουλευτική διαζυγίου έχει προέλθει από τη συμβουλευτική του γάμου ως ειδικός κλάδος και αναφέρεται στην απόφαση του ζευγαριού για διαζύγιο και στις σχετικές διαπραγματεύσεις. Στόχος της συμβουλευτικής διαζυγίου είναι να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το γάμο με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους δύο συντρόφους όσο και για τα παιδιά, και να δημιουργήσει νέες σχέσεις.

Ο γάμος και το διαζύγιο ενέχουν συγκεκριμένες επιπτώσεις σε δύο σημαντικούς τομείς της εξέλιξης του ατόμου σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα: τη διαμόρφωση μιας ανεξάρτητης ταυτότητας και την επίτευξη μιας στενής διαπροσωπικής σχέσης και βαθιάς επικοινωνίας με ένα άλλο άτομο.

Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις -σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο-μπορούν να βοηθήσουν το άτομο στα διαφορετικά στάδια της διαδικασίας του χωρισμού. Στόχος τους είναι η αποτελεσματική βοήθεια στο άτομο προκειμένου να ξεπεράσει το θρήνο του, να ανακτήσει την αυτοπεποίθησή του και να λειτουργήσει ικανοποιητικά σε όλους τους τομείς της ζωής του(Herbert, 1998).

Ένα δεύτερο σημαντικό ζήτημα αφορά την σχέση του κάθε γονέα με τα παιδιά του, καθώς και τη σχέση των γονέων σχετικά με θέματα που αφορούν παιδιά. Η ψυχολογική κατάσταση των γονέων έχει άμεσα συσχετιστεί με την προσαρμογή των παιδιών μετά το διαζύγιο.

Ο Χατζηχρήστου (1999) αναφέρει πως έρευνες έχουν δείξει ότι απαιτείται η παρέλευση δύο περίπου χρόνων προκειμένου πολλοί χωρισμένοι γονείς να ξεπεράσουν τις επιπτώσεις του διαζυγίου και ότι κατά τον πρώτο χρόνο οι γονείς είναι συνήθως λιγότερο ικανοί να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες των παιδιών και λιγότερο συνεπείς στις μεθόδους πειθαρχίας και στην επικοινωνία τους με τα παιδιά.

Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις για γονείς μετά το διαζύγιο επικεντρώνονται σε θέματα σχετικά με τις ψυχολογικές αντιδράσεις και την προσαρμογή των παιδιών καθώς και σε τρόπους κατάλληλης ανατροφής και διαπαιδαγώγησης τους και σε τρόπους προσέγγισης, συνεργασίας και επικοινωνίας των γονέων.

Έχει επισημανθεί ιδιαίτερα η σπουδαιότητα της ειδικής εκπαίδευσης, της επιμόρφωσης και της εξειδίκευσης των επαγγελματιών ψυχικής υγείας - ψυχολόγων, ψυχιάτρων, συμβούλων- σε θέματα διαζυγίου και στήριξης της οικογένειας μετά το χωρισμό των γονέων, ώστε να ξεπεράσουν και τις δικές τους προκαταλήψεις και στερεότυπα και να είναι πιο αποτελεσματική η συμβουλευτική υποστήριξη τους σε όλα τα μέλη της οικογένειας(Kurdek, 1981).

Η εξειδίκευση αυτή βασίζεται στη βαθιά γνώση των θεωρητικών προσεγγίσεων και εμπειρικών δεδομένων σχετικά με :

(α) τα εξελικτικά στάδια προσαρμογής σε διαφορετικούς τομείς του κάθε μέλους της οικογένειας καθώς και της οικογένειας ως συστήματος στις διαφορετικές χρονικές φάσεις του χωρισμού

(β) τις άμεσες και μακροχρόνιες αντιδράσεις και την προσαρμογή των παιδιών ανάλογα με την ηλικία και το στάδιο ανάπτυξης τους

(γ) τη συσχέτιση της προσαρμογής των μελών της οικογένειας με ποικίλες ατομικές, οικογενειακές και κοινωνικές παραμέτρους και

(δ) την εφαρμογή ποικίλων συμβουλευτικών- θεραπευτικών παρεμβάσεων σε ατομική, οικογενειακή ή ομαδική βάση και την καταλληλότητα κάθε μορφής παρέμβασης στις διαφορετικές φάσεις και στάδια της διαδικασίας του χωρισμού(Wallerstein & Kelly,1997).

Οι συμβουλευτικές και θεραπευτικές παρεμβάσεις ποικίλλουν ανάλογα με τη θεωρητική προσέγγιση και εκπαίδευση του ειδικού, τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών, την ψυχολογική κατάσταση και τις ανάγκες των συζύγων και των παιδιών και το στάδιο της διαδικασίας του χωρισμού στο οποίο βρίσκονται, καθώς και τη συμφωνία των μελών της οικογένειας σχετικά με το είδος της παρέμβασης που θεωρούν καταλληλότερο για τις ανάγκες τους. Οι παρεμβάσεις μπορεί να απευθύνονται σε όλους τους δυνατούς συνδυασμούς των μελών της οικογένειας: τους συζύγους χωριστά ή και μαζί, τα παιδιά, όλα τα μέλη της οικογένειας, τα παιδιά με το γονέα που έχει αναλάβει την επιμέλεια τους.

Επίσης, οι σύζυγοι μπορούν να ενταχθούν σε προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής με επίκεντρο το χωρισμό ή σε ειδικές ομάδες υποστήριξης. (Χατζηχρήστου, 1999)

Σύμφωνα με τον Framo(1978) αναφορικά με το είδος των συμβουλευτικών και θεραπευτικών παρεμβάσεων έχει τονιστεί η σπουδαιότητα της δυνατότητας επιλογής και εφαρμογής διαφορετικών παρεμβάσεων από το σύμβουλο-θεραπευτή με βάση την πλήρη γνώση του συγκεκριμένου σταδίου στο οποίο βρίσκεται το κάθε άτομο κατά τη διαδικασία του χωρισμού, την επάρκεια του και τις δυνατότητες υποστηρικτικής βοήθειας. Έχει επίσης τονιστεί η σπουδαιότητα της προσπάθειας συμμετοχής όλων των μελών της οικογένειας, η οποία εξακολουθεί να υπάρχει αλλά διαφορετική μορφή.

Οι συμβουλευτικές-θεραπευτικές παρεμβάσεις και τα προγράμματα σε ατομική, οικογενειακή ή ομαδική βάση ποικίλλουν ως προς τη χρονική διάρκεια και τη δομή ανάλογα με τους συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους. Ορισμένες παρεμβάσεις και προγράμματα - δευτερογενούς κυρίως πρόληψης - έχουν συμβουλευτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα με συγκεκριμένη δομή και αριθμό συναντήσεων (συνήθως 8-20) και αποσκοπούν στην ανάπτυξη και βελτίωση συγκεκριμένων ικανοτήτων και δεξιοτήτων και στην εκμάθηση στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων και μεθόδων αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων. Άλλες μακροχρόνιες παρεμβάσεις τριτογενούς πρόληψης - κυρίως σε ατομική και οικογενειακή βάση - έχουν θεραπευτικό χαρακτήρα όταν υπάρχουν ενδείξεις συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας με μεγάλη διάρκεια και ένταση. Ορισμένες παρεμβάσεις σε ομαδική βάση αφορούν ομάδες αλληλοϋποστήριξης με χαλαρή δομή και κύριος σκοπός τους είναι η δημιουργία ενός υποστηρικτικού δικτύου μεταξύ των μελών που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα μετά το χωρισμό.

Στις συμβουλευτικές παρεμβάσεις χρησιμοποιούνται διαφορετικές μέθοδοι για την βελτίωση της προσαρμογής των ατόμων και στρατηγικές επίλυσης των προβλημάτων, όπως αντανεκλαστικές, γνωστικές και καθοδηγητικής διαμεσολάβησης (Χατζηχρήστου, 1999).

Οι αντανακλαστικές μέθοδοι και στρατηγικές βασίζονται στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ του συμβούλου- ψυχολόγου και των συζύγων, στην ενεργό υποστήριξη, στην υιοθέτηση κανόνων και στη διατήρηση εχεμύθειας και αμεροληψίας. Στόχος τους είναι η ανάπτυξη και η καλή ψυχολογική κατάσταση κάθε συζύγου ως ατόμου. Οι γνωστικές μέθοδοι και στρατηγικές αποσκοπούν στη δημιουργία ενός κατάλληλου κλίματος για τη λήψη αποφάσεων. Βασίζονται στη γνωστική προετοιμασία και διεργασία για την απώλεια του άλλου ατόμου, τις επακόλουθες αλλαγές, τη διαδικασία του θρήνου και την έκφραση αρνητικών συναισθημάτων με στόχο την βαθμιαία ελάττωση τους (Morawetz & Walker, 1984).

Η μείωση της μεγάλης έντασης επιχειρείται με την επισήμανση των αποτελεσμάτων που επιφέρει ο συγκεκριμένος τρόπος συμπεριφοράς των συζύγων, με διαπραγματεύσεις για το φυσικό χωρισμό, με κοινή παρακολούθηση των δύο συζύγων από το θεραπευτή ή με τη συμμετοχή σε ομαδική συμβουλευτική. Στις μεθόδους και στρατηγικές καθοδηγητικής διαμεσολάβησης ο σύμβουλος έχει έναν ενεργητικό και καθοδηγητικό ρόλο με σκοπό τη δημιουργία κατάλληλου κλίματος μέσα στο οποίο θα γίνουν οι διαπραγματεύσεις και οι νομικές ρυθμίσεις, θα αποφευχθούν οι τάσεις εκδίκησης και θα επιλυθούν οι διαφορές με δίκαιο τρόπο (Χατζηχρήστου, 1999). Σε κάθε μορφή ψυχοθεραπείας ή συμβουλευτικής υποστήριξης μετά το χωρισμό των γονέων, ο ειδικός προσπαθεί να δημιουργήσει ένα κλίμα όπου κάθε μέλος της οικογένειας νιώθει ότι τα αισθήματα και οι αντιλήψεις του γίνονται κατανοητά και λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, χωρίς όμως να αποδέχεται την πίεση για «συμμαχία» με τον ένα ή τον άλλο γονέα. Η εμπειρία με μονογονεϊκές οικογένειες, (Χατζηχρήστου, 1999) αναφέρουν τις ακόλουθες χρήσιμες υποθέσεις για τον ειδικό αναφορικά με το μόνο-γονέα κατά την αρχική φάση της θεραπείας:

- Ο μόνος- γονέας μπορεί να διακατέχεται από έντονη αμφιβολία σχετικά με τη χρησιμότητα μιας κατάστασης στην οποία πρέπει να δεχθεί συμβουλές από ειδικούς.
- Ο μόνος- γονέας που φέρνει τα παιδιά για θεραπεία μπορεί να φοβάται ότι ο θεραπευτής θα κατηγορήσει εκείνη/ εκείνον για την αποτυχία της/ του.

- Ο μόνος- γονέας, προσπαθώντας να δικαιωθεί για το έντονο αίσθημα της αποτυχίας της/ του, επιζητεί τη συμμαχία με το θεραπευτή ενάντια στον/ στην πρώην σύζυγο.

Μορφές συμπεριφοράς που παρουσιάζονται ως παθολογικά συμπτώματα μπορεί να αποτελούν φυσιολογικές αντιδράσεις σε ένα συγκεκριμένο στάδιο του χωρισμού ή της διαδικασίας του θρήνου.

Μερικές οικογένειες επιζητούν θεραπεία αφού έχει περάσει η αρχική περίοδος της κρίσης του χωρισμού και η οικογένεια φαίνεται να έχει συνέλθει από το αρχικό έντονο βίωμα του συναισθηματικού τραύματος.

Η μητέρα που δεν έχει παντρευτεί και επιζητεί θεραπεία συχνά αγωνίζεται για την αντιμετώπιση θεμάτων σχετικών με το δικό της «αποχωρισμό» από την μητέρα της.

Επίσης, οι Morawetz και Walker (1984) αναφέρουν τις ακόλουθες χρήσιμες υποθέσεις για τον ειδικό αναφορικά με τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών κατά την αρχική φάση της θεραπείας:

Τα παιδιά που τα φέρνουν οι γονείς τους για θεραπεία μπορεί να συμπεριφέρονται με τρόπο επιθετικό, προκλητικό ή να απομονώνονται. Ο θεραπευτής πρέπει να κατανοεί ότι οι αρχικές αυτές αρνητικές αντιδράσεις των παιδιών για την θεραπεία είναι δυνατόν να προέρχονται από πολλές αιτίες, όπως για παράδειγμα το παιδί μπορεί να νοιώθει ντροπή ή θυμό που κατηγορείται για προβληματική συμπεριφορά, ή μπορεί να νομίζει ότι θα του ζητηθεί ξανά να «πάρει το μέρος» του ενός ή του άλλου γονέα.

Είναι σημαντικό για το θεραπευτή να περιμένει ότι κάθε παιδί θα αντιμετωπίσει με διαφορετικό τρόπο το χωρισμό των γονέων του και ότι μερικές μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες μπορεί να φαίνονται παθολογικές, αποτελούν συνήθεις αντιδράσεις θρήνου για την απώλεια ενός ατόμου. Οι αντιδράσεις των παιδιών συσχετίζονται με ποικίλους παράγοντες, μεταξύ των οποίων είναι: το στάδιο της ψυχή-κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού, οι μύθοι και οι αξίες του συγκεκριμένου συστήματος οικογένειας, η θέση του παιδιού στη δομή της οικογένειας και στις «συμμαχίες» των μελών, οι συνθήκες του διαζυγίου και η αντιμετώπιση του από τους γονείς και τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας, καθώς και η αναδιοργάνωση των σχέσεων, άλλοι παράγοντες που προκαλούν επιπρόσθετο άγχος, όπως οικονομικές δυσκολίες ή η μετακόμιση σε καινούργια γειτονιά ή σχολείο. Καθοριστικός παράγοντας για μια ειλικρινή επικοινωνία του θεραπευτή και των παιδιών είναι η αποφυγή από το θεραπευτή να πάρει «θέση» υπέρ του ενός ή του άλλου γονέα.

Τα παιδιά ανησυχούν ιδιαίτερα για τη θλίψη και τον πόνο των γονέων τους και πολλές φορές υποφέρουν από τις συχνές «απαιτήσεις» του ενός ή του άλλου γονέα να πάρουν θέση στις διαμάχες τους και να «αφοσιωθούν» αντίστοιχα στον ένα από αυτούς. Ο θεραπευτής είναι απαραίτητο να υποθέτει ότι, αν και ένα παιδί σπάνια θα υποστηρίξει τον απόντα γονέα όταν ο άλλος είναι παρών, κρυφά ελπίζει και επιθυμεί να μην πάρει ο θεραπευτής τη θέση κανενός γονέα εναντίον του άλλου. Μόνο έτσι το παιδί μπορεί να νιώσει ότι οι βαθύτερες εσωτερικές του ανησυχίες, που αποτελούν και την αιτία της προβληματικής του συμπεριφοράς, γίνονται κατανοητές και σεβαστές.

Τα ζητήματα που εξετάζονται και συζητιούνται στις συμβουλευτικές παρεμβάσεις για τους ενήλικους μετά το χωρισμό συνήθως περιλαμβάνουν τα ακόλουθα: το θρήνο για την απώλεια της πυρηνικής οικογένειας του/ της συζύγου, τη μοναξιά, το θυμό και άλλα έντονα συναισθήματα, τη μετάβαση σε μια άλλη κατάσταση χωρίς συντροφική σχέση, οικονομικά προβλήματα, θέματα εργασίας, την καθημερινή φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειας, τις αλλαγές στις σχέσεις με τον/ την πρώην σύζυγο και τους συγγενείς, τα υποστηρικτικά δίκτυα, την αναζήτηση άλλου συντρόφου και τη δημιουργία νέας συντροφικής σχέσης, τον ενδεχόμενο δεύτερο γάμο κ.α. (Χατζηχρήστου, 1999)

Όσον αφορά τα παιδιά, τα ζητήματα που εξετάζονται περιλαμβάνουν τα ακόλουθα: την ενημέρωση των γονέων ούτως ώστε να κατανοήσουν τις αντιδράσεις των παιδιών και να διευκολύνουν την έκφραση των συναισθημάτων τους, τη δημιουργία κατάλληλου κλίματος στην οικογένεια για να συζητηθούν οι λόγοι που ώθησαν στο διαζύγιο και οι ανησυχίες των παιδιών, τη ρύθμιση ζητημάτων που σχετίζονται με την ανάθεση της επιμέλειας και την εξέταση του μεταβατικού σταδίου για τους γονείς που έχουν την επιμέλεια, και κατά συνέπεια, τις κυριότερες ευθύνες για την ανάπτυξη και ανατροφή των παιδιών (Kressel & Deutsch, 1977).

Επίσης, αναλύονται η σπουδαιότητα της κατάλληλης ανατροφής των παιδιών και της συνέπειας στις μεθόδους πειθαρχίας, η σπουδαιότητα της επικοινωνίας των παιδιών και με τους δύο γονείς, η διατήρηση των συχνών επισκέψεων από τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια και η σημασία αποφυγής συγκρούσεων μεταξύ των γονέων. Τέλος,

οι γονείς εκπαιδεύονται σε συγκεκριμένες μεθόδους και τρόπους ποιοτικής επικοινωνίας με τα παιδιά, μεθόδους διαπαιδαγώγησης και τήρησης των ορίων, καθώς και σε τεχνικές διαπραγμάτευσης και επίλυσης των συγκρούσεων. Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις είναι πολύ βοηθητικές και για τους δυο γονείς. (Χατζηχρήστου, 1999)

Η αντιμετώπιση των ψυχολογικών αντιδράσεων των παιδιών και η προσαρμογή τους μετά το διαζύγιο αποτελεί ένα σημαντικό στόχο της συμβουλευτικής. Στις συμβουλευτικές παρεμβάσεις με τα παιδιά(οι οποίες διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία τους, το στάδιο ανάπτυξης τους και το χρονικό διάστημα στη διαδικασία του διαζυγίου) τα ζητήματα που εξετάζονται περιλαμβάνουν: έκφραση των συναισθημάτων και της θλίψης τους για την απώλεια της αρχικής μορφής της οικογενειακής τους ζωής και της φυσικής παρουσίας του ενός γονέα σε καθημερινή βάση, κατανόηση των λόγων του διαζυγίου, αντιμετώπιση πιθανών ενοχών που αισθάνεται το παιδί, αποδοχή των αρνητικών συναισθημάτων και επιβεβαίωση ότι πρόκειται για φυσιολογικά συναισθήματα σ' αυτήν την περίοδο, επιβεβαίωση της αγάπης των γονέων τους, προσαρμογή στις αλλαγές της οικογενειακής τους κατάστασης, προσαρμογή στο πρόγραμμα επισκέψεων και επαφής του παιδιού με το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια, έκφραση συναισθημάτων που προέρχονται από τις συγκρούσεις σχετικά με τη αφοσίωση και πίστη προς τον ένα ή τον άλλο γονέα, εξέταση των πιθανών τρόπων αντιμετώπισης συγκεκριμένων δυσκολιών καθώς και συναισθηματική υποστήριξη από φίλους και συγγενείς(Kaslow & Schwartz, 1987).

Ο πλέον κατάλληλος χρόνος για τη συμβουλευτική υποστήριξη των παιδιών θεωρείται το αρχικό διάστημα (μεταξύ του πρώτου και έκτου μήνα) μετά το χωρισμό των γονέων. Τότε υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα για αποτελεσματικές αλλαγές στο σύστημα της οικογένειας που μεταβάλλεται. Επιπρόσθετα, επειδή πολλές αποφάσεις σχετικά με τα παιδιά λαμβάνονται εκείνο το χρονικό διάστημα, η συμβουλευτική παρέμβαση παρέχει μια ευκαιρία για ευρύτερη διερεύνηση των συνεπειών και των εναλλακτικών λύσεων(Χατζηχρήστου, 1999).

6.2 Κατευθύνσεις στους γονείς για τη διευκόλυνση της προσαρμογής των παιδιών

Είναι ήδη γνωστό πως το διαζύγιο αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία με στάδια προσαρμογής σε ποικίλους τομείς της ζωής των πρώην συζύγων. Η προσαρμογή των παιδιών μετά το χωρισμό των γονέων συσχετίζεται άμεσα με την προσαρμογή των γονέων και με το βαθμό των συνεχιζόμενων συγκρούσεων μεταξύ των γονέων. Σε όλη τη διεθνή βιβλιογραφία έχει επισημανθεί η αναγκαιότητα της συνεργασίας και επικοινωνίας των γονέων σχετικά με θέματα που αφορούν τα παιδιά. Έχει επίσης τονιστεί η σπουδαιότητα της ποιοτικής σχέσης των παιδιών και με τους δυο γονείς ώστε τα παιδιά να μην αναγκάζονται να «χωρίσουν τον ένα γονέα»(Χατζηχρήστου, 1999).

Οι οικογενειακές σχέσεις μετά το διαζύγιο επηρεάζουν τα παιδιά όσο ή και πολύ περισσότερο απ' ό,τι το ίδιο το διαζύγιο. Ακόμα, η σχέση των παιδιών με τους γονείς τους είναι πιο σημαντική για την προσαρμογή των παιδιών απ' ό,τι το επίπεδο της διαφωνίας μεταξύ των γονέων. Επίσης οι οικογένειες με την καλύτερη προσαρμογή των μελών μακροπρόθεσμα είναι εκείνες στις οποίες οι γονείς επανακτούν και σταθεροποιούν τις ικανότητες τους στον γονεϊκό τους ρόλο.

Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι η οικογένεια εξακολουθεί να υπάρχει αλλά με άλλη μορφή και ότι τα παιδιά έχουν ανάγκη και τους δυο γονείς. Ακόμη και οι όροι και οι φράσεις που χρησιμοποιούνται περιέχουν και δίνουν κάποιο μήνυμα. Μετά το χωρισμό συνεχίζεται η σχέση των ενηλίκων ως γονέων, οπότε είναι προτιμότερο να αναφέρονται ως «ο πατέρας ή η μητέρα των παιδιών»(Τσιαντής, 1991).

Παρά τις ιδιαίτερες δυσκολίες και τον ψυχικό πόνο που αντιμετωπίζουν κατά την αρχική περίοδο, όλοι οι γονείς ενδιαφέρονται για τη μικρότερη δυνατή ψυχολογική επιβάρυνση των παιδιών τους.

Παρακάτω αναφέρονται ορισμένες βασικές προτάσεις για τους γονείς οι οποίες βοηθούν στην κατάλληλη υποστήριξη των παιδιών και διευκολύνουν την προσαρμογή τους. Οι ενδεικτικές αυτές προτάσεις-κατευθύνσεις είναι βοηθητικές και για άλλα σημαντικά άτομα του περιβάλλοντος του παιδιού (συγγενείς, δάσκαλοι) που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του, καθώς και για τους ειδικούς-

επαγγελματίες ψυχικής υγείας που ασχολούνται με τη συμβουλευτική υποστήριξη οικογενειών μετά το διαζύγιο(Rojas,1998).

6.3 Πληροφόρηση των παιδιών για το χωρισμό των γονέων, συζήτηση των θεμάτων των σχετικών με το διαζύγιο, έκφραση αποριών και φόβων των παιδιών, επεξηγήσεις των γονέων ανάλογα με την ηλικία του παιδιού

Ο πιο κατάλληλος χρόνος για να ενημερωθούν τα παιδιά για το διαζύγιο είναι όταν έχει παρθεί η τελική απόφαση και μεσολαβεί συνήθως κάποιο χρονικό διάστημα πριν από το φυσικό χωρισμό. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να κάνουν ερωτήσεις, να εκφράσουν τα συναισθήματα τους και να έχουν την διαβεβαίωση και των δύο γονέων ότι θα συνεχίσουν να τα φροντίζουν, να νοιάζονται γι' αυτά και να τα αγαπούν. Αν ο χωρισμός είναι ξαφνικός με τη μετακόμιση του ενός γονέα σε άλλο σπίτι, είναι αναγκαίο να γίνει γνωστό στα παιδιά μόλις συμβεί.

Χρειάζεται θάρρος και δύναμη για να εξηγηθεί στα παιδιά με άμεσο και ξεκάθαρο τρόπο τι σημαίνει «διαζύγιο», καθώς και τα γενικά προβλήματα που οδήγησαν στην απόφαση του χωρισμού. Είναι προτιμότερο η αρχική αυτή συζήτηση να γίνει και από τους δυο γονείς με όλα τα μέλη της οικογένειας παρόντα. Όσο επώδυνο και δύσκολο κι αν είναι, σε αυτή τη συζήτηση δίνεται στα παιδιά το μήνυμα ότι η μαμά και ο μπαμπάς εξακολουθούν να συμπεριφέρονται ως γονείς ανεξάρτητα από την απόφαση τους να χωρίσουν (Herbert,1998).

Είναι βοηθητικό τα παιδιά να γνωρίζουν τους γενικούς λόγους και τα προβλήματα του χωρισμού -ανάλογα με την ηλικία τους-, χωρίς όμως να εξιστορούνται λεπτομερώς τα γεγονότα ή να δίνονται υπερβολικές λεπτομέρειες που προκαλούν άγχος στα παιδιά. Χρειάζονται εξηγήσεις που να καταλαβαίνουν. Όταν υπάρχει σύγχυση, ιδιαίτερα τα μικρά παιδιά «κατασκευάζουν» τις δικές τους αιτίες και τις περισσότερες φορές θεωρούν υπεύθυνο και ένοχο τον εαυτό τους « για κάτι που έκαναν και έφυγε ο μπαμπάς από το σπίτι».

Είναι αναγκαίο να αποφεύγονται οι συνεχείς κατηγορίες για τον άλλο γονέα. Όσο περισσότερο κατηγορείται ο ένας γονέας, τόσο περισσότερο αποζητάται σιωπηρά από το παιδί να πάρει «θέση» και να δημιουργήσει μια παθολογική «συμμαχία» με τον άλλο γονέα, θεωρώντας τον ένα γονέα «καλό» και τον άλλο «κακό».

Είναι σημαντικό επίσης να αποφεύγεται η επίρριψη ευθυνών από τον ένα στον άλλο. Απαιτείται αναγνώριση και αντιμετώπιση των έντονων συναισθημάτων, αλλά χρειάζεται ο καθένας να τονίσει ότι βιώνει τον πόνο, τη θλίψη και όλα τα άλλα συναισθήματα με το δικό του τρόπο (Χατζηχρήστου, 1999).

Τα παιδιά χρειάζεται να ότι δεν είναι αυτά υπεύθυνα για τα προβλήματα της σχέσης των γονιών τους, ούτε για το χωρισμό τους και ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για να συμφιλιώσουν τους γονείς τους. Ιδιαίτερα τα μικρά παιδιά πολλές φορές φαντασιώνονται ότι μπορούν να συμφιλιώσουν τους γονείς τους και προσπαθούν να το επιτύχουν με διάφορους τρόπους.

6.4 Κατανόηση και διαχωρισμό των συζυγικών και γονεϊκών ρόλων και σχέσεων

Ο Kurdek(1981), αναφέρει πως χρειάζεται να εξηγηθεί πολλές φορές στα παιδιά η διαφορά ανάμεσα στην συζυγική σχέση, η οποία παύει να υπάρχει, και στους γονεϊκούς ρόλους, που παραμένουν, για την επικοινωνία για θέματα των παιδιών που εξακολουθούν να υπάρχουν. Είναι αναγκαίο να επαναλαμβάνεται πολύ συχνά στα παιδιά ότι ο δεσμός του κάθε γονέα με τα παιδιά παραμένει ισχυρός ανεξάρτητα από το γεγονός ότι θα ζουν σε διαφορετικά σπίτια. Χρειάζεται να τονίζεται και να επαναλαμβάνεται πολλές φορές ότι οι γονείς εξακολουθούν να είναι η «μητέρα» και ο «πατέρας» των παιδιών, που τα αγαπούν, τα προστατεύουν και τα φροντίζουν.

Σε αυτή τη περίπτωση θα βοηθούσε να εξηγηθούν στα παιδιά οι αλλαγές στην καθημερινή τους ζωή με όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες. Επίσης είναι ωφέλιμο να ενθαρρύνονται τα παιδιά να εκφράσουν όλες τις απορίες και τις ανησυχίες τους και απαντηθούν με υπομονή. Οι συγκεκριμένες απαντήσεις και η διαβεβαίωση ότι θα καλύπτονται όλες οι βασικές τους ανάγκες είναι ιδιαίτερα

ανακουφιστικές και παρήγορες για τα παιδιά .Οι γονείς οφείλουν να προετοιμάζουν τα παιδιά για τις πιθανές αλλαγές και τις καταστάσεις που θα αντιμετωπίσουν στο μέλλον. Χρειάζεται να εξηγηθεί στα παιδιά με σαφήνεια ότι και οι δύο γονείς προσπαθούν να επιλύσουν διάφορα αναπόφευκτα προβλήματα και δυσκολίες και ότι σιγά σιγά θα επανέλθει μια ισορροπία και θα περάσει η μεταβατική περίοδος. Στη συνέχεια χρειάζεται η συζήτηση με τα παιδιά για πρακτικά θέματα σχετικά με τους τρόπους επικοινωνίας με τον γονέα που δεν μένει στο σπίτι.

6.5 Έκφραση συναισθημάτων, αποριών και φόβων των παιδιών: αναγνώριση, κατανόηση αποδοχή, στήριξη

Σε αυτό το στάδιο τα παιδιά ενθαρρύνονται να κάνουν ερωτήσεις και να εκφράζουν τις απορίες τους όχι μόνο κατά την αρχική μεταβατική περίοδο του χωρισμού, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της προσαρμογής τους στο χωρισμό.

Κατά την περίοδο του θρήνου για το χωρισμό των γονέων τους είναι σημαντικό τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματα τους. Είναι σημαντικό να νοιώθουν ελεύθερα να θρηνήσουν και να κλάψουν, χωρίς να είναι υποχρεωμένα να κρύβουν τα συναισθήματα τους από τους ενηλικούς ή από τον εαυτό τους.

Τα παιδιά είναι σημαντικό να ενθαρρύνονται και να στηρίζονται στη θλίψη και στην απόγνωση που νοιώθουν ώστε να εκφράζουν τα συναισθήματα τους. Είναι απαραίτητη η αναγνώριση, η κατανόηση και η αποδοχή των συναισθημάτων τους, όπως και η διαβεβαίωση ότι όλα τα παραπάνω αποτελούν «φυσιολογικές» αντιδράσεις θρήνου για το χωρισμό των γονέων τους(Wallerstein & Kelly,1977).

Είναι απαραίτητη η αναγνώριση και η παραδοχή μιας πολύ δύσκολης και επώδυνης φάσης στη ζωή της οικογένειας, όπου ο καθένας θρηνεί με το δικό του τρόπο και χρειάζεται από όλους μεγάλη δύναμη, κουράγιο και υπομονή για να την αντιμετωπίσουν με τη πάροδο του χρόνου. Είναι βοηθητική η αναγνώριση των δυσκολιών και των φάσεων προσαρμογής στις αλλαγές σε πολλούς τομείς της ζωής της οικογένειας μετά το διαζύγιο.

Χρειάζεται οι γονείς να ακούνε με προσοχή τα παιδιά γιατί με αυτό τον τρόπο τα ίδια νοιώθουν ότι τα συναισθήματά τους είναι κατανοητά και σεβαστά και λαμβάνονται υπ' όψιν από τους ίδιους τους γονείς.

6.6 Αντιδράσεις των παιδιών: Διερεύνηση, κατανόηση, ερμηνεία, αντιμετώπιση, στήριξη

Η Χατζηχρήστου (1999) αναφέρει πόσο βοηθητική είναι η γνώση των συνηθισμένων αναμενόμενων αντιδράσεων των παιδιών στο διαζύγιο ανάλογα με την ηλικία τους και το στάδιο της ανάπτυξης τους. Εξίσου χρήσιμη είναι και η γνώση, κατανόηση και ερμηνεία των αντιδράσεων των παιδιών και των μηχανισμών άμυνας που χρησιμοποιούν για την αντιμετώπιση των συναισθημάτων τους.

Είναι σημαντική η αναγνώριση και κατανόηση των διαφορών στις αντιδράσεις των αγοριών και των κοριτσιών. Τα αγόρια συνήθως παρουσιάζουν δυσκολίες διαπροσωπικής συμπεριφοράς και τα κορίτσια δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς.

Τα περισσότερα παιδιά εκφράζουν έντονο θυμό με διάφορους τρόπους, όπως επιθετικότητα, κρίσεις νεύρων, αύξηση οργής, διαπληκτισμών και απαιτήσεων ή αυταρχικές τάσεις. Συχνά εκφράζουν το θυμό και την επιθετικότητα τους προς το γονέα με τον οποίο μένουν μαζί και ο οποίος έχει αναλάβει την κύρια ευθύνη της φροντίδας τους. Έτσι, πολύ συχνά ο γονέας που έχει την επιμέλεια νοιώθει να είναι το θύμα μιας άδικης μονομερούς εχθρότητας. Τα παιδιά περνούν το περισσότερο χρόνο με το γονέα με τον οποίο μένουν μαζί, ενώ ο άλλος γονέας δεν είναι παρών. Είναι σημαντικό να γνωρίζετε ότι αυτή η διαδικασία είναι φυσιολογική και αναμενόμενη και ότι την περνούν οι περισσότεροι γονείς μετά το χωρισμό (Χατζηχρήστου, 1999).

Τα παιδιά μετά το χωρισμό των γονέων είναι συνήθως περισσότερο ανυπάκουα, απείθαρχα, κάνουν περισσότερες αταξίες, αντιμιλούν συχνότερα και έχουν χαμηλότερη επίδοση στο σχολείο. Έτσι είναι πιο δύσκολο για το γονέα ο οποίος έχει την επιμέλεια, που είναι συνήθως η μητέρα, να έχει αποκλειστικά σε καθημερινή βάση και αυτή την ευθύνη της επιβολής πειθαρχίας στα παιδιά. Είναι σημαντικό,

μετά την αρχική περίοδο, να υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες στο σπίτι και να είναι καθορισμένα και σταθερά τα όρια και οι συνέπειες. Τα παιδιά μπορούν να συμμετέχουν στη λήψη ορισμένων αποφάσεων για τη φροντίδα του νοικοκυριού, οι οποίες αφορούν και τη δική τους ευθύνη για συγκεκριμένες δουλειές και καθήκοντα στο σπίτι (Χατζηχρήστου, 1999).

Είναι σημαντικό, μετά την αρχική ταραχώδη περίοδο, να αρχίσετε βαθμιαία να έχετε τις ίδιες προσδοκίες από τα παιδιά για την συγκέντρωση τους στα μαθήματα, το διάβασμα και τη γενικότερη επίδοση τους στο σχολείο.

Είναι σημαντική η τήρηση της ιεραρχίας και των διαφορετικών ρόλων των μελών της οικογένειας. Όταν δεν έχετε καλή διάθεση, παραδεχτείτε το με ειλικρίνεια, αλλά μην αφήνετε τα παιδιά να παίρνουν το ρόλο του/ της συντρόφου που του/ της εμπιστεύεστε τα προβλήματα και τις ανησυχίες σας και που σας παρηγορεί ή του ενηλίκου που παίρνει αποφάσεις. Παρόλο που είναι φυσικό τα παιδιά να αναλάβουν περισσότερες ευθύνες μετά το χωρισμό, χρειάζεται και τα ίδια να ωριμάσουν σιγά σιγά ανάλογα με το στάδιο της ανάπτυξης τους (Χατζηχρήστου, 1999).

Αναζητήστε συμβουλευτική υποστήριξη ειδικού σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας όταν η διάρκεια, η συχνότητα και η ένταση των προβληματικών μορφών συμπεριφοράς των παιδιών είναι σε μεγάλο βαθμό.

6.7 Σχέση γονέων: Επικοινωνία, συνεργασία, κοινή στάση, αλληλοϋποστήριξη

Είναι απαραίτητο να δίνονται προς τα παιδιά συχνές διαβεβαιώσεις της αγάπης και της φροντίδας και των δυο γονέων με λεκτικό τρόπο αλλά και με συνέπεια στις πράξεις τους και στην τακτική που ακολουθούν. Είναι σημαντική η προσπάθεια αποφυγής των συγκρούσεων μεταξύ των γονέων, ιδιαίτερα όταν τα παιδιά είναι παρόντα.

Είναι σημαντική η αποφυγή της «χρησιμοποίησης» των παιδιών στις συγκρούσεις των γονέων. Κανένας δεν έχει το δικαίωμα να αναγκάζει τα παιδιά να επιλέξουν τον

ένα ή τον άλλο γονέα. Όσοι θυμός και οργή και αν υπάρχει για τον/ την πρώην σύζυγο, τα παιδιά δεν χρειάζεται να συμμερίζονται τα συναισθήματα του ενός για τον άλλο γονέα (Morawetz & Walker, 1984).

Είναι σημαντική η αποφυγή της εμπλοκής συγγενικών προσώπων στη σύγκρουση των γονέων και στην προσπάθεια του ενός γονέα για «συμμαχία» με τα παιδιά.

Είναι σημαντική η ενθάρρυνση του παιδιού για θετικές σχέσεις και καλή επικοινωνία και με τους δυο γονείς όσο δύσκολο και άδικο μπορεί να είναι αυτό εξαιτίας της συμπεριφοράς του/ της πρώην συζύγου. Η προσπάθεια για συμμετοχή στο θυμό και την εχθρότητα του παιδιού προς τον άλλο γονέα, θα πρέπει να αποφεύγεται γιατί αυτό αποτελεί έναν έμμεσο τρόπο δημιουργίας συμμαχίας. Το παιδί καλό θα ήταν να συζητήσει το πρόβλημα με τον άλλο γονέα προκειμένου να βρεθεί μια λύση.

Είναι σημαντική η κοινή στάση των γονέων μετά το διαζύγιο ως προς τις μεθόδους ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών, με σταθερά όρια και επίβλεψη, προσδοκίες για πρόοδο και ωριμότητα και συγχρόνως μεγάλη εκδήλωση αγάπης, φροντίδας, επιβράβευσης και τρυφερότητας.

Είναι σημαντική η συνεργασία και των δύο γονέων με τους εκπαιδευτικούς και το σχολείο για τη διευκόλυνση της προσαρμογής των παιδιών, τη συνέχιση της βοήθειας και του ελέγχου για την επίδοσή τους και τη διατήρηση των προσδοκιών για την πρόοδο τους στο σχολείο και σε άλλες δραστηριότητες.

Είναι πολύ πιθανό και σύνηθες οι διαπραγματεύσεις των γονέων για το πότε θα γίνονται οι συναντήσεις των παιδιών με το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια, καθώς και οι στιγμές που οι γονείς συναντιούνται για να δώσουν ή να πάρουν τα παιδιά όταν είναι μικρά, να φέρνουν στην επιφάνεια επώδυνες αναμνήσεις και συναισθήματα και να προσφέρουν ευκαιρίες για την συνέχιση των συγκρούσεων.

Είναι απαραίτητο τα παιδιά να μην πιέζονται και να νοιώθουν ελεύθερα να εκφράζουν και να εκδηλώνουν και στους δύο γονείς την αγάπη τους, την τρυφερότητα τους και τη χαρά τους αυθόρμητα και αβίαστα (Morawetz & Walker, 1984).

6.8 Επικοινωνία των παιδιών με το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια

Η Χατζηχρήστου (1999) επισημαίνει πως ιδιαίτερα σημαντική είναι η συνέπεια και η συχνότητα στην επικοινωνία και την επαφή των παιδιών με το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια. Ιδιαίτερα κατά την αρχική περίοδο, όταν δεν υπάρχει επικοινωνία, τα παιδιά είναι δυνατόν να θεωρήσουν την έλλειψη της ως ένδειξη ότι απορρίπτονται. Γι' αυτό το λόγο οι γονείς οφείλουν να είναι συνεπείς στις συναντήσεις τους με τα παιδιά. Πολλές φορές τα παιδιά νοιώθουν ότι ακολουθούν ένα πρόγραμμα που είναι περισσότερο βολικό στους γονείς τους αλλά που δημιουργεί δυσκολίες στο δικό τους πρόγραμμα, οπότε είναι πιθανόν να αρχίσουν να βρίσκουν δικαιολογίες για να αποφύγουν τις συναντήσεις. Θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν οι ανάγκες και το πρόγραμμα των παιδιών όταν ρυθμίζονται οι συναντήσεις και να ακολουθείται ένας ευέλικτος προγραμματισμός που να προσαρμόζεται σε τυχόν αλλαγές. Χρειάζονται διαφορετικά χρονικά διαστήματα επαφής και επικοινωνίας ανάλογα με την ηλικία των παιδιών. Τα μικρότερα παιδιά χρειάζονται περισσότερο χρόνο, προσοχή και έκδηλη τρυφερότητα για να νοιώθουν ασφαλή και να επιβεβαιώνουν την αγάπη σας. Οι έφηβοι έχουν διαφορετικές ανάγκες στην επικοινωνία τους, στο πλαίσιο μιας πιο στενής σχέσης αμοιβαίας κατανόησης, οικειότητας και αγάπης, και συνήθως προτιμούν συντομότερες συναντήσεις.

Πολλοί πατέρες που δεν έχουν την επιμέλεια, εξαιτίας της ενοχής που αισθάνονται για την διάλυση του γάμου, δυσκολεύονται ιδιαίτερα κατά την αρχική περίοδο μετά το χωρισμό να συναντήσουν τα παιδιά και να διατηρήσουν μια συχνή επικοινωνία. Επειδή φοβούνται την πιθανή απόρριψη των παιδιών και την αντιμετώπιση του θυμού και της οργής τους, βρίσκουν δικαιολογίες για την έλλειψη επικοινωνίας προσπαθώντας να καλύψουν τους φόβους τους. Είναι χρήσιμη η επανάκτηση της επαφής γονέων και παιδιών ,έχοντας υπόψη ότι, παρόλο που δεν είναι πλέον τον περισσότερο χρόνο μαζί τους εξακολουθεί να παίζει καθοριστικό ρόλο στη ζωή και στην ευτυχία τους (Morawetz & Walker, 1984).

Τα παιδιά χρειάζεται να νοιώθουν το σπίτι του άλλου γονέα σαν δεύτερο σπίτι τους, να αισθάνονται οικειότητα και ευχαρίστηση και, αν είναι δυνατόν, να έχουν σ' αυτό

το δικό τους χώρο. Τα μικρότερα παιδιά μπορούν να φέρνουν παιχνίδια μαζί με τα ρούχα τους. Εκτός αυτού, είναι χρήσιμο να υπάρχουν κάποια παιχνίδια τους πάντα στο σπίτι και να τα βρίσκουν όταν έρχονται (Morawetz & Walker, 1984).

Κατά την αρχική περίοδο μετά το χωρισμό, οι διαζευγμένοι πατέρες επιδιώκουν συνήθως να ικανοποιούν όλες τις επιθυμίες των παιδιών, να συμμετέχουν σε πολλές δραστηριότητες, να τους αγοράζουν δώρα και να τους κάνουν όλα τα χατίρια, στη προσπάθεια τους να απαλύνουν τα αισθήματα ενοχής τους και να διατηρήσουν κάποια επαφή με τα παιδιά. Τα παιδιά τείνουν να εκμεταλλεύονται αυτή τη στάση και να δημιουργούν προβλήματα στον άλλο γονέα, με συνέπεια και οι δύο γονείς να δυσκολεύονται στη διαπαιδαγώγηση και την πειθαρχία τους. Εκείνο που χρειάζονται τα παιδιά είναι οι γονείς να βρίσκονται πραγματικά μαζί τους, να μοιράζονται μαζί τους τις επιτυχίες τους, τη χαρά τους, τις προσδοκίες τους, τις δυσκολίες τους, τις ανησυχίες τους, και να ακολουθούν ένα «φυσιολογικό» πρόγραμμα στο σπίτι του μπαμπά με συγκεκριμένους κανόνες και όρια. Να έχουν δηλαδή και με τους δύο γονείς μια ποιοτική επικοινωνία.

Σχετικά με τις οικονομικές υποχρεώσεις για τη διατροφή των παιδιών, οι γονείς οφείλουν να είναι τυπικοί γιατί τα οικονομικά προβλήματα έχουν μεγάλο αντίκτυπο στα ίδια τα παιδιά. Επιπλέον, οι οικονομικές προστριβές συσχετίζονται συνήθως με μεγαλύτερες συγκρούσεις των γονέων και με την παρεμπόδιση της επικοινωνίας από τη μητέρα.

Κεφάλαιο 7: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

Σύμφωνα με την Νικολοπούλου-Ζάχου (2004) ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού μέσα στο οικογενειακό σύστημα είναι πολλαπλός και πολύπλοκος. Οφείλει να ενημερώσει και να πληροφορήσει τους δυο μελλοντικούς συζύγους για τους ρόλους που καλούνται να αναλάβουν στα πλαίσια της οικογένειας που πρόκειται να δημιουργήσουν. Σε συνεργασία με διάφορους επιστήμονες όπως συμβούλους γάμου, ψυχολόγους, δικηγόρους κα αναλαμβάνει να δώσει σωστές κατευθύνσεις όσο αφορά την δημιουργία αφενός μιας υγιούς σχέσης και αφετέρου ενός γάμου που να ανταποκρίνεται στις αρχικές επιδιώξεις του ζευγαριού.

Σύμφωνα με την Αντωνιάδου (1994) όταν το ζευγάρι έχει περάσει στη φάση του γάμου αλλά η σχέση τους αντιμετωπίζει προβλήματα χωρίς όμως να έχουν αποφασίσει οριστικά την λύση του, ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να σταθεί πολύτιμος βοηθός ενημερώνοντας και τα δυο μέλη για τις πιθανές συνέπειες που μπορεί να έχει η μη συνειδητή απόφαση τους για χωρισμό. Η βοήθεια του ειδικού έγκειται στο να γίνει κατανοητό στους συζύγους πως μια σχέση είναι ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πρότυπο αλληλεπίδρασης μεταξύ δυο ανθρώπων που αλλάζουν και οι ίδιοι καθώς εξελίσσονται συναισθηματικά, κοινωνικά, σωματικά και πνευματικά. Αυτή η εξέλιξη της σχέσης ίσως προκαλέσει εντάσεις και πιέσεις και οδηγήσει σε κρίση. Κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσης είναι δύσκολο για τους συντρόφους να πάρουν λογικές και αντικειμενικές αποφάσεις για το μέλλον τους.

Σε περίπτωση όμως που η απόφαση για τη λήξη του γάμου είναι οριστική και πάλι ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να παρέμβει, προτείνοντας ίσως κάποια λύση, όπως αυτή του θεραπευτικού χωρισμού. Ο θεραπευτικός χωρισμός είναι ένα προγραμματισμένο χρονικό διάστημα που οι δυο σύντροφοι θα περάσουν χωριστά και που μπορεί να βοηθήσει ένα ζευγάρι να θεραπεύσει μια σχέση που δυσλειτουργεί. Μπορεί επίσης να αναζωογονήσει και να ανανεώσει μια τέτοια σχέση. (Παπαϊωάννου, 2000).

Ο θεραπευτικός χωρισμός δίνει στους συντρόφους το χρόνο να συγκεντρωθούν περισσότερο στον εαυτό τους και να εξελιχθούν προσωπικά.

Αν και οι δυο πλευρές δεσμευτούν να κινητοποιηθούν για τη βελτίωση της σχέσης τους πρώτα με τον εαυτό τους και ύστερα με τον σύντροφο τους οι πιθανότητες να διαρκέσει η καινούργια σχέση τους είναι μεγάλες. Σε περίπτωση όμως που αυτή η λύση δεν σταθεί βοηθητική και η απόφαση για χωρισμό είναι οριστική η βοήθεια του στοχεύει στην όσο το δυνατόν ομαλότερη λύση του γάμου αυτού. Ιδίως όταν υπάρχουν παιδιά είναι προτιμότερη η αποφυγή των δικαστικών διαμαχών που πιθανόν να κλονίσουν τον ψυχισμό τους. (Παπαϊωάννου, 2000).

Στα πλαίσια στήριξης των γονέων ο κοινωνικός λειτουργός καλείται:

- Να είναι διαθέσιμος στην οικογένεια εάν του ζητηθεί να παρέμβει.
- Να ενθαρρύνει τους γονείς να μιλήσουν για το διαζύγιο και για την αίσθηση απώλειας που νιώθουν.
- Να υποδείξει τρόπους στους γονείς ώστε να βοηθηθούν τα παιδιά να εκφράσουν τα έντονα και επώδυνα συναισθήματα που τους δημιουργούνται από την απόφαση των γονέων τους να χωρίσουν.
- Να ενθαρρύνει τους γονείς να ανακοινώσουν στο παιδί το γεγονός ότι δεν είναι μόνο ή ότι δεν κινδυνεύει να το εγκαταλείψουν.
- Να εξετάσει προσεχτικά με τους γονείς πρακτικά ζητήματα τα οποία μπορεί να είναι κρίσιμα για την προσαρμογή της οικογένειας, πχ συμβουλές σχετικά με το πώς να χειριστούν οικονομικά θέματα, θέματα κατοικίας, επαγγελματικής αποκατάσταση κτλ.
- Να συμβουλευσει τους χωρισμένους γονείς μέσω της τεχνικής επίλυσης προβλημάτων και της πορείας για ενίσχυση του εαυτού.
- Να δημιουργήσει κίνητρα για νέες στάσεις και συμπεριφορές και απόκτηση νέων ενδιαφερόντων.

Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να βοηθήσει το παιδί να αντιμετωπίσει την αίσθηση απώλειας που νιώθει ως εξής:

- Να ακούσει και να δώσει στο παιδί την άδεια να εκφράσει όσο μπορεί την λύπη(κα συναισθήματα),στο βαθμό, φυσικά, που επιθυμεί κάθε φορά εκείνο να μοιραστεί

- Να τους επιβεβαιώσει ότι τα συναισθήματα που νιώθουν είναι φυσικά και αν είναι απαραίτητο να τους εξηγήσει γιατί ακριβώς νιώθουν έτσι.

Η παρέμβαση του Κοινωνικού Λειτουργού σημειώνει η Αντωνιάδου (1994) μπορεί να γίνει σε 3 στάδια:

α) Προληπτική παρέμβαση κατά την εποχή που οι σχέσεις των συζύγων είναι επισφαλείς, όχι όμως και διαλυμένες. Η ασυμφωνία είναι φανερή, αλλά οι σύζυγοι αμφιταλαντεύονται προκειμένου να πάρουν απόφαση χωρισμού. Εδώ ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού συνίσταται στην ενδυνάμωση του Εγώ των συζύγων, ώστε όποια απόφαση τελικά παρθεί να είναι υπεύθυνη, ψύχραιμη, δική τους επιλογή. Φυσικά αποφεύγονται παραινήσεις του τύπου "δε θα ήταν σωστό, αναλογιστείτε τις συνέπειες για τα παιδιά" κτλ., ενώ δίνονται οι απαραίτητες εξηγήσεις για τις πιθανές συνέπειες στους ίδιους και τα παιδιά χωρίς πρόθεση επηρεασμού της απόφασης.

β) Παρέμβαση στην οξεία φάση, δηλαδή στην εκδηλωνόμενη κρίση που οδηγεί στην απόφαση για λύση του γάμου. Εδώ ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να βοηθήσει αποτελεσματικά για την καλύτερη δυνατή ρύθμιση της επιμέλειας και της επικοινωνίας των συζύγων με τα παιδιά και μεταξύ τους. Κυρίως όμως θα προσπαθήσει να αποτρέψει την εμπλοκή των παιδιών στις αντιδικίες και συγκρούσεις των γονιών τους, με τη χρησιμοποίηση τους ως μαρτύρων στα δικαστήρια ή ως μέσων πίεσης, εκδίκησης κτλ.

γ) Αλλά και στην περίοδο μετά το διαζύγιο, ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να παίξει εξισορροπητικό ρόλο με το να βοηθήσει τα παιδιά στην εξεύρεση και ανάπτυξη υποστηρικτικών συστημάτων. Επίσης, να βοηθήσει στην επανεκτίμηση της ανάγκης για μεταβολή του τρόπου και της συχνότητας επικοινωνίας των παιδιών με τον απόντα γονέα. Βέβαια, η υποδομή που υπάρχει στη χώρα μας σχετικά με υπηρεσίες κοινωνικής βοήθειας και παρέμβασης σε περίπτωση διαζυγίου είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να αναζητήσουν βοήθεια στα ιατρό-παιδαγωγικά κέντρα, στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας κτλ., που λειτουργούν στα μεγάλα αστικά κέντρα. Αν εξαιρέσει κανείς τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, είναι σχεδόν ανύπαρκτη η δυνατότητα παρέμβασης σε μια οικογένεια με πρωτοβουλία του όποιου ειδικού. Στις υπηρεσίες καταφεύγουν συνήθως, όχι για το διαζύγιο αυτό καθαυτό, αλλά για ένα ψυχολογικό πρόβλημα των ίδιων ή των παιδιών,

οπότε δίνεται η αφορμή και η δυνατότητα παρέμβασης εκ μέρους του κοινωνικού λειτουργού.

Κεφάλαιο 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τη μελέτη των σημαντικών βιβλιογραφικών στοιχείων που προηγήθηκαν συμπεραίνονται τα εξής:

Το διαζύγιο αποτελεί ήδη μια κοινωνική πραγματικότητα. Μια συνήθη κατάσταση ζωής, μια άλλη μορφή στις ανθρώπινες σχέσεις. Έρχεται ως συνέχεια και συνέπεια των γρήγορων και εντυπωσιακών αλλαγών στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό επίπεδο. Σηματοδοτεί και εκφράζει αρνητικά αλλά και θετικά στοιχεία στις ανθρώπινες σχέσεις, στο θεσμό της οικογένειας.

Η λύση του γάμου αποτελεί μια μακρόχρονη και σύνθετη διαδικασία με πολλά στάδια και αλλαγές για όλα τα μέλη της οικογένειας. Στη μακρόχρονη αυτή διαδικασία δεν εμπλέκονται μόνο οι γονείς αλλά και τα παιδιά. Κύριος στόχος λοιπόν ήταν να καταδειχθούν όσο το δυνατόν εκτενέστερα οι επιδράσεις που έχει ένα διαζύγιο στη ζωή των παιδιών. Τα προβλήματα που πιθανόν παρουσιάζουν οι τραυματικές εμπειρίες του γονεϊκού διαζυγίου στα παιδιά, δεν εμφανίζουν κάποια ιδιαίτερη κλινική εικόνα, ούτε συνήθως παρουσιάζουν κάποια ψυχοσωματική αρρώστια ή σύνδρομο.

Τα πιθανά προβλήματα των παιδιών συνδέονται με πολλούς παράγοντες, πριν και μετά το χωρισμό. Πολλοί από αυτούς αναφέρονται στο περιβάλλον (κυρίως στους γονείς) και άλλοι αφορούν περισσότερο στα ίδια τα παιδιά (φύλο, ηλικία, ιδιοσυγκρασία κ.α.). Οι παράγοντες αυτοί καθιστούν το παιδί λιγότερο ή περισσότερο τρωτό στις δυσμενείς καταστάσεις και άλλοτε το προστατεύουν. Πιο συγκεκριμένα ,τα παιδιά μικρότερης ηλικίας επειδή έχουν λίγες αναμνήσεις από τους γονείς προσαρμόζονται πιο εύκολα στο νέο περιβάλλον. Επίσης τα κορίτσια προσαρμόζονται πιο εύκολα από τα αγόρια και αυτό γιατί τα αγόρια έχουν να αντιμετωπίσουν την έλλειψη πατρικού προτύπου λόγω ότι ο πατέρας είναι αυτός που εγκαταλείπει την οικογενειακή εστία.

Είναι απαραίτητο ακόμη να επισημανθεί, ότι τα παιδιά των διαζευγμένων γονέων παρουσιάζουν δυσκολίες διαπροσωπικής και ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς. Το

διαζύγιο συγκεκριμένα επιφέρει επιπτώσεις στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, τραυματίζει τον ψυχικό τους κόσμο ενώ παρουσιάζονται ιδιαίτερα σημαντικές δυσκολίες στη σχολική τους επίδοση.

Για ορισμένα παιδιά οι επιπτώσεις ενδέχεται να είναι λιγότερο αρνητικές εάν οι γονείς χειριστούν με τον κατάλληλο τρόπο το διαζύγιο και δεν επιτρέψουν να ζουν τα παιδιά μέσα σε ένα γάμο που δεν είναι υγιείς.

Ο γονέας που αποχωρεί από την οικογενειακή εστία θα ήταν ωφέλιμο να διατηρήσει μια συχνή επικοινωνία με τα παιδιά χωρίς να γίνεται αναφορά στη σύγκρουση με τον άλλο γονέα.

Το διαζύγιο πρόκειται για μια δυσάρεστη κατάσταση στην ζωή των παιδιών αφού πρόκειται για διαχωρισμό της οικογένειας και για μια «απώλεια» με δικά της χαρακτηριστικά. Παρόλα αυτά δεν μπορεί να προδικάζεται ότι όλα θα εξελιχθούν υποχρεωτικά άσχημα, ούτε όμως και να υποστηριχθεί πως όλα ήταν καλύτερα πριν από το διαζύγιο.

Αυτό που προκύπτει από την παρούσα εργασία είναι ότι το διαζύγιο πάντα θα αποτελεί αιτία ψυχικής αναστάτωσης, έντασης και στεναχώριας για τα παιδιά. Τα παιδιά έχουν τον φόβο της απόρριψης και της εγκατάλειψης, αλλά επίσης και νοσταλγία για τον απόντα γονέα με τον οποίο επιθυμούν να έχουν όσο το δυνατόν περισσότερη επαφή. Τελικά, προκύπτει μέσα από τη μελέτη ότι η μεγαλύτερη επιθυμία των περισσότερων παιδιών είναι η επανασύνδεση των γονέων.

Τέλος, επισημαίνεται ότι, είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού, ως ειδικού επαγγελματία στις περιπτώσεις διαζυγίου, όπου η διακοπή της συζυγικής συμβίωσης και η διάσπαση της οικογένειας προκαλούν στο σύζυγο τους ή στα παιδιά τους προβλήματα κυρίως συναισθηματικά ή ψυχολογικά, τα οποία διαταράσσουν τις σχέσεις τους με το περιβάλλον τους ή με τον ίδιο τους τον εαυτό και δεν μπορούν να τα αντιμετωπίσουν από μόνοι τους χωρίς τη βοήθεια κάποιου ειδικού επαγγελματία.

Μετά από όσα προαναφέρθηκαν παρατίθενται κάποιες προτάσεις που πιθανόν να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες για τις διαζευγμένες οικογένειες.

1. Είναι πλέον γνωστό σε όλους ότι το διαζύγιο δεν αποτελεί πια ταμπού και τυχόν προκαταλήψεις και στερεότυπα για τις μονογονεϊκές οικογένειες δεν

υφίστανται όπως παλαιότερα. Η Ελληνική κοινωνία, σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, έχει πλέον αποδεχθεί την μονογονεϊκότητα ως μια νέα βιωμένη πραγματικότητα οικογενειακής οργάνωσης.

2. Η διαδικασία του διαζυγίου να γίνεται με όσο το δυνατόν ομαλότερο τρόπο και διαδικασίες ώστε να μειώνονται στο ελάχιστο οι αρνητικές επιπτώσεις που ίσως αυτή επιφέρει στην ψυχολογία του παιδιού
3. Προτείνεται η ένταξη Κοινωνικών λειτουργών σε όλες τις σχολικές μονάδες με σκοπό την αντιμετώπιση των δυσκολιών των παιδιών χωρισμένων οικογενειών. Η ένταξη ειδικού επαγγελματία σε κάθε σχολείο θα δέχεται τους γονείς και θα ακούει τα προβλήματα που τους απασχολούν με το παιδί τους αλλά και με τον ίδιο (διότι αυτά έχουν αντίκτυπο και στο παιδί) και να προτείνει τις λύσεις που ενδείκνυται εξατομικευμένα.
4. Ανάπτυξη δικτύου υπηρεσιών κοινωνικής βοήθειας και παρέμβασης σε περίπτωση διαζυγίου που ως στόχο θα έχουν την ψυχολογική υποστήριξη των μελών της οικογένειας στη φάση πριν, κατά τη διάρκεια και μετά του διαζυγίου.
5. Οι γονείς θα πρέπει να ενημερώνονται για τους φορείς και τις υπηρεσίες που θα μπορούσαν να στηριχθούν. Όπως ειδικά σεμινάρια επιμόρφωσης και ψυχολογικής στήριξης για διαζευγμένους ή εν διάσταση γονείς, καθώς και για άγαμες ή χήρες μητέρες. Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριοποίησης λειτουργεί ο Προμηθέας, κέντρο πρόληψης και συμβουλευτικής εφήβων και οικογένειας, το Κέντρο Οικογενειακής Συμβουλευτικής και η Ελληνική Εταιρία Ομαδικής Ανάλυσης και Οικογενειακής Θεραπείας.
6. Εκτός από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες απαραίτητη είναι και η πρόβλεψη υλικών παροχών στους διαζευγμένους συζύγους για την αντιμετώπιση των πρώτων οικονομικών προβλημάτων που πιθανόν να αντιμετωπίζουν μετά το διαζύγιο.
7. Τέλος, σημαντική κρίνεται η εξειδίκευση των κοινωνικών λειτουργών στην οικογενειακή θεραπεία όπου θα μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους με αποτελεσματικότερο τρόπο στις μονογονεϊκές οικογένειες δια μέσου των προαναφερόμενων οργανισμών.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αιμιλίου, (1987). Η καθημερινή ζωή στην εποχή του Ομήρου. Αθήνα: Παπαδήμα
- Αντωνιάδου, (1993). Ο κοινωνικός εγκέφαλος. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Αντωνιάδου, (1994). Η χρονική περίοδος γύρω από τον χωρισμό- Συμβουλευτική παρέμβαση. Διαζύγιο και παιδιά. Θεσσαλονίκη: Διαλλαγή.
- Αντωνιάδου, Αμπταζόγλου, Λαζαρίδου, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Κοτζαμπάση Μαρακοβίτης, & Χριστιανόπουλος, (1994). Διαζύγιο και παιδιά- Ψυχολογικά και νομικά θέματα. Θεσσαλονίκη: Διαλλαγή.
- Γεωργιάς ,(1999). Κλινική Ψυχολογία ,τόμος Α΄. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργίου- Νίλσεν, (2002). Η τέχνη να είσαι γονιός. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δεγλήρης,(1991). Γάμος υπάρχει λόγος για ν τον σώσουμε; (από τα πρακτικά του 2^{ου} ετήσιου επιστημονικού συμποσίου με θέμα Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων. Αθήνα
- Δελληγιάννης, (1987). Οικογενειακό Δίκαιο- Συζυγικές σχέσεις- Διαζύγιο. Θεσσαλονίκη: Σακκουλά.
- Δουλκέρη, (1986).Η συμμετοχή της Ελληνίδας στην οικογένεια και στην εργασία. Αθήνα: Σακκούλα.
- Δουμάνη, (1989).Η Ελληνίδα Μητέρα άλλοτε και σήμερα. Αθήνα: Κέδρος.
- Δρακουλίδης, (1983). Τα σωστά και τα λάθη για γονείς και παιδιά. Από τη γέννηση ως την ενηλικίωση. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Δραγάση- Σηφάκη, (1999). Σωστοί γονείς- ευτυχισμένα παιδιά. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Δραγώνα , (1987). Η γέννηση, η γυναίκα μπροστά σε μια καινούργια ζωή. Αθήνα: Δωδώνη.
- Ζαφείρης, (1999). Οικογενειακή Θεραπεία. Θεωρίες και πρακτικές εφαρμογές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κακλαμανάκη, (1984). Η θέση της Ελληνίδας στην οικογένεια, στην κοινωνία, στην πολιτεία. Αθήνα: Καστανιώτη
- Κανελλοπούλου-Μαρτζιάφου, (1981).Οικογένειες με έναν γονέα. Αθήνα: Κέδρος.
- Κατάκη ,(1984).Τρεις ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας. Αθήνα: Κέδρος.
- Κατσίκης, (2002). Γάμος και διαζύγιο. Αθήνα: Παρασκήνιο.

- Κορώσης, (1997). Έφηβοι και οικογένεια. Αθήνα: Gutenberg.
- Κούρος,(1993).Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κρασανάκης , (1991). Ο πατρικός ρόλος. Ηράκλειο: Γρηγόρη Κ.
- Κρεμμυδάς, Μαρκιανός,(1982). Ο Αρχαίος Κόσμος .Αθήνα: Γνώση.
- Κυριακίδης, (2000). Η οικογενειακή σχέση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Λιάρος, (1993). Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λυκαρδοπούλου, (1985). Ο ρόλος του αντρώπου στη σημερινή κοινωνία. Αθήνα: Μέγας Σείριος.
- Μακρυνιώτη, (2003). Κόσμοι της παιδικής ηλικίας. Αθήνα: Νήσος.
- Μακρυνιώτη, (2003). Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας. Αθήνα: Νήσος.
- Μαράτου-Αλιπράντη, (1995). Η οικογένεια στην Αθήνα- οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Μουδατσάκη, (1995). Οικογένεια και παιδί. Ηράκλειο: Ελληνικά Γράμματα.
- Μουσούρου, (1984) .Η Ελληνική οικογένεια. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή Χορν.
- Μουσούρου, (1989). Οικογένεια και παιδί στην Αθήνα. Αθήνα: Εστία.
- Μουσούρου, (1996). Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου (2000). Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Αθήνα: Gutenberg.
- Νημά, (1996). Οικογενειακή κοινωνικοποίηση και δημιουργικότητα- Η συμβολή της οικογένειας στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας κατά την παιδική ηλικία. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Νόβα- Καλτσούνη, (2000). Κείμενα κοινωνιολογίας του γάμου και της οικογένειας. Αθήνα: Τυποθύτω.
- Ξηροτύρης, (1997). Προβλήματα και αντιθέσεις στο γάμο. Θεσσαλονίκη
- Παπαϊωάννου, (2000). Παιδιά, γονείς, κοινωνικοί λειτουργοί. Αθήνα: Έλλην.
- Πιντέρης, (1985). Αντιμετωπίζοντας τον χωρισμό. Αθήνα: Θυμάρι.
- Πιντέρης, (1993).Έρωτας, αγάπη και εξάρτηση. Αθήνα: Θυμάρι.
- Πιντέρης, (1996). Διαλέγοντας σύντροφο. Αθήνα: Θυμάρι.

Πιντέρης, (2002). Αντιμετωπίζοντας το χωρισμό: Από την απελπισία στην ανανέωση. Αθήνα: Θυμάρι.

Πυργιωτάκη, (1984). Κοινωνιολογία της οικογένειας. Αθήνα :Έκτη Έκδοση.

Σαμαρτζή, (1992). Όνομα Γυναίκα. Αθήνα: Εξάντα.

Σαρδέλης, (1997). Ο θεσμός της οικογένειας. Αθήνα: Θεωρία.

Τσαούσης, (2001). Η κοινωνιολογία του ανθρώπου- Εισαγωγή στη κοινωνιολογία. Αθήνα:Gutenberg.

Τσαρδάκη, (1984). Διαδικασίες κοινωνικοποίησης. Αθήνα: Σκαραβέος.

Τσιαντής, (1991).Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής. Αθήνα: Καστανιώτη.

Τσίτουρα,(1990). Φροντίδα για την οικογένεια. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία κοινωνικής Παιδιατρικής και προαγωγής της υγείας, Ελληνική εταιρεία πρόληψης και παραμέλησης των παιδιών.

Χατζηρήστου, (1999). Ο χωρισμός των γονέων, το διαζύγιο και τα παιδιά. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Χουρδάκη, (1991). Θέματα προετοιμασίας για γάμο, συμβίωση και η στάση στην οικογένεια. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Χουρδάκη, (1995). Οικογενειακή Ψυχολογία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

www.tem.uoc.gr/all-users/msg64095.html

Πρόσβαση την 10^η Απριλίου 2009, 12:00

www.askitis.gr..

Πρόσβαση την 11^η Απριλίου 2009, 17:00

<http://epapanis.blogspot.com> 10/4/2009

Πρόσβαση τη 10^η Απριλίου 2009, 18:00

George Milowe MD, (2001) History of marriage- Part 1

http://www.boundlesshealth.com/history_of_marriage.htm.

Πρόσβαση την 1^η Μαΐου 2009, 15:00.

Ανδριωτάκης Μανώλης, (2008) Όλα του γάμου...περίπλοκα

www.e-typos.com/content/static_files/issues/2008/11/02/021108%2039.PDF

Πρόσβαση την 29^η Απριλίου 2009, 09:00.

Marriage

<http://en.wikipedia.org/wiki/Marriage>

Πρόσβαση την 17^η Φεβρουαρίου 2009, 11:30.

http://www2.huberlin.de/sexology/ATLAS_EN/html/history_of_marriage_in_western.html

Πρόσβαση την 4^η Μαρτίου 2009, 18:00.

Beryl Rawson, Marriage, divorce and children in ancient Rome

<http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=fcSJDwlzG3IC&oi=fnd&pg=PR10&dq=marriage+in+ancient+r>

Πρόσβαση την 15^η Φεβρουαρίου 2009, 19:30.

Edward Westermarck, History of Human Marriage Part 3

<http://books.google.com/books?hl=el&lr=&id=ulAU-xjqQ5kC&oi=fnd&pg=PA1&dq=history+of+marriage&ots=IQ0ftRJA Aq&sig=rkIr9AdoVb5zQi0lo846OZQlm4come&ots=PxxgNoaflq3&sig=qIkuCaM0kjE645E8n7ehFwK8O5s>

Πρόσβαση την 3^η Μαΐου 2009, 16:00.

Παπαντζανάκη

<http://www.exelixi-psychotherapy.gr/articles.php?language=Greek>

Πρόσβαση την 26^η Ιανουαρίου 2009, 12:30.

Αγοραστός

<http://psucologein.sciblogs.net/2008/09/06/parents-look-like-parents>

Πρόσβαση την 12^η Μαρτίου 2009, 19:00.

Looking for the perfect partner? Then just take a good look at your parents

http://www.iterasi.net/openviewer.aspx?sqlitid=as_vgwr4xk2ltehgwo_guw

Πρόσβαση την 12^η Απριλίου 2009, 15:00.

Καστρησίου Λένα, Γνωρίστε τον άνθρωπο που σας ταιριάζει. Από τη θεωρία στη πράξη.

<http://www.iatororama.gr/advisedetgr.php?advid=23>

Πρόσβαση την 3^η Μαΐου 2009, 18:00.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Kurdek, (1981). An integrative perspective on children's divorce adjustment. American Psychologist.

Wallerstein & Kelly,(1997). The effects of parental divorce: Experiences of the preschool child. Journal of the American Academy of child psychiatry.

Framo, (1978). The friendly divorce Psychology today.

Morawetz & Walker, (1984). Brief therapy with single- parents families. New York : Brunner Mazel.

Kressel & Deutsch, (1977).

Kaslow & Schwartz, (1987). Widows and divorces: The same or different? American Journal of family therapy.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

Εγκυκλοπαίδεια Δομή , τόμοι 5,6,7& 15,(1985). Αθήνα: Δομή.

Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τόμοι 6,7,8 &9 (1993). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, (1990). Αθήνα: Πάπυρος, τόμος 20^{ος}.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Frits, (1988). Οι γονείς χωρίζουν. Παιδιά και γονείς αντιμετωπίζουν μαζί τη κρίση. Αθήνα: Νότος.

Garbar & Theodore, (1996). Η οικογένεια μωσαϊκό. Αθήνα: Πατάκη.

Giddens, (2002). Κοινωνιολογία. Αθήνα: Gutenberg.

Roudolf, (1974). Η πρόκληση του γάμου. Αθήνα: Κέδρος

Kirk, (2002). Διαζύγιο, το οδυνηρό πέρασμα από τον έγγαμο βίο στον μη έγγαμο και.....η ζωή συνεχίζεται. Αθήνα: Άγκυρα.

Rojas, (1998). Ο χωρισμός στο ζευγάρι. Αθήνα : Αίολος.

Dolto, (1993). Όταν οι γονείς χωρίζουν. Αθήνα: Εστία.

Karkorino, (1988). Η καθημερινή ζωή στη Ρώμη και το απόγειό της. Αθήνα: Παπαδήμα

Herbert, (1997). Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και οικογένειάς του, οδηγός ψυχολογικής βοήθειας για επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Herbert, (1998). Χωρισμός και διαζύγιο. Βοηθώντας τα παιδιά να το αντιμετωπίσουν. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Heslin, (2000). « Γιατί υπάρχουν τόσα πολλά διαζύγια;», στο Κείμενα κοινωνιολογίας του γάμου και της οικογένειας. Αθήνα: Τυποθύτω.

Lansky, (1994). Αντιμετωπίζοντας το παιδί μετά το διαζύγιο. Αθήνα: Αναστασιάδη.

Napier, (1995). Το ζευγάρι ο εύθραυστος δεσμός. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

O'Neil- O'Neil, (1979). Ανοιχτός γάμος- μια καινούργια προοπτική στις σχέσεις των δύο φύλων. Αθήνα: Θυμάρι.

Satir, (2000). Πλάθοντας ανθρώπους. Αθήνα: Κέδρος.

Yung, Adler, Freud, (1992). Ο γάμος ως ψυχολογική σχέση. Αθήνα: Επίκουρος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΜΝΗΣΤΕΙΑ

Άρθρο 1346

Έννοια

Η σύμβαση για μελλοντικό γάμο (μνηστεία) δεν γεννά αγωγή για εξαναγκασμό του.

Η υπόσχεση ποινής για την περίπτωση που θα ματαιωθεί ο γάμος είναι άκυρη.

Άρθρο 1347

Μονόπλευρη λύση

Αν κάποιος από τους μνηστευμένους διαλύσει τη μνηστεία χωρίς σπουδαίο λόγο, έχει υποχρέωση να αποζημιώσει τον άλλο ή τους γονείς του, καθώς και κάθε τρίτον που ενέργησε στη θέση των γονέων, για τη ζημία που έπαθαν εξαιτίας δαπανών ή άλλων μέτρων που έλαβαν με την προσδοκία του γάμου, αφού ληφθούν υπόψη και οι ειδικές περιστάσεις.

Η ίδια υποχρέωση βαρύνει και το μνηστευμένο που προκάλεσε υπαίτια τη δικαιολογημένη διάλυση της μνηστείας από τον άλλο.

Άρθρο 1348

Συνέπειες της λύσης

Αν ο γάμος ματαιώθηκε, καθένας από τους μνηστευμένους έχει δικαίωμα να απαιτήσει από τον άλλο, κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, καθετί που του έδωσε ως δωρεά ή ως σύμβολο της μνηστείας.

Αν ο ένας από τους μνηστευμένους πεθάνει, θεωρείται, σε περίπτωση αμφιβολίας, πως έχει αποκλειστεί η αναζήτηση όσων είχαν δοθεί.

Άρθρο 1349

Παραγραφή

Οι αξιώσεις από τη μνηστεία παραγράφονται όταν περάσει διετία από το τέλος του έτους κατά το οποίο λύθηκε.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΓΑΜΟΣ

Άρθρο 1350

Όροι για τη σύναψη γάμου

Για τη σύναψη γάμου απαιτείται συμφωνία των μελλονύμφων. Οι σχετικές δηλώσεις γίνονται αυτοπροσώπως και χωρίς αίρεση ή προθεσμία.

Οι μελλονύμφοι πρέπει να έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους. Το δικαστήριο μπορεί, αφού ακούσει τους μελλονύμφους και τα πρόσωπα που ασκούν την επιμέλεια του ανηλίκου, να επιτρέψει το γάμο και πριν από τη συμπλήρωση αυτής της ηλικίας, αν η τέλεσή του επιβάλλεται από σπουδαίο λόγο.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1351

Δεν μπορούν να συνάψουν γάμο όσοι εμπíπτουν σε μια από τις περιπτώσεις του άρθρου 128 και της πρώτης παραγράφου του άρθρου 131, καθώς και εκείνοι στους οποίους έχει απαγορευθεί ειδικά η τέλεση γάμου, σύμφωνα με το άρθρο 129 αριθμ. 2.

[Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 23 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1352

Όποιος βρίσκεται σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση, πλήρη ή μερική που περιλαμβάνει και το γάμο, συνάπτει γάμο μόνο με τη συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη του. Αν ο τελευταίος αρνείται να συναινέσει, το δικαστήριο μπορεί, αφού τον ακούσει, να δώσει την άδεια για τη σύναψη του γάμου, εφόσον το επιβάλλει το συμφέρον του συμπαραστατουμένου.

[Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 23 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1353

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1354

Κώλυμα από γάμο που υπάρχει

Εμποδίζεται η σύναψη γάμου πριν λυθεί ή ακυρωθεί αμετάκλητα ο γάμος που υπάρχει. Οι σύζυγοι μπορούν να επαναλάβουν την τέλεση του μεταξύ τους γάμου και πριν αυτός ακυρωθεί.

Άρθρο 1355

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1356

Από συγγένεια εξ αίματος

Εμποδίζεται ο γάμος με συγγενείς εξ αίματος, σε ευθεία γραμμή απεριόριστα και σε πλάγια γραμμή ως και τον τέταρτο βαθμό.

Άρθρο 1357

Από αγχιστεία

Εμποδίζεται ο γάμος με συγγενείς εξ αγχιστείας, σε ευθεία γραμμή απεριόριστα και σε πλάγια ως και τον τρίτο βαθμό.

Άρθρο 1358

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1359

[Καταργήθηκε με το άρθρο 13 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1360

Από υιοθεσία

Εμποδίζεται ο γάμος εκείνου που υιοθέτησε ή των κατιόντων του με αυτόν που υιοθετήθηκε. Το κώλυμα διατηρείται και μετά τη λύση της υιοθεσίας.

Άρθρο 1361

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1362

[Καταργήθηκε με το άρθρο 13 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1363

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1364

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1365

[Καταργήθηκε με το άρθρο 13 του ν. 1329/1893.]

Άρθρο 1366

[Καταργήθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1367

Τέλεση του γάμου

Ο γάμος τελείται είτε με τη σύγχρονη δήλωση των μελλονύμφων ότι συμφωνούν σ' αυτό (πολιτικός γάμος) είτε με ιερολογία από ιερέα της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας ή από λειτουργό άλλου δόγματος ή θρησκειύματος γνωστού στην Ελλάδα.

Η δήλωση γίνεται δημόσια κατά πανηγυρικό τρόπο ενώπιον δύο μαρτύρων, προς το δήμαρχο ή τον πρόεδρο της κοινότητας του τόπου όπου τελείται ο γάμος ή προς το νόμιμο αναπληρωτή τους, που είναι υποχρεωμένοι να συντάξουν αμέσως σχετική πράξη.

Οι προϋποθέσεις της ιεροτελεστίας και κάθε θέμα σχετικό μ' αυτήν διέπονται από το τυπικό και του κανόνες του δόγματος ή του θρησκειύματος σύμφωνα με το οποίοι γίνεται η ιεροτελεστία, εφόσον δεν είναι αντίθετοι με τη δημόσια τάξη. Ο θρησκευτικός λειτουργός είναι υποχρεωμένος να συντάξει αμέσως σχετική πράξη. Η τέλεση πολιτικού γάμου δεν εμποδίζει την ιερολογία του ίδιου γάμου κατά τη θρησκεία και το δόγμα των συζύγων.

[Τίθεται όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1368

Άδεια γάμου

Για να τελεσθεί ο γάμος, είτε ως πολιτικός είτε με ιερολογία της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας, απαιτείται άδεια του δημάρχου ή του προέδρου της κοινότητας της τελευταίας κατοικίας του καθενός από τα πρόσωπα που πρόκειται να παντρευτούν. Σε περίπτωση που ο αρμόδιος για την έκδοση της άδειας αρνείται να τη χορηγήσει, αποφασίζει αμετάκλητα το αρμόδιο μονομελές πρωτοδικείο σύμφωνα με τις διατάξεις της εκούσιας δικαιοδοσίας του κώδικα πολιτικής δικονομίας. Η απόφαση εκδίδεται μέσα σε δέκα ημέρες από την κατάθεση της σχετικής αίτησης.

[Τίθεται όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1369

Γνωστοποίηση μελλοντικού γάμου

Πριν από την τέλεση του γάμου, με όποιον τύπο και αν αυτός πρόκειται να τελεσθεί, πρέπει να γνωστοποιούνται με τοιχοκόλληση σχετικής αγγελίας στο δημοτικό ή κοινοτικό κατάστημα της κατοικίας του καθενός από τα πρόσωπα που πρόκειται να παντρευτούν, το όνομα και το επώνυμο των προσώπων αυτών, το επάγγελμά τους, το όνομα των γονέων τους και ο τόπος που γεννήθηκαν, όπου κατοικούσαν τελευταία και όπου πρόκειται να τελεσθεί ο γάμος. Αν ο γάμος δεν τελεσθεί μέσα σε έξι μήνες από τη γνωστοποίηση, η γνωστοποίηση πρέπει να επαναληφθεί.

Όταν τα πρόσωπα που πρόκειται να παντρευτούν κατοικούν σε μεγάλη πόλη, η γνωστοποίηση γίνεται με δημοσίευση σε ημερήσια εφημερίδα του τόπου της κατοικίας.

[Τίθεται όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1370

Η άδεια γάμου δίνεται υποχρεωτικά, αφού ερευνηθεί αν συντρέχουν οι νόμιμοι όροι για το γάμο που πρόκειται να τελεσθεί και αν έγινε η γνωστοποίηση. Αν υπάρχουν σπουδαίοι λόγοι, η γνωστοποίηση μπορεί να παραλειφθεί.

[Τίθεται όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του ν. 1250/1982.]

Άρθρο 1371

Γάμος μεταξύ ετεροδόξων ή ετεροθρήσκων

Προκειμένου για γάμο μεταξύ ετεροδόξων ή μεταξύ ετεροθρήσκων η ιεροτελεστία γίνεται όπως απαιτεί το δόγμα ή το θρήσκευμα του καθενός απ' αυτούς που συνέρχονται σε γάμο, αν είναι αναγνωρισμένο στην Ελλάδα.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΚΥΡΟΣ ΚΑΙ ΑΚΥΡΩΣΙΜΟΣ ΓΑΜΟΣ

Άρθρο 1372

Άκυρος και ανυπόστατος γάμος

Άκυρος είναι μόνο ο γάμος που έγινε κατά παράβαση των άρθρων 1350 έως 1352, 1354, 1356, 1357 και 1360. Δεν είναι άκυρος ο γάμος, εφόσον έχει γίνει η δήλωση του άρθρου 1367 προς το δήμαρχο ή τον πρόεδρο της κοινότητας

ή το νόμιμο αναπληρωτή τους, έστω και αν έχουν παραλειφθεί οι άλλοι όροι της τέλεσης.

Γάμος που έγινε χωρίς να τηρηθεί καθόλου ένας από τους τύπους που προβλέπονται στο άρθρο 1367 είναι ανυπόστατος.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1373

Η ακυρότητα του γάμου αίρεται: 1. αν, στην περίπτωση της πρώτης παραγράφου του άρθρου 1350, ακολουθήσει ελεύθερη και πλήρης συμφωνία των συζύγων. 2. αν, στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1350, δοθεί εκ των υστέρων άδεια του δικαστηρίου ή ο σύζυγος, αφού συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του, αναγνωρίσει το γάμο. 3. αν, στην περίπτωση του άρθρου 1351, ο σύζυγος, αφού γίνει ικανός για δικαιοπραξία, αναγνωρίσει το γάμο. 4. αν, στην περίπτωση του άρθρου 1352, ο δικαστικός συμπαραστάτης, το δικαστήριο ή ο ίδιος ο σύζυγος, αφού γίνει ικανός, εγκρίνει το γάμο.

(Όπως τροποποιήθηκε η περ. 4 με το άρθρο 24 του ν 2447/96.)

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1374

Ακυρώσιμος εξαιτίας πλάνης

Γάμος που έχει τελεσθεί μπορεί να ακυρωθεί εξαιτίας πλάνης σχετικής με την ταυτότητα του προσώπου του άλλου συζύγου.

Η ακύρωση αποκλείεται, αν ο σύζυγος αναγνώρισε το γάμο μετά τη διάλυση της πλάνης.

Άρθρο 1375

Ακυρώσιμος εξαιτίας απειλής

Γάμος που έχει τελεσθεί μπορεί να ακυρωθεί αν ο σύζυγος εξαναγκάστηκε να τον συνάψει με απειλή, παράνομα ή αντίθετα προς, τα χρηστά ήθη.

Η ακύρωση αποκλείεται, αν αυτός που εξαναγκάστηκε αναγνώρισε το γάμο αφού πέρασε η απειλή.

Άρθρο 1376

Πώς γίνεται η ακύρωση

Στην περίπτωση του άκυρου γάμου, καθώς και αυτού που έγινε από πλάνη ή με απειλή, απαιτείται δικαστική απόφαση που να τον ακυρώνει.

Άρθρο 1377

[Καταργήθηκε με το άρθρο 53 ΕισΝΚΠολΔ.]

Άρθρο 1378

Ποιος ενάγει για ακύρωση

Η αγωγή για ακύρωση του γάμου μπορεί να ασκηθεί: 1. στις περιπτώσεις των άρθρων 1350 έως 1352, 1354, 1356, 1357 και 1360 από τους συζύγους και από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον, καθώς και από τον εισαγγελέα αυτεπαγγέλτως. 2. στις περιπτώσεις των άρθρων 1374 και 1375 μόνο από το σύζυγο που πλανήθηκε ή απειλήθηκε, όχι όμως από τους κληρονόμους του.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1379

Η αγωγή για την ακύρωση του γάμου μπορεί να εγερθεί από αντιπρόσωπο, μόνο αν έχει ειδικά εξουσιοδοτηθεί.

Άρθρο 1380

Παραγραφή

Παραγραφή της αγωγής για ακύρωση του γάμου χωρεί μόνο στην περίπτωση ακύρωσης εξαιτίας πλάνης ή απειλής.

Η παραγραφή επέρχεται όταν περάσουν έξι μήνες αφότου έγινε δυνατόν να εγερθεί η αγωγή και πάντως όταν περάσουν τρία χρόνια από την τέλεση του γάμου.

Άρθρο 1381

Αποτελέσματα της ακύρωσης

Με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση που ακυρώνει το γάμο αίρονται τα αποτελέσματά του, για οποιονδήποτε λόγο και αν ακυρώθηκε.

Άρθρο 1382

Τα τέκνα από γάμο που ακυρώθηκε διατηρούν την ιδιότητα τέκνου γεννημένου σε γάμο.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1383

Νομιζόμενος γάμος

Αν κατά την τέλεση του γάμου αγνοούσαν την ακυρότητα και οι δύο σύζυγοι ή την αγνοούσε ο ένας μόνο απ' αυτούς, η ακύρωση ενεργεί ως προς αυτούς η αυτόν που την αγνοούσε μόνο για το μέλλον.

Ο σύζυγος που αγνοούσε μόνος κατά την τέλεση του γάμου την ακυρότητα έχει, στην περίπτωση της ακύρωσης, εναντίον του άλλου συζύγου που γνώριζε εξ αρχής την ακυρότητα και, αν αυτός πέθανε μετά την ακύρωση του γάμου, κατά των κληρονόμων του, δικαίωμα διατροφής σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν για το διαζύγιο, οι οποίες εφαρμόζονται αναλόγως.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1384

Το δικαίωμα της δεύτερης παραγράφου του προηγούμενου άρθρου ανήκει και στο σύζυγο που εξαναγκάστηκε να τελέσει γάμο με απειλή, κατά τρόπο παράνομο ή αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, αν ο γάμος ακυρωθεί ή λυθεί με το θάνατο του άλλου συζύγου.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1385

Δικαιώματα τρίτων

Η ακύρωση του γάμου δεν βλάπτει τα δικαιώματα τρίτων που έχουν συναλλαχθεί καλόπιστα με κάποιον από τους συζύγους.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΥΓΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΓΑΜΟ

(Με το άρθρο 15 του ν 1329/1983 τα Κεφάλαια Τέταρτο και Πέμπτο του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα συγχωνεύονται σε ενιαίο Τέταρτο Κεφάλαιο με τίτλο <<Σχέσεις των συζύγων από το γάμο>>.

Καταργούνται όλες οι διατάξεις του Έκτου Κεφαλαίου του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα (άρθρα 1406 έως 1437), που αφορούν στην προίκα. Κάθε περιουσιακή επίδοση που αποτελεί σύσταση προίκας είναι άκυρη από την έναρξη της ισχύος αυτού του νόμου.

Οι διατάξεις των παλαιών Τέταρτου και Πέμπτου Κεφαλαίων του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα (άρθρα 1386 έως 1396 και 1397

έως 1405), καθώς και τα άρθρα 1406 έως 1416 του Έκτου Κεφαλαίου, που καταργούνται με την προηγούμενη παράγραφο, αντικαθίστανται από τις ακόλουθες διατάξεις, οι οποίες εντάσσονται στο νέο Τέταρτο Κεφάλαιο.

Άρθρο 1386

Υποχρέωση για συμβίωση

Ο γάμος παράγει για τους συζύγους αμοιβαία υποχρέωση για συμβίωση, εφόσον η σχετική αξίωση δεν αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος.

[Αντικαταστάθηκε, λεκτικά μόνο, με το άρθρο 15 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1387

Ρύθμιση του συζυγικού βίου

Οι σύζυγοι αποφασίζουν από κοινού για κάθε θέμα του συζυγικού βίου. Αν ο ένας από τους συζύγους βρίσκεται σε φυσική ή νομική αδυναμία, αποφασίζει μόνος του ο άλλος.

Η ρύθμιση από τους συζύγους του κοινού τους βίου πρέπει να μην εμποδίζει την επαγγελματική και την υπόλοιπη δραστηριότητα του καθενός από αυτούς και να μην παραβιάζει τη σφαίρα της προσωπικότητάς του.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 15 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1388

Επώνυμο των συζύγων

Με το γάμο δεν μεταβάλλεται το επώνυμο των συζύγων, ως προς τις έννομες σχέσεις τους.

Στις κοινωνικές σχέσεις ο κάθε σύζυγος μπορεί, εφόσον σ' αυτό συμφωνεί και ο άλλος, να χρησιμοποιεί το επώνυμο του τελευταίου ή να το προσθέτει στο δικό του.

[Αντικαταστάθηκε με το άρθρο 15 του ν. 1329/1983.]

Άρθρο 1389

Κοινή συμβολή για τις οικογενειακές ανάγκες

Οι σύζυγοι έχουν την υποχρέωση να συνεισφέρουν από κοινού, ο καθένας ανάλογα με τις δυνάμεις του, για την αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας. Η συνεισφορά γίνεται με την προσωπική εργασία, τα εισοδήματά τους και την περιουσία τους.

Άρθρο 1390

Στην υποχρέωση του προηγούμενου άρθρου περιλαμβάνονται ειδικότερα η αμοιβαία υποχρέωση των συζύγων για διατροφή τους, η κοινή υποχρέωση για διατροφή των τέκνων τους και γενικά η υποχρέωση για συμβολή τους στη λειτουργία του κοινού οίκου. Το μέτρο της υποχρέωσης προσδιορίζεται ανάλογα με τις συνθήκες της οικογενειακής ζωής και η εκπλήρωσή της γίνεται με τον τρόπο που επιβάλλει η έγγαμη συμβίωση.

[Η ρύθμιση του αρχικού άρθρου 1390 περιέχεται στο νέο άρθρο 1396. Στα νέα άρθρα 1389 και 1390 περιέχεται, τροποποιημένη, η ρύθμιση των άρθρων 1391, 1392, 1393, 1398 και 1399 που καταργήθηκαν.]

Άρθρο 1391

Διακοπή της συμβίωσης

Αν ο σύζυγος διέκοψε την έγγαμη συμβίωση για εύλογη αιτία, η διατροφή, που του οφείλεται από τον άλλο, πληρώνεται σε χρήμα και προκαταβάλλεται κάθε μήνα.

Η υποχρέωση διατροφής της προηγούμενης παραγράφου παύει ή το ποσό της αυξάνεται ή μειώνεται, όταν το επιβάλλουν οι περιστάσεις.

[Το αρχικό άρθρο 1391 περιέχεται στα νέα άρθρα 1389 - 1390 (βλ. στο άρθρο 1390). Στο νέο άρθρο 1391 περιέχεται, τροποποιημένη, η ρύθμιση των αρχικών άρθρων 1394 εδ. α' και 1395 που καταργήθηκαν].

Άρθρο 1392

Ανάλογη εφαρμογή

Οι διατάξεις των άρθρων 1494 και 1498 έως 1500 εφαρμόζονται αναλόγως και για τη διατροφή μεταξύ συζύγων. Επίσης εφαρμόζεται αναλόγως η διάταξη του άρθρου 1495, αν υπάρχει βάσιμος λόγος διαζυγίου που ανάγεται σε υπαιτιότητα του δικαιούχου συζύγου.

[Το αρχικό άρθρο 1392 περιέχεται στα νέα άρθρα 1389 - 1390 (βλ. στο άρθρο 1390). Βλ. την αντίστοιχη ρύθμιση στο αρχικό άρθρο 1393 εδ. β'.]

Άρθρο 1393

Ρύθμιση της χρήσης της οικογενειακής στέγης

Σε περίπτωση διακοπής της συμβίωσης, το δικαστήριο μπορεί, εφόσον το επιβάλλουν λόγοι επιείκειας ενόψει των ειδικών συνθηκών του καθενός από τους συζύγους και του συμφέροντος των τέκνων, να παραχωρήσει στον ένα σύζυγο την αποκλειστική χρήση ολόκληρου ή τμήματος του ακινήτου που χρησιμεύει για κύρια διαμονή των ιδίων (οικογενειακή στέγη), ανεξάρτητα από

το ποιος από αυτούς είναι κύριος ή έχει απέναντι στον κύριο το δικαίωμα της χρήσης του. Η απόφαση του δικαστηρίου υπόκειται σε αναθεώρηση, όταν το επιβάλλουν οι περιστάσεις. Αν το δικαίωμα χρήσης της οικογενειακής στέγης πηγάζει από σχέση εργασίας ανάμεσα στον ένα από τους συζύγους και έναν τρίτο, η παραχώρηση της χρήσης της στον άλλο σύζυγο από το δικαστήριο, σύμφωνα με τους όρους της προηγούμενης παραγράφου, μπορεί να γίνει μόνο εφόσον συναινεί σ' αυτό και ο τρίτος.

[Το αρχικό άρθρο 1393 περιέχεται στα νέα άρθρα 1389 - 1390 (βλ. στο άρθρο 1390). Το νέο άρθρο 1393 περιέχει νέα ρύθμιση. Βλ. και παλαιό άρθρο 735 ΚΠολΔ.]

Άρθρο 1394

Κατανομή των κινητών

Σε περίπτωση διακοπής της συμβίωσης, ο καθένας από τους συζύγους δικαιούται να παραλάβει τα κινητά που του ανήκουν, ακόμη και αν τα χρησιμοποιούσαν και οι δύο ή και μόνος ο άλλος σύζυγος. Υποχρεούται όμως να παραχωρήσει στον άλλο σύζυγο τη χρήση των οικιακών αντικειμένων που του είναι απολύτως απαραίτητα για τη χωριστή του εγκατάσταση, αν το επιβάλλουν οι περιστάσεις για λόγους επιείκειας.

Άρθρο 1395

Οι σύζυγοι κατανέμουν, σε περίπτωση διακοπής της συμβίωσης, τη χρήση των κινητών που ανήκουν και στους δύο, σύμφωνα με τις προσωπικές τους ανάγκες. Αν διαφωνούν, η κατανομή γίνεται από το δικαστήριο που μπορεί να επιδικάσει εύλογη αποζημίωση για τη χρήση που παραχωρεί.

Άρθρο 1396

Μέτρο αμοιβαίας ευθύνης

Οι σύζυγοι κατά την εκπλήρωση των αμοιβαίων υποχρεώσεών τους, που πηγάζουν από το γάμο, ευθύνονται με μέτρο την επιμέλεια που δείχνουν στις προσωπικές τους υποθέσεις.

Άρθρο 1397

Περιοριστική αυτοτέλεια των συζύγων

Με την επιφύλαξη των διατάξεων που ακολουθούν, ο γάμος δεν μεταβάλλει την περιοριστική αυτοτέλεια των συζύγων.

Άρθρο 1398

Τεκμήρια για τα κινητά

Τα κινητά που βρίσκονται στη νομή ή κατοχή του ενός ή και των δύο συζύγων τεκμαίρεται, υπέρ των δανειστών του καθενός από αυτούς, ότι ανήκουν στο σύζυγο που είναι οφειλέτης τους. Το τεκμήριο αυτό δεν ισχύει σε περίπτωση διακοπής της έγγαμης συμβίωσης.

Τα κινητά που βρίσκονται στη νομή ή κατοχή και των δύο συζύγων τεκμαίρεται, στις μεταξύ τους σχέσεις, ότι ανήκουν και στους δύο κατά ίσα μέρη.

Στις σχέσεις των συζύγων μεταξύ τους και με τους δανειστές τους τεκμαίρεται ότι τα κινητά τα προορισμένα για την προσωπική χρήση του ενός από τους συζύγους ανήκουν σ' αυτόν.

Άρθρο 1399

Διαχείριση της περιουσίας του ενός συζύγου από τον άλλο

Αν ο ένας από τους συζύγους ανέθεσε στον άλλο τη διαχείριση της ατομικής του περιουσίας, δεν υπάρχει υποχρέωση για λογοδοσία και για απόδοση των εισοδημάτων από τη διαχείριση, εφόσον δεν έχουν συμφωνηθεί διαφορετικά. Τα εισοδήματα καταλογίζονται στην υποχρέωση συνεισφοράς για τις ανάγκες της οικογένειας.

Η παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης αυτής της ανάθεσης είναι άκυρη.

Άρθρο 1400

Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα

Αν ο γάμος λυθεί ή ακυρωθεί και η περιουσία του ενός συζύγου έχει, αφότου τελέστηκε ο γάμος, αυξηθεί, ο άλλος σύζυγος, εφόσον συνέβαλε με οποιονδήποτε τρόπο στην αύξηση αυτή, δικαιούται να απαιτήσει την απόδοση του μέρους της αύξησης το οποίο προέρχεται από τη δική του συμβολή. Τεκμαίρεται ότι η συμβολή αυτή ανέρχεται στο ένα τρίτο της αύξησης, εκτός αν αποδειχθεί μεγαλύτερη ή μικρότερη ή καμία συμβολή.

Η προηγούμενη παράγραφος εφαρμόζεται αναλογικά και στην περίπτωση διάστασης των συζύγων που διάρκεσε περισσότερο από τρία χρόνια.

Στην αύξηση της περιουσίας των συζύγων δεν υπολογίζεται ό,τι αυτοί απέκτησαν από δωρεά, κληρονομία ή κληροδοσία ή με διάθεση των αποκτημάτων από αυτές τις αιτίες.

Άρθρο 1401

Η αξίωση του προηγούμενου άρθρου δεν γεννιέται, σε περίπτωση θανάτου, στο πρόσωπο των κληρονόμων του συζύγου που πέθανε. Επίσης δεν εκχωρείται ούτε κληρονομείται, εκτός αν έχει αναγνωρισθεί συμβατικά ή έχει επιδοθεί αγωγή. Η αξίωση παραγράφεται δύο χρόνια μετά τη λύση ή την ακύρωση του γάμου.

Άρθρο 1402

Παροχή ασφάλειας

Με την επιφύλαξη της διάταξης του άρθρου 1262 αριθμ. 4, ο καθένας από τους συζύγους έχει το δικαίωμα, στην περίπτωση που ασκήθηκε αγωγή διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή που ο ίδιος άσκησε με αγωγή την αξίωση του άρθρου 1400, να ζητήσει από τον άλλο σύζυγο ή από τους κληρονόμους του την παροχή ασφάλειας, αν εξαιτίας της συμπεριφοράς τους υπάρχει βάσιμος φόβος ότι κινδυνεύει αυτή η αξίωσή του.

Άρθρο 1043

Επιλογή κοινοκτημοσύνης

Οι σύζυγοι μπορούν, πριν από το γάμο ή κατά τη διάρκεια του, να επιλέγουν με σύμβαση, για τη ρύθμιση των συνεπειών του γάμου στην περιουσιακή τους κατάσταση, αντί για το σύστημα που προβλέπεται από τα άρθρα 1397 και 1400 έως 1402, σύστημα κοινωνίας κατά ίσα μέρη σε περιουσιακά τους στοιχεία χωρίς δικαίωμα διάθεσης, από τον καθένα τους, του ιδανικού του μεριδίου (σύστημα κοινοκτημοσύνης), τηρώντας τις διατάξεις των άρθρων που ακολουθούν.

Οι συμβάσεις της προηγούμενης παραγράφου καταρτίζονται με συμβολαιογραφικό έγγραφο και καταχωρίζονται στο ενιαίο ειδικό δημόσιο βιβλίο που τηρείται γι' αυτό το σκοπό. Πριν από την καταχώριση δεν ισχύουν απέναντι στους τρίτους.

Άρθρο 1404

Οι λεπτομέρειες του συστήματος της κοινοκτημοσύνης που επιλέγεται και ιδίως τα σχετικά με την έκτασή της, τη διοίκηση των στοιχείων της κοινής περιουσίας, καθώς και την εκκαθάριση των τυχόν αμοιβαίων αποκαταστατικών αξιώσεων και τη διανομή των κοινών πραγμάτων μετά τη λήξη της, καθορίζονται στο σχετικό συμβόλαιο με βάση την αρχή της ισότητας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ των συζύγων. Το συμβόλαιο για την κοινοκτημοσύνη δεν μπορεί να παραπέμψει σε έθιμα, σε νόμο που δεν ισχύει ή σε νόμο αλλοδαπό.

Άρθρο 1405

Αν στο συμβόλαιο δεν υπάρχει πρόβλεψη για την έκταση της κοινοκτημοσύνης, η κοινοκτημοσύνη περιλαμβάνει όσα περιουσιακά στοιχεία ο καθένας από τους συζύγους αποκτά από αιτία μη χαριστική κατά τη διάρκεια του γάμου, εκτός από τα εισοδήματα της περιουσίας την οποία είχε πριν από το γάμο. Δεν περιλαμβάνονται οπωσδήποτε στην κοινή περιουσία, ακόμη και αν αποκτήθηκαν από μη χαριστική αιτία: 1. τα περιουσιακά στοιχεία του καθενός από τους συζύγους που προορίζονται για αυστηρά προσωπική του χρήση ή για την άσκηση του επαγγέλματός του και τα παραρτήματά τους.

2. οι απαιτήσεις των άρθρων 464 και 465. 3. τα δικαιώματα σε προϊόντα της διάνοιας.

Αν στο συμβόλαιο δεν υπάρχει διαφορετική πρόβλεψη για τη χρήση και κάρπωση, τη διοίκηση και τη διάθεση των κοινών πραγμάτων, εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις των άρθρων 785 έως 792, του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 793 και του άρθρου 794.

Άρθρο 1406

Υποκατάσταση

Ό,τι ο κάθε σύζυγος αποκτά κατά τη διάρκεια του γάμου με διάθεση στοιχείων της ατομικής του περιουσίας, περιέχεται σ' αυτήν. Ο ισχυριζόμενος ότι η απόκτηση έγινε με τέτοια διάθεση βαρύνεται με την απόδειξη του ισχυρισμού του.

Άρθρο 1407

Δικαιοπραξίες από τον ένα σύζυγο

Δικαιοπραξίες αναφερόμενες σε περιουσιακά στοιχεία της κοινοκτημοσύνης, οι οποίες, σύμφωνα με τους κανόνες που τη ρυθμίζουν, επιχειρούνται είτε και από τους δύο συζύγους από κοινού είτε από τον ένα, αλλά με τη συναίνεση του άλλου, μπορούν να επιχειρούνται εγκύρως και από τον ένα μόνο σύζυγο, με άδεια του δικαστηρίου, αν ο άλλος βρίσκεται σε φυσική ή νομική αδυναμία ή αρνείται να δηλώσει τη βούλησή του και η δικαιοπραξία επιβάλλεται από το συμφέρον της οικογένειας.

Άρθρο 1408

Έκταση υπεγγυότητας της κοινής περιουσίας

Στην περίπτωση όπου επιλέγεται σύστημα κοινοκτημοσύνης, η κοινή περιουσία, πέρα από τα εμπράγματα δικαιώματα ή άλλα βάρη, με τα οποία βαρύνεται, είναι υπέγγυα και: 1. για κάθε υποχρέωση που αναλαμβάνει ο ένας σύζυγος, μέσα στα όρια της διαχειριστικής του εξουσίας, για τη διαχείριση αυτής της περιουσίας. 2. για κάθε υποχρέωση που αναλαμβάνει ο ένας σύζυγος για τις ανάγκες της οικογένειας. 3. για κάθε υποχρέωση που αναλαμβάνουν και οι δύο σύζυγοι.

Άρθρο 1409

Η κοινή περιουσία είναι επιπλέον υπέγγυα, έως το μισό της αξίας της, και απέναντι στους ατομικούς δανειστές του κάθε συζύγου, εφόσον δεν είναι δυνατή η ικανοποίησή τους από την ατομική περιουσία του: 1. για υποχρεώσεις που αυτός ανέλαβε μόνος του για τη διαχείριση της περιουσίας αυτής πέρα από τα όρια της διαχειριστικής του εξουσίας. 2. για ατομικά χρέη του, οποτεδήποτε και αν αυτά γεννήθηκαν.

Αν, στις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου, οι δανειστές είναι εγχειρογράφοι, προτιμώνται οι δανειστές του προηγούμενου άρθρου.

Άρθρο 1410

Επικουρική υπεγγυότητα της ατομικής περιουσίας

Για τα χρέη του άρθρου 1408 οι δανειστές μπορούν να στραφούν επικουρικά και κατά της ατομικής περιουσίας του μη οφειλέτη συζύγου έως το μισό της αξίας της απαίτησής τους, εφόσον η κοινή περιουσία δεν επαρκεί για την ικανοποίηση των χρεών του.

Άρθρο 1411

Λήξη

Η κοινοκτημοσύνη λήγει αυτοδικαίως με τη λύση ή την ακύρωση του γάμου. Λήγει επίσης, όταν ο ένας από τους συζύγους κηρυχθεί σε αφάνεια ή σε πτώχευση και η σχετική απόφαση γίνει τελεσίδικη

Στην περίπτωση του διαζυγίου ή της ακύρωσης του γάμου η λήξη της κοινοκτημοσύνης επέρχεται αναδρομικά από την ημέρα της επίδοσης της σχετικής αγωγής.

Άρθρο 1412

Η κοινοκτημοσύνη λήγει με συμφωνία των συζύγων που περιβάλλεται το συμβολαιογραφικό τύπο.

Άρθρο 1413

Ο καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο τη λύση της κοινοκτημοσύνης: 1. αν επήλθε διακοπή της έγγαμης συμβίωσης, που διήρκεσε τουλάχιστον ένα έτος και συνεχίζεται κατά τη συζήτηση της αγωγής. 2. αν, λόγω της κακής κατάστασης της περιουσίας του άλλου συζύγου ή της κακής διαχείρισης από αυτόν της κοινής περιουσίας, κινδυνεύουν τα συμφέροντα του ενάγοντος. 3. αν υπάρχει αθέτηση, από τον άλλο σύζυγο, της υποχρέωσής του για συνεισφορά στις ανάγκες της οικογένειας. Η απόφαση που διατάσσει τη λύση της κοινοκτημοσύνης ενεργεί αναδρομικά από την ημέρα της επίδοσης της αγωγής στον εναγόμενο.

Άρθρο 1414

Η λήξη της κοινοκτημοσύνης, κατά τις διατάξεις των προηγούμενων άρθρων, εκτός από την περίπτωση της λήξης λόγω θανάτου, ισχύει απέναντι στους τρίτους μόνο εφόσον στο περιθώριο του ειδικού δημοσίου βιβλίου, όπου έχει καταχωριστεί το συστατικό της συμβόλαιο, σημειώνονται η σχετική συμφωνία των συζύγων ή η απόφαση που κηρύσσει την αφάνεια ή την πτώχευση ή, στις περιπτώσεις της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1411 και του άρθρου 1413, η επίδοση της αγωγής και η σχετική δικαστική απόφαση.

Άρθρο 1415

Με την πρόωρη λήξη της κοινοκτημοσύνης οι σύζυγοι επανέρχονται, από την άποψη της περιουσιακής τους κατάστασης, στο σύστημα που προβλέπεται από τα άρθρα 1397 και 1400 έως 1402.

Στην περίπτωση αυτή, καθώς και όταν η λήξη επέρχεται λόγω λύσης ή ακύρωσης του γάμου, έχουν εφαρμογή για τη λύση της κοινωνίας και τη διανομή των κοινών πραγμάτων, αν δεν υπάρχει διαφορετική συμφωνία, οι διατάξεις των άρθρων 795 και επόμενων, καθώς και οι ειδικές διατάξεις του κώδικα πολιτικής δικονομίας για τη διανομή κοινών πραγμάτων.

Άρθρο 1416

Έκταση εφαρμογής

Οι διατάξεις αυτού του κεφαλαίου έχουν εφαρμογή, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά, ανεξάρτητα από τη θρησκεία ή το δόγμα των συζύγων καθώς και από τον τύπο, πολιτικό ή θρησκευτικό, με τον οποίο έγινε ο γάμος τους.

Τα άρθρα 1417 έως 1437 καταργήθηκαν με το άρθρο 15 του ν. 1329/1983.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΑΖΥΓΙΟ

(Με το άρθρο 16 του ν. 1329: τροποποιήθηκαν οι διατάξεις του Έβδομου Κεφαλαίου του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα, που αναφέρονται στο διαζύγιο (άρθρα 1439 έως 1462). Ειδικότερα αντικαθίστανται στο σύνολό τους από τις ακόλουθες διατάξεις.)

Άρθρο 1438

Πώς επέρχεται

Ο γάμος μπορεί να λυθεί με διαζύγιο. Το διαζύγιο απαγγέλλεται με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που ορίζονται στα επόμενα άρθρα.

Άρθρο 1439

Ισχυρός κλονισμός

Καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει το διαζύγιο, όταν οι μεταξύ τους σχέσεις έχουν κλονισθεί τόσο ισχυρά, από λόγο που αφορά το πρόσωπο του εναγομένου ή και των δύο συζύγων, ώστε βάσιμα η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσης να είναι αφόρητη για τον ενάγοντα.

Εφόσον ο εναγόμενος δεν αποδεικνύει το αντίθετο, ο κλονισμός τεκμαίρεται σε περίπτωση διγαμίας ή μοιχείας του, εγκατάλειψης του ενάγοντα ή επιβουλής της ζωής του από τον εναγόμενο.

Εφόσον οι σύζυγοι βρίσκονται σε διάσταση συνεχώς από τέσσερα τουλάχιστον χρόνια, ο κλονισμός τεκμαίρεται αμάχητα και το διαζύγιο μπορεί να ζητηθεί, έστω και αν ο λόγος του κλονισμού αφορά το πρόσωπο του ενάγοντα. Η συμπλήρωση του χρόνου διάστασης δεν εμποδίζεται από μικρές διακοπές που έγιναν ως προσπάθεια αποκατάστασης των σχέσεων ανάμεσα στους συζύγους.

Άρθρο 1440

Αφάνεια

Καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει το διαζύγιο, όταν ο άλλος έχει κηρυχθεί σε αφάνεια.

Άρθρο 1441

Συναινετικό διαζύγιο

Όταν οι σύζυγοι συμφωνούν για το διαζύγιο, μπορούν να το ζητήσουν με κοινή αίτησή τους που δικάζεται κατά διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας (συναινετικό διαζύγιο).

Για να εκδοθεί συναινετικό διαζύγιο, πρέπει ο γάμος να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα χρόνο πριν από την κατάθεση της αίτησης και η συμφωνία των συζύγων να δηλωθεί στο δικαστήριο, αυτοπροσώπως ή με ειδικό πληρεξούσιο, σε δύο συνεδριάσεις που να απέχουν μεταξύ τους έξι τουλάχιστον μήνες. Το ειδικό πληρεξούσιο πρέπει να έχει δοθεί μέσα στον τελευταίο μήνα πριν από την κάθε συνεδρίαση. Εφόσον από την πρώτη συνεδρίαση πέρασαν δύο χρόνια, η δήλωση της συμφωνίας παύει να ισχύει.

Αν υπάρχουν ανήλικα τέκνα, για να εκδοθεί συναινετικό διαζύγιο πρέπει να προσκομίζεται έγγραφη συμφωνία των συζύγων που να ρυθμίζει την επιμέλεια των τέκνων και την επικοινωνία με αυτά. Η συμφωνία επικυρώνεται από το δικαστήριο και ισχύει ώσπου να εκδοθεί απόφαση για το θέμα αυτό σύμφωνα με το άρθρο 1513.

Άρθρο 1442

Διατροφή

Εφόσον ο ένας από τους πρώην συζύγους δεν μπορεί να εξασφαλίσει τη διατροφή του από τα εισοδήματά του ή από την περιουσία του, δικαιούται να ζητήσει διατροφή από τον άλλον: 1. αν κατά την έκδοση του διαζυγίου ή κατά το τέλος των χρονικών περιόδων που προβλέπονται στις επόμενες περιπτώσεις βρίσκονται σε ηλικία ή σε κατάσταση υγείας που δεν επιτρέπει να αναγκαστεί να αρχίσει ή να συνεχίσει την άσκηση κατάλληλου

επαγγέλματος, ώστε να εξασφαλίζει απ' αυτό τη διατροφή του. 2. αν έχει την επιμέλεια ανήλικου τέκνου και γι' αυτό το λόγο εμποδίζεται στην άσκηση κατάλληλου επαγγέλματος. 3. αν δεν βρίσκει σταθερή κατάλληλη εργασία ή χρειάζεται κάποια επαγγελματική εκπαίδευση, και στις δύο όμως περιπτώσεις για ένα διάστημα που δεν μπορεί να ξεπεράσει τα τρία χρόνια από την έκδοση του διαζυγίου. 4. σε κάθε άλλη περίπτωση, όπου η επιδίκαση διατροφής κατά την έκδοση του διαζυγίου επιβάλλεται από λόγους επιείκειας.

Άρθρο 1443

Οι διατάξεις των άρθρων 1487, 1493, 1494 και 1498 εφαρμόζονται αναλόγως και για το δικαίωμα διατροφής μετά το διαζύγιο. Η διατροφή προκαταβάλλεται σε χρήμα κάθε μήνα. Η διατροφή μπορεί να καταβληθεί εφάπαξ, αν οι πρώην σύζυγοι συμφωνούν σ' αυτό εγγράφως, ή με απόφαση του δικαστηρίου, αν συντρέχουν ιδιαίτεροι λόγοι.

Άρθρο 1444

Η διατροφή μπορεί να αποκλειστεί ή να περιοριστεί, αν αυτό επιβάλλεται από σπουδαίους λόγους, ιδίως αν ο γάμος είχε μικρή χρονική διάρκεια ή αν ο δικαιούχος είναι υπαίτιος του διαζυγίου του ή προκάλεσε εκούσια την απορία του.

Το δικαίωμα διατροφής παύει, αν ο δικαιούχος ξαναπαντρευτεί, ή αν συζεί μόνιμα με κάποιον άλλο σε ελεύθερη ένωση. Το δικαίωμα διατροφής δεν παύει με το θάνατο του υπόχρεου, παύει όμως με το θάνατο του δικαιούχου, εκτός αν αφορά παρελθόντα χρόνο ή δόσεις απαιτητές κατά το χρόνο του θανάτου.

Άρθρο 1445

Ο καθένας από τους πρώην συζύγους είναι υποχρεωμένος να δίνει στον άλλο ακριβείς πληροφορίες για την περιουσία του και τα εισοδήματά του, εφόσον είναι χρήσιμες για τον καθορισμό του ύψους της διατροφής. Με αίτηση ενός από τους πρώην συζύγους, που διαβιβάζεται μέσω του αρμόδιου εισαγγελέα, ο εργοδότης, η αρμόδια υπηρεσία και ο αρμόδιος οικονομικός έφορος είναι υποχρεωμένοι να δίνουν κάθε χρήσιμη πληροφορία για την περιουσιακή κατάσταση του άλλου συζύγου και προπάντων για τα εισοδήματά του.

Άρθρο 1446

Έκταση εφαρμογής

Η διάταξη του άρθρου 1416 εφαρμόζεται και για τη λύση του γάμου σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του κεφαλαίου.

Τα άρθρα 1447 έως 1462 καταργήθηκαν με το άρθρο 17 του ν. 1329/1983.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΙΑΤΡΙΚΗ ΥΠΟΒΟΗΘΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ

(Με το άρθρο πρώτο του ν 3089/2002 τέθηκε νέο Κεφάλαιο Όγδοο στην θέση των ήδη καταργημένων με το άρθρο 17 του ν 1329/1983 άρθρων 1455-1460 του Αστικού Κώδικα).

Άρθρο 1455

Η ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή (τεχνητή γονιμοποίηση) επιτρέπεται μόνο για να αντιμετωπίζεται η αδυναμία απόκτησης τέκνων με φυσικό τρόπο ή για να αποφεύγεται η μετάδοση στο τέκνο σοβαρής ασθένειας. Η υποβοήθηση αυτή επιτρέπεται μέχρι την ηλικία φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής του υποβοηθούμενου προσώπου. Η ανθρώπινη αναπαραγωγή με τη μέθοδο της κλωνοποίησης απαγορεύεται.

Επιλογής του φύλου του τέκνου δεν είναι επιτρεπτή, εκτός αν πρόκειται να αποφευχθεί σοβαρή κληρονομική νόσος που συνδέεται με το φύλο.

Άρθρο 1456

Κάθε ιατρική πράξη που αποβλέπει στην υποβοήθηση της ανθρώπινης αναπαραγωγής, σύμφωνα με τους όρους του προηγούμενου άρθρου, διενεργείται με την έγγραφη συναίνεση των προσώπων που επιθυμούν να αποκτήσουν τέκνο. Αν η υποβοήθηση αφορά άγαμη γυναίκα, η συναίνεση αυτής και, εφόσον συντρέχει περίπτωση ελεύθερης ένωσης, του άνδρα με τον οποίο συζεί παρέχεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο.

Η συναίνεση ανακαλείται με τον ίδιο τύπο μέχρι τη μεταφορά των γαμετών ή των γονιμοποιημένων ωαρίων στο γυναικείο σώμα. Με την επιφύλαξη του άρθρου 1457, η συναίνεση θεωρείται ότι ανακλήθηκε, αν ένα από τα πρόσωπα που είχαν συναινέσει πέθανε πριν από τη μεταφορά.

Άρθρο 1457

Η τεχνητή γονιμοποίηση μετά το θάνατο του συζύγου ή του άνδρα με τον οποίο η γυναίκα συζούσε σε ελεύθερη ένωση επιτρέπεται με δικαστική άδεια μόνο εφόσον συντρέχουν σωρευτικώς οι εξής προϋποθέσεις:

α) Ο σύζυγος ή ο μόνιμος σύντροφος της γυναίκας αν έπασχε από ασθένεια που συνδέεται με πιθανό κίνδυνο στειρότητας ή να υπήρχε κίνδυνος θανάτου του.

β) Ο σύζυγος ή ο μόνιμος σύντροφος της γυναίκας αν είχε συναινέσει με συμβολαιογραφικό έγγραφο και στη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση.

Η τεχνητή γονιμοποίηση διενεργείται μετά την πάροδο έξι μηνών και πριν από τη συμπλήρωση διετίας από το θάνατο του άνδρα.

Άρθρο 1458

Η μεταφορά στο σώμα άλλης γυναίκας γονιμοποιημένων ωαρίων, ξένων προς την ιδίαν, και η κυοφορία από αυτήν επιτρέπεται με δικαστική άδεια που παρέχεται πριν από τη μεταφορά, εφόσον υπάρχει έγγραφη και χωρίς αντάλλαγμα συμφωνία των προσώπων που επιδιώκουν να αποκτήσουν τέκνο και της γυναίκας που θα κυοφορήσει, καθώς και του συζύγου της, αν αυτή είναι έγγαμη. Η δικαστική άδεια παρέχεται ύστερα από αίτηση της γυναίκας που επιθυμεί να αποκτήσει τέκνο, εφόσον αποδεικνύεται ότι αυτή είναι ιατρικώς αδύνατο να κυοφορήσει και ότι η γυναίκα που προσφέρεται να κυοφορήσει είναι, εν όψει της κατάστασης της υγείας της, κατάλληλη για κυοφορία.

Σημ.: Σύμφωνα με το άρθρο όγδοο του ν 3089/2002, τα άρθρα 1458 και 1464 εφαρμόζονται μόνο στην περίπτωση που η αιτούσα και η κυοφόρος γυναίκα έχουν την κατοικία τους στην Ελλάδα.

Άρθρο 1459

Τα πρόσωπα που προσφεύγουν σε τεχνητή γονιμοποίηση αποφασίζουν με κοινή δήλωσή τους προς τον ιατρό ή τον υπεύθυνο του ιατρικού κέντρου, που γίνεται πριν από την έναρξη της σχετικής διαδικασίας, ότι οι κρυοσυντηρημένοι γαμέτες και τα κρυοσυντηρημένα γονιμοποιημένα ωάρια που δε(ν) θα τους χρειασθούν για να τεκνοποιήσουν:

- α) θα διατεθούν χωρίς αντάλλαγμα, κατά προτεραιότητα σε άλλα πρόσωπα, που θα επιλέξει ο ιατρός ή το ιατρικό κέντρο,
- β) θα χρησιμοποιηθούν χωρίς αντάλλαγμα για ερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς,
- γ) θα καταστραφούν.

Αν δεν υπάρχει κοινή δήλωση των ενδιαφερομένων προσώπων, οι γαμέτες και τα γονιμοποιημένα ωάρια διατηρούνται για χρονικό διάστημα πέντε ετών από τη λήψη ή τη δημιουργία τους και μετά την πάροδο του χρόνου αυτού είτε χρησιμοποιούνται για ερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς είτε καταστρέφονται.

Τα μη κρυοσυντηρημένα γονιμοποιημένα ωάρια καταστρέφονται μετά τη συμπλήρωση δεκατεσσάρων ημερών από τη γονιμοποίηση. Ο τυχόν ενδιάμεσος χρόνος κρυοσυντήρησής τους δεν υπολογίζεται.

Άρθρο 1460

Η ταυτότητα των τρίτων προσώπων που έχουν προσφέρει τους γαμέτες ή τα γονιμοποιημένα ωάρια δεν γνωστοποιείται στα πρόσωπα που επιθυμούν να αποκτήσουν τέκνο. Ιατρικές πληροφορίες που αφορούν τον τρίτο δότη τηρούνται σε απόρρητο αρχείο χωρίς ένδειξη της ταυτότητάς του. πρόσβαση

στο αρχείο αυτό επιτρέπεται μόνο στο τέκνο και για λόγους σχετικούς με την υγεία του.

Η ταυτότητα του τέκνου, καθώς και των γονέων του δεν γνωστοποιείται στους τρίτους δότες γαμετών ή γονιμοποιημένων ωαρίων.

ΕΝΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ

(Σύμφωνα με το άρθρο δεύτερο παρ.1 του ν 3089/2002, το Κεφάλαιο Όγδοο του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα που αναφερόταν στη συγγένεια (άρθρα 1463 και 1484), έγινε Κεφάλαιο Ένατο (άρθρα 1461-1484). Τα άρθρα 1461 και 1462 του νέου αυτού κεφαλαίου τέθηκαν στη θέση των ταυτάριθμων καταργημένων με το άρθρο 17 του ν 1329/1983 άρθρων)

Άρθρο 1461

Έννοια

Τα πρόσωπα είναι μεταξύ τους συγγενείς εξ αίματος σε ευθεία γραμμή, αν το ένα κατάγεται από το άλλο (συγγένεια μεταξύ ανιόντων και κατιόντων). Συγγενείς εξ αίματος σε πλάγια γραμμή είναι τα πρόσωπα που, χωρίς να είναι συγγενείς σε ευθεία γραμμή, κατάγονται από τον ίδιο ανιόντα. Ο βαθμός της συγγένειας ορίζεται από τον αριθμό των γεννήσεων που συνδέουν τα πρόσωπα.

(Όπως τέθηκε με το άρθρο δεύτερο παρ.2 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1462

Αγχιστεία

Οι συγγενείς εξ αίματος του ενός από τους συζύγους είναι συγγενείς εξ αγχιστείας του άλλου στην ίδια γραμμή και τον ίδιο βαθμό. Η συγγένεια εξ αγχιστείας εξακολουθεί να υπάρχει και μετά τη λύσή ή την ακύρωση του γάμου, από τον οποίο δημιουργήθηκε.

(Όπως τέθηκε με το άρθρο δεύτερο παρ.3 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1463

Η συγγένεια του προσώπου με τη μητέρα του και τους συγγενείς της συνάγεται από τη γέννηση. Η συγγένεια με τον πατέρα και τους συγγενείς του συνάγεται από το γάμο της μητέρας με τον πατέρα ή ιδρύεται με την αναγνώριση, εκούσια ή δικαστική.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.4 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1464

Σε περίπτωση τεχνητής γονιμοποίησης αν η κυοφορία έγινε από άλλη γυναίκα, υπό τους όρους του άρθρου 1458, μητέρα του τέκνου τεκμαίρεται η γυναίκα στην οποία δόθηκε η σχετική δικαστική άδεια.

Το τεκμήριο αυτό ανατρέπεται με αγωγή προσβολής της μητρότητας που ασκείται μέσα σε προθεσμία έξι μηνών από τον τοκετό είτε από την τεκμαιρόμενη μητέρα, είτε από την κυοφόρο γυναίκα, εφόσον αποδειχθεί ότι το τέκνο κατάγεται βιολογικά από την τελευταία. Η προσβολή γίνεται από τη δικαιούμενη γυναίκα αυτοπροσώπως ή από ειδικό πληρεξούσιό της ή ύστερα από άδεια του δικαστηρίου, από τον νόμιμο αντιπρόσωπό της.

Με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση που δέχεται την αγωγή το τέκνο έχει αναδρομικά από τη γέννησή του μητέρα τη γυναίκα που το κυοφόρησε.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.5 του ν 3089/2002)

Σημ.: Σύμφωνα με το άρθρο όγδοο του ν 3089/2002, τα άρθρα 1458 και 1464 εφαρμόζονται μόνο στην περίπτωση που η αιτούσα και η κυοφόρος γυναίκα έχουν την κατοικία τους στην Ελλάδα.

Άρθρο 1465

Τεκμήριο καταγωγής από γάμο

Το τέκνο που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια του γάμου της μητέρας του ή μέσα σε τριακόσιες ημέρες από τη λύση ή την ακύρωσή του τεκμαίρεται ότι έχει πατέρα το σύζυγο της μητέρας (τέκνο γεννημένο σε γάμο).

Τέκνο γεννημένο σε γάμο θεωρείται και το τέκνο που γεννήθηκε ύστερα από μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση, εφόσον υπάρχει η απαιτούμενη κατά το άρθρο 1457 δικαστική άδεια.

Αν το τέκνο γεννήθηκε μετά την τριακοσιοστή ημέρα από τη λύση ή την ακύρωση του γάμου, η απόδειξη της πατρότητας του συζύγου της μητέρας βαρύνει εκείνον που την επικαλείται. Το ίδιο ισχύει και όταν η τεχνητή γονιμοποίηση έγινε μετά το θάνατο του συζύγου, παρά την έλλειψη δικαστική άδειας.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.6 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1466

Σύγκρουση δύο τεκμηρίων

Αν μέσα στις τριακόσιες ημέρες από τη λύση ή την ακύρωση του γάμου γεννήθηκε τέκνο από γυναίκα που τέλεσε νέο γάμο, τεκμαίρεται ότι αυτό έχει πατέρα το δεύτερο σύζυγο, εκτός αν γίνει δεκτή αγωγή για προσβολή της πατρότητάς του, οπότε τεκμαίρεται ότι είναι τέκνο του πρώτου συζύγου.

Άρθρο 1467

Προσβολή της πατρότητας

Η ιδιότητα του τέκνου, ως προς το οποίο συντρέχει ένα από τα τεκμήρια των άρθρων 1465 και 1466, ως τέκνου γεννημένου σε γάμο, μπορεί να προσβληθεί δικαστικώς, αν αποδειχθεί ότι η μητέρα δεν συνέλαβε πράγματι από το σύζυγό της ή ότι κατά το κρίσιμο διάστημα της σύλληψης ήταν φανερά αδύνατο να συλλάβει από αυτόν, ιδίως εξαιτίας ανικανότητας ή αποδημίας του ή επειδή δεν είχαν σχέσεις.

Άρθρο 1468

Κρίσιμο διάστημα της σύλληψης θεωρείται το χρονικό διάστημα που περιλαμβάνεται ανάμεσα στην τριακοσιοστή και την εκατοστή ογδοηκοστή ημέρα πριν από τον τοκετό.

Άρθρο 1469

Την ιδιότητα του τέκνου ως γεννημένου σε γάμο μπορούν να προσβάλλουν: 1. ο σύζυγος της μητέρας. 2. ο πατέρας ή η μητέρα του συζύγου, αν αυτός πέθανε χωρίς να έχει χάσει το δικαίωμα της προσβολής. 3. το τέκνο. 4. η μητέρα του τέκνου. 5. ο άνδρας με τον οποίο η μητέρα, βρισκόμενη σε διάσταση με το σύζυγό της, είχε μόνιμη σχέση με σαρκική συνάφεια κατά το κρίσιμο διάστημα της σύλληψης. Η προσβολή γίνεται από το δικαιούμενο αυτοπροσώπως ή από ειδικό πληρεξούσιό του ή, μετά από άδεια του δικαστηρίου, από το νόμιμο αντιπρόσωπό του.

(Όπως τροποποιήθηκε το εδ. α* με το άρθρο 19 παρ.1α του ν 2521/97.)

(*Σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ.1δ, οι παραπάνω διατάξεις εφαρμόζονται και σε τέκνα που έχουν γεννηθεί πριν από την έναρξη της ισχύος τους, δηλ. την 1.9.1997.)

Άρθρο 1470

Η προσβολή της πατρότητας αποκλείεται: 1. για το σύζυγο της μητέρας, όταν περάσει ένα έτος αφότου πληροφορήθηκε τον τοκετό και τα περιστατικά από τα οποία προκύπτει ότι η σύλληψη του τέκνου δεν έγινε από αυτόν, και σε κάθε περίπτωση, όταν περάσουν πέντε έτη από τον τοκετό. 2. για τον πατέρα ή τη μητέρα του συζύγου, όταν περάσει ένα έτος αφότου έμαθαν το θάνατο του τελευταίου και τη γέννηση του τέκνου. 3. για το τέκνο, όταν περάσει ένα έτος από την ενηλικίωσή του. 4. για τη μητέρα, όταν περάσει ένα έτος από τον τοκετό ή, εφόσον υπάρχει σοβαρός λόγος για τη μη προσβολή κατά τη διάρκεια του γάμου, έξι μήνες αφότου λύθηκε ή ακυρώθηκε ο γάμος με το σύζυγό της. 5. για τον άνδρα που είχε σαρκική συνάφεια με τη μητέρα, δύο χρόνια από τον τοκετό.

(Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο* 19 παρ.1β του ν 2521/97.)

(*Σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ.1δ, οι παραπάνω διατάξεις εφαρμόζονται και σε τέκνα που έχουν γεννηθεί πριν από την έναρξη της ισχύος τους, δηλ. την 1.9.1997.)

Άρθρο 1471

Η προσβολή της πατρότητας αποκλείεται επίσης μετά το θάνατο του τέκνου, εκτός αν είχε ήδη ασκηθεί η σχετική αγωγή.

Την πατρότητα αποκλείεται να προσβάλλουν: 1. ο σύζυγος της μητέρας, αν αυτός αναγνώρισε ότι το τέκνο είναι δικό του πριν γίνει αμετάκλητη η απόφαση για την προσβολή. 2. οποιοσδήποτε από τους δικαιούχους που αναφέρονται στο άρθρο 1469, αν ο σύζυγος συγκατατέθηκε στην υποβολή της συζύγου του σε τεχνητή γονιμοποίηση.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.7 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1472

Το τέκνο χάνει την ιδιότητα του τέκνου που γεννήθηκε σε γάμο, αναδρομικά από τη γέννησή του, μόλις γίνει αμετάκλητη η απόφαση που δέχεται την προσβολή αυτής της ιδιότητάς του.

Σε περίπτωση προσβολής από τον άνδρα που είχε σαρκική συνάφεια με τη μητέρα, η απόφαση της προηγούμενης παραγράφου επιφέρει αυτοδικαίως δικαστική αναγνώριση το παιδιού από τον άνδρα αυτόν.

(Όπως η παρ.2* προστέθηκε με το άρθρο 19 παρ.1γ του ν 2521/97.)

(*Σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ.1δ, οι παραπάνω διατάξεις εφαρμόζονται και σε τέκνα που έχουν γεννηθεί πριν από την έναρξη της ισχύος τους, δηλ. την 1.9.1997.)

Άρθρο 1473

Επιγενόμενος γάμος των γονέων

Τέκνο που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του έχει απέναντι σ' αυτούς και τους συγγενείς τους ως προς όλα θέση τέκνου γεννημένου σε γάμο, εφόσον οι γονείς του παντρευτούν μεταγενέστερα και το τέκνο είχε αναγνωρισθεί ή αναγνωρίζεται μετά την τέλεση του γάμου, εκούσια ή δικαστικά, ως τέκνο του συζύγου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1475, 1476 και 1479 έως 1483. Η εκούσια αναγνώριση μπορεί να προσβληθεί για το λόγο ότι ο σύζυγος της μητέρας δεν είναι ο πατέρας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1477 και 1478.

Άρθρο 1474

Αν το τέκνο δεν ζει κατά την τέλεση του γάμου των γονέων του, δεν θίγεται η επέλευση των αποτελεσμάτων του πρώτου εδαφίου του προηγούμενου άρθρου ως προς τους κατιόντες του.

Άρθρο 1475

Εκούσια αναγνώριση

Ο πατέρας μπορεί να αναγνωρίσει ως δικό του το τέκνο του που γεννήθηκε χωρίς γάμο, εφόσον συναινεί σ' αυτό και η μητέρα. Αν η μητέρα έχει πεθάνει ή δεν έχει δικαιοπρακτική ικανότητα, η αναγνώριση γίνεται με μόνη τη δήλωση του πατέρα.

Η συμβολαιογραφική συναίνεση του άντρα σε τεχνητή γονιμοποίηση, που προβλέπεται στο άρθρο 1456 παρ.1 εδ. β' επέχει θέση εκούσιας αναγνώρισης. Η αντίστοιχη συναίνεση της γυναίκας ισχύει και ως συναίνεσή της στην εκούσια αναγνώριση.

Αν ο πατέρας έχει πεθάνει ή δεν έχει δικαιοπρακτική ικανότητα, η αναγνώριση μπορεί να γίνει από τον παππού ή τη γιαγιά της πατρικής γραμμής.

Αν το τέκνο έχει πεθάνει, η αναγνώριση ενεργεί υπέρ των κατιόντων του.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.8 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1476

Η αναγνώριση από τον πατέρα ή τους γονείς του γίνεται με δήλωση ενώπιον συμβολαιογράφου ή με διαθήκη. Η συναίνεση της μητέρας, σύμφωνα με το προηγούμενο άρθρο, παρέχεται με δήλωση ενώπιον συμβολαιογράφου. Οι δηλώσεις της αναγνώρισης και της συναίνεσης γίνονται αυτοπροσώπως και χωρίς αίρεση ή προθεσμία. Ανάκληση των δηλώσεων είναι ανίσχυρη.

Άρθρο 1477

Προσβολή της αναγνώρισης

Το τέκνο και, σε περίπτωση θανάτου του, οι κατιόντες του δικαιούνται να προσβάλουν την εκούσια αναγνώριση για το λόγο ότι αυτός που δηλώθηκε ως πατέρας δεν είναι πραγματικά πατέρας.

Το δικαίωμα αυτό δεν ανήκει επίσης, στην περίπτωση όπου η μητέρα κατά την αναγνώριση είχε πεθάνει ή δεν είχε δικαιοπρακτική ικανότητα, στον καθένα από τους γονείς της και, στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1475, στον παππού ή τη γιαγιά που δεν είχε προβεί στην αναγνώριση.

Άρθρο 1478

Η προσβολή της αναγνώρισης αποκλείεται, αν περάσουν τρεις μήνες αφού του πληροφορήθηκε την αναγνώριση αυτός που την προσβάλλει. Η προσβολή αποκλείεται σε κάθε περίπτωση, αν περάσουν δύο χρόνια από την αναγνώριση ή, προκειμένου για προσβολή από τέκνο που κατά την αναγνώριση ήταν ανήλικο, δύο χρόνια από την ενηλικίωσή του.

Η προσβολή της εκούσιας αναγνώρισης αποκλείεται στην περίπτωση που προβλέπεται από το άρθρο 1475 παρ.2

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.9 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1479

Η μητέρα έχει δικαίωμα να ζητήσει με αγωγή την αναγνώριση της πατρότητας του τέκνου της που γεννήθηκε χωρίς γάμο της με τον πατέρα του. Το ίδιο δικαίωμα έχει και το τέκνο. Όταν η μητέρα αρνείται την προβλεπόμενη από την πρώτη παράγραφο του άρθρου 1475 συναίνεσή της, δικαίωμα δικαστικής αναγνώρισης έχουν επίσης ο πατέρας και, στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1475, ο παππούς ή η γιαγιά της πατρικής γραμμής.

Αν διενεργηθεί τεχνητή γονιμοποίηση με γεννητικό υλικό τρίτου δότη, η δικαστική αναγνώριση της πατρότητας αποκλείεται, έστω και αν η ταυτότητά του είναι ή γίνει εκ των υστέρων γνωστή.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο δεύτερο παρ.10 του ν 3089/2002)

Άρθρο 1480

Η αγωγή της μητέρας ασκείται κατά του πατέρα ή των κληρονόμων του. Η αγωγή του τέκνου ασκείται κατά του γονέα που δεν έχει προβεί στην αναγκαία για την εκούσια αναγνώριση δήλωση ή κατά των κληρονόμων του. Η αγωγή του πατέρα ή των γονέων του ασκείται κατά της μητέρας ή των κληρονόμων της.

Άρθρο 1481

Η πατρότητα τεκμαίρεται, αν αποδειχθεί ότι αυτός, για τον οποίο προβάλλεται ισχυρισμός ότι είναι πατέρας, είχε σαρκική συνάφεια με τη μητέρα κατά το κρίσιμο διάστημα της σύλληψης. Το τεκμήριο δεν ισχύει, αν η αγωγή ασκείται από το τέκνο μετά τη ενηλικίωσή του και ο πατέρας πέθανε πριν από το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας στον πρώτο βαθμό.

Άρθρο 1482

Το τεκμήριο του προηγούμενου άρθρου ανατρέπεται, αν προκύπτουν σοβαρές αμφιβολίες για την πατρότητα.

Άρθρο 1483

Το δικαίωμα της μητέρας να ζητήσει την αναγνώριση της πατρότητας του τέκνου της αποσβήνεται όταν περάσουν πέντε χρόνια από τον τοκετό. Το δικαίωμα του τέκνου αποσβήνεται, ένα έτος μετά την ενηλικίωσή του, και το δικαίωμα του πατέρα ή των γονέων του δύο έτη αφότου αρνήθηκε τη συναίνεσή της η μητέρα.

Αν η μητέρα ήταν έγγαμη κατά το κρίσιμο διάστημα της σύλληψης του τέκνου, η προθεσμία του πρώτου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου αρχίζει αφότου γίνει αμετάκλητη η απόφαση που δέχεται την προσβολή της πατρότητας. Στην περίπτωση του άρθρου 1473 το δικαίωμα δεν υπόκειται σε αποσβεστική προθεσμία.

Άρθρο 1484

Αποτελέσματα

Σε περίπτωση αναγνώρισης, εκούσιας ή δικαστικής, αν ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, το τέκνο έχει ως προς όλα θέση τέκνου γεννημένου σε γάμο απέναντι στους δύο γονείς και τους συγγενείς τους.

ΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΝΟΜΟ

Άρθρο 1485

Μεταξύ ανιόντων και κατιόντων

Ανιόντες και κατιόντες έχουν αμοιβαία υποχρέωση διατροφής κατά τους όρους των άρθρων 1486 έως 1502.

Άρθρο 1486

Όροι διατροφής

Δικαίωμα διατροφής έχει μόνο όποιος δεν μπορεί να διατρέφει τον εαυτό του από την περιουσία του ή από εργασία κατάλληλη για την ηλικία του, την κατάσταση της υγείας του και τις λοιπές βιοτικές του συνθήκες ενόψει και των τυχόν αναγκών της εκπαίδευσής του.

Το ανήλικο τέκνο, και αν ακόμη έχει περιουσία, έχει δικαίωμα διατροφής από τους γονείς του, εφόσον τα εισοδήματα της περιουσίας του ή το προϊόν της εργασίας του δεν αρκούν για τη διατροφή του.

Άρθρο 1487

Δεν έχει υποχρέωση διατροφής εκείνος που, ενόψει και των λοιπών υποχρεώσεων του, δεν είναι σε θέση να τη δώσει χωρίς να διακινδυνεύσει η δική του διατροφή. Ο κανόνας αυτός δεν ισχύει, όταν πρόκειται για τη διατροφή ανηλίκου τέκνου από το γονέα του, εκτός αν αυτό μπορεί να στραφεί εναντίον άλλου υπόχρεου ή αν μπορεί να διατραφεί από την περιουσία του.

Άρθρο 1488

Σειρά των υπόχρεων

Υποχρέωση διατροφής έχουν πρώτα οι κατιόντες, κατά σειρά που καλούνται στην εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή, και ο καθένας τους ανάλογα με την κληρονομική του μερίδα.

Άρθρο 1489

Αν δεν υπάρχουν κατιόντες, υποχρέωση διατροφής έχουν οι πλησιέστεροι ανιόντες, που ενέχονται σε ίσα μέρη αν είναι περισσότεροι στον ίδιο βαθμό.

Οι γονείς έχουν υποχρέωση να διατρέφουν το τέκνο τους από κοινού, ο καθένας ανάλογα με τις δυνάμεις του.

Άρθρο 1490

Αν ένας από τους ανιόντες ή τους κατιόντες δεν είναι σε θέση να δώσει διατροφή, η υποχρέωση βαρύνει εκείνον που είναι υπόχρεος ύστερα από αυτόν. Το ίδιο ισχύει και όταν, για πραγματικούς ή νομικούς λόγους, είναι αδύνατη ή ιδιαίτερα δυσχερής η δικαστική επιδίωξη στην ημεδαπή εναντίον εκείνου που έχει την υποχρέωση.

Στην περίπτωση που καταβάλλει τη διατροφή, αντί για τον αμέσως υπόχρεο, άλλο πρόσωπο, αυτό υποκαθίσταται αυτοδικαίως στα δικαιώματα εκείνου που την έλαβε: 1. αν κατέλαβε τη διατροφή δυνάμει του δεύτερου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου. 2. αν πρόκειται για το κράτος ή νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ή κοινωφελές ίδρυμα που ανέλαβε τη διατροφή του δικαιούχου ανήλικου στη θέση του υπόχρεου συγγενή του. 3. αν πρόκειται για ιδιώτες, στους οποίους ανατέθηκε η επιμέλεια του προσώπου του δικαιούχου ανήλικου, σύμφωνα με τα άρθρα 1513, 1514, 1532, 1533 και 1535. 4. αν ο δικαιούχος της διατροφής είναι ανήλικος και τη διατροφή κατέβαλε, στη θέση του υπόχρεου γονέα του, ο σύζυγος του τελευταίου.

Άρθρο 1491

Όταν το πρόσωπο είναι έγγαμο, η υποχρέωση των κατιόντων και των ανιόντων του να το διατρέφουν υπάρχει μόνο αν ο σύζυγός του, ενόψει των λοιπών υποχρεώσεών του, δεν είναι σε θέση να του παρέχει την οφειλόμενη διατροφή χωρίς να κινδυνεύει η δική του διατροφή ή αν, για πραγματικούς ή νομικούς λόγους, είναι αδύνατη ή ιδιαίτερα δυσχερής η δικαστική επιδίωξη εναντίον του στην ημεδαπή.

Το ίδιο ισχύει και για τον διαζευγμένο, όταν ο πρώην σύζυγός του έχει απέναντί του υποχρέωση διατροφής.

Άρθρο 1492

Σειρά των δικαιούχων

Όταν αυτοί που έχουν δικαίωμα διατροφής απέναντι σε ορισμένο πρόσωπο είναι περισσότεροι και ο υπόχρεος δεν επαρκεί να τη δώσει σε όλους, προτεραιότητα έχουν οι κατιόντες κατά τη σειρά της εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχής. Αν οι περισσότεροι δικαιούχοι είναι ανιόντες, έχουν προτεραιότητα οι πλησιέστεροι. Ο σύζυγος, ως προς το δικαίωμα διατροφής, συμπορεύεται με τους ανήλικους κατιόντες και προηγείται από τους λοιπούς κατιόντες ή άλλους συγγενείς. Το ίδιο ισχύει και για το διαζευγμένο, εφόσον αυτός έχει δικαίωμα διατροφής.

Άρθρο 1493

Μέτρο και περιεχόμενο της διατροφής

Το μέτρο διατροφής προσδιορίζεται με βάση τις ανάγκες του δικαιούχου, όπως αυτές προκύπτουν από τις συνθήκες της ζωής του (ανάλογη διατροφή). Η διατροφή περιλαμβάνει όλα όσα είναι αναγκαία για τη συντήρηση του δικαιούχου και επί πλέον τα έξοδα για την ανατροφή, καθώς και την επαγγελματική και την εν γένει εκπαίδευσή του.

Άρθρο 1494

Μεταβολή των όρων

Αν, αφότου εκδόθηκε η απόφαση που προσδιορίζει τη διατροφή, μεταβλήθηκαν οι όροι της διατροφής, το δικαστήριο μπορεί να μεταρρυθμίσει την απόφασή του ή και να διατάξει την παύση της διατροφής.

Άρθρο 1495

Ελαττωμένη διατροφή

Οι κατιόντες και οι ανιόντες δικαιούνται μόνο τη στοιχειώδη διατροφή, που περιλαμβάνει τα απολύτως αναγκαία για τη συντήρηση, αν υπέπεσαν απέναντι στον υπόχρεο διατροφής σε παράπτωμα που δικαιολογεί την αποκλήρωσή τους.

Άρθρο 1496

Χρόνος και τρόπος καταβολής

Η διατροφή προκαταβάλλεται σε χρήμα κάθε μήνα. Αν συντρέχουν ιδιαίτεροι λόγοι, το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει στον υπόχρεο την καταβολή με άλλον τρόπο.

Άρθρο 1497

Οι γονείς που οφείλουν διατροφή σε ανήλικο άγαμο τέκνο τους έχουν δικαίωμα να ορίσουν τον τρόπο και τα χρονικά διαστήματα που θα

προκαταβάλλεται η διατροφή. Αν το ζήτησε το τέκνο, το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει διαφορετικά, εφόσον συντρέχουν ιδιαίτεροι λόγοι.

Άρθρο 1498

Διατροφή για το παρελθόν δεν οφείλεται παρά μόνο από την υπερημερία.

Άρθρο 1499

Παραίτηση

Παραίτηση από τη διατροφή για το μέλλον δεν ισχύει. Η προκαταβολή της διατροφής απαλλάσσει τον υπόχρεο μόνο για διάστημα που ορίζεται στα άρθρα 1495 και 1497.

Άρθρο 1500

Απόσβεση

Η αξίωση διατροφής παύει με το θάνατο του δικαιούχου ή του υπόχρεου, εκτός αν αφορά παρελθόντα χρόνο ή δόσεις απαιτητές κατά το χρόνο του θανάτου.

Άρθρο 1501

[Δικαστική συμπαράσταση]

Καταργήθηκε με το άρθρο 25 του ν 2447/96.

Άρθρο 1502

Προσωρινή επιδίκαση διατροφής

Σε περίπτωση όπου ένα τέκνο έχει γεννηθεί χωρίς γάμο της μητέρας του και η πατρότητά του είναι πολύ πιθανή, εφόσον η μητέρα του βρίσκεται σε απορία, το δικαστήριο μπορεί, ακόμη και πριν ασκηθεί η αγωγή για την αναγνώρισή του, να διατάξει ως ασφαλιστικό μέτρο την προκαταβολή από τον πατέρα στο τέκνο, κάθε μήνα, εύλογου ποσού έναντι της οφειλόμενης σ' αυτό διατροφής.

Άρθρο 1503

Δαπάνες τοκετού και διατροφής της άγαμης μητέρας

Σε περίπτωση όπου ένα τέκνο γεννήθηκε χωρίς γάμο της μητέρας του, το δικαστήριο μπορεί, ύστερα από αίτησή της, να καταδικάσει τον πατέρα που αναγνωρίστηκε δικαστικώς, ακόμη και αν το τέκνο γεννήθηκε νεκρό: 1. στην καταβολή των δαπανών του τοκετού. 2. σε διατροφή της μητέρας, εφόσον αυτή αδυνατεί να διαθρέψει τον εαυτό της, επί δύο μήνες πριν από τον τοκετό

και τέσσερις ύστερα από αυτόν, ή, αν συντρέχουν ειδικές περιστάσεις, το πολύ επί ένα έτος.

Η αξίωση της μητέρας δεν παύει με το θάνατο του πατέρα και παραγράφεται όταν περάσουν τρία έτη από τον τοκετό. Αξίωση αποζημίωσης, σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες, δεν αποκλείεται.

Άρθρο 1504

Διατροφή μεταξύ αδελφών

Ο αδελφός ή η αδελφή μπορούν, αν το δικαστήριο το κρίνει εύλογο, να υποχρεωθούν να δίνουν διατροφή σε αδελφό ή αδελφή, αν αυτός που τη ζητεί αδυνατεί να διατρέφει τον εαυτό του για ιδιαίτερους λόγους και ιδίως εξαιτίας της ηλικίας του, βαριάς ασθένειας ή αναπηρίας. Η διατροφή περιλαμβάνει τα απολύτως αναγκαία για τη ζωή και επιπλέον τα έξοδα για την ανατροφή, καθώς και την επαγγελματική και την εν γένει εκπαίδευση.

Οι διατάξεις του πρώτου εδαφίου του άρθρου 1487, καθώς και των άρθρων 1494, 1496 και 1498 έως 1500 εφαρμόζονται και σ' αυτή την περίπτωση.

ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΤΕΚΝΩΝ

[Σύμφωνα με το άρθρο 17 του νέου νόμου στο κεφάλαιο αυτό περιέχεται η ρύθμιση του αρχικού ενδέκατου κεφαλαίου του Οικογενειακού Δικαίου του ΑΚ (άρθρα 1493 - 1529.)]

Άρθρο 1505

Επώνυμο των τέκνων

Οι γονείς υποχρεούνται να έχουν προσδιορίσει το επώνυμο των τέκνων τους με κοινή αμετάκλητη δήλωσή τους. Η δήλωση γίνεται πριν από το γάμο, είτε σε συμβολαιογράφο είτε στο λειτουργό, ενώπιον του οποίου θα τελεσθεί ο γάμος. Ο λειτουργός οφείλει να ζητήσει τη σχετική δήλωση.

Το οριζόμενο επώνυμο, κοινό για όλα τα τέκνα, μπορεί να είναι είτε το επώνυμο του ενός από τους γονείς είτε συνδυασμός των επωνύμων τους, που όμως σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από δύο επώνυμα.

Αν οι γονείς παραλείψουν να δηλώσουν το επώνυμο των τέκνων τους, σύμφωνα με τους όρους των προηγούμενων παραγράφων, τα τέκνα έχουν για επώνυμο το επώνυμο του πατέρα τους.

Άρθρο 1506

Επώνυμο του τέκνου χωρίς γάμο των γονέων του

Το τέκνο που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του παίρνει το επώνυμο της μητέρας του. Ο σύζυγος της μητέρας μπορεί να δώσει στο τέκνο, με συμβολαιογραφικό έγγραφο, το επώνυμό του στη θέση του έως τότε επώνυμου του τέκνου ή επιπρόσθετα, αν συναινέσουν σ' αυτό, κατά τον ίδιο τύπο, η μητέρα και το τέκνο.

Σε περίπτωση επιγενόμενου γάμου των γονέων του τέκνου εφαρμόζονται ως προς το επώνυμό του, εφόσον αυτό είναι ανήλικο, οι διατάξεις του προηγούμενου άρθρου.

Αν γίνει αναγνώριση εκούσια ή δικαστική, το ενήλικο τέκνο ή, αν αυτό είναι ανήλικο, οι γονείς του ή και ένας από αυτούς ή ο επίτροπός του δικαιούνται, μέσα σε προθεσμία ενός έτους από την ολοκλήρωση της αναγνώρισης, να προσθέσουν, με δήλωση στο ληξιαρχο, το πατρικό επώνυμο στο επώνυμο του τέκνου. Αν στη δήλωση προβαίνουν οι δύο γονείς από κοινού, μπορούν να προσδιορίσουν το νέο επώνυμο του τέκνου σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του προηγούμενου άρθρου.

Άρθρο 1507

Αμοιβαία υποχρέωση

Γονείς και τέκνα οφείλουν αμοιβαία μεταξύ τους βοήθεια, στοργή και σεβασμό.

Άρθρο 1508

Υποχρέωση για παροχή υπηρεσιών

Το τέκνο, εφόσον αποτελεί μέλος του οίκου των γονέων του και ανατρέφεται ή διατρέφεται από αυτούς, υποχρεούται να παρέχει στους γονείς του, για τη διοίκηση του οίκου ή την άσκηση του επαγγέλματός τους, υπηρεσίες ανάλογες με τις δυνάμεις του και τις βιοτικές συνθήκες του ίδιου και της οικογένειάς του.

Άρθρο 1509

Παροχές των γονέων προς τα τέκνα τους

Η παροχή περιουσίας στο τέκνο από οποιονδήποτε γονέα του, είτε για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας, είτε για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος, αποτελεί δωρεά μόνο ως προς το ποσόν που υπερβαίνει το μέτρο, το οποίο επιβάλλουν οι περιστάσεις. Η ευθύνη όμως απέναντι στο τέκνο, εκείνου που έκανε την παροχή, για πραγματικά ή νομικά ελαττώματα του πράγματος, κρίνεται πάντοτε κατά τις διατάξεις για την ευθύνη του δωρητή.

Άρθρο 1510

Γονική μέριμνα

Η μέριμνα για το ανήλικο τέκνο είναι καθήκον και δικαίωμα των γονέων (γονική μέριμνα), οι οποίοι την ασκούν από κοινού. Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια του προσώπου, τη διοίκηση της περιουσίας και την επιμέλεια του προσώπου, τη διοίκηση της περιουσίας και την εκπροσώπηση του τέκνου σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη, που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του.

Σε περίπτωση όπου η γονική μέριμνα παύει λόγω θανάτου, κήρυξης σε αφάνεια ή έκπτωσης του ενός γονέα, η γονική μέριμνα ανήκει αποκλειστικά στον άλλο.

Αν ο ένας από τους γονείς αδυνατεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα για πραγματικούς λόγους ή γιατί είναι ανίκανος ή περιορισμένα ικανός για δικαιοπραξία, την ασκεί μόνος ο άλλος γονέας. Η επιμέλεια όμως του προσώπου του τέκνου ασκείται και από τον ανήλικο γονέα.

Άρθρο 1511

Κάθε απόφαση των γονέων σχετικά με την άσκηση της γονικής μέριμνας πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του τέκνου.

Στο συμφέρον του τέκνου πρέπει να αποβλέπει και η απόφαση του δικαστηρίου, όταν, κατά τις διατάξεις του νόμου, το δικαστήριο αποφασίζει σχετικά με την ανάθεση της γονικής μέριμνας ή με τον τρόπο της άσκησής της. Η απόφαση του δικαστηρίου πρέπει επίσης να σέβεται την ισότητα μεταξύ των γονέων και να μην κάνει διακρίσεις εξαιτίας του φύλου, της φυλής, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών ή όποιων άλλων πεποιθήσεων, της ιθαγένειας, της εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης ή της περιουσίας.

Ανάλογα με την ωριμότητα του τέκνου πρέπει να ζητείται και να συνεκτιμάται η γνώμη του πριν από κάθε απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα, εφόσον η απόφαση αφορά τα συμφέροντά του.

Άρθρο 1512

Σε περίπτωση διαφωνίας

Αν οι γονείς διαφωνούν κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας, και το συμφέρον του τέκνου επιβάλλει να ληφθεί απόφαση, αποφασίζει το δικαστήριο.

Άρθρο 1513

Διαζύγιο ή ακύρωση του γάμου

Στις περιπτώσεις διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου και εφόσον ζουν και οι δύο γονείς, η άσκηση της γονικής μέριμνας ρυθμίζεται από το δικαστήριο. Η άσκηση της γονικής μέριμνας μπορεί να ανατεθεί στον έναν από τους γονείς

ή, αν αυτοί συμφωνούν ορίζοντας συγχρόνως τον τόπο διαμονής του τέκνου, στους δύο από κοινού. Το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει διαφορετικά, ιδίως να καταλείπει την άσκηση της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων ή να την αναθέσει σε τρίτον.

Για τη λήψη της απόφασής του το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του τους έως τότε δεσμούς του τέκνου με τους γονείς και τους αδελφούς του, καθώς και τις τυχόν συμφωνίες που έκαναν οι γονείς του τέκνου σχετικά με την επιμέλεια και τη διοίκηση της περιουσίας του.

Ο γονέας, στον οποίο δεν έχει ανατεθεί η άσκηση της γονικής μέριμνας, έχει το δικαίωμα να ζητάει από τον άλλο πληροφορίες για το πρόσωπο και την περιουσία του τέκνου.

Άρθρο 1514

Διακοπή της συμβίωσης

Οι διατάξεις του προηγούμενου άρθρου εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις όπου υπάρχει διακοπή της συμβίωσης των συζύγων.

Άρθρο 1515

Τέκνα χωρίς γάμο των γονέων τους

Η γονική μέριμνα του ανηλικού τέκνου που γεννήθηκε και παραμένει χωρίς γάμο των γονέων του ανήκει στη μητέρα του. Σε περίπτωση αναγνώρισής του, αποκτά γονική μέριμνα και ο πατέρας, που όμως την ασκεί αν έπαψε η γονική μέριμνα της μητέρας ή αν αυτή αδυνατεί να την ασκήσει για νομικούς ή πραγματικούς λόγους.

Με αίτηση του πατέρα το δικαστήριο μπορεί και σε κάθε άλλη περίπτωση, και ιδίως αν συμφωνεί η μητέρα, να αναθέσει και σ' αυτόν την άσκηση της γονικής μέριμνας ή μέρους αυτής, εφόσον αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου.

Σε περίπτωση δικαστικής αναγνώρισης, στην οποία αντιδίκησε ο πατέρας, αυτός δεν ασκεί γονική μέριμνα ούτε αναπληρώνει τη μητέρα στην άσκησή της. Το δικαστήριο μπορεί, αν το επιβάλλει το συμφέρον του τέκνου, αν αποφασίσει διαφορετικά με αίτηση του πατέρα, εφόσον έπαψε η γονική μέριμνα της μητέρας ή αυτή αδυνατεί να την ασκήσει για νομικούς ή πραγματικούς λόγους ή υπάρχει συμφωνία των γονέων.

Άρθρο 1516

Πράξεις από τον ένα γονέα

Ο καθένας από τους γονείς επιχειρεί και μόνος του πράξεις αναφερόμενες στην άσκηση της γονικής μέριμνας: 1. όταν πρόκειται για συνήθεις πράξεις επιμέλειας του προσώπου του τέκνου ή για την τρέχουσα διαχείριση της

περιουσίας του ή για πράξεις που έχουν επείγοντα χαρακτήρα. 2. όταν πρόκειται για τη λήψη δήλωσης της βούλησης που είναι απευθυντέα προς το τέκνο.

Στις περιπτώσεις διακοπής της συμβίωσης των γονέων, διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου τους, καθώς και όταν πρόκειται για τέκνο γεννημένο χωρίς γάμο των γονέων του, τις αξιώσεις διατροφής που έχει το τέκνο κατά του γονέα του, ο οποίος δεν έχει την επιμέλεια του προσώπου του, μπορεί να τις ασκεί αυτός που έχει την επιμέλεια και, αν δεν την έχει κανείς, αυτός με τον οποίο διαμένει το τέκνο.

Άρθρο 1517

Σύγκρουση συμφερόντων

Αν τα συμφέροντα του τέκνου συγκρούονται με τα συμφέροντα του πατέρα του ή της μητέρας του, που ασκούν τη γονική μέριμνα, καθώς και των συζύγων ή των συγγενών τους εξ αίματος ή εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή, διορίζεται ειδικός επίτροπος.

Άρθρο 1518

Επιμέλεια του προσώπου

Η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου της διαμονής του.

Κατά την ανατροφή του τέκνου οι γονείς το ενισχύουν, χωρίς διάκριση φύλου, να αναπτύσσει υπεύθυνα και με κοινωνική συνείδηση την προσωπικότητά του. Η λήψη σωφρονιστικών μέτρων επιτρέπεται μόνο εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου.

Κατά την μόρφωση και την επαγγελματική εκπαίδευση του τέκνου οι γονείς λαμβάνουν υπόψη τις ικανότητες και τις προσωπικές του κλίσεις. Γι' αυτό το σκοπό οφείλουν να συνεργάζονται με το σχολείο και, αν υπάρχει ανάγκη, να ζητούν τη συνδρομή αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών ή δημοσίων οργανισμών.

Άρθρο 1519

[Δικαστική συμπαράσταση]

Καταργήθηκε με το άρθρο 25 του ν 2447/96.

Άρθρο 1520

Προσωπική επικοινωνία

Ο γονέας, με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο, διατηρεί το δικαίωμα της προσωπικής επικοινωνίας με αυτό.

Οι γονείς δεν έχουν το δικαίωμα να εμποδίζουν την επικοινωνία του τέκνου με τους απώτερους ανιόντες του, εκτός αν υπάρχει σοβαρός λόγος.

Στις περιπτώσεις των προηγούμενων παραγράφων, τα σχετικά με την επικοινωνία κανονίζονται ειδικότερα από το δικαστήριο.

Άρθρο 1521

Περιουσία του τέκνου από διαθήκη ή δωρεά

Η διοίκηση των γονέων δεν εκτείνεται και στα περιουσιακά στοιχεία που περιέρχονται στο τέκνο από διάταξη τελευταίας βούλησης ή από δωρεά με τον όρο να μην έχουν τη διοίκηση οι γονείς. Αν ο διαθέτης ή ο δωρητής δεν ορίσει το πρόσωπο που θα έχει τη διοίκηση αυτών των περιουσιακών στοιχείων, το δικαστήριο διορίζει ειδικό επίτροπο.

(Όπως τροποποιήθηκε το εδ. α' με το άρθρο 26 του ν 2447/96.)

Αν στη διάταξη της τελευταίας βούλησης ή στη δωρεά ορίζεται να μην έχει τη διοίκηση ο ένας από τους γονείς, η διοίκηση ανήκει, σε περίπτωση αμφιβολίας, στον άλλο γονέα, ο οποίος και αντιπροσωπεύει το τέκνο μόνος του στις σχετικές δίκες ή δικαιοπραξίες.

Άρθρο 1522

Ο διαθέτης ή ο δωρητής μπορούν να ορίσουν τον τρόπο με τον οποίο θα διοικηθούν τα περιουσιακά στοιχεία που άφησαν ή έδωσαν στο τέκνο. Παρέκκλιση επιτρέπεται, στην περίπτωση της δωρεάς, εφόσον ο δωρητής συναινεί σ' αυτήν. Αν ο δωρητής δεν ζει ή αρνείται να συναινέσει ή η συναίνεσή του δεν είναι εφικτή, καθώς και στις περιπτώσεις των επιδόσεων με διάταξη τελευταίας βούλησης, ή παρέκκλιση επιτρέπεται μόνο με άδεια του δικαστηρίου και εφόσον επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου.

Άρθρο 1523

Διαχειριστικές πράξεις των γονέων. Απογραφή

Οι γονείς οφείλουν να συντάσσουν απογραφή για κάθε περιουσία που περιέχεται στο τέκνο και υπάγεται στη γονική τους διοίκηση.

Άρθρο 1524

Δωρεές

Οι γονείς δεν μπορούν να προβαίνουν σε δωρεές από την περιουσία του τέκνου. Εξαιρούνται οι δωρεές που επιβάλλονται από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας.

Άρθρο 1525

Επωφελής τοποθέτηση των μετρητών

Οι γονείς έχουν την υποχρέωση να κάνουν, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, παραγωγικά ή να τοποθετήσουν επωφελώς τα μετρητά χρήματα του τέκνου, των οποίων έχουν τη διοίκηση, αν δεν υπάρχει ανάγκη να τα κρατούν για να αντιμετωπίζουν δαπάνες. Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει διαφορετική διάθεσή τους.

Άρθρο 1526

Διαχείριση με διατυπώσεις

Οι γονείς δεν μπορούν, χωρίς την άδεια του δικαστηρίου, να επιχειρήσουν στο όνομα του τέκνου τις πράξεις που απαγορεύονται και στον επίτροπο ανηλίκου χωρίς άδεια του δικαστηρίου. (Το εδ. β' καταργήθηκε με το άρθρο 27 του ν 2447/96).

Άρθρο 1527

Η κληρονομία που επάγεται στο ανήλικο τέκνο θεωρείται ότι γίνεται αποδεκτή πάντοτε με το ευεργέτημα της απογραφής, και το τέκνο, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 1912, δεν εκπίπτει από το ευεργέτημα αυτό. Τρίτοι, που έχουν έννομο συμφέρον, μπορούν να αξιώσουν από το γονέα, ο οποίος έχει τη διοίκηση, να συντάξει απογραφή μέσα σε τέσσερις μήνες το βραδύτερο.

Άρθρο 1528

Σχετική ακυρότητα

Είναι άκυρες οι πράξεις των γονέων που γίνονται κατά παράβαση των άρθρων 1524 έως 1526. Την ακυρότητα προτείνουν ο πατέρας, η μητέρα, το τέκνο και οι καθολικοί ή ειδικοί διάδοχοί του.

Άρθρο 1529

Χρησιμοποίηση για τις ανάγκες του τέκνου

Οι γονείς χρησιμοποιούν τα εισοδήματα από την περιουσία του τέκνου, την οποία διοικούν για τη συντήρηση, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του. Μπορούν επίσης να τα χρησιμοποιήσουν και για τις ανάγκες της οικογένειας, στο μέτρο που αυτό κρίνεται εύλογο. Ό,τι περισσεύει περιέρχεται στην περιουσία του τέκνου.

Οι γονείς μπορούν επίσης, σε περιπτώσεις εξαιρετικής ανάγκης και με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 1526, να χρησιμοποιούν και το κεφάλαιο της περιουσίας του τέκνου.

Άρθρο 1530

Οι δαπάνες των γονέων

Οι γονείς έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν τις δαπάνες που έκαναν για την επιμέλεια του προσώπου και τη διοίκηση της περιουσίας του τέκνου, αν από τις περιστάσεις είχαν δικαίωμα να τις θεωρήσουν αναγκαίες και δεν είναι από εκείνες που τους βαρύνουν.

Άρθρο 1531

Ευθύνη των γονέων

Οι γονείς, κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας, έχουν υποχρέωση να δείχνουν την επιμέλεια που δείχνουν και στις δικές τους υποθέσεις. Αν ζημία που προκλήθηκε οφείλεται σε παράβαση υποχρέωσης και των δύο γονέων, οι γονείς ευθύνονται εις ολόκληρον.

Άρθρο 1532

Συνέπειες κακής άσκησης

Αν ο πατέρας ή η μητέρα παραβαίνουν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει το λειτούργημά τους για την επιμέλεια του προσώπου του τέκνου ή τη διοίκηση της περιουσίας του ή αν ασκούν το λειτούργημα αυτό καταχρηστικά ή δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν σ' αυτό, το δικαστήριο μπορεί, εφόσον το ζητήσουν ο άλλος γονέας ή οι πλησιέστεροι συγγενείς του τέκνου, ο εισαγγελέας ή και αυτεπαγγέλτως, να διατάξει οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο.

Το δικαστήριο μπορεί ιδίως να αφαιρέσει από τον ένα γονέα την άσκηση της γονικής μέριμνας ολικά ή μερικά και να την αναθέσει αποκλειστικά στον άλλο ή, αν συντρέχουν και στο πρόσωπο αυτού οι προϋποθέσεις της προηγούμενης παραγράφου, να αναθέσει την πραγματική φροντίδα του τέκνου ή, ακόμη, και την επιμέλειά του ολικά ή μερικά σε τρίτον ή και να διορίσει επίτροπο.

(Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 28 του ν 2447/96.)

Άρθρο 1533

Η αφαίρεση του συνόλου της επιμέλειας του προσώπου του τέκνου και από τους δύο γονείς και η ανάθεσή της σε τρίτο διατάσσονται από το δικαστήριο, μόνο όταν άλλα μέτρα έμειναν χωρίς αποτέλεσμα ή κρίνεται ότι δεν επαρκούν για να αποτρέψουν κίνδυνο της σωματικής, πνευματικής ή ψυχικής υγείας του τέκνου. (τα εδ. β' και γ' καταργήθηκαν με το άρθρο 29 του ν 2447/96.)

Το δικαστήριο ορίζει την έκταση της γονικής μέριμνας που παραχωρεί στον τρίτο, και τους όρους της άσκησης της.

Το δικαστήριο αποφασίζει την ανάθεση της πραγματικής φροντίδας ή της επιμέλειας στον τρίτο κατά τη δεύτερη παράγραφο του προηγούμενου άρθρου ή την πρώτη παράγραφο του παρόντος, ύστερα από έλεγχο του ήθους, των βιοτικών συνθηκών και γενικά της καταλληλότητάς του, στηριζόμενο υποχρεωτικά σε βεβαίωση της κοινωνικής υπηρεσίας. Η ανάθεση γίνεται σε κατάλληλη οικογένεια, κατά προτίμηση συγγενική (ανάδοχη οικογένεια) και, αν αυτό δεν είναι δυνατό, σε κατάλληλο ίδρυμα. (Όπως η παρ.3 προστέθηκε με το άρθρο 29 του ν 2447/96.)

Άρθρο 1534

Σε περίπτωση όπου υπάρχει κατεπείγουσα ανάγκη ιατρικής επέμβασης, για να αποτραπεί κίνδυνος ζωής ή υγείας του τέκνου, ο εισαγγελέας πρωτοδικών μπορεί, αν αρνούνται οι γονείς, να δώσει αυτός αμέσως την απαιτούμενη άδεια, ύστερα από αίτηση του αρμόδιου για τη θεραπεία γιατρού ή του διευθυντή της κλινικής όπου νοσηλεύεται το τέκνο ή οποιουδήποτε άλλου αρμόδιου υγειονομικού οργάνου.

Άρθρο 1535

Αφαίρεση με αίτηση των γονέων

Το δικαστήριο αφαιρεί την άσκηση της γονικής μέριμνας ή μέρους της από τους δύο γονείς για σπουδαίο λόγο, αν το ζητήσουν οι ίδιοι, υποδεικνύοντας και το πρόσωπο που δέχεται να αναλάβει την αφαιρούμενη άσκηση. Με την απόφαση για την αφαίρεση, το δικαστήριο αναθέτει την αφαιρούμενη άσκηση στο υποδεικνυόμενο ή σε άλλο πρόσωπο, προσδιορίζοντας και τον τρόπο της άσκησης της. Όταν λείπει τέτοιος προσδιορισμός, εφαρμόζονται ανάλογα οι διατάξεις για την επιτροπεία.

Άρθρο 1536

Μεταβολή των συνθηκών

Αν από τότε που εκδόθηκε δικαστική απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα μεταβλήθηκαν οι συνθήκες, το δικαστήριο οφείλει, ύστερα από αίτηση ενός ή και των δύο γονέων, των πλησιέστερων συγγενών του τέκνου ή του εισαγγελέα, να προσαρμόσει την απόφασή του στις νέες συνθήκες ανακαλώντας ή μεταρρυθμίζοντάς την, σύμφωνα με το συμφέρον του τέκνου, και ιδίως να αποδώσει στους γονείς την άσκηση της γονικής μέριμνας που τους είχε αφαιρεθεί.

Άρθρο 1537

Έκπτωση των γονέων

Ο γονέας εκπίπτει από τη γονική μέριμνα αν καταδικάστηκε τελεσίδικα σε φυλάκιση τουλάχιστον ενός μηνός για αδίκημα που διέπραξε με δόλο και που αφορά τη ζωή, την υγεία και τα ήθη του τέκνου. Το δικαστήριο μπορεί, σ' αυτή την περίπτωση, εκτιμώντας τις περιστάσεις, να αφαιρέσει από το γονέα τη γονική μέριμνα και ως προς τα λοιπά τέκνα του, ύστερα από αίτηση του άλλου γονέα, των πλησιέστερων συγγενών ή του εισαγγελέα.

Άρθρο 1538

Παύση της γονικής μέριμνας

Η γονική μέριμνα παύει στο σύνολό της, ως προς τον ένα γονέα, αν αυτός εκπέσει σύμφωνα με το προηγούμενο άρθρο ή πεθάνει ή κηρυχθεί σε αφάνεια, και ως προς τους δύο γονείς, αν το τέκνο ενηλικιωθεί ή πεθάνει ή κηρυχθεί σε αφάνεια.

Άρθρο 1539

Συνέπειες παύσης

Αν έπαψε η γονική μέριμνα ή το δικαίωμα των γονέων να διοικούν την περιουσία του τέκνου τους ή και μόνη άσκησή τους, οι γονείς οφείλουν λογοδοσία ως προς το κεφάλαιο της περιουσίας του τέκνου και παράδοσή της. Το ίδιο ισχύει, αν έπαψε η γονική μέριμνα ή το δικαίωμα διοίκησης της περιουσίας του τέκνου ή και μόνη η άσκησή τους, ως προς τον ένα μόνο από τους γονείς.

Άρθρο 1540

Αν έπαψε η γονική μέριμνα ή η άσκησή της, ολικά ή μερικά, οι γονείς έχουν δικαίωμα να εξακολουθήσουν τις πράξεις που ανάγονται στην επιμέλεια του προσώπου ή τη διοίκηση της περιουσίας του τέκνου, ώσπου να πληροφορηθούν την παύση της. Οι τρίτοι όμως δεν δικαιούνται να επικαλεστούν αυτό το δικαίωμα των γονέων, αν γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν την παύση.

Άρθρο 1541

Αν η γονική μέριμνα έπαψε με το θάνατο ή την αφάνεια του τέκνου, οι γονείς έχουν υποχρέωση να φροντίζουν τις υποθέσεις που δεν επιδέχονται αναβολή, ώσπου να μπορέσουν να τις φροντίσουν οι κληρονόμοι.

ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

[ΕΞΩΓΑΜΑ ΤΕΚΝΑ]

Καταργήθηκε με το ν 1329/83

ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΥΙΟΘΕΣΙΑ

[Όπως το Κεφάλαιο Δέκατο Τρίτο αντικαταστάθηκε, με νέα αρίθμηση, από το άρθρο 1 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1542

Πότε επιτρέπεται

Η υιοθεσία επιτρέπεται, με την εξαίρεση της περίπτωσης του άρθρου 1579, μόνο όταν αυτός που υιοθετείται είναι ανήλικος. Η υιοθεσία πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του υιοθετημένου.

Άρθρο 1543

Ποιος μπορεί να υιοθετήσει

Αυτός που υιοθετεί ανήλικο πρέπει να είναι ικανός για δικαιοπραξία, να έχει συμπληρώσει τα τριάντα χρόνια του και να μην έχει υπερβεί τα εξήντα.

Άρθρο 1544

Διαφορά ηλικίας

Αυτός που υιοθετεί ανήλικο πρέπει να είναι μεγαλύτερος από τον υιοθετούμενο τουλάχιστον κατά δεκαοκτώ, αλλά όχι και περισσότερο από πενήντα χρόνια. Ο περιορισμός της ηλικίας δεν ισχύει για εκείνον από τους συζύγους που επιθυμεί να υιοθετήσει τέκνο που υιοθετείται ή που έχει ήδη υιοθετηθεί από το σύζυγό του. σε περίπτωση υιοθεσίας τέκνου του συζύγου, καθώς και αν συντρέχει σπουδαίος λόγος, το δικαστήριο μπορεί να επιτρέπει την υιοθεσία και όταν υπάρχει διαφορά ηλικίας μικρότερη, αλλά όχι κάτω των δεκαπέντε ετών.

(Όπως αντικαταστάθηκε το εδ. α' από το άρθρο 28 παρ.1 του ν 2721/99.)

Άρθρο 1545

Υιοθεσία από περισσότερους

Δεν επιτρέπεται να υιοθετηθεί το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα από περισσότερους, εκτός αν αυτό είναι σύζυγοι. Επίσης δεν επιτρέπεται η υιοθεσία προσώπου, που είναι ήδη υιοθετημένο από άλλον, όσο διαρκεί η υιοθεσία, εκτός αν πρόκειται για διαδοχική υιοθεσία του ίδιου προσώπου και από το σύζυγο αυτού που υιοθέτησε πρώτος.

Σε περίπτωση υιοθεσίας και από τους δυο συζύγους, οι προϋποθέσεις οι οποίες τάσσονται από τα άρθρα 1543 και 1544, αρκεί να συντρέχουν στο πρόσωπο μόνο του ενός.

(Όπως προστέθηκε με το άρθρο 19 παρ.2 του ν 2521/97.)

Άρθρο 1546

Υιοθεσία από έγγαμο

Ο έγγαμος δεν μπορεί να υιοθετήσει χωρίς τη συναίνεση του συζύγου του, η οποία παρέχεται αυτοπροσώπως με δήλωση στο δικαστήριο. Αν ο σύζυγος έχει τη συνήθη διαμονή του στην αλλοδαπή, η συναίνεσή του μπορεί να δοθεί και με δήλωση ενώπιον συμβολαιογράφου. Το δικαστήριο όμως μπορεί να επιτρέψει την υιοθεσία και χωρίς αυτή τη συναίνεση, αν η παροχή της είναι αδύνατη για νομικούς ή πραγματικούς λόγους ή αν εκκρεμεί ανάμεσα στους συζύγους δίκη διαζυγίου.

Άρθρο 1547

Υιοθεσία πολλών

Επιτρέπεται να υιοθετηθούν, από το ίδιο πρόσωπο, περισσότεροι ανήλικοι με την ίδια πράξη ή διαδοχικά.

Άρθρο 1548

Υιοθεσία υπό αίρεση ή προθεσμία δεν επιτρέπεται.

Άρθρο 1549

Διαδικασία

Η υιοθεσία τελείται με δικαστική απόφαση, ύστερα από αίτηση του υποψηφίου θετού γονέα. Αυτός που υιοθετεί συναινεί αυτοπροσώπως ενώπιον του δικαστηρίου.

Άρθρο 1550

Συναίνεση των γονέων ή του νομίμου αντιπροσώπου

Για να υιοθετηθεί ένας ανήλικος χρειάζεται να συναινέσουν ενώπιον του δικαστηρίου οι γονείς του ή ο ένας τους μόνο, αν ο άλλος έχει εκπέσει από τη γονική μέριμνα κατά το άρθρο 1537 ή η συναίνεσή του είναι αδύνατη γιατί έχει τεθεί σε στερητική δικαστική συμπάρσταση, που περιλαμβάνει και τη στέρηση της ικανότητας να συναινεί για την υιοθεσία του παιδιού του. Αν ο ανήλικος δεν έχει γονείς, συναινεί ενώπιον του δικαστηρίου ο επίτροπος, ύστερα από άδεια του εποπτικού συμβουλίου.

Η συναίνεση της προηγούμενης παραγράφου είναι, στην περίπτωση που ο ανήλικος προστατεύεται από αρμόδια κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση, έγκυρη και όταν αυτός που συναινεί δεν γνωρίζει το πρόσωπο του υποψηφίου θετού γονέα.

Άρθρο 1551

Χρόνος της συναίνεσης

Η συναίνεση των γονέων για την υιοθεσία δεν επιτρέπεται να δοθεί προτού να συμπληρωθούν τρεις μήνες από τη γέννησή του τέκνου.

Άρθρο 1552

Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης

Η συναίνεση των γονέων για υιοθεσία του τέκνου τους αναπληρώνεται με απόφαση του δικαστηρίου: α) αν οι γονείς είναι άγνωστοι ή το τέκνο είναι έκθετο, β) αν και οι δύο γονείς έχουν εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή βρίσκονται σε καθεστώς στερητικής δικαστικής συμπαράστασης που τους αφαιρεί και την ικανότητα να συναινούν για την υιοθεσία του παιδιού τους, γ) αν οι γονείς έχουν άγνωστη διαμονή, δ) αν το τέκνο προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, έχει αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1532 και 1533 και αυτοί αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν, ε) αν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων σε οικογένεια για φροντίδα και ανατροφή με σκοπό την υιοθεσία και έχει ενταχθεί σ' αυτήν επί χρονικό διάστημα ενός τουλάχιστον έτους, οι δε γονείς εκ των υστέρων αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν.

(Όπως η περ. ε' προστέθηκε με το άρθρο 25 παρ.1 του ν 2915/2001. Η διάταξη εφαρμόζεται και σε εκκρεμείς, κατά την έναρξη ισχύος της, υποθέσεις, εφόσον δεν έχει εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση, σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ.2 του ως άνω νόμου.)

Με απόφαση του δικαστηρίου αναπληρώνεται και η συναίνεση του επιτρόπου για την υιοθεσία του ανηλίκου, εφόσον ο τελευταίος προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση και ο επίτροπος αρνείται καταχρηστικά να συναινέσει.

Άρθρο 1553

Ακρόαση των συγγενών

Στις περιπτώσεις υπό στοιχεία β' έως δ' της πρώτης παραγράφου, καθώς και στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του προηγούμενου άρθρου, το δικαστήριο αποφασίζει, αφού ακούσει τους πλησιέστερους συγγενείς, αν η ακρόασή τους είναι εφικτή.

Άρθρο 1554

Γενική εξουσιοδότηση

Με την επιφύλαξη των διατάξεων των τριών προηγούμενων άρθρων, οι γονείς ή ο επίτροπος μπορούν να δίνουν, με δήλωσή τους ενώπιον του δικαστηρίου, στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία ή την αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, που περιθάλπουν τον ανήλικο, γενική εξουσιοδότηση να κινούν την διαδικασία μελλοντικής υιοθεσίας του ανηλίκου από πρόσωπο ή από ζεύγος συζύγων που θα επιλέγονται ελεύθερα από την κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση. Η εξουσιοδότηση αυτή μπορεί να ανακαλείται από τους γονείς ή τον επίτροπο, επίσης με δήλωσή τους προς το δικαστήριο, που θα πρέπει να κοινοποιείται στην υπηρεσία ή την οργάνωση το αργότερο έως την κατάθεση, από αυτές στο δικαστήριο, της αίτησης για υιοθεσία.

Άρθρο 1555

Συναίνεση του ανηλίκου

Ενώπιον του δικαστηρίου συναινεί αυτοπροσώπως και ο ανήλικος που υιοθετείται, εφόσον έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, εκτός αν βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής του.

Σε κάθε περίπτωση το δικαστήριο, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, οφείλει να ακούει και τη δική του γνώμη.

Άρθρο 1556

Ακρόαση των τέκνων αυτού που υιοθετεί

Όταν αυτός που υιοθετεί έχει ήδη τέκνα, το δικαστήριο, ανάλογα με την ωριμότητά τους, οφείλει να ακούει και τη δική τους γνώμη.

Άρθρο 1557

Κοινωνική έρευνα

Πριν από την τέλεση της υιοθεσίας διεξάγεται από την κοινωνική υπηρεσία ή άλλη υπηρεσία ή κοινωνική οργάνωση, αναγνωρισμένη ότι ειδικεύεται στις υιοθεσίες, επισταμένη κοινωνική έρευνα και κατατίθεται εμπρόθεσμα στο δικαστήριο, σύμφωνα με τα οριζόμενα ειδικότερα στο νόμο, σχετική έκθεση για το αν, με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν, η συγκεκριμένη υιοθεσία συμφέρει ή όχι τον υιοθετούμενο.

Άρθρο 1558

Το δικαστήριο απαγγέλλει την υιοθεσία, εφόσον συντρέχουν οι όροι του νόμου και αφού διαπιστώσει, συνεκτιμώντας και την έκθεση του προηγούμενου άρθρου, ότι, εν όψει της προσωπικότητας, της υγείας και της οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης εκείνου που υιοθετεί και του υιοθετημένου,

καθώς και της αμοιβαίας ικανότητάς τους προσαρμογή, η υιοθεσία συμφέρει τον υιοθετούμενο.

Άρθρο 1559

Μυστικότητα της υιοθεσίας

Η υιοθεσία ανηλίκων τηρείται μυστική. Στις περιπτώσεις της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1550, καθώς και του άρθρου 1552, η μυστικότητα ισχύει και έναντι των φυσικών γονέων.

Το θετό τέκνο έχει, μετά την ενηλικίωσή του, το δικαίωμα να πληροφορείται πλήρως από τους θετούς γονείς και από κάθε αρμόδια αρχή τα στοιχεία των φυσικών γονέων του.

Άρθρο 1560

Έναρξη αποτελεσμάτων

Τα αποτελέσματα της δικαστικής απόφασης για την υιοθεσία αρχίζουν, αφότου αυτή γίνει τελεσίδικη.

Άρθρο 1561

Ένταξη στην οικογένεια του θετού γονέα

Με την υιοθεσία διακόπτεται κάθε δεσμός του ανηλίκου με την φυσική του οικογένεια, με εξαίρεση τις ρυθμίσεις περί κωλυμάτων γάμου των άρθρων 1356 και 1357 και ο ανήλικος εντάσσεται πλήρως στην οικογένεια του θετού γονέα του. Έναντι του θετού γονέα και των συγγενών του ο ανήλικος έχει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τέκνου γεννημένου σε γάμο. Το ίδιο ισχύει και για τους κατιόντες του θετού τέκνου. Σε περίπτωση ταυτόχρονης ή διαδοχικής υιοθεσίας περισσότερων, δημιουργείται μεταξύ τους συγγένεια όμοια με αυτήν που υπάρχει μεταξύ αδελφών.

Άρθρο 1562

Όταν ο ένας σύζυγος υιοθετεί το τέκνο του άλλου, οι δεσμοί του υιοθετούμενου με το φυσικό γονέα του και τους συγγενείς του δεν διακόπτονται. Κατά τα λοιπά η υιοθεσία παράγει όλα τα αποτελέσματα υιοθεσίας που γίνεται και από τους δύο συζύγους.

Άρθρο 1563

Επώνυμο του θετού τέκνου

Το θετό τέκνο παίρνει το επώνυμο του θετού γονέα. Έχει όμως δικαίωμα, όταν ενηλικιωθεί, να προσθέσει και το πριν από την υιοθεσία επώνυμό του. Αν το τελευταίο αυτό ή το επώνυμο του θετού γονέα αποτελείται από δύο

επώνυμο, χρησιμοποιείται για το σχηματισμό του σύνθετου επωνύμου του θετού τέκνου το πρώτο από αυτά.

Άρθρο 1564

Σε περίπτωση κοινής υιοθεσίας από συζύγους ή υιοθεσίας από τον έναν σύζυγο του τέκνου του άλλου, ισχύει και για το θετό τέκνο η δήλωση που τυχόν έκαναν οι σύζυγοι σχετικά με το επώνυμο των τέκνων τους, σύμφωνα με τις διατάξεις των δύο πρώτων παραγράφων του άρθρου 1505. Αν δεν έχει γίνει παρόμοια δήλωση, μπορεί να γίνει στο ληξιαρχο ταυτόχρονα με την καταχώριση της υιοθεσίας στα οικεία ληξιαρχικά βιβλία.

Άρθρο 1565

Προσθήκη και άλλου κύριου ονόματος

Το δικαστήριο μπορεί, με την απόφασή του περί υιοθεσίας, να επιτρέψει στον υποψήφιο θετό γονέα, ύστερα από αίτησή του, να προσθέσει στο κύριο όνομα του θετού τέκνου και άλλο όνομα. Αν το θετό τέκνο έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, είναι απαραίτητη, για τη χορήγηση της άδειας του δικαστηρίου, η συναίνεση και του ίδιου. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 1555 εφαρμόζεται και εδώ.

Άρθρο 1566

Γονική μέριμνα

Αφότου συντελεσθεί η υιοθεσία, τη γονική μέριμνα των φυσικών γονέων ή την επιτροπεία, υπό την οποία τυχόν τελούσε το θετό τέκνο, αντικαθιστά αυτοδικαίως η γονική μέριμνα των θετών γονέων. Οι φυσικοί γονείς δεν έχουν ούτε δικαίωμα επικοινωνίας με το θετό τέκνο. Αν ένας από τους συζύγους υιοθετήσει το τέκνο του άλλου, τη γονική μέριμνα έχουν από κοινού και οι δύο σύζυγοι.

Άρθρο 1567

Διαζύγιο, ακύρωση του γάμου ή διακοπή της συμβίωσης των θετών γονέων

Σε περίπτωση κοινής υιοθεσίας ανηλίκου από συζύγους, αν ακολουθήσει διαζύγιο, ακύρωση του γάμου ή διακοπή της συμβίωσής τους, έχουν ανάλογη εφαρμογή, σχετικά με την άσκηση της γονικής μέριμνας, τα άρθρα 1513 και 1514. Όταν όμως πρόκειται για υιοθεσία του τέκνου του άλλου συζύγου, η άσκηση της γονικής μέριμνας ανήκει αποκλειστικά στο φυσικό γονέα του ανηλίκου, εκτός αν το δικαστήριο αποφασίσει διαφορετικά λόγω συνδρομής σπουδαίου λόγου.

Άρθρο 1568

Συνέπειες παύσης της γονικής μέριμνας

Αν κατά τη διάρκεια της ανηλικότητας του τέκνου η γονική μέριμνα του θετού ή των θετών γονέων έπαψε για οποιονδήποτε λόγο, δεν επανέρχεται στους εξ αίματος γονείς. Σ' αυτήν την περίπτωση έχουν εφαρμογή οι διατάξεις για την επιτροπεία.

Άρθρο 1569

Προσβολή της υιοθεσίας

Η υιοθεσία προσβάλλεται μόνο με την άσκηση των προβλεπόμενων ένδικων μέσων ή βοηθημάτων κατά της σχετικής δικαστικής απόφασης, αν δεν συνέτρεξαν οι όροι του νόμου ή αν η συναίνεση ενός από τα πρόσωπα που σύμφωνα με το νόμο ήταν αρμόδια να συναινέσουν υπήρξε άκυρη για οποιονδήποτε λόγο ή δόθηκε υπό την επήρεια πλάνης ως προς την ταυτότητα του προσώπου του θετού γονέα ή του θετού τέκνου, απάτης ως προς ουσιώδη περιστατικά ή παράνομης ή ανήθικης απειλής.

Άρθρο 1570

Ποιοι έχουν δικαίωμα να προσβάλουν

Δικαίωμα να προσβάλουν την υιοθεσία για έναν από τους λόγους του προηγούμενου άρθρου έχουν, αν μεν υπήρξαν διάδικοι στη δίκη, με το ένδικο μέσο της έφεσης και, αν όχι, με τριτανακοπή: 1. Στις περιπτώσεις μη συνδρομής των όρων του νόμου, οποιοσδήποτε έχει έννομο συμφέρον ή ο εισαγγελέας. 2. Στις περιπτώσεις έλλειψης έγκυρης συναίνεσης, καθώς και όταν αυτή υπήρξε προϊόν πλάνης, απάτης ή απειλής, αυτός του οποίου λείπει η έγκυρη συναίνεση ή ο οποίος πλανήθηκε, εξαπατήθηκε ή απειλήθηκε, όχι όμως και οι κληρονόμοι τους.

Άρθρο 1571

Λύση με δικαστική απόφαση

Αν ο θετός γονέας εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή αν του αφαιρεθεί η άσκησή της για έναν από τους λόγους του άρθρου 1532, καθώς και αν συντρέχει λόγος αποκλήρωσης του θετού τέκνου για μία από τις περιπτώσεις 1, 2 και 3 του άρθρου 1840, το δικαστήριο μπορεί, εφόσον οι συνέπειες αυτές κρίνονται ανεπαρκείς, να διατάσσει, λόγω της βαρύτητας της περίπτωσης ακόμη και τη λύση της υιοθεσίας.

Άρθρο 1572

Η απόφαση του προηγούμενου άρθρου λαμβάνεται ύστερα από αγωγή του θετού τέκνου που συμπλήρωσε το δωδέκατο έτος της ηλικίας του και, αν δεν το συμπλήρωσε, του ειδικού επιτρόπου του, ή του θετού γονέα ή του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως.

Άρθρο 1573

Συναινετική λύση

Όταν ο θετός γονέας και το θετό τέκνο, μετά την ενηλικίωσή του, συμφωνούν να λυθεί η υιοθεσία, μπορούν να το ζητήσουν από το δικαστήριο, με κοινή αίτησή τους που δικάζεται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας.

Για να λυθεί η υιοθεσία, σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο, πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα χρόνο πριν από την κατάθεση της αίτησης και η συμφωνία των μερών να δηλωθεί στο δικαστήριο αυτοπροσώπως σε δυο συνεδριάσεις που να απέχον μεταξύ τους τουλάχιστον έξι μήνες. Εφόσον από την πρώτη συνεδρίαση πέρασαν δύο χρόνια, η δήλωση της συμφωνίας παύει να ισχύει.

Άρθρο 1574

Σε περίπτωση κοινής υιοθεσίας ανηλικού από συζύγους, η υιοθεσία μπορεί να λύνεται, σύμφωνα με τα άρθρα 1571 έως 1573, και μόνο ως προς τον ένα σύζυγο.

Άρθρο 1575

Αποτελέσματα της λύσης

Με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση που λύνει την υιοθεσία, η υιοθεσία αίρεται για τον μέλλον, παύει η σχέση συγγένειας του θετού τέκνου και των κατιόντων του με αυτόν που το υιοθέτησε και τους έως τότε συγγενείς του να αναβιώνουν οι δεσμοί με τη φυσική οικογένεια. Το δικαστήριο όμως μπορεί να αναθέτει, σ' αυτήν περίπτωση, την άσκηση της γονικής μέριμνας του θετού τέκνου, εφόσον είναι ανήλικο, σε τρίτον, αν το επιβάλλει το συμφέρον του.

Άρθρο 1576

Αυτοδικαίη λύση

Η υιοθεσία λύνεται αυτοδικαίως και αίρεται αναδρομικά η σχέση που απορρέει από αυτήν, αν τέλεσαν γάμο, κατά παράβαση του νόμου, ο θετός γονέας με το θετό τέκνο. Αν ο γάμος ακυρώθηκε, διατηρούνται από τη σχέση της υιοθεσίας μόνο τα περιουσιακά δικαιώματα του θετού τέκνου.

Άρθρο 1577

Το επώνυμο μετά τη λύση

Μετά τη λύση της υιοθεσίας για οποιονδήποτε από τους λόγους των προηγούμενων άρθρων, παύει το δικαίωμα του θετού τέκνου να φέρει το επώνυμο του θετού γονέα, εκτός αν το δικαστήριο εκτιμώντας την ύπαρξη

δικαιολογημένου συμφέροντος του τέκνου, αποφασίσει, με αίτησή του, διαφορετικά.

Άρθρο 1578

Σε περίπτωση κοινής υιοθεσίας από συζύγους ή υιοθεσίας, από σύζυγο, του τέκνου του συζύγου του, η λύση της υιοθεσίας ως προς τον έναν από τους συζύγους δεν συνεπάγεται αλλαγή του επωνύμου, το οποίο απέκτησε το θετό τέκνο δυνάμει του άρθρου 1564.

Άρθρο 1578Α

Ανασύσταση υιοθεσίας

Σε περίπτωση δικαστικής λύσης της υιοθεσίας, αν εκλείψει ο λόγος της λύσης ή ακολουθήσει συγνώμη του υπαιτίου της λύσης, είναι δυνατή η ανασύσταση της υιοθεσίας με εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 1542 έως 1559. Στην περίπτωση αυτή η ηλικία υιοθετούντος και υιοθετημένου δεν λαμβάνεται υπόψη. Τα αποτελέσματα της ανασύστασης της υιοθεσίας επέρχονται από την τελεσιδικία, χωρίς αναδρομική ενέργεια.

(Όπως προστέθηκε με το άρθρο 25 παρ.3 του ν 2915/2001. Εφαρμόζεται και στις υιοθεσίες που έχουν λυθεί πριν από την ισχύ του ν 2915/2001, σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ.4 του ως άνω νόμου.)

άρθρο 1579

Υιοθεσία ενηλίκου

Η υιοθεσία ενηλίκου επιτρέπεται μόνο όταν ο υιοθετούμενος είναι συγγενής ως και τον τέταρτο βαθμό εξ αίματος ή εξ αγχιστείας αυτού που υιοθετεί.

(Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 25 παρ.5 του ν 2915/2001.

Άρθρο 1580

Ανάλογη εφαρμογή

Στην υιοθεσία ενηλίκου έχουν ανάλογη εφαρμογή οι διατάξεις που ισχύουν για την υιοθεσία ανηλίκου, εφόσον δεν θεσπίζεται διαφορετική ρύθμιση από τις διατάξεις που ακολουθούν.

Άρθρο 1581

Κοινή αίτηση υιοθετούντος και υιοθετουμένου

Η υιοθεσία ενηλίκου απαγγέλλεται από το δικαστήριο, ύστερα από κοινή αίτηση αυτού που υιοθετεί και εκείνου που υιοθετείται. Αν ο υιοθετούμενος

είναι ανίκανος για δικαιοπραξία, τη σχετική αίτηση υποβάλλει ο νόμιμος αντιπρόσωπός του.

Άρθρο 1582

Περιορισμοί ως προς την ηλικία

Αυτός που υιοθετεί πρέπει να έχει συμπληρώσει τουλάχιστον το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του και να είναι μεγαλύτερος από τον υιοθετούμενο τουλάχιστον κατά δεκαοκτώ χρόνια.

Άρθρο 1583

Υιοθεσία εγγάμου

Ο έγγαμος ενήλικος δεν μπορεί να υιοθετηθεί χωρίς τη συναίνεση του συζύγου του, που παρέχεται με αυτοπρόσωπη δήλωση στο δικαστήριο. Το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 1546 έχει ανάλογη εφαρμογή.

Άρθρο 1584

Αποτελέσματα

Από την τέλεση της υιοθεσίας, το θετό τέκνο και οι κατιόντες του που γεννήθηκαν μετά την υιοθεσία έχουν θέση κοινού τέκνου και κοινών κατιόντων και των δύο συζύγων. Ο δεσμός του θετού τέκνου με τον άλλο φυσικό γονέα του και τους συγγενείς του διατηρείται.

Άρθρο 1585

Με την υιοθεσία του άρθρου 1579 δεν παράγεται καμία σχέση συγγένειας μεταξύ του θετού τέκνου και των συγγενών εκείνου που υιοθέτησε και αντίστροφα.

Άρθρο 1586

Επώνυμο του θετού τέκνου

Το θετό τέκνο παίρνει το επώνυμο του θετού γονέα του, στο οποίο έχει το δικαίωμα να προσθέσει και το πριν από την υιοθεσία επώνυμό του. Αν το τελευταίο αυτό ή το επώνυμο του θετού γονέα αποτελείται από δύο επώνυμα, χρησιμοποιείται για το σχηματισμό του σύνθετου επωνύμου του θετού τέκνου το πρώτο από αυτά.

Άρθρο 1587

Στην υποχρέωση για τη διατροφή του θετού τέκνου, εκείνος που υιοθέτησε προηγείται από τους εξ αίματος συγγενείς του τέκνου.

Άρθρο 1588

Λύση της υιοθεσίας

Η υιοθεσία ενηλίκου λύεται με δικαστική απόφαση, ύστερα από αγωγή του θετού τέκνου, αν συντρέχει παράπτωμα που δικαιολογεί την αποκλήρωση ή που συνιστά λόγο αχαριστίας του θετού τέκνου απέναντι σ' αυτόν που το υιοθέτησε κατά τους όρους του άρθρου 505.

ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

[Όπως αντικαταστάθηκε το Κεφάλαιο Δέκατο Τέταρτο, με νέα αρίθμηση, από το άρθρο 12 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1589

Ποιοι τελούν υπό επιτροπεία

Ο ανήλικος τελεί υπό επιτροπεία όταν κανένας γονέας δεν έχει ή δεν μπορεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα, όταν το δικαστήριο διορίσει επίτροπο κατά τα άρθρα 1532, 1535 ή αναθέσει την άσκηση της γονικής μέριμνας σε τρίτον κατά τα άρθρα 1513 και 1514, καθώς και όταν συντρέχουν οι περιπτώσεις των άρθρων 1660 και 1661.

Άρθρο 1590

Όργανα της επιτροπείας

Όργανα της επιτροπείας είναι το δικαστήριο, ο επίτροπος και το εποπτικό συμβούλιο.

Άρθρο 1591

Αρμοδιότητα του δικαστηρίου

Το δικαστήριο διατάσσει, ύστερα από αίτηση ή και αυτεπαγγέλτως, την επιτροπεία, διορίζει τον επίτροπο και ορίζει τα σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία της, σύμφωνα με το νόμο.

Οι δημόσιοι ή οι δημοτικοί υπάλληλοι, οι εισαγγελείς και τα όργανα των αρμοδίων κοινωνικών υπηρεσιών οφείλουν να γνωστοποιούν στο δικαστήριο κάθε περίπτωση που συνεπάγεται το διορισμό επιτρόπου αμέσως μόλις την πληροφορούνται κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Την ίδια υποχρέωση έχουν και οι συγγενείς εξ αίματος του ανηλίκου έως τον τρίτο βαθμό.

Άρθρο 1592

Διορισμός επιτρόπου

Ο επίτροπος διορίζεται πάντοτε από το δικαστήριο (δοτή επιτροπεία). Επίτροπος διορίζεται κατά προτίμηση ένα από τα ακόλουθα πρόσωπα με τη σειρά που αναφέρονται: 1. ο ενήλικος σύζυγος του ανηλίκου. 2. το φυσικό πρόσωπο που ορίστηκε με διαθήκη ή με δήλωση στον ειρηνοδίκη ή σε συμβολαιογράφο από όποιον ασκούσε τη γονική μέριμνα κατά το χρόνο της δήλωσης και κατά το θάνατό του. 3. το κατά την κρίση του δικαστηρίου καταλληλότερο πρόσωπο με προτίμηση προς τους πλησιέστερους συγγενείς του ανηλίκου. Δεν διορίζεται επίτροπος αυτός που πρέπει να προτιμηθεί κατά το προηγούμενο εδάφιο, αν συντρέχει ένας από τους λόγους του άρθρου 1595, αν ο ίδιος αποποιείται την επιτροπεία ή αν αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του ανηλίκου.

Έως το διορισμό του επιτρόπου έχουν εφαρμογή οι διατάξεις των άρθρων 1601 και 1602.

Άρθρο 1593

Στοιχεία που συνεκτιμά το δικαστήριο

Το δικαστήριο κατά το διορισμό του επιτρόπου, σύμφωνα με το προηγούμενο άρθρο, συνεκτιμά υποχρεωτικά και την έρευνα της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας και αποφασίζει, αφού ακούσει, αν αυτό είναι δυνατόν, τους πλησιέστερους συγγενείς του ανηλίκου, καθώς και κάθε άλλο πρόσωπο, το οποίο μπορεί κατά την κρίση του να το διαφωτίσει.

Άρθρο 1594

Κανόνας ο ένας επίτροπος

Το δικαστήριο διορίζει για τον ανήλικο έναν επίτροπο, εκτός αν ιδιαίτεροι λόγοι που αναφέρονται στο συμφέρον του ανηλίκου επιβάλλουν το διορισμό περισσοτέρων (συνεπίτροποι). Ένας μόνο επίτροπος διορίζεται και αν ακόμη είναι περισσότερα τα ανήλικα τέκνα των ιδίων γονέων. Όταν όμως συγκρούονται μεταξύ τους τα συμφέροντα των ανηλίκων αδελφών, διορίζεται διαφορετικός επίτροπος για κάθε ανήλικο που έχει αντίθετο συμφέρον ή, αν η αντίθεση περιορίζεται σε ορισμένα θέματα ή είναι προσωρινή, ειδικός επίτροπος.

Άρθρο 1595

Λόγοι αποκλεισμού

Δεν διορίζεται επίτροπος: 1. αυτός που δεν έχει πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα. 2. ο ενήλικος, για τον οποίο έχει διοριστεί προσωρινός δικαστικός συμπαραστάτης, σύμφωνα με το άρθρο 1672. 3. όποιος αποκλείστηκε από

την επιτροπεία με διάταξη τελευταίας βούλησης εκείνου που δικαιούται να υποδείξει το πρόσωπο του επιτρόπου.

Άρθρο 1596

Συνέπειες διορισμού προσώπου που αποκλείεται

Ο διορισμός προσώπου που εμπίπτει στην πρώτη περίπτωση του προηγούμενου άρθρου δεν παράγει έννομα αποτελέσματα. Σε περίπτωση διορισμού προσώπου που εμπίπτει σε μια από τις δυο άλλες περιπτώσεις του ίδιου άρθρου, το δικαστήριο οφείλει να ανακαλεί το διορισμό και αυτεπαγγέλτως. Ωστόσο γίνει η ανάκληση, ο διορισμός παράγει όλα τα έννομα αποτελέσματά του.

Άρθρο 1597

Διορισμός υπό όρους

Το δικαστήριο μπορεί, εκτιμώντας το συμφέρον του ανηλίκου, να επιφυλαχθεί, όταν διορίσει επίτροπο, να τον αντικαταστήσει για την περίπτωση που θα συνέβαινε ή δεν θα συνέβαινε ένα συγκεκριμένο γεγονός.

Άρθρο 1598

Γνωστοποίηση του διορισμού

Η απόφαση για το διορισμό του επιτρόπου, καταχωρίζεται σε ειδικό δημόσιο βιβλίο, που τηρείται στη γραμματεία του δικαστηρίου και επιδίδεται στον επίτροπο και στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία με την επιμέλεια του δικαστηρίου.

Άρθρο 1599

Δικαίωμα αποποίησης ή παραίτησης

Ο διοριζόμενος έχει το δικαίωμα να αποποιηθεί το διορισμό, εκτός αν έχει διοριστεί σύμφωνα με το άρθρο 1600. Έχει επίσης το δικαίωμα να παραιτείται, μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, εφόσον συντρέχει σπουδαίος λόγος.

Άρθρο 1600

Αδυναμία διορισμού

Αν δεν βρίσκεται κατάλληλο φυσικό πρόσωπο για να διοριστεί επίτροπος, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 1592, η επιτροπεία του ανηλίκου ανατίθεται σε ίδρυμα ή σωματείο που έχουν συσταθεί ειδικά για το σκοπό αυτόν και διαθέτουν το κατάλληλο προσωπικό και υποδομή, αλλιώς στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία.

Άρθρο 1601

Ενέργειες σε επείγουσες περιπτώσεις

Προσωρινός επίτροπος. Αν για οποιονδήποτε λόγο δεν διορίστηκε ακόμα ο επίτροπος ή αυτός που έχει διοριστεί εμποδίζεται να εκπληρώσει τα καθήκοντά του, αποποιείται το διορισμό του ή παραιτείται, ο προϊστάμενος της κοινωνικής υπηρεσίας παίρνει σε επείγουσες περιπτώσεις αυτεπαγγέλτως όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του προσώπου και της περιουσίας του ανηλίκου. Αν υπάρχει επείγουσα ανάγκη να εκπροσωπηθεί ο ανήλικος σε συγκεκριμένη δικαιοπραξία ή δίκη, το δικαστήριο με προσωρινή διαταγή του διορίζει, με αίτηση των συγγενών ή και αυτεπαγγέλτως, προσωρινά επίτροπο.

Άρθρο 1602

Υποχρέωση των συγγενών

Όσπου επιληφθεί, στην περίπτωση του προηγούμενου άρθρου, η κοινωνική υπηρεσία, οι συγγενείς του ανηλίκου έως τον τρίτο βαθμό εξ αίματος οφείλουν, σε περίπτωση ανάγκης, να μεριμνούν για το πρόσωπό του και τη συντήρηση της περιουσίας του.

Άρθρο 1603

Αρμοδιότητες του επιτρόπου εν γένει

Στον επίτροπο ανήκουν, υπό τους όρους των διατάξεων που ακολουθούν, το καθήκον και το δικαίωμα να επιμελείται του προσώπου του ανηλίκου, να διοικεί την περιουσία του και να τον εκπροσωπεί σε κάθε δικαιοπραξία ή δίκη που αφορά το πρόσωπο ή την περιουσία του.

Άρθρο 1604

Περισσότεροι επίτροποι

Όταν το δικαστήριο έχει διορίζει για το ίδιο πρόσωπο περισσότερους επιτρόπους, αυτοί, αν δεν ορίστηκε διαφορετικά, ασκούν τις αρμοδιότητες από κοινού.

Άρθρο 1605

Διαφωνία περισσότερων επιτρόπων

Για κάθε διαφωνία των περισσότερων επιτρόπων αποφασίζει το εποπτικό συμβούλιο. Με αίτηση του επιτρόπου που διαφωνεί ή οποιουδήποτε άλλου έχει έννομο συμφέρον, το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει διαφορετικά.

Άρθρο 1606

Επιμέλεια του προσώπου

Για την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις του άρθρου 1518. Στην περίπτωση περισσότερων επιτρόπων, ο επίτροπος που δεν έχει την επιμέλεια, καθώς και κάθε συγγενής εξ αίματος έως των τρίτο βαθμό, δικαιούνται να αναφέρονται σχετικά με την επιμέλεια στο εποπτικό συμβούλιο.

Άρθρο 1607

Διαβίωση του ανηλίκου σε τρίτους

Ο επίτροπος μπορεί, με την άδεια του δικαστηρίου, ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου, να εμπιστευτεί τη διαβίωση και την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε κατάλληλη οικογένεια (ανάδοχη οικογένεια) και, αν δεν βρίσκεται τέτοια οικογένεια, σε κατάλληλο ίδρυμα. Αν το εποπτικό συμβούλιο αρνείται να γνωμοδοτήσει ή γνωμοδοτεί αρνητικά, το δικαστήριο μπορεί να αποφασίζει σχετικά και με μόνη την αίτηση του επιτρόπου.

Το δικαστήριο μπορεί, και χωρίς αίτηση του επιτρόπου, να εμπιστευθεί τη διαβίωση και την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου σε οικογένεια ή σε ίδρυμα, είτε αυτεπαγγέλτως είτε με αίτηση του αρμόδιου εισαγγελέα ή οποιουδήποτε άλλου έχει έννομο συμφέρον, μετά τη γνώμη του εποπτικού συμβουλίου, αν η σωματική αγωγή ή η πνευματική ανάπτυξη του ανηλίκου δεν προάγονται με τις φροντίδες του επιτρόπου.

Άρθρο 1608

Η κατά το προηγούμενο άρθρο ανάθεση γίνεται ύστερα από έρευνα της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας για το ήθος, τις βιοτικές συνθήκες και την εν γένει καταλληλότητα της οικογένειας ή του ιδρύματος. Η σχετική έκθεση συνεκτιμάται από το δικαστήριο.

Άρθρο 1609

Εισαγωγή σε ειδικά ιδρύματα

Όταν η κατάσταση του ανηλίκου από την άποψη της σωματικής, της ψυχικής ή της πνευματικής του ανάπτυξης επιβάλλει την εισαγωγή του σε ειδικό ίδρυμα ή κατάστημα, απαιτείται άδεια του δικαστηρίου, που παρέχεται ύστερα από αίτηση του επιτρόπου και γνώμη του εποπτικού συμβουλίου ή και αυτεπαγγέλτως με πρόταση του τελευταίου. Για την απόφασή του το δικαστήριο συνεκτιμά γνώματευση ειδικού επιστήμονα, καθώς και έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας, ιδίως ως προς την καταλληλότητα του ιδρύματος ή του καταστήματος. Το εποπτικό συμβούλιο και η κοινωνική υπηρεσία παρακολουθούν την κατάσταση του ανηλίκου, όσο αυτός παραμένει στο ίδρυμα ή στο κατάστημα.

Άρθρο 1610

Πρόσθετες εγγυήσεις για τον ανήλικο

Η απόφαση του δικαστηρίου για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ειδικό ίδρυμα ή κατάσταση ισχύει για έξι μήνες. Η ισχύς της μπορεί να παρατείνεται για έξι μήνες κάθε φορά. Η απόφαση μπορεί να ανακαλείται οποτεδήποτε, αν εκλείψουν οι λόγοι που επέβαλαν τη λήψη αυτού του μέτρου.

Άρθρο 1611

Διοίκηση της περιουσίας. Σύνταξη απογραφής

Ο επίτροπος οφείλει να συντάσσει παρουσία εκπροσώπου του εποπτικού συμβουλίου απογραφή της περιουσίας που υπάρχει ή που περιέρχεται στον ανήλικο μετά το διορισμό και που υπάγεται στη διοίκηση του επιτρόπου. Στη σύνταξη της απογραφής καλείται να παραστεί, αν είναι δυνατόν, και ο ανήλικος που συμπλήρωσε το 14ο έτος της ηλικίας του. Αντίγραφο της απογραφής επιδίδεται στο εποπτικό συμβούλιο και στην κοινωνική υπηρεσία.

Ο επίτροπος μπορεί και, ύστερα από παραγγελία του εποπτικού συμβουλίου, οφείλει να ζητήσει τη σύνταξη δικαστικής απογραφής.

Άρθρο 1612

Προσδιορισμός της ετήσιας δαπάνης του ανηλίκου

Κατά την έναρξη της επιτροπείας ο επίτροπος οφείλει να προκαλέσει απόφαση του εποπτικού συμβουλίου, που να ορίζει κατά προσέγγιση την ετήσια δαπάνη για την επιμέλεια του προσώπου και τη διοίκηση της περιουσίας του ανηλίκου. Το δικαστήριο με αίτηση του επιτρόπου ή και αυτεπαγγέλτως μπορεί να αποφασίζει διαφορετικά.

Άρθρο 1613

Μετρητά χρήματα του ανηλίκου

Αν στην περιουσία του ανηλίκου υπάρχουν ή περιέλθουν κατά τη διάρκεια της επιτροπείας μετρητά χρήματα, ο επίτροπος οφείλει χωρίς καθυστέρηση να χρησιμοποιήσει παραγωγικά ή να τοποθετήσει κατά τρόπον επωφελή το ποσό που απομένει μετά την αφαίρεση της ετήσιας δαπάνης. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η τοποθέτηση των χρημάτων προσδιορίζεται από τον επίτροπο και εγκρίνεται από το εποπτικό συμβούλιο. Αν το εποπτικό συμβούλιο αρνείται την έγκριση, αποφασίζει το δικαστήριο.

Άρθρο 1614

Τίτλοι και πολύτιμα αντικείμενα

Ο επίτροπος οφείλει να τοποθετεί στο όνομα του ανηλίκου σε ασφαλή τράπεζα ή σε άλλο κατάλληλο πιστωτικό ίδρυμα τα δημόσια χρεόγραφα, τις

ομολογίες ή τις μετοχές ανωνύμων εταιριών, τα πολύτιμα αντικείμενα ή της μεγάλης σημασίας έγγραφα που υπάρχουν στην περιουσία του ανηλίκου. Το εποπτικό συμβούλιο οφείλει να ενεργεί περιοδικούς ελέγχους, όταν το κρίνει σκόπιμο και οπωσδήποτε μια φορά το έτος.

Άρθρο 1615

Διαχειριστική εξουσία του επιτρόπου

Ο επίτροπος, όπου ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ενεργεί ως προς την περιουσία του ανηλίκου κάθε πράξη τακτικής διαχείρισης, ιδίως την πληρωμή χρεών και την είσπραξη απαιτήσεων.

Άρθρο 1616

Διοίκηση της περιουσίας που παραχωρήθηκε με διαχειριστικούς όρους

Ο επίτροπος οφείλει να διοικεί την περιουσία που παραχωρήθηκε στον ανήλικο με χαριστική πράξη εν ζωή ή που περιήλθε σ' αυτόν με διαθήκη, σύμφωνα με τους όρους που έθεσε ο δωρητής ή ο διαθέτης. Το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει παρέκκλιση από αυτούς τους όρους, αν το επιβάλλει το συμφέρον του ανηλίκου.

Αν ο δωρητής ή ο διαθέτης ορίσουν να μην έχει τη διοίκηση της περιουσίας που παραχώρησαν ο επίτροπος και δεν όρισαν το πρόσωπο που θα έχει τη διοίκηση αυτής της περιουσίας, το δικαστήριο διορίζει ειδικό επίτροπο.

Άρθρο 1617

Χαριστικές πράξεις

Ο επίτροπος δεν δικαιούται να καταρτίζει δικαιοπραξίες με χαριστική αιτία σε βάρος της περιουσίας του ανηλίκου. Εξαιρούνται με την επιφύλαξη των διατυπώσεων της πρώτης παραγράφου του άρθρου 1624, οι χαριστικές δικαιοπραξίες που επιβάλλονται από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας.

Άρθρο 1618

Ιδιόχρηση περιουσίας του ανηλίκου

Ο επίτροπος δεν δικαιούται να χρησιμοποιεί για δικό του λογαριασμό την περιουσία του ανηλίκου και ιδίως τα μετρητά χρήματά του.

Άρθρο 1619

Πράξεις που απαιτούν την άδεια του εποπτικού συμβουλίου

Με μόνη την άδεια του εποπτικού συμβουλίου ο επίτροπος δικαιούται στο όνομα του ανηλίκου: 1. να εκμισθώνει ή να μισθώνει ακίνητα. 2. να συνάπτει σύμβαση με αντικείμενο την παροχή της εργασίας του ανηλίκου ή σύμβαση μαθητείας. 3. να επιχειρεί και κάθε άλλη πράξη που υπερβαίνει τα όρια της τακτικής διαχείρισης, εφόσον αυτή δεν εμπίπτει στα άρθρα 1623, 1624 και 1625.

Άρθρο 1620

Άδεια του εποπτικού συμβουλίου απαιτείται και για να χορηγήσει ο επίτροπος στον ανήλικο τη γενική συναίνεση του άρθρου 136, καθώς και τη συναίνεσή του να ασκήσει επάγγελμα.

Άρθρο 1621

Διεξαγωγή δικών

Ο επίτροπος με μόνη την άδεια του εποπτικού συμβουλίου, το δικαίωμα να ασκεί στο όνομα του ανηλίκου εμπράγματα αγωγή για ακίνητο ή άλλη αγωγή με αντικείμενο που λόγω ποσού υπάγεται στην αρμοδιότητα του πολυμελούς πρωτοδικείου ή αγωγή που αφορά την προσωπική κατάσταση. Το ίδιο ισχύει και για την αγωγή του ανηλίκου για διανομή κοινού πράγματος. Η έλλειψη της άδειας εξετάζεται από το δικαστήριο και αυτεπαγγέλτως.

Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και για την παραίτηση από αγωγή που έχει ασκηθεί.

Μέτρα που λαμβάνονται προσωρινά από τον επίτροπο για την εξασφάλιση των συμφερόντων του ανηλίκου σε επείγουσες περιπτώσεις εξαιρούνται από τις ρυθμίσεις του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 1622

Σε περίπτωση άρνησης του εποπτικού συμβουλίου να χορηγήσει την άδεια των τριών προηγούμενων άρθρων, αποφασίζει το δικαστήριο.

Άρθρο 1623

Γενική άδεια

Ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου, το δικαστήριο μπορεί να παρέχει στον επίτροπο γενική άδεια να επιχειρεί απεριορίστως τις πράξεις που εμπίπτουν στο άρθρο 1619, εφόσον κρίνει ότι η άδεια αυτή είναι αναγκαία ή ωφέλιμη για τη διοίκηση της περιουσίας του ανηλίκου και ιδίως για την εκμετάλλευση επιχείρησής του. Με τον ίδιο τρόπο και τις ίδιες προϋποθέσεις μπορεί να δοθεί στον επίτροπο γενική άδεια να δανείζεται στο όνομα του ανηλίκου, να αναδέχεται ξένο χρέος και να παρέχει εγγύηση για χάρη της εκμετάλλευσης επιχείρησής του ανηλίκου.

Άρθρο 1624

Πράξεις με άδεια του δικαστηρίου

Ο επίτροπος, χωρίς τη γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου και την άδεια του δικαστηρίου, δεν έχει το δικαίωμα στο όνομα του ανηλίκου: 1. να διαθέτει την περιουσία του ανηλίκου συνολικά ή κατά ένα μέρος της. 2. να εκποιεί ή να αποκτά με αντάλλαγμα ακίνητο ή εμπράγματο δικαίωμα σε ξένο ακίνητο. 3. να εκχωρεί απαίτηση που έχει αντικείμενο τη μεταβίβαση ακινήτου στον ανήλικο. 4. να εκποιεί τους τίτλους και τα πολύτιμα αντικείμενα του άρθρου 1614. 5. να επιχειρεί οποιοδήποτε έργο σε ακίνητο του ανηλίκου που η δαπάνη του υπερβαίνει το όριο της τρίτης παραγράφου του παρόντος άρθρου. 6. να εκποιεί εμπορική, βιομηχανική ή άλλη επιχείρηση που περιλαμβάνεται στην περιουσία του ανηλίκου, να αποφασίζει τη διάλυση και την εκκαθάρισή της, καθώς και να ιδρύει νέα επιχείρηση. 7. να εκμισθώνει ακίνητο του ανηλίκου για χρόνο που υπερβαίνει τα εννέα έτη. 8. να δανείζει ή να δανείζεται. 9. να παραιτείται από ασφάλεια για απαίτηση του ανηλίκου ή να ελαττώνει μια τέτοια ασφάλεια. 10. να συνάπτει συμβιβασμό ή συμφωνία περί διαιτησίας για αντικείμενο που η αξία του υπερβαίνει το όριο της τρίτης παραγράφου του παρόντος. 11. να εγγυάται ή να αναδέχεται από επαχθή αιτία ξένο χρέος, με την επιφύλαξη του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 1623. Οι παραπάνω διατυπώσεις, όταν αφορούν διαθέσεις, απαιτούνται και για τις σχετικές υποσχετικές συμβάσεις.

Η άδεια του δικαστηρίου μπορεί να δίνεται υπό όρους.

Το όριο πέρα από το οποίο δεν μπορεί ο επίτροπος να επιχειρεί τις πράξεις αριθμ. 5 και 10 της πρώτης παραγράφου του παρόντος ισούται με το ποσό της ετήσιας δαπάνης του ανηλίκου που έχει προσδιοριστεί σύμφωνα με το άρθρο 1612.

Άρθρο 1625

Κληρονομία ή κληροδοσία που επάγεται στον ανήλικο

Ο επίτροπος, χωρίς την γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου και την άδεια του δικαστηρίου, δεν έχει το δικαίωμα στο όνομα του ανηλίκου: 1. να αποποιείται κληρονομία ή να παραιτείται από τη νόμιμη μοίρα κληρονομίας που επάγεται στον ανήλικο. 2. να αποδέχεται κληροδοσία ή δωρεά που συνεπάγεται βάρη. 3. να αποποιείται κληροδοσία που περιέχεται στον ανήλικο.

Όσον αφορά την αποδοχή κληρονομία, η οποία επάγεται στον ανήλικο, έχει ανάλογη εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 1527.

Άρθρο 1626

Λογοδοσία

Ο επίτροπος οφείλει να λογοδοτεί στο εποπτικό συμβούλιο κάθε χρόνο. Το εποπτικό συμβούλιο μπορεί να καθορίζει τη λογοδοσία σε αραιότερα

διαστήματα, πάντως όχι μεγαλύτερα από μία πενταετία, αν περιστάσεις δεν δικαιολογούν την ετήσια λογοδοσία.

Άρθρο 1627

Ανικανότητα εκπροσώπησης

Ο επίτροπος δεν μπορεί να εκπροσωπήσει τον ανήλικο σε δικαιοπραξίες και σε δίκες, όπου τα συμφέροντα του ανηλίκου συγκρούονται με τα δικά του ή του συζύγου του ή των συγγενών του, σε ευθεία γραμμή εξ αίματος ή εξ αγχιστείας απεριορίστα και σε πλάγια γραμμή εξ αίματος έως το δεύτερο βαθμό.

Άρθρο 1628

Διορισμός ειδικού επιτρόπου

Στην περίπτωση του προηγούμενου άρθρου, όπως και σε κάθε άλλη περίπτωση κωλύματος, το δικαστήριο διορίζει, με αίτηση του επιτρόπου ή και αυτεπαγγέλτως ειδικό επίτροπο. Όταν ο ειδικός επίτροπος διορίζεται για να αναπληρώσει τον επίτροπο προσωρινά σε όλα τα έργα του λόγω κωλύματός του, το δικαστήριο μπορεί να ορίσει και τη διάρκεια της ειδικής επιτροπείας.

Άρθρο 1629

Κάθε φορά που προβλέπεται από το νόμο ο διορισμός ειδικού επιτρόπου, ισχύουν, ως προς τη διαδικασία του διορισμού, τις αρμοδιότητες και την εν γένει δράση του, οι διατάξεις για την επιτροπεία.

Άρθρο 1630

Άκυρες πράξεις

Κάθε πράξη του επιτρόπου που επιχειρήθηκε χωρίς τις διατυπώσεις που τάσσει ο νόμος είναι άκυρη. Την ακυρότητα προτείνουν ο επίτροπος, ο ανήλικος και οι καθολικοί ή ειδικοί διάδοχοί του.

Άρθρο 1631

Αμοιβή και αποκατάσταση δαπανών

Το δικαστήριο μπορεί, κατά τις περιστάσεις, να ορίζει, ύστερα από σχετική αίτηση και τη γνώμη του εποπτικού συμβουλίου, αμοιβή για την απασχόληση του επιτρόπου, ανάλογη με τους κόπους του και το μέγεθος της περιουσίας που διαχειρίζεται. Αν η περιουσία αυτή δεν επαρκεί για να καταβληθεί στον επίτροπο αμοιβή ανάλογη με την έκταση της απασχόλησής του ή αν δεν υπάρχει καθόλου περιουσία και το δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει, λόγω των ειδικών περιστάσεων, να καταβληθεί αμοιβή, η αμοιβή την οποία καθορίζει καταβάλλεται στον επίτροπο από το δημόσιο ταμείο, όπως ορίζει ο νόμος.

Ο επίτροπος δικαιούται να απαιτήσει να του καταβληθεί κάθε δαπάνη που είναι αναγκαία για τη διεξαγωγή της επιτροπείας, σύμφωνα με τις διατάξεις για την εντολή.

Άρθρο 1632

Ευθύνη του επιτρόπου

Ο επίτροπος ευθύνεται για κάθε ζημία του ανηλίκου από πταίσμα του κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Αν έχουν διοριστεί περισσότεροι επίτροποι είναι συνυπεύθυνοι εις ολόκληρον, εκτός αν έχουν διοριστεί με χωριστό κύκλο ενέργειας ο καθένας και ενεργούν αυτοτελώς.

Άρθρο 1633

Απαλλαγή από περιορισμούς

Ο γονέας που δικαιούται να υποδείξει επίτροπο με διαθήκη του ή με δήλωση στον ειρηνοδίκη ή σε συμβολαιογράφο, μπορεί να απαλλάσσει τον επίτροπο από τους περιορισμούς των άρθρων 1613 και 1614. Η απαλλαγή αυτή δεν ισχύει, αν το δικαστήριο κρίνει ότι θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα του ανηλίκου.

Άρθρο 1634

Εποπτικό συμβούλιο

Πώς συγκροτείται. Συγχρόνως με το διορισμό του επιτρόπου το δικαστήριο οφείλει να διορίσει και το εποπτικό συμβούλιο. Το εποπτικό συμβούλιο, αποτελούμενο από τρία έως πέντε μέλη, συγκροτείται από συγγενείς του ανηλίκου ή φίλους των γονέων του. Με την ίδια απόφασή του το δικαστήριο ορίζει πρόεδρο του εποπτικού συμβουλίου ένα από τα μέλη του.

Το δικαστήριο μπορεί, αν κρίνει ότι το επιβάλλει το συμφέρον του ανηλίκου, ιδίως γιατί δεν υπάρχουν κατάλληλοι συγγενείς ή φίλοι ή συντρέχει άλλος σπουδαίος λόγος, να διορίσει ως μέλος του εποπτικού συμβουλίου και ένα όργανο της κοινωνικής υπηρεσίας ή να αναθέσει σε εξαιρετικές περιπτώσεις αποκλειστικά σ' αυτό το έργο του εποπτικού συμβουλίου.

Το άρθρο 1953 έχει ανάλογη εφαρμογή.

Άρθρο 1635

Όταν ως επίτροπος, προσωρινός ή οριστικός, ενεργεί η κοινωνική υπηρεσία, καθώς και όταν δεν προβλέπεται ή δεν έχει συγκροτηθεί ακόμη εποπτικό συμβούλιο, τα έργα του εποπτικού συμβουλίου ασκεί ο ειρηνοδίκης. Το ίδιο ισχύει και όταν διορίζεται από το δικαστήριο ειδικός επίτροπος, σύμφωνα με τα άρθρα 1517 και 1521.

Άρθρο 1636

Ποιοι αποκλείονται από μέλη

Δεν επιτρέπεται να διορισθούν μέλη του εποπτικού συμβουλίου: 1. ο επίτροπος του ανηλίκου. 2. αυτοί που δεν επιτρέπεται να διοριστούν επίτροποι, σύμφωνα με το άρθρο 1595.

Άρθρο 1637

Συνεδριάσεις

Το εποπτικό συμβούλιο συνεδριάζει κάθε φορά που το συγκαλεί ο πρόεδρος του. Ο πρόεδρος οφείλει να το συγκαλέσει, αν το ζητήσουν ένα από τα μέλη του ή ο επίτροπος.

Άρθρο 1638

Προσωρινό κώλυμα του αντικαταστάτη

Σε κάθε περίπτωση που το συμφέρον κάποιου μέλους του εποπτικού συμβουλίου, του συζύγου του ή συγγενούς του σε ευθεία γραμμή εξ αίματος ή εξ αγχιστείας απεριόριστα και σε πλάγια γραμμή εξ αίματος έως το δεύτερο βαθμό είναι αντίθετο προς το συμφέρον του ανηλίκου, καθώς και σε κάθε άλλη περίπτωση όπου συντρέχει σπουδαίος λόγος, το δικαστήριο διορίζει αντικαταστάτη.

Άρθρο 1639

Διάρκεια της θητείας

Η θητεία των μελών του εποπτικού συμβουλίου διαρκεί όσο διαρκεί η επιτροπεία και λήγει για τους ίδιους λόγους που λήγει και η θητεία του επιτρόπου. Τα μέλη του εποπτικού συμβουλίου παύονται από το δικαστήριο και αντικαθίστανται, όταν συντρέχει σπουδαίος λόγος.

Ο επίτροπος, χωρίς άδεια του δικαστηρίου, ύστερα από γνωμοδότηση του συγγενικού συμβουλίου, δεν

Άρθρο 1640

Ευθύνη του προέδρου και των μελών

Με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των δημόσιων υπαλλήλων, όσον αφορά τα μέλη που είναι όργανα της κοινωνικής υπηρεσίας, ο πρόεδρος και τα μέλη του εποπτικού συμβουλίου ευθύνονται όπως ο επίτροπος.

Άρθρο 1641

Αποζημίωση των μελών

Τα μέλη του εποπτικού συμβουλίου δικαιούνται να αποζημιώνονται για κάθε δαπάνη τους, στην οποία υποβλήθηκαν για την άσκηση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με τις διατάξεις για την εντολή. Αν η περιουσία του ανηλίκου δεν επαρκεί ή δεν υπάρχει καθόλου περιουσία, έχει ανάλογη εφαρμογή για την καταβολή των δαπανών το άρθρο 1631.

Άρθρο 1642

Αρμοδιότητες

Το εποπτικό συμβούλιο, εκτός από τις αρμοδιότητες που του ανατίθενται με ειδικές διατάξεις, εποπτεύει γενικότερα το σύνολο της δράσης του επιτρόπου. Σε περίπτωση που ο επίτροπος διαφωνεί με τις αποφάσεις του, αποφασίζει το δικαστήριο με αίτηση του επιτρόπου, όποιου άλλου έχει έννομο συμφέρον ή και αυτεπαγγέλτως.

Άρθρο 1643

Έλεγχος των λογαριασμών

Το εποπτικό συμβούλιο ελέγχει τους λογαριασμούς που του υποβάλλει ο επίτροπος. Κατά τη λογοδοσία του επιτρόπου, σύμφωνα με το άρθρο 1626, καλείται να παραστεί, αν είναι δυνατόν, και ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του.

Άρθρο 1644

Αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων

Σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης και εφόσον το εποπτικό συμβούλιο δεν μπορεί για οποιονδήποτε λόγο να συνεδριάσει, ο πρόεδρος αποφασίζει μόνος. Κακή χρήση αυτής της εξουσίας δεν θίγει το κύρος της πράξης που επιχειρείται, αλλά επισύρει τις συνέπειες των άρθρων 1639 και 1640.

Αν, στην περίπτωση της προηγούμενης παραγράφου, ο πρόεδρος του εποπτικού συμβουλίου κωλύεται ή αμελεί να πάρει τα επιβαλλόμενα μέτρα, αποφασίζει ο προϊστάμενος της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας.

Άρθρο 1645

Σύμπραξη της κοινωνικής υπηρεσίας

Η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία επικουρεί το εποπτικό συμβούλιο στο έργο του, παρέχοντας σ' αυτό, όταν το ζητεί, πληροφορίες σχετικές με τον τρόπο που εκπληρώνει τα καθήκοντά του ο επίτροπος, καθώς και τις διατυπώσεις της για την εν γένει προσωπική κατάσταση του ανηλίκου.

Άρθρο 1646

Η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία οφείλει να αναγγέλλει στο δικαστήριο χωρίς καθυστέρηση κάθε περίπτωση που καθιστά αναγκαία την αυτεπάγγελτη ενέργειά του υπέρ ανηλίκου, να διαβιβάζει σ' αυτό κάθε χρήσιμο στοιχείο και πληροφορία και να υποβάλλει σχετικές προτάσεις.

Όπου στις διατάξεις αυτού του Κεφαλαίου απαιτείται, για την απόφαση του δικαστηρίου, έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας, ο γραμματέας του ειδοποιεί έγκαιρα την κοινωνική υπηρεσία που υποβάλλει τη σχετική δήλωση.

Άρθρο 1647

Ακρόαση του ανηλίκου

Πριν από κάθε απόφαση οποιουδήποτε οργάνου της επιτροπείας, αυτό οφείλει, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, να ακούει και τη δική του γνώμη.

Άρθρο 1648

Κριτήριο το συμφέρον του ανηλίκου

Κάθε απόφαση οποιουδήποτε οργάνου της επιτροπείας πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του ανηλίκου.

Άρθρο 1649

Λήξη της επιτροπείας

Η επιτροπεία λήγει με την ενηλικίωση του ανηλίκου ή το θάνατό του.

Άρθρο 1650

Αυτοδίκαιη παύση του επιτρόπου

Το λειτούργημα του επιτρόπου παύει αυτοδικαίως, αν αυτός, μετά την έναρξη της επιτροπείας, χάσει εν όλω ή εν μέρει τη δικαιοπρακτική του ικανότητα ή τεθεί υπό προσωρινό δικαστικό συμπαραστάτη. Επίσης, αν κηρυχθεί σε αφάνεια ή αν διαταχθεί δικαστική επιμέλεια των υποθέσεών του, σύμφωνα με το άρθρο 1689.

Άρθρο 1651

Παύση με δικαστική απόφαση

Το δικαστήριο παύει, με αίτηση του εποπτικού συμβουλίου ή και αυτεπαγγέλτως, τον επίτροπο, όταν συντρέχει σπουδαίος λόγος, ιδίως αν

κρίνει ότι η συνέχιση της επιτροπείας του μπορεί να θέσει τα συμφέροντα του ανηλίκου.

Άρθρο 1652

Απόδοση της περιουσίας και τελική λογοδοσία

Ο επίτροπος μετά το τέλος της επιτροπείας του έχει υποχρέωση να παραδώσει την περιουσία που διοίκησε και να λογοδοτήσει για την όλη διοίκησή του.

Άρθρο 1653

Παραγραφή

Κάθε αξίωση κατά του επιτρόπου σχετική με τη διοίκησή του παραγράφεται πέντε χρόνια μετά τη λήξη της επιτροπείας ή την παύση του επιτρόπου. Από την παραγραφή αυτή εξαιρείται το κατάλοιπο από τη λογοδοσία.

Άρθρο 1654

Πράξεις μετά τη λήξη

Για το χρόνο μετά τη λήξη της επιτροπείας ή την παύση του επιτρόπου έχουν ανάλογη εφαρμογή τα άρθρα 1540 και 1541.

ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΑΔΟΧΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

[Όπως προστέθηκε το Κεφάλαιο Δέκατο Πέμπτο με το άρθρο 12 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1655

Διατήρηση των σχέσεων με τη φυσική οικογένεια ή τον επίτροπο

Όταν τρίτοι έχουν την πραγματική φροντίδα του προσώπου του ανηλίκου, γιατί τους την ανέθεσαν είτε οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος είτε το δικαστήριο (ανάδοχοι γονείς ή ανάδοχη οικογένεια), οι έννομες σχέσεις μεταξύ του ανηλίκου και της φυσικής τους οικογένειας ή του επιτρόπου και ιδίως οι αρμοδιότητες από τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία παραμένουν αμετάβλητες, εφόσον δεν ορίζεται στο νόμο διαφορετικά.

Άρθρο 1656

Υποχρεώσεις των ανάδοχων γονέων

Οι ανάδοχοι γονείς οφείλουν να διευκολύνουν τις προσωπικές σχέσεις και την επικοινωνία των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου με τον ανήλικο, εφόσον δεν παραβλάπτονται ουσιώδη συμφέροντά του. Σε περίπτωση διαφωνίας αποφασίζει το δικαστήριο.

Άρθρο 1657

Οι ανάδοχοι γονείς οφείλουν επίσης να παρέχουν ανελλιπώς στους φυσικούς γονείς ή στον επίτροπο, καθώς και στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο και τις συνθήκες διαβίωσης και ανάπτυξης του ανηλίκου.

Άρθρο 1658

Οι ανάδοχοι γονείς δεν έχουν το δικαίωμα να ενεργούν εναντίον της βούλησης των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου, αν αυτή εκφράσθηκε ρητά.

Άρθρο 1659

Αρμοδιότητες και δικαιώματα

Αν δεν παρέχονται σ' αυτούς περισσότερες αρμοδιότητες από το νόμο ή με δικαστική απόφαση, οι ανάδοχοι γονείς ασκούν, στο όνομα και για λογαριασμό των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου, όσες αρμοδιότητες τους είναι απαραίτητες για να μεριμνούν για τις τρέχουσες και τις επείγουσες υποθέσεις του ανηλίκου. Έχουν επιπλέον, σε κάθε περίπτωση, το δικαίωμα να αξιώνουν από τους φυσικούς γονείς ή τον επίτροπο, πριν αυτοί λάβουν οποιαδήποτε απόφαση σχετική με τον ανήλικο, να τους παρέχουν τη δυνατότητα να διατυπώνουν τη γνώμη τους.

Άρθρο 1660

Αφαίρεση αρμοδιοτήτων από τους φυσικούς γονείς ή τον επίτροπο

Όταν η ένταξη του ανηλίκου στην ανάδοχη οικογένεια γίνεται διαρκέστερη, ενώ παράλληλα εξασθενούν οι δεσμοί του με τους φυσικούς γονείς του, οι ανάδοχοι γονείς έχουν το δικαίωμα να ζητούν από το δικαστήριο να αφαιρεί από τους φυσικούς γονείς εν μέρει ή εν όλω την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου ή και τη διοίκηση της περιουσίας του. Στην τελευταία περίπτωση οι ανάδοχοι γονείς καθίστανται επίτροποι.

Άρθρο 1661

Αν ο ανήλικος τελεί υπό επιτροπεία και συντρέχουν προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές του προηγούμενου άρθρου, οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να ζητήσουν από το δικαστήριο, είτε να διορισθούν συνεπίτροποι είτε να ανατεθεί σ' αυτούς ολόκληρη η επιτροπεία.

Άρθρο 1662

Άρση της αναδοχής

Με εξαίρεση τις περιπτώσεις των δύο προηγούμενων άρθρων, οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος που ανέθεσαν τη φροντίδα του προσώπου του ανηλίκου στους ανάδοχους γονείς με σύμβαση, έχουν το δικαίωμα να ανακαλούν την ανάθεση οποτεδήποτε. Με την ίδια εξαίρεση, μπορεί και το δικαστήριο, αν η ανάθεση έγινε με απόφασή του, να θέτει τέρμα σ' αυτήν, όταν το ζητούν οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος, εφόσον διαπιστώνει ότι εξέλιπταν οι λόγοι για τους οποίους αποφασισθεί το μέτρο.

Άρθρο 1663

Το δικαστήριο μπορεί επίσης να αίρει την ανάθεση και να εμπιστευτεί τη φροντίδα του ανηλίκου σε άλλους, με αίτηση των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου, άλλων συγγενών, του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως, όταν διαπιστώνει ότι η ανάδοχη οικογένεια δεν είναι κατάλληλη να ανταποκριθεί στα καθήκοντά της.

Άρθρο 1664

Τι συνεκτιμά το δικαστήριο

Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση το δικαστηρίου πρέπει να είναι σύμφωνη με το συμφέρον του ανηλίκου. Το δικαστήριο οφείλει, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, να ακούει, πριν αποφασίσει, και τη δική του γνώμη. Επίσης, οφείλει να ακούει τους ανάδοχους και τους φυσικούς γονείς ή τον επίτροπο και να συνεκτιμά την έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας.

Άρθρο 1665

Εποπτεία της κοινωνικής υπηρεσίας

Σε κάθε περίπτωση αναδοχής ανηλίκου, η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία παρακολουθεί με ειδικευμένα όργανά της την εξασφάλιση των απαραίτητων υλικών και ηθικών προϋποθέσεων για την κανονική διαβίωση και ανάπτυξη του ανηλίκου, επεμβαίνει με κατάλληλες συμβουλές ή άλλες πρόσφορες μεθόδους κάθε φορά που το επιβάλλει το συμφέρον του και αναφέρεται σχετικά στο δικαστήριο.

Όταν η αναδοχή του ανηλίκου γίνεται με σύμβαση, έχουν τόσο οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος όσο και οι ανάδοχοι γονείς την υποχρέωση να αναγγείλουν χωρίς καθυστέρηση τη σύμβαση στην κοινωνική υπηρεσία.

ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

[Όπως αντικαταστάθηκε το Κεφάλαιο Δέκατο Έκτο, με νέα αρίθμηση, από το άρθρο 13 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1666

Ποιοι υποβάλλονται σε δικαστική συμπαράσταση

Σε δικαστική συμπαράσταση υποβάλλεται ο ενήλικος: 1. όταν λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής ή λόγω σωματικής αναπηρίας αδυνατεί εν όλω ή εν μέρει να φροντίζει μόνος για τις υποθέσεις του. 2. όταν, λόγω ασωτίας, τοξικομανίας ή αλκοολισμού, εκθέτει στον κίνδυνο της στέρξης τον εαυτό του, το σύζυγό του, τους κατιόντες του ή τους ανιόντες του.

Ο ανήλικος, που βρίσκεται υπό γονική μέριμνα ή επιτροπεία, μπορεί να υποβληθεί σε δικαστική συμπαράσταση, αν συντρέχουν οι όροι της, κατά το τελευταίο έτος της ανηλικότητας. Τα αποτελέσματα της υποβολής σε δικαστική συμπαράσταση αρχίζουν, αφότου ο ανήλικος ενηλικιωθεί.

Άρθρο 1667

Η υποβολή στη δικαστική συμπαράσταση αποφασίζεται από το δικαστήριο ύστερα από αίτηση του ίδιου του πάσχοντος ή του συζύγου του, εφόσον υπάρχει εγγύηση έγγαμη συμβίωση, ή των γονέων ή τέκνων του ή του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως. Στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1666, την αίτηση μπορεί να υποβάλει και ο επίτροπος του ανηλίκου.

Όταν το πρόσωπο πάσχει αποκλειστικά από σωματική αναπηρία, το δικαστήριο αποφασίζει μόνο ύστερα από αίτηση του ίδιου.

Άρθρο 1668

Οι δημόσιοι ή δημοτικοί υπάλληλοι, οι εισαγγελείς τα όργανα των αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και οι προϊστάμενοι μονάδων ψυχικής υγείας οφείλουν να γνωστοποιούν στο δικαστήριο κάθε περίπτωση που μπορεί να συνεπάγεται την υποβολή ενός προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση, αμέσως μόλις την πληροφορούνται κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Άρθρο 1669

Ποιος διορίζεται δικαστικός συμπαραστάτης

Το δικαστήριο διορίζει δικαστικό συμπαραστάτη το φυσικό πρόσωπο που έχει προτείνει αυτός τον οποίο αφορά το μέτρο, εφόσον ο τελευταίος έχει συμπληρώσει το δέκατο έκτος έτος της ηλικίας του και το προτεινόμενο πρόσωπο κρίνεται κατάλληλο και μπορεί κατά το νόμο να διορισθεί. Αν αυτός που χρειάζεται τη συμπαράσταση δεν προτείνει κανέναν ή αν εκείνος που προτάθηκε δεν κρίνεται κατάλληλος, το δικαστήριο επιλέγει ελεύθερα αυτόν που κρίνει περισσότερο κατάλληλο για τη συγκεκριμένη περίπτωση, αφού λάβει υπόψη του την τυχόν εκφρασμένη βούληση του συμπαραστατέου, να αποκλεισθεί συγκεκριμένο πρόσωπο, τους δεσμούς του με τους συγγενείς του ή άλλα πρόσωπα και ιδίως με τους γονείς του, τα τέκνα του και το σύζυγό του,

καθώς και τον κίνδυνο από την τυχόν υφιστάμενη αντίθεση συμφερόντων ανάμεσα στον συμπαραστατέο και σ' αυτόν που πρόκειται να διορισθεί.

Άρθρο 1670

Ποιοι αποκλείονται

Δεν διορίζεται δικαστικός συμπαραστάτης: 1. αυτός που δεν έχει πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα. 2. ο ενήλικος για τον οποίο έχει διορισθεί προσωρινός δικαστικός συμπαραστάτης κατά το άρθρο 1672. 3 αυτός που συνδέεται με σχέση εξάρτησης ή με οποιονδήποτε άλλο στενό δεσμό με τη μονάδα ψυχικής υγείας στην οποία ο συμπαραστατέος έχει εισαχθεί για θεραπεία ή απλώς διαμένει. Ο διορισμός που εμπίπτει στην πρώτη περίπτωση του προηγούμενου εδαφίου δεν παράγει έννομα αποτελέσματα. Για τις δυο άλλες περιπτώσεις ισχύουν τα οριζόμενα στο δεύτερο και τρίτο εδάφια του άρθρου 1596.

Άρθρο 1671

Αδυναμία διορισμού

Αν δεν βρίσκεται κατάλληλο φυσικό πρόσωπο για να διορισθεί δικαστικός συμπαραστάτης, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 1669, η δικαστική συμπαράσταση ανατίθεται σε σωματείο ή ίδρυμα, που έχουν συσταθεί ειδικά για το σκοπό αυτόν και διαθέτουν το κατάλληλο προσωπικό και υποδομή, αλλιώς στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία. Το άρθρο 1635 έχει ανάλογη εφαρμογή.

Άρθρο 1672

Προσωρινός δικαστικός συμπαραστάτης

Το δικαστήριο μπορεί οποτεδήποτε πριν ή και μετά την έναρξη της διαδικασίας για την υποβολή ενός προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση, να διορίσει, με αίτηση ενός από τα πρόσωπα του άρθρου 1667 ή και αυτεπαγγέλτως, προσωρινό δικαστικό συμπαραστάτη. Η εξουσία του περιλαμβάνει κάθε ασφαλιστικό μέτρο απαραίτητο για να αποφευχθεί σοβαρός κίνδυνος για το πρόσωπο ή την περιουσία του συμπαραστατέου. Για το διάστημα από τη δημοσίευση της απόφασης έως την τελεσιδικία της, ο διορισμός προσωρινού δικαστικού συμπαραστάτη είναι υποχρεωτικός.

Άρθρο 1673

Η προσωρινή δικαστική συμπαράσταση λήγει με την τελεσιδικία της απόφασης της κύριας δίκης. Το δικαστήριο μπορεί, ακόμη και αυτεπαγγέλτως, να αίρει την προσωρινή δικαστική συμπαράσταση και οποτεδήποτε άλλοτε, αν ο συμπαραστατέος δεν έχει πλέον ανάγκη αυτού του μέτρου.

Άρθρο 1674

Έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας

Το δικαστήριο, προκειμένου να αποφασίσει την υποβολή ενός προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση και το διορισμό δικαστικού συμπαραστάτη, καθώς και όταν πρόκειται να διορίσει προσωρινό δικαστικό συμπαραστάτη, συνεκτιμά την έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας σχετικά με την αναγκαιότητα του μέτρου και την καταλληλότητα του προσώπου που πρόκειται να διορίσει δικαστικός συμπαραστάτης ή του σωματίου ή του ιδρύματος, στα οποία πρόκειται να ανατεθεί η δικαστική συμπαράσταση.

Άρθρο 1675

Δημοσιότητα της απόφασης

Το διατακτικό της απόφασης για την υποβολή σε δικαστική συμπαράσταση ή για το διορισμό προσωρινού δικαστικού συμπαραστάτη καταχωρίζεται σε ειδικό βιβλίο που τηρείται στη γραμματεία του δικαστηρίου.

Άρθρο 1676

Αποτελέσματα της υποβολής σε δικαστική συμπαράσταση

Ανάλογα με την περίπτωση, το δικαστήριο που υποβάλλει ένα πρόσωπο σε δικαστική συμπαράσταση, είτε: 1. τον κηρύσσει ανίκανο για όλες ή για ορισμένες δικαιопραξίες, γιατί κρίνει ότι αδυνατεί να ενεργεί γι' αυτές αυτοπροσώπως (στερητική δικαστική συμπαράσταση, πλήρης ή μερική) είτε 2. ορίζει ότι για την ισχύ όλων ή ορισμένων δικαιопραξιών του απαιτείται η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη (επικουρική δικαστική συμπαράσταση, πλήρης ή μερική) είτε 3. αποφασίζει συνδυασμό των δύο προηγούμενων ρυθμίσεων. Το δικαστήριο δεν δεσμεύεται από την αίτηση, οφείλει όμως να επιβάλλει στον συμπαραστατούμενο τους ελάχιστους δυνατούς περιορισμούς που απαιτεί το συμφέρον του. Στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1667, το δικαστήριο δεν μπορεί να επιβάλει, με την αρχική ή την τροποποιητική απόφασή του, περιορισμούς περισσότερους από όσους ζητούνται.

Άρθρο 1677

Με μεταγενέστερη απόφασή του, το δικαστήριο μπορεί να τροποποιεί και αυτεπάγγελα το είδος και την έκταση της δικαστικής συμπαραστάτης.

Άρθρο 1678

Η υποβολή του συμπαραστατούμενου σε καθεστώς πλήρους στέρησης της δικαιопρακτικής του ικανότητας πρέπει να ορίζεται στην απόφαση ρητά.

Αν δεν ορίζεται διαφορετικά στο νόμο ή στη δικαστική απόφαση, ο συμπαραστατούμενος δεν μπορεί να επιχειρεί, αν η δικαστική συμπαράσταση είναι στερητική αυτοπροσώπως και, αν είναι επικουρική, χωρίς τη συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη, όσες πράξεις δεν μπορεί να επιχειρεί ο

επίτροπος του ανηλίκου χωρίς την άδεια του δικαστηρίου, ούτε να διεξάγει τις συναφείς με αυτές δίκες.

Επίσης δεν μπορεί, εφόσον δεν του έχει επιτραπεί ρητά, να επιχειρεί μόνος χαρακτηριστικές δικαιοπραξίες, να εισπράττει απαιτήσεις και να παρέχει εξόφληση.

Η διάταξη του άρθρου 1527 έχει ανάλογη εφαρμογή.

Άρθρο 1679

Όταν το δικαστήριο υποβάλλει τον συμπαραστατούμενο σε συνδυασμό στερητικής και επικουρικής δικαστικής συμπαραστάσης, ορίζει ρητά στην απόφασή του ποιες πράξεις δεν μπορεί ο συμπαραστατούμενος να επιχειρεί αυτοπροσώπως και ποιες δεν μπορεί να επιχειρεί χωρίς τη συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη του. ο συνδυασμός μπορεί να συνίσταται και στο να αφαιρεί το δικαστήριο από αυτόν τον οποίο υποβάλλει σε επικουρική δικαστική συμπαραστάση, την αυτοπρόσωπη διοίκηση της περιουσίας του, είτε στερώντας του ταυτόχρονα και την ελεύθερη διάθεση των εισοδημάτων από αυτήν είτε όχι, και να την αναθέτει στον δικαστικό συμπαραστάτη.

Άρθρο 1680

Αρμοδιότητες ως προς την επιμέλεια

Το δικαστήριο μπορεί να αναθέτει στον δικαστικό συμπαραστάτη εν όλω ή εν μέρει και την επιμέλεια του προσώπου του συμπαραστατούμενου. Κατά την άσκηση της επιμέλειας, ο δικαστικός συμπαραστάτης οφείλει να εξασφαλίζει στον συμπαραστατούμενο τη δυνατότητα να διαμορφώνει μόνος του τις προσωπικές του σχέσεις, εφόσον του το επιτρέπει η κατάσταση του.

Άρθρο 1681

Έναρξη αποτελεσμάτων

Τα αποτελέσματα της δικαστικής συμπαραστάσης αρχίζουν αφότου δημοσιευθεί η σχετική απόφαση. Για την έναρξη όμως του λειτουργήματος του δικαστικού συμπαραστάτη απαιτείται τελεσιδικία της απόφασης που τον διορίζει.

Άρθρο 1682

Λειτουργία της δικαστικής συμπαραστάσης

Σε κάθε περίπτωση στερητικής δικαστικής συμπαραστάσης έχουν, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ανάλογη εφαρμογή οι διατάξεις για την επιτροπεία ανηλίκων. Τα έργα της εποπτείας της δικαστικής συμπαραστάσης ασκεί συμβούλιο από τρία έως πέντε μέλη, τα οποία διορίζονται με την ίδια απόφαση που διορίζει τον δικαστικό συμπαραστάτη από συγγενείς ή φίλους του συμπαραστατούμενου (εποπτικό συμβούλιο). Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 1634 εφαρμόζεται αναλόγως. Στην περίπτωση προσωρινού

δικαστικού συμπαραστάτη, τα έργα της εποπτείας της δικαστικής συμπαραστάσης ασκεί ο ειρηνοδίκης.

Άρθρο 1683

Η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη, από την οποία εξαρτάται η ισχύς ορισμένων ή και όλων των δικαιопραξιών αυτού που έχει υποβληθεί σε επικουρική δικαστική συμπαραστάση, παρέχεται εγγράφως, μόνο πριν από την επιχείρηση της πράξης. Αν ο δικαστικός συμπαραστάτης αρνείται να συναινέσει, αποφασίζει το δικαστήριο ύστερα από αίτηση του συμπαραστατούμενου. Οι πράξεις του συμπαραστατούμενου, για τις οποίες ο νόμος απαιτεί τη συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη, είναι άκυρες, αν επιχειρήθηκαν χωρίς αυτή τη συναίνεση. Την ακυρότητα προτείνει μόνο ο δικαστικός συμπαραστάτης, ο συμπαραστατούμενος και οι καθολικοί και οι ειδικοί διάδοχοί του.

Άρθρο 1684

Στοιχεία που συνεκτιμώνται

Όλες οι πράξεις του δικαστικού συμπαραστάτη, του εποπτικού συμβουλίου ή του δικαστηρίου πρέπει να αποβλέπουν στο συμφέρον του συμπαραστατούμενου. Πριν από κάθε ενέργεια ή απόφαση, πρέπει να επιδιώκεται η προσωπική επικοινωνία με τον συμπαραστατούμενο και να συνεκτιμάται η γνώμη του.

Άρθρο 1685

Άρση της δικαστικής συμπαραστάσης

Αν έλειψαν οι λόγοι που την προκάλεσαν, η δικαστική συμπαραστάση αίρεται με απόφαση του δικαστηρίου ύστερα από αίτηση των προσώπων που μπορούν να τη ζητήσουν ή και αυτεπαγγέλτως.

Στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1667, το δικαστήριο αποφασίζει την άρση της δικαστικής συμπαραστάσης, κατά την ελεύθερη εκτίμησή του, μόνο όταν το ζητεί ο ίδιος ο συμπαραστατούμενος.

Η απόφαση που αίρει τη δικαστική συμπαραστάση υποβάλλεται στις διατυπώσεις δημοσιότητας του άρθρου 1675.

Άρθρο 1686

Αν ο δικαστικός συμπαραστάτης γνωρίζει περιστατικά που δικαιολογούν οποιαδήποτε μεταβολή στο καθεστώς της δικαστικής συμπαραστάσης, οφείλει να τα γνωστοποιεί στο δικαστήριο χωρίς καθυστέρηση.

Άρθρο 1687

Ακούσια νοσηλεία

Όταν η κατάσταση ενός προσώπου επιβάλλει την ακούσια νοσηλεία του σε μονάδα ψυχικής υγείας, αυτή γίνεται μετά προηγούμενη άδεια του δικαστηρίου και κατά τις διατάξεις ειδικών νόμων.

Άρθρο 1688

Δικαστική συμπαράσταση όσων εκτίουν ποινή στερητικής της ελευθερίας

Με δικαστική απόφαση μπορεί να υποβληθεί σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση και όποιος εκτίει ποινή στερητικής της ελευθερίας του τουλάχιστον δύο ετών. Η δικαστική συμπαράσταση κηρύσσεται μόνο με αίτηση του προσώπου που εκτίει την ποινή και μόνο για τις πράξεις που αυτός προσδιόρισε στην αίτησή του.

ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΞΕΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

[Όπως αντικαταστάθηκε το Κεφάλαιο Δέκατο Έβδομο, με νέα αρίθμηση, από το άρθρο 13 του ν 2447/96.]

Άρθρο 1689

Περίπτωση απουσίας ανηλίκου

Αν απουσιάζει ενήλικος και είναι άγνωστος ο τόπος διαμονής του, εφόσον η περιουσία του έχει ανάγκη από επιμέλεια, το δικαστήριο διορίζει και αυτεπαγγέλτως επιμελητή για τη διοίκηση της περιουσίας του. Το ίδιο ισχύει και αν ο απών έχει γνωστή διαμονή, εμποδίζεται όμως να επιστρέψει και να φροντίσει για την περιουσία του.

Αν ο απών έχει αντιπρόσωπο, επιμελητής διορίζεται μόνο αν οι περιστάσεις επιβάλλουν να ανακληθεί η εξουσία του αντιπροσώπου.

Άρθρο 1690

Το δικαστήριο μπορεί να διορίσει, για τον απόντα, επιμελητή και για ειδική μόνο υπόθεση.

Άρθρο 1691

Δικαστική επιμέλεια για χάρη άγνωστου ή αβέβαιου κυρίου

Αν δεν είναι γνωστό ή είναι αβέβαιο ποιος είναι ο κύριος μιας υπόθεσης και αυτή έχει ανάγκη από φροντίδα, το δικαστήριο μπορεί και αυτεπαγγέλτως να διορίσει για την υπόθεση αυτή επιμελητή για χάρη του κυρίου της.

Άρθρο 1692

Επιμελητής, σύμφωνα με το προηγούμενο άρθρο, μπορεί να διοριστεί, για το χρονικό διάστημα έως την επαγωγή της κληρονομίας, και υπέρ καταπιστευματοδόχου που δεν έχει ακόμα συλληφθεί ή που ο προσδιορισμός του προσώπου του έχει εξαρτηθεί στη διαθήκη από μελλοντικό γεγονός.

Άρθρο 1693

Εφαρμογή των διατάξεων για την επιτροπεία

Σε όλες τις περιπτώσεις αυτού του κεφαλαίου έχουν κατά τα λοιπά ανάλογη εφαρμογή οι διατάξεις για την επιτροπεία ανηλίκων, εφόσον δεν ορίζεται με ειδική διάταξη διαφορετικά. Την εποπτεία ασκεί ο ειρηνοδίκης.

Άρθρο 1694

Άρση της δικαστικής επιμέλειας

Η δικαστική επιμέλεια αίρεται με απόφαση του δικαστηρίου, μόλις εκλείψουν οι λόγοι που την επέβαλαν.

Η δικαστική επιμέλεια για μια μόνο υπόθεση αίρεται αυτοδικαίως μόλις περατωθεί η υπόθεση αυτή. Αυτοδικαίως αίρεται επίσης η δικαστική επιμέλεια της περιουσίας απόντος, αν αυτός κηρυχθεί άφαντος.

ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

[ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ]

Καταργήθηκε με το άρθρο 13 του ν 2447/96

Παναγιώτης Παπαδουλάκης, δικηγόρος στο Εφετείο Κρήτης